

DERYADAN DAMLALAR
ARGUVAN

DERYADAN DAMLALAR **ARGUVAN**

Editör
Ayşe Akman

MALATYA 2021

İnönü Üniversitesi Yayınları:

DERYADAN DAMLALAR
ARGUVAN

Editör

Ayşe AKMAN

Yayına Hazırlayan

Prof. Dr. Fatih ÖZDEMİR

Kapak Tasarım

Prof. Dr. Fatih ÖZDEMİR

ISBN

Sertifika No

Adres

Merkez Kampüs, 44280 Battalgazi MALATYA
0 422 377 32 24 e-posta: yayinevi@inonu.edu.tr

Basım

Malatya Ofset
Temmuz 2021

© Bu kitabın yayın hakkı İnönü Üniversitesi ve Ankara Arguvanlılar Kültür ve Dayanışma Derneğine aittir. 5846, 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereği herhangi bir bölümü, resmi ve yazısı, yazarların, yayımcısının yazılı izni alınmadan tekrarlanamaz, basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alınamaz, hiçbir biçimde, hiçbir yolla çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yazıların ve görsellerin yasal sorumluluğu yazarlara aittir.

***İnönü Üniversitesi Arguvan Müzik Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi
Katkılarıyla...***

TAKDİM

SUNUŞ

Arguvan, yüzölçümü ve nüfus bakımından Malatya İli'nin en küçük ilçelerinden birisi olmasına rağmen, ünü Malatya hatta, Türkiye sınırlarını aşmış bir yerleşim yerimizdir. Bunda Arguvan Ağzı olarak bilinen ve halk müziğimizde önemli bir yeri olan Arguvan Türkülerinin önemli rolü olmuştur. Arguvan yöresi, Arguvan Türküleriyle geniş kitlelere ulaşmış yöreye özgü kültürel miras unsurları açısından fazlaca bilinmemektedir. Bunun nedeni, bugüne kadar Arguvan kültürünü geniş kapsamlı olarak ele alan çalışmaların yapılmamış olmasıdır. Uzun zamandır bu eksikliğin bilincinde olan Derneğimiz, Arguvan'ı, Arguvan kültürünü ve Arguvanlıyı daha yakından tanıtmak amacıyla böyle bir çalışmayı planlamıştır. Çünkü aslında Arguvan bir semboldür ve bir kültür mirasının ortak adıdır. Kültürleri coğrafi sınırlara hapsetmek mümkün değildir. Arguvan halk müziğinin tüm Anadolu'ya mal olması bunun bir örneğidir. Bu yüzden, Arguvan'ı tanımak Türkiye'yi tanımak adına büyük bir başlangıç adıdır.

Kültürel çalışmaların plânlanması ve gerçekleştirilmesi noktasında sivil toplum kuruluşlarının sorumluluğu büyüktür. İnsanları ortak bir çatı altında buluşturmak, toplumdaki sosyal yapıyı korumak, bölgesel kültürlerle sahip çıkmak, gelenekleri yaşatmak sivil toplum kuruluşlarının en önemli görevleridir. Arguvanlılar Kültür ve Dayanışma Derneği, kurulduğu 1992 yılından beri, Arguvan'ı Ankara ve Türkiye'de tanıtmak, Arguvan kültürüne sahip çıkarak onu yaşatmak ve gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla yazılı, işitsel ve görsel eserler oluşturma çalışmalarına devam etmektedir. Bugüne kadar bu amaç doğrultusunda derneğimiz tarafından birçok faaliyet gerçekleştirilmiştir. Yöresel yemek günlerimiz, Ulusal Arguvan Sempozyumlarımız, türkü gecelerimiz, klip çalışmalarımız, Arguvanlı Ozanları anma etkinliğimiz, Arguvanlı ozanlar kitaplarımız, “Gelin Gelin” albümümüz bu kapsamda dikkate değer çalışmalardır. “Söz uçar, yazı kalır” deyiminin bilincinde olan Derneğimiz tarafından bütün çalışmalarımız yazılı ve görsel olarak kayıt altına alınmış ve gelecek kuşaklara aktarma yönünde önemli bir aşama kaydedilmiştir.

Bir süredir Derneğimizin Kültür ve Turizm Bakanlığı'yla işbirliği içerisinde gerçekleştirdiği önemli çalışmalar olmuştur. İlk olarak 20-29 Ekim 2013 tarihleri arasında Bakanlığımız Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Folklor Araştırmacılarından oluşan bir ekip tarafından Arguvan'ın köylerinde, halk kültürünün farklı konularını ele alacak biçimde bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda yöreden elde edilen doküman Bakanlık Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi'ne aktarılmıştır. Merkez, halka açık olup bu bilgilere ulaşmak herkes için mümkün hale gelmiştir. Bu araştırma Arguvan halk kültürünün gelecek nesillere aktarılması yönünde önemli bir adımdır. İnönü Üniversitesiyle birlikte 24 Nisan 2014 tarihinde gerçekleştirilen 4. Ulusal Arguvan Sempozyumunda yine diğer bilim insanlarının yanı sıra Bakanlığımız Folklor

Araştırmacıları alan çalışmasında elde ettikleri verilere dayalı olarak sunum yapmışlardır. Sempozyum kitabı da daha sonradan Derneğimiz tarafından yayınlanmıştır.

Son olarak Derneğimizin Arguvan kültürüne hizmet zincirinin bir halkası olarak bu kitabımızı plânladık. Kendi uzmanlık alanları doğrultusunda hazırladıkları yazılarla kitabımızın zenginleşmesine katkı sunan tüm metin yazarlarına teşekkür ederim. Tüm bu çalışmaların öncesinde fikirleriyle yolumuzu aydınlatan, kitabımızın hazırlık sürecinde ise özverili bir çalışma sergileyen, bundan sonraki çalışmalarımızda da bize destek olacağına inandığım Editörümüz Ayşe AKMAN’a Derneğimiz adına ayrıca teşekkür ederim.

Arguvan kültürünün farklı yönlerini incelemek ve kamuoyunun dikkatine sunmak amacıyla olan kitabımızda; “Arguvan’da Tarih ve Sosyal Yapı”, “Arguvan’da Geçiş Dönemlerine Özgü Gelenek ve İnanışlar”, “Arguvan Mutfak Kültürü” “Arguvan Halk Edebiyatı”, “Arguvan’da Geleneksel El Sanatları” ve “Arguvan Halk Müziği” alt başlıklarında farklı yazılar yer almaktadır. Hazırlamaktan onur ve gurur duyduğumuz kitabımızın ilgi duyanlara faydalı olacağına ve keyifle okunacağına inanıyorum.

Bu çalışmanın ortaya çıkarılmasında ve sizlere sunulmasında emeği geçen Sn. Prof. Dr. Ahmet KIZILAY nezdinde İnönü Üniversitesine, Dönemin Arguvan Kaymakamı Zafer OKTAY’a, Sn. Prof. Dr. Yalçın KARATEPE’ye, Sn. Hüseyin DOĞAN ve Sn. Celal TUNÇER başta olmak üzere Danışma Kurulu üyelerine, Gençlik Kolu Başkanı Tuğba YILDIRIM, üyeler Ayşegül KILIÇ, Esin ORHAN, Eylem Canan YILDIRIM, başta olmak üzere tüm Gençlik Kolu üyelerine, Kadınlar Kolu Başkanı Mukaddes Kaplan başta olmak üzere kadınlar kolu üyelerine, yine bu kitabın çıkmasında büyük çabaları ile yanımızda olan Sn. Merdan ADIGÜZEL’e, Turan CILFAOĞLU’na, Sn. Abidin ÖZÇELİK’e, ve Sn. Murat YILDIRIM’a, Dernek Başkan Yardımcısı İbrahim Özgür BEKTAŞ, Sayman Ali Askar ŞAHİN, Genel Sekreter Nazlı YILDIRIM, Denetim Kurulu üyesi Seydihan ÇAMUR başta olmak üzere bütün faaliyetlerde olduğu gibi kitap çalışmasında da beni yalnız bırakmayıp desteklerini hep yanımda hissettiğim Yönetim- Denetim Kurulu asil-yedek üyelerine teşekkür ederim.

Uzun soluklu çalışmaların ve büyük bir emeğin ürünü olan bu kitapla birlikte Arguvan kültürünü tanımak, tanıtmak ve gelecek kuşaklara aktarmak yolunda bir adım daha atmış oluyoruz. Ankara Arguvanlılar Kültür ve Dayanışma Derneği olarak bundan sonra da Arguvan kültürünün tanıtılması, korunması ve yaşatılması için çalışmaların sürdürüleceğinin sözünü vermiş olalım.

Arguvanlılar Kültür ve Dayanışma
Derneği Adına

Asım AYDOĞDU
Başkan

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....v

SUNUŞ.....vii

I. ARGUVANDA GEÇİŞ DÖNEMLERİNE ÖZGÜ BAZI UYGULAMALAR VE İNANIŞLAR

Gülşen BALIKÇI

Arguvan'ın Bazı Yerlerinde Doğum Gelenekleri.....3-25

Hüseyin ŞAHİN

Arguvan Halk Kültüründe Askerlik Geleneğinin Dünü ve Bugünü.....27-60

Yasemin ÖZÜBERK GÜMÜŞ

Malatya İline Bağlı Arguvan İlçesinde Uygulanan Evlenme Adetleri

Üzerine Bir Değerlendirme 61-84

Sabahiye NORAŞİN

Arguvan Yöresi Bazı Yerleşimlerinde Ölüm Gelenekleri ve İnanışları..... ..85-121

II. DİĞER BAZI UYGULAMALAR

Hüseyin ŞAHİN

Antropolojik Bağlamda Arguvan Yöresi Uğur Alma Adetinin Değişim

Süresi.....125-130

Ayşe AKMAN

Arguvan Halk Takvimine Özgü Bazı Tespitler ve Takvime Bağlı

Bir Kutlama Kış Yarıısı Geleneği.....131-147

Sabahiye NORAŞİN

Arguvan Yöresinde Bazı Türbe ve Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanç ve

Uygulamalar.....149-185

Opr. Dr. Hasan Basri KILIÇ, Dr. N. İrem TUNÇER

Arguvan Yöresinde Geleneksel Tedavi Yöntemleri (Halk Hekimliği).....187-192

III. ARGUVANDA MADDİ KÜLTÜR UNSURLARI

Zuhal KASAP

Arguvan Mutfağına Bir Bakış.....195-213

Abdullah CANSIZ, Davut TATLI

Malatya İli Arguvan İlçesinde Geleneksel El Sanatlarından Örnekler.....215-227

IV. ARGUVAN HALK EDEBİYATI

Hüseyin ŞAHİN

Arguvanlı Abdulkadir'in Ağıtı ve Varyantları.....231-242

İşkan ALTIN

Arguvan Halk Edebiyatından Örnekler.....243-270

Hakan GÜLLÜOĞLU

Arguvan Yöresinden Derlenen Kısa Sözlü Gelenek Ürünlerinden Kesitler..271-276

V. ARGUVANDA MÜZİK OYUN EĞLENCE

Doç. Dr. Banu Mustan DÖNMEZ

Arguvan Yöresi Müzik Kültürünün Genel Karakteristiği ve Bölgesel

Özellikleri.....279-285

Hakan Sinan METE

Malatya – Arguvan Yöresi Halk Müziğine Genel Bir Bakış.....287-292

Doç. Dr. Banu MUSTAN DÖNMEZ, Doktorant Mustafa DAĞDEVİREN

Arguvan Yöresi İnanç Müziği “İçeri Makamı” Üzerine

Yapısal ve Kültürel Analiz.....293-318

Abdullah CANSIZ

Arguvan'da Köy Seyirlik Oyunları.....319-322

I
ARGUVANDA GEÇİŞ DÖNEMLERİNE ÖZGÜ BAZI
UYGULAMALAR VE İNANIŞLAR

GEÇİŞ DÖNEMLERİ¹

Gülsen BALIKÇI*

İnsan hayatının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her biri kendi bünyesi içerisinde bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetir.

Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Örnek 1995:131).

Geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, törenler ve bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur.

DOĞUM GELENEKLERİ

Yaşamın üç önemli geçişinden ilki olan doğum dünyanın her yerinde ve her zaman sevindirici mutlu bir olay olarak kabuledilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece ailesi için değil yakın çevresinde bulunan herkes için de büyük önem taşımaktadır. Çünkü her yeni doğan çocuk; ailenin, akrabanın, soyun – sopun kısacası ait olduğu topluluğun sayısını artırmakta bu da özellikle geleneksel toplumlarda gücün dayanışmanın artması anlamına gelmektedir.

Doğum olayı hem kadın, hem de erkek için toplumsal açıdan da önem taşımakta; her ikisine de grup içerisinde saygınlık ve yeni bir statü kazandırmaktadır. Çünkü çocuğu olamayan kadın grup içerisinde ne kadar ezikse, çocuğu olmayan erkek de aynı derecede rahatsıdır.

Halk inanmasına göre insanlar tüm geçiş dönemlerinde olduğu gibi, doğum olayında da zararlı dış etkilerle ve doğaüstü kuvvetlerden gelen, tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu tehlikelere karşı koymak içinde birtakım dinsel ve büyüsel uygulama ve pratiklere başvurumaktadırlar. Bu uygulamalar hamilelik öncesinden başlayarak, hamilelik sırası ve hamilelik sonrasına kadar uzanan çok geniş bir tabloyu kapsamaktadır.

Hamilelik Öncesi

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de kadının gelin gittiği evde saygınlık kazanması, yerini sağlamlaştırması, analık zevkini tatması, soyun devamını sağlaması, kocasının gözüne girmesi, söz sahibi olması, bulunduğu kültür içerisinde

¹ Bu makalenin bir bölümü 24.04.2014 tarihinde İnönü Üniversitesi'nde gerçekleştirilen 4. Ulusal Arguvan Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

* Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Şube Müdürü.

yeni bir statü ve prestij sahibi olması için kısa zamanda çocuk sahibi olması istenmektedir.

Geçmişte evlilik yaşı küçük olduğu, geçim kaynağı tarıma dayalı olması nedeniyle insan gücüne ihtiyaç olduğu ve korunma yöntemleri bilinmediği için çok çocuk sahibi olunmaktaydı, günümüzde değişen ekonomik yaşamla birlikte çocuk sayısı düşmüştür. Konuyla ilgili olarak yörede tespit edilen kaynak kişi anlatıları şöyledir;

“Geçmişte evlilik yaşı küçüktü ve çok çocuk sahibi olunmaktaydı, günümüzde evlilik yaşı büyümüş çocuk sayısı da düşmüştür” (Çavuş Köyü).

“Geçmişte evlenir evlenmez kadının hemen çocuk sahibi olması istenir 4-5 yıl çocuk olmaması halinde çocuk aramaya başlanırdı” (Asar Köyü).

“İlk çocuğun hemen olması istenir, sonra önemli değil. İlk çocuğun oğlan olması istenir – kız el aşı, oğlan ev aşı, oğlan baba ocağını tutturur” (Koyuncu Köyü).

Kısırlık ve kısırlığı giderme

Toplumumuzun geleneksel kesiminde başka bir deyişle erkeğin egemen olduğu yörelerde kusur çoğu zaman kadında aranmaktadır. Bu nedenle erkekten önce kadının birtakım çarelere başvurarak kısırlığını gidermesi gerekmektedir. Bu uygulamalar; dinsel büyüsel nitelikte olanlar, halk hekimliği kapsamına girenler ve tıbbi sağaltma alanına girenler olmak üzere genel olarak üç grupta toplanmaktadır.

Geleneksel kültürde çocuğu olmayan kadın ve erkeklerle ilgili söylemler ve özellikle de kadının kısırlığını önlemeye yönelik uygulama ve pratikler yoğunluk taşımaktadır, çünkü çocuk sahibi olunmadığında önce kadın suçlanmaktaydı. Günümüzde değişen yaşam koşulları ile birlikte bu bakış açısı artık yıkılmış durumdadır, kadın ve erkek birlikte çare aramaktadır.

Araştırma yöresinde geçmişte çocuğu olmayan kadına için;“**kısır**”,“**meyvesiz ağaç**”,“**ocağı kör kaldı**”,“**meyvesiz ağacın dibine varılmaz**” denmekte çevre ve aile içerisinde çeşitli davranışlarla horlandığı durumlar olmaktaydı, ancak günümüzde çocuğu olmayana kadın ve erkeğe bakış açısı konusunda toplumun daha duyarlı olduğu tespit edilmiştir.

Kısırlığı gidermek için yapılan uygulama ve pratikler

Kısırlığı gidermeye yönelik uygulama ve pratiklerin; inanışa ve büyüye dayalı işlemler, halk hekimliğine dayalı uygulamalar ve modern tıp yöntemlerinden oluştuğu tespit edilmiştir. Konuyla ilgili yörede tespit edilen uygulamalar, pratikler ve inanışlar;

“Otlardan, ilaç yapılır, Çocukluğu eğri veya soğuklamış diye çeşitli otların buğusuna (ebem gümeci, üzerlik otu vb) oturulur, Hamile kalmak için kadınlar karnına küp bağlar, göbeklerini çektirirler, çocukluk aşağıda diye kadının karnı çekilir bu işlemleri geçmişte köy ebeleri yapardı. Eskiden köy ebeleri böyle yaşlılar gelirdi gelinleri muayene ederdi, karınlarını kaldırırdı, Çocuk yahut

oğlum olsun diye ziyaretlere adak adanır Kadın ziyarette; **Allah'ım sen bilirsin beni de ellere katasın** diye dua eder, **Beni yuvamdan götürmeyeler diye yalvarır Allaha ki bir çocuğu olsunda orada, pusulsun kalsın**, ziyaretlere gidilir (Abdul Vahab'a, Zeynel Abidin, Hasan-ı Basra, Vaylo Dede, Hıdır Abdal) adak adanır ”(Çavuş Köyü).

“Çocuğu olmayan kadınlar ziyarete giderler. **Ben küçüktüm Arapkir'de bir kadın vardı Perşembe akşamları cem cemaat olur, kadın cem bitene kadar, aşağıda bir direk olur, evlerin direği o direğe sarılarak ayakta dururdu. Çocuk olsun diye adak gibi o ağaca sarılır cem bitene kadar, cemaat dağılana kadar beklerdi. Çocuğu olmayanlar evlat edinirler, çocuğu olmayan eskiden kuma getirirdi. Erkek çocuk olmazsa da kuma getirilir, Çocuğu olmayan kadına dede duası okunur. Bu Vaylo Dede var buna akın akın giderler. Çocuğu olmayan kadın; üşütmüş diye süt buğusuna oturur. Malatya'da bir ebe vardı kadın ilaç yapardı sarımsak gibi bir şey, o sarımsağın kokusu kadının ağzından gelirse kapalı olan yerler açılır çocuk olurmuş öyle drllerdi, Kadın, üşütmüş de çocuğu olmuyor diye; su buğusuna oturur” (Asar Köyü).**

“Çocuğu olmayan kadın **eğer razılık olursa üstüne kuma getirilir. Çocuğu olmayan kadın Köyün içinde bir kara taş ocağı vardır, satım taşı derler oraya götürülür. Kenar köylerden de o köye gelip kadını satıyorlar. Satma işlemini ocağın sahibinden başkası yapamaz. Kadın taşın etrafında ocak zade tarafından üç kere dolandırılır. O esnada da taşın başında bir kişi oturur, ona der ki -kaç para veriyorsun satıyorum orda kadına temsili bir fiyat biçilir. Kadının çocuğu olsun diye; üç dört evden iki üç tane bakır, çivi vb toplanır. Bunlar kuyumcuya götürülerek bilezik yaptırılarak kadının koluna, çocuğun beşiğine takarlar ki kuvvetli olsun Bu özellikle doğup da ölen çocuklar için yapılır.Çocuğu olmayanlar ziyaretlere gider” (Koyuncu Köyü).**

Örnek anlatı;

“Çocuğu olmayan kadını karataşa getirirler üç kere dolandırırılar orda ocaklı olan der ki -**kaç para verirsın sana satacağım Taşın başında oturan -şu fiyat der. Ondan sonra orda ne varsa Allah ne verdiyse lokma olarak orda bulunanlara dağıtılır. Orda bir fiyat söylenir ama para alma verme işlemi olmaz, o bir konusuktur. Kadın kara taş a bir kez gider, eğer çocuğu olursa kurbanla bir kez daha gider.Kara taş a her hangi bir gün ve saatte gidebilir.. O taşın etrafındaki üç ev dört ev ocaktır orda satılıdır. Sadece o ocaktan olanlar satar başka kimse satamaz. Para alıp verme işi yoktur. Senin gönlünden ne koptuysa bir lokma verirsın verirsın. Ancak ocaklı olanlardan satma işini kadın yapar kadın dolandırır, erkek satmaz. Taşın başına bir erkek oturur bu çocuk da olabilir. Ama**

kadın dolandırır. Dolandırma işlemi sağdan başlayarak üç dolam dolandır. Kadın adağı olunca kurbanını alır gelir. Kurban olarak kesim olacak her şey getirilir. Kurbanı erkekler keser, kesmeden önce bıçak dualanır, **kurban-ı Halil kabul eylesin Celil** denir ve kesilir. Üç kere bıçağı sürer ve keser. Kurban Konu komşuyla yenir. Kurbanın kemikleri toplanır toplu olarak bir yere götürülür. O taşta gittiği için çocuğa kalan kadın; çocuk doğduğu zaman adını kız ise Satı. Oğlan ise Sadık vb adlar koyabilir.” (Koyuncu Köyü).

“Önceden çocuğu olmayan kadınları köy ebelerine götürürlerdi. Köy ebesi kadın süt buğusuna, otların buharına, üzerlik otunun buharına oturtur. Onların buharı ile içlerinin yumuşayacağına ve kapalı olan kanallar açılacağına inanılır. Ayrıca kadın, çocuk olsun diye; dedelere, ziyaretlere gider” (Arguvan Merkez).

Örnek anlatı:

“Çocuğu olmayan kadın perşembe günü bir yakınıyla Vaylo Dedeye gider. Vaylo Dede’nin eşiğine çöker bir sağa bir sola niyaz eder. Orada bulunan mezarların baş taşlarına niyaz eder. Üç defa sağdan sola doğru dolandır. Mezarın kenarına oturur dua okur, dileğini diler;- muradımı verersen sana koçla kurbanla geleceğim der.- Tekrar Vaylo Dede’ye niyaz ederek arkasını dönmeden çıkar, çıkarken de tekrar eşiğe niyaz eder.-Muradımı verersen ikinci sefer gelirim der- Çocuk olunca da kadın çocuğu ve kurbanını alır gider. Yine aynı şekilde niyaz ederek içeri girer, kundağı mezarın kenarına koyar. -Emanetini getirdim sen bana verdin, ben de sana emanet ediyom baş aşağı veresin, uzun ömürlü ola- der. Kurbanını keser, lokmasını dağıtır. O ziyarette doğan çocuğa oğlan ise; Vaylo Dede’nin adı Mustafa, Kız ise Elif konur” (Arguvan Merkez).

Ziyaretlerde yapılan diğer uygulama ve pratikler

Çocuğu olmayan kadın ziyaretlere gider;

“Allah’ım sen bilirsin beni de ellere katasın” diye dua eder” (Çavuş Köyü).

“Hidir Abdal geldim ocağına düştüm yüzümü sürem, beni de ellere kat, benim de bebeğim olsun, ben de buraya kurban getirem” der” (Çavuş Köyü).

“Kadın çocuk sahibi olunca da gücünün yettiği değerinde bir tane kurban alır, konusunu, komşusunu çağırır, götürür orda kan akıtır, kurbanını keser, lokma yapar, Benim bugün lokmam var, ben bugün ziyarete gidiyorum buyurun gelin, kurban olam beni el sırasına kattı” der.

“Ziyarette doğan çocuğa da; kadının gittiği ziyaretin adı verilir. Temsil Abdulvahab’a gitmişse adını Abdullah, Zeynel Abidin’e gitmişse Zeynel vurur” (Çavuş Köyü).

Hamilelik Sırası

Kadının hamile kalması tüm topluluklarda sevindirici bir olay olarak kabul edilmektedir. Geleneksel topluluklarda hamilelik aile içerisinde büyüklerden gizlenmeye çalışılır. Gelin bunu genellikle kocası, kendi yaşına yakın aileden birisiyle paylaşır, kayınvalide hamileliği onların aracılığıyla öğrenirdi.

Kadın hamileliği sırasında çevresinde bir çeşit hasta olarak kabul edilir ve buna göre işlem görür. Başka bir deyişle, hamile kadının bağlı bulunduğu çevrenin kültürel değerleri, kadını hasta kategorisine sokmakta ve ona hasta gibi davranmakta, kadını hamileliği sırasında bağlı bulunduğu kültürel ortamın geçerli saydığı işlemlere uymaya zorlamaktadır.

Hamileliğin anlaşılması

Hamile kadın halk anlatımıyla özellikle; hamile kaldığı anlaşılıp aşırma aşamasına geldiği zaman bazı şeyleri yapmaktan, özellikle belirli nesneleri yemekten, kaçınır ya da tersine belirli nesneleri yemeye daha çok özen gösterir. Bu türden yiyecekler fizyolojik bakımdan, kadının bünyesindeki kimi maddelerin eksikliğini gidermek amacıyla yenilmekte ve içilmektedir.

Aş ermek; halk arasında hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi ve onları yemekten kendini alamaması olarak bilinmektedir. Arguvan'da halk arasında; "aşırığı", "aşyeriği", "gönlü kötü", "aş verme", "yerik yerme", "gönlü kalkmış" gibi ifadelerle isimlendirilmektedir. Konuyla ilgili olarak yörede tespit edilen uygulamalar, pratikler ve inanışlar;

*"Kadın hamileyken canının her şey istemesine **aş verme** denir"*
(Asar Köyü).

*"Aş eren kadın gönlünü gezdirir, gözünün önüne bir şeyler gelir et olsa da yesem yahut bir kömbe komşuda olsa da yesem der, buna **aş yeriği** denir. Aş yeren kadının gönlünü görmek çok iyi bir şey haka geçer derler. Hamile kadın canını istediğini yediği zaman **gönlüm kalktı** der. Yiyemezse **gönlünde kalır**"* (Arguvan Merkez).

Yörede hamile kadına ise; "ayağı ağır", "hamile", "gebe", "dağıskanlı", "yükü", "iki canlı", "göğsü dolu" denmektedir.

Kaçınmalar

Doğumun önemli bir aşamasını oluşturan aşırma ve hamilelik sırasında kadının etrafında oluşan, yapması ve yapmaması gereken bir dizi davranış kalıbı günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir. Bu davranışların kökeninde doğacak çocuğun fiziksel yapısını, kişiliğini ve geleceğinin etkileneceği inancı yatmaktadır.

Kaçınma ve uygulamaları sıradan bir batıl inanç olarak kabul etmek tek çözüm değildir. Hamile kadın normal kadınların içinde bulunduğu ruh halinden ayrı bir yapıdadır. Çocuğunun sağlıklı olmasına yönelik korku ve kaygılar taşımaktadır. Halk arasında hamile kadın ve çocuk arasında varsayılan etki mekanizması geçerliliğini sürdürmekte hatta bu etki alanı genişletilerek çocuğun babası zaman zaman ev halkını da kapsamaktadır. Bu uygulamaların günümüzde de geçerliliğini

sürdürdüğü saptanmıştır. Konuyla ilgili olarak yörede tespit edilen uygulamalar, pratikler ve inanışlar;

*“Allahın yaptığı bozulmaz, hamile kadın ölüye bakmaz **kenarda dur derler**”*(Çavuş Köyü).

*“Kadın hamileyken sakız çiğnemez çiğnerse; çocuk **isal olur** derler. Haber vermeden başkasının bir şeyini almaz alırsa; doğuracağı çocuğun **eli çapkın olur, hırsız olur** derler”*(Asar Köyü).

*“Hayvan kesilirken bakmaz, **o esnasında silkinirse çocuğu etkiler** derler, zorda olanlar yardım edin ki; **doğumunuz kolay olsun** derler. Yakanızdan aşağı sabun kaydırın **doğumunuz kolay olsun** derler. Kadın hamileyken ziyaretlere gitmez, giderse; **ziyaret bir yerine nişan bırakır** buna **dede nişanı** denir”* (Arguvan Merkez).

Çocuğun Cinsiyetine yönelik uygulama ve pratikler;

Hamile kadının doğuracağı çocuğun cinsiyetinin ne olduğu bütün topluluklarda merak konusu olmuştur. Buna yönelik olarak insanların geleceği bilme isteği hamilelik sırasında da etkisini göstermiş ve bu istek bu konudaki batıl inançların ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. Buna göre geçmişte daha yoğun günümüzde ise kısmen halk kadının davranışlarını, fiziksel yapısını, doğum sancısının geliş biçimini dikkate alarak ve birtakım uygulama ve pratiklere başvurarak çeşitli tahminlerde bulunmaktaydı ve halen bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak yörede tespit edilen uygulamalar, pratikler ve inanışlar;

*“Sancı göbeğinin altından kalkıyorsa kız, belden ağrı tutarsa oğlan derler. Kız hamileliği **ağır**, oğlan hamileliği **yelincek olur Kız yükü tuz yükü** derler. Oğlanda kadının karnı sivri, kızda yaylımlı olur”* (Çavuş Köyü).

*“Kadının yüzü güzelleşirse erkek, çirkinleşirse kız derler...Kalça geniş olursa kız, sivri olursa erkek derler. Kız sancısı ile erkek sancısı değişik olur. **Kimi** belden gelir buna erkek sancısı derler, kız sancısı kasıklarda, boşluklarda olur”* (Asar Köyü).

“Oğlan benzi güzel, kız benzi ağır düşer, senin yüzün çok parlak yükün oğlan derler. Kız hamileliği ağır olur”(Koyuncu Köyü).

*“Kız doğuracak kadın kabalaşır, **arkası kabalaşınca kız doğuracak derler**. Oğlan olacak kadının karnı sivri olur. **Oğlan benzi güzel olur, kız benzi ağır düşer, kadını siyahlaştırır, kadının yüzüne çıgıt düşer. Kız hamileliği ağır olur. Kız yükü tuz yükü derlerdi. Senin yüzün çok parlak yükün oğlan derler.** Çocuk ana karnında sağda durursa oğlan, solda durursa kız derler. Kız ana karnında çabuk döner, kız hareketli olur, oğlan ağırdır, Oğlan gününden on gün sonra doğar, kız on gün evvel doğar. **Kız eksik olduğu için, eksik etek**”* (Arguvan Merkez).

Karında çocuk durmaması:

Konuyla ilgili olarak Arguvan Merkezde tespit edilen örnek anlatı şöyledir;

“Kadının çok çocuk düşürmesine kebe derler. Bunu önlemek için; bir siyah tavuk, kullanılmadık iğne ve bıçak olarak kadını Gürge de bir taş var ona götürürler. Kadını taşın etrafında üç defa dolandırdıktan sonra; tavuğu taşın dibinde keser, kafasını bir beze bağlar, iğne iplikle diker, kefenler gibi taşın altına gömer, gövdesini de orada pişirip yerler. Bu uygulamaya kebe bağlama derler, kebesini bağlamış olurlar. Kan siyah olduğu için siyah tavuk götürüler kanın siyahlaşıp çocuğu boğduğuna inanırlar. Bunu rahimde kebe boğar çocuğu diye anlatırlar. O taşa gittikleri zaman da üç kere dolanırlar, dolanırken herkes bildiği bir duayı okur. Muradımı verirsen döner tekrar üstüne gelirim denir. Muradı olunca kadın tekrar gider. Bu sefer büyük davar götürülür. Davar orda kesilir pişirilir. Bu ziyaretten doğan çocuğa erkek olursa Sadık ismi, kız olursa Satı ismi konur”.

Cocuğun yaşaması için yapılan uygulama ve pratikler

“Çocuğu yaşamayanlar dilek diler bana muradımı verirsen yedi kapıdan yahut üç kapıdan yiyecek toplayacağım der. Bulgur, yağ, şeker, çay vb yiyecekleri toplar. Herkes gönlünden ne koparsa onu verir. En çok yağ ve bulgur verilir. Kömbe yapmak için un toplar Onlarla kadın yemek veya kömbe yapar. Yemek veya kömbe bir yerde veya ziyarette yenir ya da evinde yemek yapar konu komşuya dağıtır. Kadın bu işlemi çocuk doğduğu zaman veya hamile kaldığı zaman yapar” (Arguvan Merkez).

Doğum Sırası

Arguvan’da da doğumla ilgili adet ve inanmaların önemli bir kısmını da doğum esnasında yapılan uygulama ve pratikler oluşturmaktadır.

Geçmişte doğumlar köy ebelerinin yardımlarıyla olmaktaydı, günümüzde ise hastanelerde ya da diplomalı ebeler tarafından köylerde yaptırılmaktadır. Araştırma yöresinde; doğumdan dört-beş gün önce başlayan kısa sancılara; “yayan sancı”, “kısa sancı” denmektedir. Yörede doğum; **“adamdan adam oluyor Allah yol verir”** şeklinde tanımlanır.

Doğum

Konuyla ilgili olarak yörede tespit edilen uygulamalar, pratikler ve inanışlar;

*“Eskidendoktor mu vardı beni sancı tuttu geldim eşikte kendi kendime doğurdum. Eskiden altımıza toprak koyarlardı. Yeni doğum yapan kadını toprağın üzerine yatırırılar. Doğum **Adamdan adam oluyor** diye ifade edilmekte, **Allah yol verir doğum olur** şeklinde tanımlanmaktadır. Doğum esnasında iki kişi olur, aslı ebe arkada durur, önde de bir yardımcı olur ve kadını tutar. Ebe doğum için içeri girdiği zaman kadının sırtını sıvazlar **Allah, Ya Muhammed, Ya Ali buna kolaylık veresin, çocuğu tez gelsin, biz burada yardım edelim***

orda da sen yardım et doğum yapsın der. Allah Muhammed Ya Ali Fatimeyi Zühre erişe deriz"(Çavuş Köyü).

"Doğumdan önceki sancılara yayan sancı kuru sancı denir. Bu sancı öyle tek tek arada bir gelir geçer. Sancı sık sık gelir giderse doğumun başladığı anlaşılır. Doğumdan önce gelen nişana baş suyu denir. Doğum odasına kızlar alınmaz. Köyün yaşlı kadınları ebelik yapar. Kadın oturarak ayaklarının üstüne çömelerek doğum yapar, bir kişi önde olur, bir kişi arkada olur, çocuk yere toprağın üzerine düşer(Asar Köyü).

"Doğumdan önceki sancıya çocuk dönüyor, doğumdan önce gelen nişana baş suluğu denir. Doğum odasında; önce ocağa su konur, bezler hazır edilir, makas, ip, kadının altına bez, leğen ya da ölük hazırlanır. Ölük koyarız ki pislik bir yere gitmesin ölüğün üstüne de bez serilir. Doğum için ebeyi kadınlar çağırır. Ağrısı tuttu gel derler. Ebe doğuma girmeden evvel ellerini yıkar.

Allah Muhammed Ya Ali dersin içeri girersin.

Fatma Ana sana yardım ede dersin.

Fatma Ananın eli dersin

Fatma Ana yetişsin dersin.

Fatma Ana ile geldim dersin.

Fatma Ana seni kurtarsın dersin

ve kadının sırtını sıvazlarsın. Doğum esnasında bir kişi kadının önünde, bir kişi arkasında olur. Kadın dizlerinin üstüne oturarak doğum yapar. Asıl ebe arkada olur, önde de rastgele biri olur. Kadının kaynanası falan içeri giremez. Çocuğu geldiği zaman arkada duran asıl ebe alır" (Koyuncu Köyü).

"Doğum yaklaştıkça başlayan sancıya yaya sancısı denir. Yaya sancısı doğuma üç-dört gün kala başlar. Doğum yaklaştıkça karın aşağı düşer. Doğumun ilk belirtisi çocuğun baş suyunun gelmesidir. Sancılar sıklaştığı zaman ebe çağrılır. Ebe çağırmaya kadın salınır. Doğum odasında ocağa su konur su kaynatılır, ölük ısıtılır, bir bezin üstüne dökülür kadın onun üstüne oturur ki sıcak olsun da rahim açıksın çocuk rahatlıkla gelsin. Göbek için makas hazırlanır. Ebe gelir gelmez ellerini yıkar dua eder.Fatma Anamızın duasını okur. Bismillahi Rahmani Rahim Esselatü vesselamunseyidi zülal, velenigar, Hatice-i Fatma, Kübre-i Zühre – Ummu Gülsüm, Züttü Zeynep, Şahriban,

Benim elim değil Allah'ın eli Allah kolaylık veresin

Ya Fatma Ana beni bunaltma

Kadına kolaylık geçit veresin

Fatma anamızda orda olur gelir yetişir o.

Fatma Anamız nerde çağırırsan orda hazır.

Ya Hızır, nerde çağırırsan orda hazır. Ebe gelince benden önce Fatma Ana gelsin diye eşikte bekler, Eşikteyken

Ya Fatma Ana benden önce yetiş der.

Benden önce Fatma Ana gele Ebe kadının sırtını üç defa ovalar, ovalarken de üçleme yapar. Benim elim değil Fatma Ananın eli der” (Arguvan Merkez).

Doğumun zorlaşması halinde yapılan uygulama ve pratikler

Biyolojik bir olay olan doğumun gerçekleştiği an çok önemlidir. Bu nedenle de doğum çevresinde doğumu kolaylaştıracak, çabuklaştıracak, bir takım uygulamaların kümelendiği görülmektedir. Çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak, aş erme ve gebelik aşamalarından geçip, yeni bir canlının dünyaya geleceği bu aşamaya gelme, yani doğum olayı geçiş dönemlerinin en dinamik bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle de doğum olayının kolay olması ve anneye ve çocuğa zarar verilmemesi için bir takım yollara başvurulmaktadır. Konuyla ilgili olarak tespit edilen uygulamalar, pratikler ve inanışlar;

*“Doğumun zorlaşması halinde kadın battaniyenin içine konur sallanır ki **çocuk döne de hareket ede.** Kadının kollarına girer yürütürler kadın sancıya durduğu zaman ellerini çalar dua ederler. **Fatma ananın eli derler** elleriyle kadının sırtını sıvazlarlar.*

Sıvazlarken de;

Allahumeselli ala

Seyidine Muhammed

Hatice-i Fatma

Kübre-i Zühre

Ümmü Gülsüm

Sıtkı Zeynep

Hayru nüsa” diye dua ederler”(Asar Köyü).

“Doğumun zorlaşması halinde kadın sıcak tutulur, çul ile sallanır, toprak kızdırılır üstüne de bir bez konur kadın onun üstüne oturur”(Koyuncu Köyü).

“Doğumun zorlaşması halinde kadını sallarlar, çocuk dönsün diye; kadının karnı ovalarlar, kadın beze koyup sallarlar” (Arguvan Merkez).

Cocuğun doğunca ağlamaması

Modern tıpta doğan çocuğun sağlıklı olmasına yönelik en belirleyici özellik bebeğin doğar doğmaz ağlamasıdır. Alanda yapılan çalışmada halk hekimliğinde de bu özelliğin belirleyici olduğu saptanmıştır. Bundan dolayıdır ki Anadolu’nun birçok yöresinde olduğu gibi araştırma bölgesinde de halkın doğunca ağlamayan ve nefes almayan çocuğun hayat belirtisi olmasına yönelik bir dizi uygulama ve pratiklere başvurduğu tespit edilmiştir. Konuyla ilgili olarak alanda tespit edilen bilgiler şöyledir:

*“Çocuğun burnuna üfürürler, soğuk suyun içine atarlar **Çocuk sıçrar canlanır. Çocuğu silkelerler**”(Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü).*

“Çocuk doğunca ağlamazsa üzerine soğuk su dökerler”(Asar Köyü).

“Doğunca ses vermeyen çocuğun topuklarına vurulur. Ses vermeyen çocuğun ayaklarından tutar poposuna vururlar. Üzerine soğuk su serperler” (ArguvanMerkez).

Cocuğun eşi ve göbeği ile ilgili adet ve uygulamalar

Nasıl ki hamile kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği tasarımı ve inancı varsa, çocukla göbeği ve plasenta arasında da aynı inanç söz konusudur. Bu nedenle doğan çocuğun göbeği ve plasenta bir takım işlem ve uygulamalardan geçirilmektedir. Eşle ilgili yörede tespit edilen uygulamalar, pratikler ve inanışlar;

“Eş yıkandıktan sonra, beze sarılır Allah, Muhammed. Ya Ali diyerek kefenlenir gizli bir yere gömülür. Eş çocuğun bir parçası olarak kabuledilir. **O da bir çocuk sayılır.Eş gömüldükten sonra; it pisik kedi çıkarmasın diye üstüne taş konur, ayak değmedik bir selamete gömülürdü**”(Çavuş Köyü).

“Eş düşmediği zaman, yukarı çıkmasın diye göbek kesildikten sonra eşin ucuna ip bağlanarak, kadının bacağına bağlanır. **Bu işlem eş kadının yüreğine çıkmasın diye yapılır. Önceden eş yüreğe çıktığı için, nefes daralır bu nedenle ölen çok olurmuş, Eş düştükten sonra ters çevrilir, sabunla yıkanır, beze sarılarak samanlık gibi bir yerlere gömülür. Kadının iki tene üç tene kız çocuğu olduğu zaman o eşin tersini dönderirlermiş ki kadının erkek çocuğu ola...**”(Asar Köyü).

“Eş düştü mü aynı çocuk gibi yıkanır, bir beze sarılır ayak değmedik bir yere gömülür. **O da bir çocuk gibi.** Eşin düşmesi gecikirse ucuna ağır bir şeyler bağlarlar ki geriye sıçramasın...”(Koyuncu Köyü).

“Eşin düşmesi gecikirse kadının döşünden aşağı basılır. Eş yukarı kaçmasın diye eşin ucuna ağır bir şey bağlanır. Eş için ayrı bir bez hazırlanır, önce yıkanır, onu bezlerler kefenlerler, çocuk gibi götürür bir çukura gömerler. **O da bir cenaze sayılırmış. Kadın hep kız doğuruyorsa terse dönsün diye eşi çevirirler**”(Arguvan Merkez).

Göbeğin kesilmesi ve göbekte ilgili adet ve inanmalar

Konuyla ilgili olarak yörede tespit edilen uygulamalar, pratikler ve inanışlar;

“Göbek kesilirken üç parmak ölçülür, üç düğüm atılarak bağlanır, üç parmak öteden de daha önce temizlenerek hazırlanan makasla **Allah, Muhammed Ya Ali Fatimeyi Zühre yerişsin erişsin Çocuğumuz büyüsün**

Allah da uzun ömür versin diye dua edilerek kesilir. Göbek iyileşsin diye çaput yakılır, çaputun küllü çocuğun göbeğinin üstüne konur. **Düşen göbek bir selamete yere konur...**”(Çavuş Köyü).

“Çocuk doğar doğmaz göbek kesilir, göbeğin kesilmesi için eşin düşmesi beklenmez. Göbek vücudun yakın yerinden bağlanır, eşten üç parmak ölçülür makasla kesilir. Makas kadının yatağının kenarında durur. Göbek üç günde bir haftada düşer. **Göbek düşünce bez yakarlar onun siyah küllünü üzerine korlar.** Düşen göbeği de; bağ bahçe gibi yerlere atarlar ki **çocuk büyüyünce çalışkan olsun**”(Asar Köyü).

“Bebeğin göbeği eş düşmeden kesilir çocuğun karnından eşe doğru dört parmak ölçülerek göbek kesilir, göbeğe yakın yerden bağlanır. Göbeği keserken de Allah Muhammed Ya Ali denir. Göbeğin kesildiği makas yıkanmadan bir yere konur. Göbek düşene kadar orda bekletilir. Göbek 2-4 günde düşer. Düşen göbek ayakaltına atılmaz. Göbeğin düşen yerine çaput yakılıp külleri konur”(Koyuncu Köyü).

“Çocuk doğar doğmaz göbek kesilir, göbeği kesmek için eşin düşmesi beklenmez. Göbek dibinden üç parmak ölçülür. Dibinden iplikle sıkıca bağlanır. İp üç kere dolandırılır, üç defa bağlanır. **Bir düğüm atarFatma Ana Yetiştir der, bir daha düğümler Fatma Ana yetiştir der, üç defa Fatma Ana yetiştir denerek göbek bağlanır, üç parmak öteden kesilir.** Kesilirken de bebeğe Elif, Fatma; Satı gibi göbek adları konur. **Göbeği kestikten sonra eşin kanından çocuğun alnının çatına sürülür.**Göbek bir haftada düşer. **Düşen göbek bir beze sarılarak bir çukura gömülür ya dakurutulur, çıkınlanır, çocuk sancılandıkça suyun içine atar o su çocuğa içirilir.** Göbek kırkı çıkana kadar saklanır. **Düşen göbeğin üzerine bir bezin içine metal para veya bir taş koyar göbeğe bağlarlar ki çocuğun göbeği kaba durmasın...**”(Arguvan Merkez).

Doğum Sonrası

Doğum öncesi ve doğum sırasında yapılan uygulamaların yanı sıra doğum sonrasında da kadın ve bebeğin etrafında gelişen bir takım dinsel, büyüsel, halk hekimliği ve inanışlara dayalı birtakım uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar doğum yaptıran ebeyi razı etmekten başlayarak çocuğun yürümesi ve konuşmasına yani çocukluk çağına kadar uzanan çok geniş bir tabloyu içermektedir.

Doğum sonrası ile ilgili olarak araştırma yöresinde tespit edilen veriler yoğunluk taşımakta olup; Anadolu'daki örneklerle benzerlik gösterdiği de tespit edilmiştir.

Ebe ile ilgili uygulama ve pratikler

“Doğum yaptıran kadına ebe denir. Doğum yaptıran kadına **önlüklük, başörtü ya bir havlu katlanır, onların üstüne de elini yıkasın diye bir kalıp sabun konur verilir**”(Çavuş Köyü).

“Eskiden doğumları köy ebeleri yaptırdı, doğum yaptıran ebeye muhakkak bir hediye verilerek, helâlleşilir. **Önceden fakirlik çoktu yiyecek verilirse daha kıymetli olurdu, giyecek de verilir, giyecek olarak parça vb verilir.** Çocukla ebe arasında büyüdüğü zaman bağlantı kurulur. Uyyy bezlere sarılmamış, göbek ebesine çekmiş denir”(Asar Köyü).

“Çocuk büyüdüğü zaman yaramazlık yaparsa doğum yaptıran ebeye bağlantı kurulur **seni kim eledi, kim beledi derler**” (Koyuncu Köyü).

“Ebeye hizmetleri karşılığı hediye verilir. **Elinin emeği verilir. Elinin emeği bizde kalmasın, hakkını helal et** derler. Bir elbiselik veya para verilir. **Elinin vergisi, canını sevgisi** olarak verilir. **Elinin emeğini verirsen bir daha ki sefer o da severek gelir.** Çocuk yaramazlık yaptığı zaman **seni kim çaputa sarmış, seni tuzlayanın** diyerek ebeye çocuk arasında bağlantı kurulur”(Arguvan Merkez).

Loğusa ve kırklı çocuğa yönelik adet ve uygulamalar

Anadolu’da yeni doğum yapmış kadına kırk günlük dönem içerisinde; kırklı, emzikli, loğusa, lohsa, boğazkesen, nevse gibi adlar verilmektedir. Doğumdan sonra yatakta kalma süresi; kadının fizyolojik durumuna, doğumun güç ya da kolay olmasına, iklime, çevre koşullarına, ailenin varlığına, yoksulluğuna, gelinin sevilip, horlanmasına ve ait olduğu toplumun adet ve inanmalarıyla yakından alakalıdır.

Yeni doğum yapıp da henüz yataktan kalkmamış kadına Malatya Arguvan’da loğusa, diaskan ve kırklı denmektedir. Kırklı kadının ve çocuğun kırk gün süresince birtakım doğaüstü güçlerin etkisinde olduğu yaygın bir inanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğaüstü güçler al karısı ve kırk olarak tanımlanmaktadır. Araştırma yöresinde “kırklının rahminin ağzı kırk gün açıktır” inancı yaygındır. Konuyla ilgili olarak yörede tespit edilen uygulamalar, pratikler ve inanışlar;

“Kadın doğum yaptıktan sonra **doğum teri dökülsün** diye yıkanır. Doğumdan hemen sonra kadına **kuymak** yedirilir. **Kuymak undan helleyi çalıyorlardı, o zaman şeker yoktu içine pekmez aktarırlar cıvıtlar, onu kadına yedirirler – çocukluğun yaralı ye ki çocukluğun pişe** derler. Doğum yapan kadına süt, çorba içirirler. Kadın yalnız bırakılmaz. **Doğum yapan kadınlar şimdi bir ay yatar, o zaman bir gün de ayağa kalkarlardı, kadına çocukluk aşığı düşer diye bir zaman ağır iş yaptırma**zlar.

Doğumdan sonra rahmin toparlanma süreci;

Doğumdan sonra çocuk karnında gezer ona çocukluk geziyor şeklinde tanımlanmaktadır(Çavuş Köyü).

“Kadının doğumdan sonra hazırlanan yatağına; **Fatma Ana döseği** denir. Kadını döseğe yatırdıktan hemen sonra Fatma Ana döseği derler bütün kadınlar gelir. **Önceden ekmek yağlayıp getirilerdi.Bu Fatma Anamızdan kalan bir şey komşular yemek yapar getirir.** Kadın doğum yapar yapmaz yıkanmaz, ıslak bezlerle temizlenir. Sütü gelsin diye doğumdan bir gün sonra yıkanır, **o zaman sütü gelir.** Doğumdan hemen

sonra kadın; sıcak tutulur, ağzına tatlı bir şeyler verilir. **Herle yedirirler. Herleyi çok önemli tutarlar. Su kaynadıktan sonra un, tuz konur kaynaya kaynaya pişirilir, onun üzerine pekmez ile tereyağı eritilir ki kadının ağzına yumuşak olsun, kadın incinmesin. Kadının yatağının etrafı örken ile çevrilir. Kırkıçıkana kadar kadına özen gösterilir. Kadının doğumdan sonraki sancıları için bebeğin yuvası hareket ediyor** denir. Sancının kesilmesi için kadın sıcak tutulur, soğuktan korunur. Yeni doğum yapan kadına kırklı denir, kırklı kadın durumuna göre yatar. **Evde yalnız bırakılmaz yanında mutlaka birisi yatar, odasında yirmi gün, kırk gün lamba yanar, kadın korkar derler karanlıkta bırakmazlar**” (Asar Köyü).

“Yeni doğum yapana loğusa **Fatma Ana Döşeginde** denir. **Fatma ananın lokmasını alalım da gidelim** derler. Kadına ilk olarak herle yedirilir. **Un yağla kavrulur, içine su konur, pişirilir sıcak sıcak kadına içirilir** Kadının yatağı ölükle hazırlanır. Yatağın başına ekmek ya da iğne konur ki kadını kırk basmasın, çocuk da kadının yanında olur. Kadın yatağını toplayıp kalktığında çocuk da beşiğe konur Kadının sancısı olduğu zaman şerbet içirilir. Loğusa kadın her zaman sıcak saklanır, doğumdan iki üç gün sonra yıkanır...” (Koyuncu Köyü).

“Yeni doğum yapan kadına **Kırklı, diaskan kadın** denir. Kırklı kadın üşütmesin diye üç gün sonra yıkanır. Kadın yıkanmadığı süre içerisinde evişlerine konmaz yemek yapmaz **diaskan kokusu geliyor senden derler. Elini bir şeye vurma sen hele otur bir zaman, ne kadar elini yıkarsan da yıka sen diaskansın senden pis koku gelir** derler. Diaskan kadının önünde kaynanası, görümcesi olursa onu kırk gün işe koymazlar, Önceden doğumdan sonra yere döşek atılır, kadın toprağa yatırılır, çocuk da yanında yatar. Döşegin etrafı kendirle çevrilir. Kadın kırk gün kendini korur. **Kırk gün kadının rahmini ağzı açıktır** derler. Kadının vücudu kırk günde toparlanır. **Çocuğa veya kadına al gelmesin diye.** Kadının yorganına iğne takılır. Yatağın başına ekmek koyarlar. Kırkı çıkana kadar çocuğun yorganına iğne takaralar, başucuna ekmek koyarlar, kadın ve çocuğu emniyete alırlar. Kadın üç gün yatar yatağını toplar örmeyi de kaldırır. Kadının ve çocuğun doğumdan sonra sancıları olur. Çocukta olursa kadına derler ki **elini çocuğun üstüne koy çocuktaki sancı sana gelsin sen dayanabilirsin ama çocuk dayanamaz** derler. Kadın kalkıp da gezmezse o sancı kesilmez, sancının geçmesi için kadına tatlı yedirilir. Doğum yapan kadına ilk olarak haşıl yedirilir. **Hemen bir komşu yapar getirir. Haşıl sıcak su kaynatılır, içine un çalarlar, kuymak gibi o iyice karıştırılarak un sararıncaya kadar pişirilir. Un sarardıktan sonra tepsinin dibine yağı dökerler, haşılı tepsie dökerler, kadın ve doğumesnasında orda kim varsa yer.** Kadın ayağa kalktıktan sonra üç beş gün sonra komşuları çağırırlar, hep birden haşıl yapar yerler. O haşıla **Fatma Ana Lokması** denir. Kadına ilk yedirdikleri haşıla da **Fatma Ananın lokması** denmektedir. **Haşıl getiren komşu Fatma Ananın Lokmasını getirdim**

kurban ye Fatma Ana sana elini ata da tez ayağa kalkasın der. Komşuların geldiği gün çocuğun Haleti (hediyesi) verilir. Eskiden çocuğa halet olarak genellikle havlu, tarak, ayna, elbiselik vb verilirdi”(Arguvan Merkez).

Doğumdan sonra bebeğe yapılanlar

Bebegi kundaklamaya **hölemeç, belemek** denir. Bebek geçmişte “öllük” denen toprakla kundaklanmakta bir buçuk yaşına kadar öllüklenirdi.

“Çocuklarımız o zaman taş gibi olurdu, şimdi ne var bezi koyuyorlar, çocuklar çiş yapıyor onun soğuğu çocuklara vuruyor bez çocuğu sağlam olmuyor. Ölük çocuğu kayım oluyor, güzel oluyor...”(Çavuş Köyü).

“Doğumdan önce çocuğun bezi, öllük çaputu, kol çaputu hazır edilir. Çocuğun çışı beze geçmesin diye, mum eritilerek ç....k yaparlardı...Çocuğun yıkama suyu elle kontrol edilir. İlk yıkamada sabun kullanılmaz Çocuğu yıkadıktan sonra her tarafı tuzlanır...Pişik olmasın diye Çocuk tuzlu olarak 24 saat durur. Şimdi kimse tuzlamıyor, hastaneden getiriyoruz. Koltuk altlarına tuzlu su sürüyoruz. Çocuk bir kere tuzlanır, toprakla kundaklanır. Bebek doğduğu zaman küçük bir ekmek yapar, ortasını delerler, buna **bücük denir. Çocuk doğduktan sonra evde ilk ekmek piştiği zaman **bücük** yaparlar, bebeğin yastığının altına koyarlardı. Çocuk oradan cenneti gözlermiş O bebeğin yastığının altında kırkı çıkana kadar durur. Kimileri her zaman ekmek koyar...”**(Asar Köyü).

“Yeni doğan çocuğun yıkama suyunun sıcaklığı dirsekle belirlenir. Ölükle kundaklanır. Yıkarken sırtı ovalanır, sırtından diken gibi tiv çıkar o çocuğu rahatlatır. Yeni doğan çocuk kırk gün, gün aşırı yıkanır...”(Koyuncu Köyü).

“Çocuğun suyu çırtı (serçe) parmağı ile ıştırılır. Serçe parmağa bidiliş parmağı da denmektedir. Çocuk yanmayacak kadar ılık bir suyla yıkanır. İlk yıkamada sabun kullanılmaz, tuzlu suyla tuzlanır, tuzlu olarak bir gün kalır. Tuzlama işlemi bir sefer yapılır. Kırkı çıkana kadar çocuk her gün ya da gün aşırı yıkanır. İlk kundaklamayı ebe yapar. Çocuğun bir kol bezi, bir kundak bezi, kaka bezi olur. Çocuk toprakla kundaklanır. **Topraktan çıkan çocuk daha kuvvetli olur, pişik olmaz öyle derler. Çocuk doğunca annesinin sütü olursa gözüne süt sağılır. Çocuğa ilk olarak şekerli su verirler. Kadının ilk sütüne ağun denir. Ağunu çocuk emer. Ağun emen çocuk iyi olur.**

Çocuk yıkandığı zaman sağ ayağını sol eline, sağ elini sol ayağına ulaştırmaya çalışırlar ki; çocuk uzasın ve açılsın.

Çenesinden, boynundan tutup yukarı doğru kaldırırklar ki; boynu uzun olsun, Burnunu sıkırlar ki; içindeki pillik temizlensin.

Burnuna üfürürler ki; geniz açılsın.

Burnu büyük olmasın diye burnunu sıkırlar.

Kalçalarından asarlar, ayaklarından tütüp sallanır, üç kere topuklarına vururlar ki; boyu uzun olsun. Vururken de üçleme yaparlar, çenesini toplarlar ki; çok dağınık olmasın. Ağzını

toplarlar, toplarken de – kaynanan geliyor ağzını topla- derler. Kırkı çıkana kadar çocuğu yıkarken her defasında çocuğun sırtı ovalanarak sırtındaki dikenler çıkarılır, su dökünce dikenler gider, çocuk rahatlar, **buna kırk dikenini** denir...”(Arguvan Merkez).

Al karısı ve kırk inancı

Konuyla ilgili olarak tespit edilen uygulamalar, pratikler ve inanışlar; “**Al karısına uzun gelen, al derler. Başörtülü olur kadının gırtlığına basar, ya çocuğu ya da kadını öldürür derler.** Al karısının sadece kadınlara geleceğine inanılmaktadır. **Al bacadan gelir kadını da çocuğu da derlerdi,** Yeni doğan çocuğun başına al gelmesin diye bir lokma ekmek, Kuran-ı Kerim, çuvaldız, iğne koyarlar. İki kırklı gelin karşılaşırsa kırk basar. **Kim çocuğun üstüne gelirse o çocuk basılır.** Kırk basmasın diye kadınlar iğne değışirler. Ölü, cenaze kırkının da çocuğu basacağına inanılır. **Çocuk basılmasın diye, cenaze geçerken çocuk dışarı çıkarılır, cenaze gelmeden çocuk onu karşılar.** Kırkı çocuğu et basar. **Davar falan keserlerse çocuğu çıkart et geliyor et çocuğu basar deler.** Çocuk zayıfladığı zaman kırk baskınlığı olmuş denir”(Çavuş Köyü).

“**Çocuğun ve kadının yattığı yerin etrafını keçi kılından örken yapar, onunla yatağın kenarına bir sıra çevirme yaparlar ki al basmaya anam bi şey olmya.** Al karısı kırklı kadının üzerine çöker, kadını hastaeder. **Çocuğu da boğar derler.** Alkarısının kadın olduğunu söylerler. Al gelmesin, kırk basmasın diye, çocuğun ve kadının yattığı yere makas, ekmek konur. Kırklı kedi köpek çocuğun yanına konmaz, hamile kedi varsa içerde doğurmasın diye dikkat edilir. Kırklı çocuğu çiğ et basar, çocuğun olduğu yere dışarıdan çiğ et getirmezler. Kırklı kadın ve bebeğin evinin önünden cenaze ya da düğün alayı geçerken, kadın basılmamak için bebeğini alıp dışarı çıkar”(Asar Köyü).

“**Al karısının en çok çocuğa geleceğine, çocuğu boğacağına inanılır.** Biz ona al, al bastı deriz. Al basmasın diye kadının yatağına örme dolandırılır, kadını yalnız koymazlar, çocuğun başına ekmek koyarlar, yorganını ağzına iğne sokarlar, **al korkarmış o iğneden de gelmezmiş derler.** Çocuk beşiğe konduğu zaman da beşiğin altına al gelmesin diye süpürge ve su konur. Al gelmesin diye, yeni doğum yapan kadının odasında kırk gün ılık yanar. Kırklı çocuğu kırk basar basılmasın diye başucuna su, ekmek konur. Kadınla çocuğu kırk basmasın diye beklerler evde yalnız bırakmazlar. **Eskiden aman aman un öğüttün mü üstüne getirme, kırklı içeri koymayın çocuk doğurmuş ya onun kırkı çocuğu ve kadını basar derlerdi.** Gelin gelirken dışarıdan çocuğu al da dışarı çık gelinin kırkı basar derlerdi...”(Koyuncu Köyü).

Cocuğun ve kadının kırklanması

Loğusa ve çocuk kırk günlük süreden sonra kırklanarak serbest çıkarılır, böylece kırk gün içerisinde pis sayılan kadın ve zayıf ve güçsüz olduğu için bir takım doğaüstü güçlerin etkisi altında olduğuna inanılan çocuk etrafındaki yasaklar kalkmış olur. Arguvan merkez ve köylerinde doğum adetleriyle ilgili yapılan çalışmalarda kırklama uygulamasının geçmişte olduğu gibi günümüzde de kesin bir kural olarak devam ettiği saptanmıştır. Konuyla ilgili olarak tespit edilen uygulamalar, pratikler ve inanışlar;

“Yirmi günde kırklama yapılır buna yarı kırk denir. Yarı kırk kırk kırk denir dua okunur, çocuk yıkanır, yıkama işlemi bittikten sonra en son suda çocuğun üzerine kalbur tutulur, Allah, Muhammet Ya Ali kırk, kırk, kırk böcüğün kırkı, cöcüğün kırkı, malın kırkı, hayvanın kırkı diyerek üç kere su dökülür. Kırkında da aynısı yapılır. Eskiden kırkı çıkmayan çocuk dışarı çıkarılmazdı, şimdi çıkarılıyor...”(Çavuş Köyü).

“Kırklama iki sefer yapılır. Bir yirmi günde, bir de kırk günde kırklama yapılır. Yirmi kırkına yarı kırk denir. Yarı kırk çocuk yirmi günlük olunca çocuğu banyo yaptırırlar en sonra da üç kere halburun üstünden çocuğa su dökülür...Kalburu çocuğa vururlar üç kereben geldim sen çık, Allah Muhammed ya Ali derler Fatma Ananın dualarını okurlar. Yarı kırk suyuyla anne yıkanır, çocuğun çamaşırları yıkanır, Önce bebeğin yarı kırkım yapılır. Eskiden çocuğun tam kırkında; kırk tane ufak taş getirilir, suyun içine atılır, daha sonra yarı kırkında yapılan aynı işlemler yapılırdı. Kırkı çıktıktan sonra çocuğun götürüldüğü ilk evde çocuğa giysi türünden hediyeler verilir”(Asar Köyü).

“Çocuğun bir yarı kırkı bir de bütün kırkı çıkarılır. Yarı kırkı 20 gün tamamlandıktan sonra yapılır. Kırk gün sonra da bütün kırkını üç kere Allah Muhammed Ya Ali diyerek başından su dökerek çıkarılır. Sonra da üç kere - kırk kırk dedin mi çıkar gider. Leğende biriken suyu da ayak değmedik bir yere dökerler, özellikle de akan suya dökerler. Büyük kırkında yemek verilir. Verilen bu yemeğe; kırkı çıkmış çocuğun lokması denir. Kırktan sonra çocuğa ilk gittiği evde iki tane yumurta hediye olarak verilir”(Koyuncu Köyü).

“Çocuğun kırkı bir kere çıkarılır. Kırkı biteceği gün sabahdan suyu ocağa koyar, kaynatır, suyunu iltırır o sudan kırk kaşık ayırırız, suyun içine de kırk tane taş atarız. Bi yirmisinde çıkarırız buna yarı kırkını çıkarttık deriz. Yirmisinde, yirmi kaşık su ayırırız, çocuğu güzelce yıkarız, daha sonra halbur ya da elek getiririz. Bir kişi onun üstünden tutar

*bir kişi
kırk kırk kırk aşağı,
sen yukarı kırk aşağı,
sen yukarı kırk aşağı,
sen yukarı kırk aşağı,
pisiğın kırkı,
yılanın kırkı,
çayanın kırkı,
itin kırkı,
ananın kırkı,
babanın kırkı*

hepsi birden aka gide der ayrılan kırk kaşık su çocuğın başından dökülür böylece kırkı çıkarılmış olur. Yarı kırkında ısıtılan sudan yirmi kaşık ayrılır. Su hazırlanırken üçleme yapılır. Sonra çocuk yıkanır. Yirmisinde suyun içine yirmi tane taş konur. Son suyun da kalbur çocuğın üstüne konur, yirmi kaşık ayrılan su kalburun üstünden dökülür. Yirmisinde de kırk kırk kırk diyerek yine kırkını çıkarırken söylenenler söylenir. Önce çocuk kırklanır, sonra annesi kırklanır. Anneye de aynısı yapılır. Leğende biriken su el ayak değmedik bir yere veya bir duvar dibine dökülür. **Kırklayınca çocuk gelişir öyle derlerdi.** Kırkı çıktıktan sonra çocuğın ilk götürüldüğü evde; çocuğa hediye verilir. Herkes neyi varsa parası olan para, elbisesi olan elbise verir. Havlu, yumurta, sabun veren olur. Elinde ne bulunursa o verilir”(Arguvan Merkez).

Kırk Baskınlığı ve giderilmesi

Konuyla ilgili olarak alanda tespit edilen uygulamalar şöyledir;

“Çocuğın kırk baskını olduğı zayıflamasından huysuzlaşmasından anlaşılır. Kırk baskınlığını gidermek için çocuğa kurşun dökülür. Arı mumu eritip suyun üstüne dökerler. Suyu korlar, mumu kaynatırlar suyun üzerine dökerler, mum o suyun içinde donar, donduktan sonra onun tersini çevirir bakarlardı, o zaman hayvan resmi çıkar. Hangi hayvanın resmi çıkarsa çocuk ondan basılmış derler”(Asar Köyü).

“Çocuk kırk bastığı zaman ayaklarını yere basmaz, ayakları dizlerinden kırılır. O zaman kırk basmış, kırk basığı olmuş derler. Kırk basığını geçirmek için; bir kadına götürürler o kadın çocuğın kırkını çıkarır. **Dolaylı da kırk çıkaran bir kadın var ona götürürüz.** Kadın geniş bir gömlek veya geniş bir giysi giyer, boynundan çocuğu koyar elbisenin altından alır, bunu üç kere tekrarlar. O kadına da çocuğın elbisesinden bir tane verilir **Bu işlemleri yapana ocakzade kırk basığı ocağı denir**”(Arguvan Merkez).

Süt verme ve sütle ilgili adet ve inanmalar

Çocuğun en sağlıklı beslenme biçimi anne sütüyle beslenmesidir. Anne sütünün aynı zamanda da çocuğu çeşitli hastalıklardan koruduğu ve çocuğun bağışıklık sistemini geliştirdiği bilimsel olarak da kanıtlanmış bir gerçektir. Araştırma yöresinde çocuğun anne sütüyle beslenmesine özen gösterildiği süt ve süt vermeyle ilgili olarak geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir dizi adet ve inanmaların kümelendiği gözlemlenmektedir.

*“Kadının sütü gelirse hemen çocuğunu emzirir. Sütü gelmezse şeker şerbet edilir, memeye batırılır çocuğun ağzına verilir. İlk süte **ağuz sütü** denir. Kadının sütü nazardan kesilir, süt kesildiği zaman çocuğunun rızkı yok, rızkı çıkmadı derler. Sütkardeşlik ve sütannelik var, başka bir çocuğa süt vermek için kadın kocasından izin alır, kocası izin vermezse süt veremez. ” (Çavuş Köyü).*

*“Çocuğa ilk olarak anne sütü verilir. Annne sütü bir iki gün gelmezse çocuğa şekerli su, inek sütü verilir. Annenin ilk sütüne **oğun** süt denir. Oğun sütünün çocuğa çok yararlı olduğuna inanılır. Süt veren kadın acı, ekşi, tuzlu yemez. Çocuk annenin sütü varsa emdiği kadar emer. Sütkardeşliği var süt vermek için her iki tarafında ailesi razı olması gerekir, razılık olmadan başka çocuğa süt verilmez. Sütkardeşler evlenemez, çocuğu süttten keserken memeye acı biber sürülür, toprak sürülür, çocuk huylansın memeyi almasın diye; memeye saç kılı dolarlar. Süt veren kadın bir şey görür canı çeker de yemezse umma olur. **O zaman süt geri vurur kaybolur.** Eğer kadının canı bir şey çeker onu yiyemeyecek durumda olursa derler ki; **avucunu yala.** Kesilen süttin gelmesi için tatlı bir şeyler yenir... ”(Asar Köyü).*

*“Kadının sütü üç gün sonra gelir. **Başını yıkayacaksın ki süt gele.** Suya girip yıkanmadan kadının sütü gelmez. **Sıcağa girdiği için sütü gelir.** Üç gün içerisinde başkasının sütü olursa o gelir onu emzirir. Kadının sütü gelirse hemen çocuğunu emzirir. Sütü gelmezse şeker şerbet edilir. Memeye batırılır ağzına verilir. İlk süte **ağuz sütü** denir Kadının sütü **umma** olur onun için kesilir. **Derler ki bu gün burada bir şey vardı kadının süttüne vurmuş derler.Bir yerde bir şey pişer kadının nefsi çeker, kadının eline geçmeyince süt geriye vurur.** Süt korkudan ve üzüntüden de kesilir. Süt çok olsun diye komposto içilir. Çocuğu süttten kesmek için meme boyalanır, memeye bir şeyler yapıştırılır, biber dökülür... ”(Koyuncu Köyü).*

*“Kadının sütü bakımsızlıktan kesilir, **damarlarda kısıklık varsa süt kısa olur.** Kadın bir yerde bir yemek gördü ondan mecbur bir lokma alacak, kırkı çıkana kadar bir yerden bir koku alırsa, bir yemeğin üstüne düşerse o demese bile, sen bundan bir lokma alacaksın süttüm umar. Süt umma olursa göğüs şişer. Bazıları derler saçını üzerine tara, ucundan tut geriye silkele bu işlemi üç defa yap ki süttün olsun derler. Loğusa kadın sütü çok olsun diye şirin yer. **Helva, pekmez, şeker gibi tatlı şeyler yer.** Kadının*

sütünden bir koku gelirse o zaman ve ya sütü ocağa koyarsın süt kesilirse, yedi şeyden hani porsuk derler kül falan dökerler yedi şeyden toplarsın onu getirir sütün altında yakarsın...”(Arguvan Merkez).

Cocuğa ad verme

“Eskiden çocuğun adını büyükler koyardı, genellikle eski büyüklerin adı konurdu, şimdi anne baba sevdiği ismi koyuyor...” (Çavuş Köyü).

“Çocukların ismini büyükler koyar. **Büyükler daha büyüklerin adını koyar. On iki imamın adlarının konması önemsenir.** Kadın çok çocuk doğuruyorsa **Tamam, Yeter,** özel günlerde doğmuşsa güne ait isimler **Bayram, Muharrem** gibi adlar konur. Çocuğun ismi bir büyük tarafından **üçler aşkına** üç defa sağ kulağına söylenir”(Asar Köyü).

ÇOCUKLUK ÇAĞI

Çocuk da büyüme sırasında tıpkı hamile kadın gibi birtakım geçişleri izlemek zorundadır. Bu nedenle özellikle geçiş sırasını kollayan doğaüstü güçlerden gelebileceğine inanılan çeşitli kötü etkilere karşı korunmaya muhtaçtır. Bu düşünceyle hareket eden halkımız; geç yürüyen, geç konuşan, çok ağlayan, uyumayan, hastalanan, nazara gelen çocukları batıl inançlar ve büyüünün, kısacası halk hekimliğinin temel ilkelerine dayalı bir takım pratik ve uygulamalarla tedavi etmeye ve korumaya çalışmaktadır.

Doğumdan sonra çocuğun gelişimini izleyen, onun anneye babayla ailenin öteki bireyleriyle ve toplumsal çevresiyle ilişkisini düzenleyen, bir dizi kurak adet, tören işlem ve pratik vardır. Çocuğun konuşması yürümesi giderek bağlı bulunduğu grubun ya da kültürel ortamın benimsediği bir kalıba uydurulması için birçok aşamadan geçmesi gerekmektedir.

Beşiğe Koyma

“Bebek bir haftalık olmadan beşiğe konur Bebeği beşiğe babaanne koyar. Geçmişte bebek iki – üç yaşına kadar beşikte kalırmış, günümüzde beşikte kalma süresi azalmıştır...”(Asar Köyü).

“Anne doğumdan sonra yattığı sürece çocuk anne ile yatar, anne kalkınca çocuk da beşiğe konur. **Geçmişte çocuğu beşiğe kaynana koyardı, ama günümüzde beşiği kızın annesi getiriyor, bu nedenle çocuğu beşiğe kızın annesi koyar yani anneanne.** Çocuk beşiğe konurken dua edilir. Allah, Muhammed Ya Ali denir Fatma Ananın duası okunur,

Döşeği düz ola,

analı babalı ola,

yaşı uzun ola,

düğünü güzün ola,

yazın askere gide, vb iyi dileklerde bulunulur.Çocuk beşikte iki yaşına kadar kalır...”(Arguvan Merkez).

Dişle ilgili uygulama ve inanmalar

Çocuğun biyolojik gelişiminin belirtilerinden birisi ve en önemlilerinden olan diş çıkarma geleneksel kültürde geçmişte olduğu gibi günümüzde de gerek kente ortamın da gerekse kırsal kesimde törensel uygulamalarla karşılanmaktadır. Bu törenin temelinde; farklı görüşler yatmaktadır. Bu görüşler içerisinde çocuğun beslenmesi ile ilgili olanlar dikkati çekmektedir. Yiyeceklerin ezilmesinde, parçalanmasında ve öğütülmesinde birinci derecede rolü olan dişin ortaya çıkışı nedeniyle, düzenlenen bu törenle yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını artırma, bereketi artırma gibi dileklerin yanı sıra; çocuğun dişinin kolay, sağlam, düzgün çıkmasına yönelik arzu ve dilekler yer almaktadır. Dişin çıkışı ile ilgili olarak yapılan törensel uygulama psikolojik ve toplumsal açıdan da önem taşımaktadır. Konuyla ilgili olarak tespit edilen uygulamalar, pratikler ve inanışlar;

“Çocuğun ilk dişi çıktığı zaman hedik kaynatılır. Hedik pişirilir ki çocuğun dişleri güzel olsun hedik gibi kaynasın. Hedik kaynatmak için çocuğun iki dişinin çıkması beklenir. Önce çocuğun alt dişi çıkar. İlk dişin üstten çıkması iyi sayılmaz. Çocuğun dişi çıktığı zaman buğdayla nohut kaynatılmasına diş hediği denir. Hedik tabaklara konarak dağıtılır. Hedik dağıtılan evlerden tabakların içine hediye konur. Şimdi genellikle para konur, geçmişte mendil, parça vb şeyler konurdu...”(Asar Köyü).

“Önce alt dişi çıkar Çocuğun dişi çıkınca hedik vurulur. Hedik tabak tabak evlere dağıtılır. Evlerden tabak boş geri verilmez. Tabağa hediye olarak çökelek, yağ, havlu, sabun, tülbent vb şeyler konur” (Koyuncu Köyü).

“Çocuğun ilk dişi alttan çıkar ilk dişinin çıktığını gören ona bir hediye alır. Buna diş hediyesi denir. Çocuğun dişi çıkınca nohut kaynatılır buna diş hediği denir. O tabak tabak komşulara dağıtılır. Onlarda tabağa hediye koyup geri verirler. Hedik çocuğun dişleri daha rahat çıksın diye kaynatılır. – kaynayarak çıkar dişleri denir”(Arguvan Merkez).

Nazar inancı

Temelinde kıskançlık ve hasetlik olduğuna inanılan nazarın gözlerden çıkarak kurbanına isabet ettiğine inanılmaktadır. Bazı kem gözlerin zayıf olduğu düşünülen loğusayı ve çocuğu etkileyeceği inancı günümüzde de yaygın olup, konuyla ilgili pratikler de halen geçerliliğini sürdürmektedir. Konuyla ilgili olarak tespit edilen bir uygulama şöyledir;

“Çocuğa nazar değeceğine inanılır. Nazardan korumak için çocuğa nazarlık takılır, bir yerlerine kara çalınır. Sacayaktan veya bacanın karasından alırlar, çocuğun görünmeyecek bir yerine çalarlar. Bir dede ya da hocaya kağıt yazdırılır, ona muska derlerdi. Muskayı çaputun içine üçgen şeklinde sararlar çocuğun boğazına veya çocuğun görünmeyecek bir yerine koyarlar. Çocukların omuzlarına iğde dalı dikerler, beşiklerine de iğde dalı asarlar,yastığına, başının altına koyarlar elbise ve

hırkalarına dikerler.Çocuğa nazar değmişse; kimin nazar değdirdiğini biliyorsan onun basıp da kalktığı yerden, ayağının altından toprak alırlar, çocuğun üstüne atarlar ya da elbisesinden gizlice bi kırık keser ya dagizliden üzerinden aldıkları çaputu bir yerde yakar çocuğa tütütürler...”(Arguvan merkez).

Cocuğun ilk saçıyla ilgili adet ve uygulamalar

“Çocuğu yaşamayan kadınlar çocuğum yaşarsa saçını yedi yaşına kadar kesmeyeceğiz diyerek adak adarlar, doğduktan yedi yıl sonra bir kurban alıp gider ziyarette çocuğun saçını keserler...”(Çavuş Köyü).

*“Çocuğun ilk kesilen saçı saklanır. Çocuğun bingildağı taş diyene kadar kapanmaz. Konuşup taş dediği zaman kapanır. **Ne zaman taş derse o zaman çocuğun bingildağı taş gibi olur**”(Asar Köyü).*

*“Çocuğun ilk saçına **Karın saçı** denir. Karın saçı yastıkta dökülür”(ArguvanMerkez).*

Cocukla ilgili diğer adet ve uygulamalar

*“Konuşması geciken çocuk ziyaretlere götürülür. **Ziyarette kurban olduğum Allah çocuğuma bir dil veresin** denir. **Evler, evliyalar, ziyaretler çocuğumun dilini aç** diye dua edilir. Çocuğun dili açıldığı zaman ziyarete bir kurban daha götürülür...”(Çavuş Köyü, Asar Köyü).*

*“Şimdi konuşmayan çocuğu doktora götürüyorlar önceden konuşmayan çocuğu götürün ineğin ahırına bağlayın üç kere – **İnsan isen konuş, mal isen yem ye deyin derlerdi. Onu yaparlardı çocuk ondan sonra konuşurdu. İneklerin yuları olur, ipi olurdu ipine bağlarlar başına geçirirlerdi. Üç kere insansan konuş, mal isen yem ye derlerdi**”(Arguvan Merkez).*

*“Çocuğun tay durmasına **dom durdu** denir”(Çavuş Köyü).*

“Çocuk sarılık olduğu zaman sarılık ocağına götürülür. Lokma yapılır dağıtılır”(Çavuş Köyü).

“Bebekte sarılık olduğu zaman soğut yaprağı, kaysı yaprağı yedi çeşit ağaç yaprağını çocuğun yıkama suyuna karıştırırlar, sarılık geçsin diye onunla çocuğu yıkarlar...”(Asar Köyü).

“Çocuk sarılık olduğu zaman bir tane altını suyun içine atarlar çocuğu o suyla üç gün yıkarlar...”(Arguvan Merkez).

*“Doğumda ölen kadına **topuğu kanlı gitti** denir”(Asar Köyü).*

*“Sünnetli doğan çocuğu iyi sayarlar **Peygamber sünnetli derler**”(Asar Köyü).*

*“Doğumda ölen kadına **cennet kadını** derler”(Arguvan Merkez).*

*“Çocuğun tırnağı kırkı çıkana kadar kesilmez. **Kırkı çıkandan sonra yavaş yavaş kesersin**”(Koyuncu Köyü).*

“Çocuğun ilk tırnağı yaşı yetene kadar kesilmez günahtır derler. Kesilen ilk tırnaklar bir bezin arasına konur ayak değmeyecek bir yere gömülür”(Arguvan Merkez).

Sonuç

Arguvan’da doğum ve çocukluk çağı ile ilgili olarak tespit edilen bilgilerin Anadolu’nun diğer bölgelerinde olduğu gibi; dinsel, büyüsel ve inanç içerikli uygulama ve pratiklerden oluştuğu saptanmıştır. Büyüsel içerikli uygulamaların taklit ve temas büyüsunü içerdiği tespit edilmiştir.

Kadının hamile kalmasına yönelik uygulamalar bitkilere dayalı halk hekimliği ve inanç ve büyüün gücünden yararlanmaya yönelik olarak uygulama ve pratikler içermektedir. Ancak yörede konuyla ilgili olarak tespit edilen en yaygın uygulama ziyarete yerlerine gitme ve adak adama şeklindedir.

Çocuğun yaşamasına yönelik uygulamalarda da benzer uygulamalara başvurulduğu görülmüştür. Bu uygulamaların genel değerlendirmesi; çocuk yaşasın diye doğunca yedi kapıdan yiyecek toplanır, toplananlarla yemek pişirilerek dağıtılması, yedi yıl saçının kesilmemesi şeklinde adak adanması vb uygulamalar inanca göre yedi sayısının gücünden yararlanmaya yönelik bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocuğun cinsiyet tayini ile ilgili inanışlar incelendiği zaman da; cinsiyete yüklenen toplumsal değerlerin yorumlamalarda etkili olduğu görülmektedir. Hamilelik ve aşırma sırasındaki kaçınmalarda ise; taklit ve temas büyüsunün etkinliği tespit edilmiştir.

Uygulamalar genel olarak incelendiğinde; inanca dayalı uygulamalar daha yavaş değişirken maddi alandaki uygulamaların daha hızlı değiştiği tespit edilmiştir. Örneğin kısırlığı gidermeye yönelik olarak modern tıp yöntemlerinden yararlanmanın yanı sıra ziyaretlere gitme ve adak adama uygulamasının devam ettiği tespit edilmiştir. Kırklamaya yönelik uygulama ve pratikler, diş hediği, kadını ve bebeği kırk baskınlığından ve al karısından korumaya ilişkin uygulama ve pratikleri hala devam ederken, çocuğu toprakla kundaklama (tamamen kalkmış), beşiğe koyma (kısmen), tuzlama (kısmen) ve benzeri uygulamalar ya tamamen kalkmış ya da azalmıştır.

Malatya Arguvan İlçesi’nde yapılan alan araştırmasında elde edilen bulguların; Anadolu’nun birçok yöresiyle de benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu yorum konuyla ilgili karşılaştırmalı olarak yapılan bir çalışmada daha net olarak ortaya çıkacaktır. Ancak benzer uygulama pratik ve inanışlardan yola çıkarak, genel olarak benzer gereksinimlerin benzer davranışları da beraberinde getireceği söylene bilinir.

İçerikte aynı kalan biçimde bazı değişimlere uğrayarak devan eden; doğun etrafında kümelenen uygulama ve pratikler halkın psikolojik, dinsel, toplumsal gereksinimlerine geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir ölçüde yanıt vermektedir.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, Orhan: *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet Ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1961.
- Balıkçı, Gülsen: *Rize/ Pazar Akbucak, Otrayol Ve Uğrak Köyleri’nin Etnik Yapıları*. Ankara 1997. A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 351 S.
- Balıkçı, Gülsen: “Artvin’in Bazı Yörelerinde Doğumla İlgili Adet Ve Uygulamalar”. Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1998, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. 2001.
- Balıkçı, Gülsen: “Uşak’ın Bazı Yörelerinde Doğum Adetleri”. I. Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 1999.
- Balıkçı, Gülsen: “Tarsus Doğum Adetleri”. Tarsus Alan Araştırmaları Kitabı. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- Örnek, Sedat Veyis: *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*. Saim Toraman Matbaası. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1979.
- Örnek, Sedat Veyis: *Sivas Ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların Ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. DTCF Basımevi, 2. bsm. Ankara 1981.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi.

ARGUVAN HALK KÜLTÜRÜNDE ASKERLİK GELENEĞİNİN DÜNYÜ VE BUGÜNÜ

Hüseyin ŞAHİN¹

1. Giriş

Anadolu’da doğumdan ölüme kadar devam eden geçiş dönemleri içerisinde erkekler yönüyle askerlik yapma hem yasal bir zorunluk hem de içinde çeşitli uygulamaları barındıran bir kültürel süreçtir. Süreç içerisinde bir dizi âdetler vardır. Âdetlerdeki uygulamalar yöreden yöreye değişiklik gösterebilmekle beraber, hepsinin içinde erginlikten yetişkin olmaya geçişi sağlayan algılamalar mevcuttur.

Erman Artun’a göre Askerlik, delikanlının askere gideceğinin belli olmasından, askere uğurlanmasından, şiirlere konu olmasından, ardından ağıt yakılmasından, gönderdiği mektuplara, karşılanmasına kadar geleneği olan bir geçiş dönemidir. Her törende olduğu gibi askerliğin etrafında da bir âdetler, inanmalar, pratikler zinciri oluşmuştur².

Erkekler için askerlik devresi, ömür boyu unutamayacağı hâtıralarla doludur. Askerlik anında yurdun dört bucağından ayrı karakterde, ayrı terbiye almış ve ayrı bölgenin insanıyla işbirliği, tuttuğu nöbetler, eğitim, yakinen şâhit olduğu orijinal olaylar, uygulamalar, denetlemeler, kişilerce devamlı hatırdâ tutulur, anlatılır. “Bir gün...” diye başlar, kim bilir hangi hatıramızı, kaçınıcı defa anlatırız. Askerlik, hayatımızın belki de en renkli devresini teşkil eder (Kaya 1978: 8291-8293).

Türkiye’de askerliğini yapmamış insan yarım insan sayılır. Askerlik bir eğitim yuvası olarak görülür, insan hayatının bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Bu nedenle askere gönderme, karşılama asker mektupları köylerde önemlidir; gururlanılır, ağlanır, duygulanılır.

Dünya genelinde askerliğin başlangıcı olarak çok kesin bilgiler olmamasına rağmen, sistemin şöyle geliştiği ileri sürülmektedir: Antik çağdaki ilk ordular, tarih öncesi çağda avlanmak için geliştirilen yayları ve mızrakları silah olarak kullanmaya devam edecekti. Eski Mısır ve Çin’deki ilk ordular da aynı şekilde gelişerek yoğun piyade kuvvetlerini yay ve mızraklarla donatacaklardı.

Ordular, mesleği askerlik olan kişilerin dışında, ya belirli bir süre için zorunlu askerlik hizmetine alınan yetişkin kişilerden ya da gönüllülerden oluşuyordu. Bir tür zorunlu askerlik hizmeti Antik Mısır’da da uygulanırdı. Napolyon Savaşları sırasında Fransa’da, bütün sağlıklı erkekleri askere alındı. Daha sonra Prusya, erkekleri askerlik eğitimi için bir süre askere çağırma

¹ Antropolog/Etnoarkeolog, Malatya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

²Erman Artun 2002: Erişim Tarihi 10.01.2017

başladı. Böylece, az sayıda askerden oluşan asıl ordu, savaş zamanında hizmet etmeye hazır, eğitim görmüş yedek askerlerin katılmasıyla büyüyordu.³

Askere almayla ilgili halen 21 Haziran 1927/1111 askerlik kanunu yürürlüktedir. Askerlik süreleri 24 Ocak 1963 yılına kadar askeri sınıflara göre düzenlenmişti. Sonra bu süre hepsi için aynı uygulanmıştır.

(Kaynak:https://tr.wikipedia.org/wiki/Askerlik_hizmeti)

Yıllara göre Türkiye’de tam dönem zorunlu askerlik süreleri (ay olarak)														
1924	1927	1935	1941	1945	1950	1963	1970	1984	1992	1993	1994	1995	2003-2013	2013-..
Piyade ve nakliye: 18 Topçu, süvari, fenniye, otomobil, sanayi ve mızık: 24 Jandarma: 36 Denizci: 60	18 Mızık: 24 Jandarma: 30 Denizci: 36	Jandarma: 30	40	30	24 Jandarma: 30 Gümrük: 30 Denizci: 36	24	20	18	15	19	18 73/3 tertipler: 21	18	15	12

2. Arguvan’da Askere Uğurlama

2.1. Askerlik/Asker Olmaya Bakış/ Eve Çağırma

Arguvan; Malatya’ya bağlı 50 köy/mahalleden oluşan bir yerleşim alanıdır. Deyişleri, semahlarının yanı sıra uzun ve kırık hava ezgileriyle tanınır. Arguvan yöresinde askerlik yaşına gelen genç erkeği askere gönderme ve teskere dönüşünde de asker görmesi âdeti kültürel yapı içerisinde önem arzeden uygulamalara/pratiıklere sahne olur.

Askerliğini yapmamış, “vatan borcunu ödememiş” erkek, toplumda tam bir yetişkin, sayılmaz ve günümüzde bile, pek çok yörede kendisine kız verilmez, evlendirilmez. Bu kadar önem verilmesi nedeniyle, kültürümüzde asker olanı, “**asker ocağına**” uğurlama ve askerlikten “ata, baba ocağına” dönüşünü karşılama törenleri düzenlenmektedir.⁴

³ Konuyla ilgili geniş bilgi için

bkz.https://tr.wikipedia.org/wiki/Askerlik_hizmeti#D.C3.BCnyada_askerlik_hizmeti

⁴ Askere uğurlama-asker karşılaması âdeti uygulamalarıyla ilgili örnekler için bkz.;

“Ülkemizde Asker Uğurlama Ve

Karşılama Âdetleri”, <http://www.topragizbiz.com/showthread.php/310-ulkemizde-asker-ugurlama-ve-karsilama-adetleri>; Zekeriya Kurtulmuş : “Askere Uğurlama Geleneği - Kırklareli”,

<http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bolu/KulturAtlasi/askere-ugurlama-gelenegi> ;

Erman Artun: “Adana’da Asker Uğurlama - Karşılama Törenleri: Asker Ağıtları, Türküleri, Şiirleri, Manileri” <http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/9.php> ; “Askere Uğurlama, Asker Ziyaretleri(Bursa-Müşküle Köyü)”

,<http://www.muskulekoyu.com/muskule-tarihcesi>; Melek Ketre: “Adana Halk Kültüründe askere Uğurlama ve Askeri karşılama Geleneği”,

http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_3/ketre.pdf

Arguvan yöresinde askerlik çağına ulaşmanın, askerlik şubesinden “çağır pusulası”nın gelmesinin ve bununla birlikte bir delikanlının, toplum içindeki statü ve rollerinin belirlenmesinin önemi büyük olmuştur. Öyle ki, askere gitmek sılaya olan özlemi sevgiye, türküye dönüştürdüğü gibi, askerliğini yapıp köye gelen delikanlı artık köydeki yaşlıların deyişiyle “*kocaman adam olmuştur, evlenmesine mani bir hal kalmamıştır*”. Yani, o delikanlı hanesinin reisi olabilir, yuva kurabilir, içinde yaşadığı kültürde olgunlaşmış birisi olarak kabul edilir.

İlçeden askere çağrı için “pusula” köye ulaştığında aynı “tertip” delikanlılar, 10 - 15 gün evlerde davete çağrılarak özel yemeklerle ziyafet çekilir, ağırlandılar. Bu arada askerliğini yapmış olanların “askerlik anıları” da bu “eve çağrılma”larda devamla sohbet konusu olur.

“Davet”e çağırma için aileler birbirleriyle yarışır gibidir. “*Babamın/Anamın selamı var Ali Ağabey bu gün akşama bizim evde davetli*” gibi çağırma ile o günkü yemeğe davet yapılır. Bu davete askere gidecek aynı tertipler davetlidir. Diğer yaştaki arkadaşları da davet içinde sayılırlar.

Davet eğlentilerinde yemek yenildikten sonra ya da yemek esnasından başlayarak bağlama ile türkülere başlanır. Sazlı-sözlü eğlenme uzun saatler sürer. Askere gidecek gence arkadaşlarınca şaka yollu kısa bir tekmil verme- silah tutma gibi şeyler seyirlik oyun düzenlenerek neşe içinde öğretilmeye de çalışıldığı olur. Uzun bir bulunur, bu sopa tüfektir. Önce rahat-hazır ol yaptırılır, sonra silah omuza, selam dur ve tekmil verme yaptırılır:

“*Dikkat..*”

“*Rahat*”

“*Hazır ol*”

“*Selam dur*”

Bu komutları alan genç:

Rahat-hazır olu yapabildiğince yerine getirir. Tüfeği (sopayı) 1-2-3-4 sayıldığında kendine gösterilen hareketlerle alır ve göğüs hizasında bir karış öne doğru tutar. O an tekmil verir öğrendiği kadarıyla:

“*Zeynal Şahin, Malatya. Emret Komutanım...*”

Bazen uzun tekmil dedikleri, askerlik yapacağı alay, tabur, bölük de saydırılır. Askerlikte selam-tekmil gibi şeyleri öğretme çabaları büyük bir neşe içerisinde yapılır.

Eve çağrılmalarda sazlı - sözlü eğlentiler içerisinde Arguvan yöresine özgü, “Arguvan Ağzı” tarzında uzun havalar okunur. Bu uzun havalarda Arguvanlının sevdası, dostluğu, aşkı, kadere olan sitemi dile getirilir. Askere uğurlanacak delikanlılar böylece bu davetlerdeki eğlentilerini köyden ayrılacakları güne kadar sürdürürler.

Askerlik uzun bir süreçtir. Sevda türküleri ile askerlik türküleri içi içe girmiştir. “Askere gidersem selamı kesme/Bu ayrılık devam eder bir zaman” derken ayrılık süresinde dargın dahi olursa bir haber-bir mektup, bir selam beklenir:

Örtün pencereyi esmesin yeller

Dertli olduğumu bilmesin eller

Daha da sarardı şu gonca güller

Bu ayrılık devam eder bir zaman

Esme seher yeli bağıma esme
Ben sana darıldım sen bari küsme
Askere gidersem selamı kesme
Bu ayrılık devam eder bir zaman

Türküler bağlamanın tellerinde uzar gider:

Otuz üç gün oldu asker olalı
Ana ben ölürüm sen geleneçe
Var mı benim gibi bahtı karalı
Baba ben ölürüm sen geleneçe

Birliğim Kütahya rütbem piyade
Hastalar içinde derdim ziyade
Bu nasıl ölümdü bu nasıl vade
Gardaş ben ölürüm sen geleneçe

Eskişehir derler gaziler yurdu
Küçük yaşta aldım bu zalım derdi
(Pötürgeli Salih telgraf vurdu)
Şu gurbet ellerde ömrüm çürüdü
Bacı ben ölürüm sen geleneçe

“Otuz üç gün oldu asker olalı” türküsünün bir de hikâyesi vardır. Acı bir hikâyedir:

“Arguvan’ın Çavuş Köyü’nden “Çoklam” lakabıyla anılan Bekir Gülbaş’ın oğlu Hürşehit, Eskişehir’de piyade birliğinde askerlik yaparken küçük yaşta yakalandığı hastalıktan dolayı askeri hastaneye yatırılır. 21 Ağustos 1961 tarihinde ameliyata alınır, kısa bir süre sonra ameliyat masasında vefat eder. Mezarı Eskişehir’dedir.” Bu olay üzerine Âşık Bektaş Kaymaz Ağıt yakar. Ağıt, yıllar sonra (1975) Âşık Çobani tarafından kasete okunur. Türkünün üçüncü dörtlüğünün 3. dizesini “Pötürgeli Salih telgraf vurdu”, biçiminde okuyan sanatçılar da vardır. Salih’in, Hürşehit’in askerlik arkadaşı olduğu söylenir. Arguvan yöresinde gençler askere uğurlanırken söylenen türkülerin başında bu türkü gelir. Ağıttan çok bir asker uğurlama türküsü özelliğini kazanmıştır.⁵

Tarlada, köy odasında, harmanda, ölümde, düğünde, bayramda, asker uğurlamada, muhabbetlerde, ayrılıkta... Kısacası kültürel yaşamın doğal yapısında bir araya gelindiğinde türküler söylenir, ağıtlar yakılır. Bazen de insanları bir araya getiren türkülerin söylenmesidir. Yörede askerlikle- asker olmayla ilgili türkü/mani dörtlükleri yoğundur.

⁵ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz.; Hüseyin Şahin-Süleyman Özerol: Arguvan Türküleri/Halk bilimsel Bir Araştırma Denemesi, AKEV Yay., İstanbul 2004.

Askere gitme vakti gelmiştir. Sevdığı sılada kalacaktır. Ya sevdiğini başkasına verirlerse ne yapacaktır o zaman. Türkülerde bu hasretlikler dile getirildiği gibi, yâre sitem de vardır; “Hasta düştüm yataklarda yatarım/Yanıma gelmedi çürük narınan” .

Şu gedikten aşırıldılar yolumu
Asker idim bağladılar kolumu
Koymadılar aylar geçe yıl geçe
İstediler Arguvan’dan yarımı

Geldi geçti kapımızdan harınan
İçti soğuk suyu aldı terinen
Hasta düştüm yataklarda yatarım
Yanıma gelmedi çürük narınan

Sabahtan sabaha dağ yeli gibi
Vurdu kırdı gitti dert yeli gibi
Mecnun’la Leyla’nın pınarı gibi
Akıp akıp durulmayan ben oldum

Askerlik gurbetin belki de en öne çıkan yanları olarak görülür. Askerlikle Almanya’ya gurbete gitmek aynı gibidir. İkisi de sıladan uzak olmak. Her istediğinde sılaya gelememek gibidir. Askere giderken eşini, nişanlısını, gizli gizli sevdiği kimselerin bilmediği sevdalısını merak eder. “Bir güzeli bir çirkine vermişler/Gözünün yaşını silip duruyu”, dizelerinde sevdalısının kendi gurbette/askerdeyken başkasına verildiğinden söz edilir.

Şu gedikten aşırıldılar yolumu
Asker idim bağladılar kolumu
Koymadılar aylar geçe yıl geçe
Almanya’dan istediler yarımı

Kapıda bir güzel gülüp duruyu
Çiçeği burnunda solup duruyu
Bir güzeli bir çirkine vermişler
Gözünün yaşını silip duruyu

Bir Arguvan türküsünde askere giderken sılada kalan yârine “Askere gidiyim-gidiyorum ağla nazlı yar/Kırdı kollarım bağla nazlı yar” derken ayrılık acısının yârini ne kadar etkileyeceğini bilmektedir. Üç günlük kısa izinde de olsa yârinin dertlerini dinleyip ortak olmak-paylaşmak ister.

Askere gidiyim ağla nazlı yar
Kırdı kollarım bağla nazlı yar
Üç gün izin aldım geldim yanığa
Bütün dertlerini söyle nazlı yar

Kanatlı kapının çifte sunası
Mosmor olmuş ellerinin kınası

Ne nazlı büyütmüş zalım anası

Dememiş ki el kapısı görecek

Askere gidecek tertipleri eve çağırma/davet köyden ayrılacağı günün bir gün öncesine kadar devam eder. Gitmeden bir gün önce gençler yaşlıların, akrabaların evlerine giderler ve hal hatır sorar, “helallik” alırlar. Akşama komşular gençleri ziyaret eder, kimisi ertesi güne uğurlamaya gelemeyecekse oradan ayrılacağı sırada genci yanına çağırır ve cebine para koyar, harçlık verir. Bu ziyaret etme diğer hanelerden gidecek gençler için de yapılır.

Anadolu’nun birçok yöresinde görülen “kına yakma” âdeti Arguvan köylerinde görülmez. Ancak bazı yaşlılar Kurtuluş Savaşı dönemlerinde askerin işaret parmağına kına yakıldığı âdetinin az da olsa görüldüğü konusunda büyüklerinden duyduklarını aktarmışlar.

Anadolu halk kültüründe; kına yakma ile ilgili olarak Yardımcı’nın tespitinde: “Askere giden delikanlıya kına yakılır. Bazı yörelerde başa bazı yörelerde de ele yakılır. Bu uygulama gelenek ve göreneklerimizde yanında bir nevi vatana kurban olduğunu ifade etme amacı güder. Vatan hizmetinin başlangıcında askere giderken yakılan kına, askerin görevine daha candan sarılması gerektiğini, yeri geldiğinde vatan için kurban olacağını hatırlaması içindir.”⁶ diye açıklanmakta ve konuyla ilgili örnekler verilmektedir.

2.2. Askere Uğurlama

Gençler yola çıkmadan bir-iki gün önceden Askerlik Şubesine giderek sülüslerini-yol paralarını alırlar ve köylerine tekrar dönerler. Onlar artık şimdi asker olmuşlardır. Hatta arkadaşlarıyla şakalaşırlar; “*Bana değmen, bir düğmemi koparırsanız cezası var arkadaşım, ben askerim çünkü. Vatanı beklemeye gidiyorum ki siz evinizde rahat uyuyasınız*”.

Köyden ayrılacakları günün sabahı erkenden komşuların ve akrabaların evlerini ayrı ayrı dolaşır, onlara “*Allahaismarladık*” diyerek vedalaşır, helallik alır ve köyün meydanında toplanırlar. Köylü de yaşlısıyla, genciyle, kadınıyla, çocuğuyla oraya toplanmıştır. Bazen bu uğurlama yerinde davul - zurna eşliğinde ağır havalar çalındığı da görülür. Bu meydanda da yine herkesle vedalaşırlar ve delikanlılar askere uğurlanırlar. Bazı köylerde askere gidecek genç sabahleyin köyde bulunan bir erenin/velinin türbe ya da ziyaretgâhına giderek orada dua ve niyaz eyler. Hatta bazıları ziyaretten bir küçük parça bezi teberik⁷ olsun diye alıp cüzdanlarının arasına koyarlar. Tren ile ulaşımın sağlandığı dönemde askere yolda yemesi için yolluk hazırlanır, bir bez bohçaya konulan azık askere gidecek delikanlının beline bağlanırdı. Şimdi bu âdet tamamen ortadan kalkmıştır.

Uğurlama geleneği şöyledir:

Askere gidecek olan genç, büyüklerin ellerini öperken, büyükler de delikanlının cebine ellerini sokarak para bırakırlar. Buna “Asker harçlığı” adı verilir. Delikanlı bu harçlığa itiraz edemez. Diğer bir adet ise, köyde uğuruna inandıkları bir arkadaş ya da büyüklerinden sembolik miktarda kâğıt para alıp, bunu askerlik

⁶ Mehmet Yardımcı: Erişim Tarihi 10.01.2017

⁷ Teberik; Türkiye Türkçesi Ağızlarında “armağan, andaç, anmalık” anlamında kullanılır.

bitimine kadar saklamaktır. Buna da “uğur parası” denir. Askere gidecek gençlere “*aman parana dikkat et*” diye de tembihlenir.

Delikanlılar köy meydanında uğurlanırken bir bakarsınız; “Otuz üç gün oldu asker olalı”, “Askere gidiyim ağla nazlı yar” gibi türküler yanık yanık söylenir, bir bakarsınız kadınların çoğunun gözlerinden yaşlar dökülüyor. Akla bir sevda türküsü geliyor hemen:

Yarın mendilinin ucunu yaktım
Tükettin ömrümü yoluna baktım
Ya senin tecellin ya benim bahtım
Gitti gurbet ele döner mi bilmem

Gençleri Malatya’ya götürecek araç köyün meydanına ya da yol kenarına gelmiştir. Aracın ön tarafında Türk bayrağı asılıdır. Bazı köylerde askere gidecek gençler davul-zurna eşliğinde halaylar çekilerek uğurlanırken, bazılarında davul-zurna ile uğurlamaya pek sık rastlanmaz. Orada herkes -hasta olmayan hanesinden yaşlıların yanı sıra- kadın, erkek, genç ve çocuklar hep bir araya gelirler. Üzüntü ve sevinç iç içe yaşanmaktadır. Şimdi unutulmuş olmakla beraber geçmişte dede ya da hoca statüsü olanlar önce dua eyler, sonradan vedalaşma başlarmış. Günümüzde uğurlama duaları tamamen bireyin kendisine göre olmaktadır;

“*Hak, Muhammed, Ali yar ve yardımcın olsun.*”

“*Allah askerliğini kazasız belasız bitirmeyi nasip eyleye.*”

“*Güle güle git güle güle sağlıklı gel*”

“*İşin gücün rast gelsin. Bizim için de nöbet tut*”

“*Asker ocağı Peygamber ocağıdır, kıymetini bil. Uğurlar olsun*”

“*Allah seni sevdiklerine bağışlasın. Tez gidip tez gelesin.*”

“*Hadi kazasız gidesin inşallah, bizi de mektupsuz-habersiz bırakmayasın buralarda*”

“*Allah tırnağına taş değdirmeye, seni ve silah arkadaşlarını her daim muzaffer eyleye. Boz atlı Hızır yoldaşın ola*”.

Büyüklerin elleri öpülür, kucaklaşılır. gençlerin cebine “asker harçlığı” koymak âdettendir. Uğur getireceğine inanılır. Evli-çocuklu olup da askere gidenler varsa, ayrılık daha zor olur. Özellikle kadınların gözü yaşlıdır. Onlar bu ayrılığa daha duygusal davranırlar. Gençler vedalaştıktan sonra, kendilerini götüren araca binerler. Onları uğurlama gelenlerle karşılıklı birbirlerine el sallarlar. Aracın kornası da bu arada uzun uzun korna çalarak oradan ayrılır.

Delikanlıların yakınlarından biri elindeki su dolu sitili (bakraç) köyden ayrılan taşıtın arkasından serpmek için hazırlanmış ve askere gidenlerin yolu açık olsun “*su gibi kolay akalar, kolay ve çabuk sılaya döneler*” diye serpiyor.

Geleneksel kültürün içinde yetişen ve onun kendisine yüklediği rollerle davranan erkek ağlamak istese de bu içsel durumunu bastırmaya çalışır, ağlamaz. Baba, anneye göre daha metanetli durmaya çalışır. Gururlanmıştır; çocuğu büyümüş, vatani vazifesini yapmaya gidecektir. Ancak O’da oğlu oradan ayrıldıktan sonra gözyaşlarını kimseye göstermeden akıtmaya başlar.

Kentlerde görülen askere gidecek genci havaya atarak “bizim asker, en büyük asker” gibi pratikler hiç görülmez. Yine kentlerde yolcu eylerken gencin ağzına bebek emziği/yalancı meme verme pratiği bu yörede görülmez. Özellikle

ulaşım araçlarının az olduğu 1970 yılı öncesine kadar askere gidecek delikanlılar tren yoluyla birliklerine teslim olmaya giderken, bu durum şimdi şehirlerarası otobüs ya da havayoluyla sağlanmaktadır.

Askere uğurlanan gençlerden, belirli bir süre geçtikten sonra hasretle mektup beklenir. Askerin “ilk mektup”u köye ulaştığında mektubu ulaştırana, müjde verene hediye verilir. Bu hediye bir çift çorap olur, bir gömlek olur, bir elma da olur...

Arguvan köylerinde askere uğurlama geleneği günümüzde de canlılığını yitirmeden devameden bir dettir.

3. Asker Ocağı (Askerlik-Mektuplar- Fotoğraf Arkaları)

3.1. Asker Ocağı

Sıladan asker ocağına varıldığında büyük heyecan vardır. Belki de çoğunun baba ocağından ilk ayrılışıdır. İlk önce sa tıraşı olunur, giyeceği askeri elbiseleri, postalı verilir. Böylece acemi birliğinde ilk gün başlamış olur. Daha ilk günden memleketten birileri aranmaya başlanılır. Hemşeri bulmak asker ocağında çok önemlidir. Birbirlerine yardımcı olur, dertleşirler. Sıladan anılarını anlatırlar, ortak tanıdıkları çıkar bazen. Bu onları birbirlerine daha çok bağlar. Asker ocağında hem asker arkadaşı hem de can yoldaşı olurlar.

Askeri eğitim, dersler, nöbetler, yemek zamanı, mıntıka temizliği yapmak gibi tüm şeyler zamanının çoğunu doldur. Sıladan haber beklenir. Çevreye alıřtıķa da yeni yeni dostluklar, arkadaşlıklar doğar ve bu çoğu zaman ölümlerine kadar devam eyler.

Asker ocağına teslim olunduğunda sivil elbiseler çıkartılır, bir torbaya konulduktan sonra memlekete gönderilirdi. şimdiki uygulama da sivil elbiseler gönderilmemekte arşı iznine çıkıldığında askeri kıyafet yerine sivil kıyafet giyilmektedir.

Acemi birliğine gittiklerinde ilk haftalarda mutfakta patates-soğan soyma anıları önceleri ilk sırayı almaktaydı. Günümüzde yemeğin özel aşıllarca ya da yemek fabrikasından getirilmesiyle karşılanması bu pratikle ilgili anlatıların unutulmasına yol açmıştır.

3.2. Mektuplaşmalar/Mektup Manileri

Mektuplar yazılır, cevaplar beklenir. Askerliğini yapan ve anılarını anlatanlar her zaman “Asker ocağında en önemli olan şey mektupsuz ve harlıksız kalmamaktır” derler. Mektuplar gönderilirken ve alınırken blkte kontrol edilir ve zerine “Er mektubu görülmüştür” damgası basılır. Asker mektuplarında sıladan havadisler çoktur. Köyde kimler nişanlandı, kim evlendi, kimin çocuğu oldu gibi sosyal havadislerin yanı sıra iş-güç ile ilgili olanlar da yer alır. Ot biçme, ekin derme (hon biçme), kışa hazırlık, bahar ve yazın yapılan bazı tarla işleri gibi...

3.2.1. Askere ve Askerden Sılaya Yazılan Mektuplar/Askerlik Manileri

Askerden yazılan mektuplarda ise asker ocağında iyi ve rahat olduğu, asker arkadaşlıklarından, hemşerilerinden ve komutanlarının kendisine iyi davrandıkları gibi şeylerden bahsedilir. Memleketten, arkadaşlarından haber-mektup beklenildiği

gibi askere nişanlı-evli gelenler yazdıkları mektuplarda özlem ve hasretten sıkça bahsederler.

Özellikle okuma- yazmanın az olduğu dönemlerde mektuplar okur-yazarlığı olanlara yazdırılır ve okutulurdu. Askerden babaya gelen mektup çoğu zaman şöyle biterdi: *“Okuyan efendiye de dinleyen cemaate de selam ederim. Büyüklerin ellerinden küçüklerin gözlerinden öperim”*.

Asker oğlundan anasına yazılan mektuba daha özen gösterildiği çok rastlanan bir durum olmuştur: *“Gözü yaşlı, bağı taşı, başımın tacı anam. Evvela üzerime farz olan tanrı/Allah selamını iletir, gülden nazik, pamuktan beyaz mübarek ellerinden öperim. Sen de ben asker oğlundan sual edecek olursan, yazmış olduğum bu mektubun son satırına kadar sıhhat ve afiyetteyim.”*.

Hem askere gelen mektuplarda hem de askerden yazılan mektuplarda mani ve şiirlerin yanı sıra mizah yüklü-abartılı olanları da vardır. Mektubunun sonuna da genellikle mani yazılırdı;

“Haydi, mektup uğur ola
Dağlar taşlar yolun ola
Seni anama vermeyenin
İki gözü kör ola”

veya

“Postalın bağına bak
Dönder dönder sağına bak
Beni de arzu edersen
Malatya’nın dağına bak.”

Hemen hemen çoğu mektubun sonuna eklenen bir mani örneği de şudur:

“Mektup yazdım kış idi.
Kalemim gümüş idi.
Daha çok yazacaktım
Ellerim pek üşüdü.”

“Mektup sen sılaya varınca
Anam seni eline alınca,
Hani senin sahibin deyince,
Askerdeki oğlundan selam getirdim diyesin.”

“Asker oldum piyade
Bugün gördüm ziyade
Ölüm var ayrılık yok
Bizim için dünyada”

“Alçacık duvar mıyım
Ağlayan pınar mıyım
Ben bir deli miyim
Yoksa dertler kölesiyim”

“Al yazma oyaladım
Vermeye kıyamadım
Gitme dedim askere
Gitti durduramadım”

“Mektup yazdım gülesin
Okutasın gülesin
Mektubumun üstüne
Aceleyle gelesin”

“Mektup yazdım kış idi
Kalemim gümüş idi
Daha çok yazacaktım
Parmaklarım üşüdü”

“Mektup yazdım karadan
Dağlar kalsın aradan
Ayrılık pek uzun gitti
Kavuştursun yaradan”

“Kara tiren var da gel
Askerleri al da gel
Askerlerin içinden
Sevdiğimi kapta gel”
“Dam üstünde mişmiş var
Gitme asker burda kal
Yüzbaşından izin aldım
Gel tezkeren burdan al”

“Ağ pınar kara pınar
Kuşlar hep ona konar
Yârim gitti askere
Yüreğim ona yanar”

Memleketten evli askere, çocuğunun adıyla genelde mektup gönderilir. O da çocuğunu adıyla mektubunu yazar. Asker babaya gönderilen mektubun sonunda çocuğun bir eli çizilerek içine yazılar yazılıp gönderildiği de olur. Evli, nişanlı ya da sevdalısı olanlar askerdeki eşi- sevdiğine yazdıkları mektubun içerisine yanmamış kibrit çöpü, kanaviçe işlemede kullanılan kuka/nakış ipliği, çiçek (gül yaprağı, papatya, nevrüz) , yaprak gibi hatıra/andaçlıklar konulur.⁸

⁸ Mektupta “Eğer bu kibrit çöpünü yakmadan, nakış ipliğini kaybetmeden getirirsen beni ne kadar çok sevdiğini-yandığını anlayacam” diye not düşüldüğü görülmüştür.

Özellikle askere gönderilen mektubun içerisine topluca ailenin ya da evli ve çocuğu varsa çocuğunun fotoğrafını çektirip yollamak çok önem arz eder. Yine memleketinden gelen mektupta; köyün dağları-tepelerinin çizildiği, orada yaşayan doğadaki hayvanların çizilerek bir nevi yaşadığı kültürel/doğal çevreden de haberler iletilmiş olur. Askere gönderilen mektupların içerisine sigara ve kâğıt para da konularak gönderilir.

Askere ve askerden de sılaya mektup yazma geleneği günümüzde tamamen unutulmuştur. Cep telefonları ve mesajlaşma iletişimin hemen anında sağlanması açısından önemli bir gelişme olarak algılanmaktadır. Bu çerçevede sadece mektup yazma geleneği değil, mektuplarda yer alan mani, şiir vb. gibi halk kültürü ürünleri de yok olmaktadır. Hatta mesajlaşmalarda kelimeler kısaltılmakta böylece dilin grameri de bozulmaktadır.

3.2.2. Mizahî-Ses Benzeşmesiyle Yazılan Mektuplar

Askere ya da askerden arkadaşlarına yazılan mizah ağırlıklı, içerik olarak sadece abartı ve ses benzeşmesi olan mektuplar da bulunmaktadır. Örneğin “*minareyi bir çuvala koydum...*” diye başlayan ve “*hastalandım*” diyerek abartılı reçete içeriği de veren mektuplar çok çeşitli değil, birbirine benzer örneklerden oluşur. Örnekler vereceğimiz durum anlatan mektuplar dışındaki bu mizahi mektup türü şimdi tamamen unutulmuştur;

a) “*Ey benim candan ciğerden, tuzdan, biberden, domates ve hiyardan ayrıca patlıcandan sevgili, neşeli, çok değerli, az üzüntülü, hal hatırlı ve satırlı, kahve ortası-çayın en âlâsı, kelebek yumurtası, erkeklerin delikanlısı, kızların hastası, tertibim, sarılıp sarmaladığım, az da hırpaladığım, gül yağı şişesinde, kalbimin en derin köşesinden, cehennemden ateşinden uzak arkadaşım gözlerinden öperim...*”

Halden hatırdan, birkaç satırdan, yazmak benden okumak senden, cevabı kaleminden, parası kesenden, arkadaşım nasılsın iyi misin...” diye başlayan mizahi-ses benzeşmesi olan mektup başlarına da rastlamak mümkündür;

b) “*Çok kıymetli arkadaşım, seni ve beni, gemideki yelkeni, tarladaki dikenini, dünyada olup biteni, askerde hasretlik çekeni, gökteki yıldızı, sevdiğim kızı, kemanı sazı, sofradaki tuzu, baharı yazı, gelinlik kızı, bahçedeki havuzu, yeşil maydanozu yaratan Ulu Tanrıdan iyilikte olmanı dilerim.*

Benim değerli, sağlam ciğerli, bazen kederli, bazen şekerli, her dilden anlayan, canlar arası, gönül yarası, avuç ortası, hindi yumurtası, Alman şirketli, krallar kıyafetli, kızlar düşmanı arkadaşım. Evvelâ kalbimin en derin köşesinden, gülyacı şişesinden selâm ve sevgilerimi sunar, sol kolundaki Nacar marka saatli, kordonu beyaz, pamuktan yumuşak, gülden nazik, benden uzak ellerinden 500 beygir gücünde sıkarım. Yeni açmış güller gibi, kız oğlana mendil salları gibi, kızlardaki haller gibi, sazımdaki teller gibi ben de hatırını sual ederim.

Arkadaşım, ben burada çok hastalandım. Şimdi yatıyorum. Doktorlar şu ilaçları tavsiye ettiler. Bu ilaçlar burada yok. Senin

göndermeni istiyorum. 10 eşek arısı, 60 yumurta sarısı, 50 çingene karısı, 5 kilo tahin helvası, 28 keklik yumurtası, 30 kilo üzüm kurusu, 17 mısır darısı, 97 tavuk kızartması, 10 kilo biber dolmasını bir kazana doldur. İçine 7 kilo tuz, 48 kilo muz, bir kamyon maydanoz, bir de güzel kız koy. 90 gün kaynat, 80 gün oynat, 20 ay karıştır. İlacı yapınca bir ceviz kabuğuna koy, şu adrese gönder. Cismi yok tümen, gönüllüler bölüğü, tozkoparan mangası nöbetçi âmiri eliyle diye yaz, postala.

Tahsilimi soracak olursan ilkokula hiç gitmedim. Ortaokulun önünden bile geçmedim. Liseyi hayatta görmedim. Karı gördüm kız sandım. Sopayı gördüm hıyar sandım. Seni gördüm şaşırdım kaldım. Mektubuma değil de satırlarıma burada son verirken selâm eder, hasret ve hürmetle o mübarek ellerinden sıkırım. Acele cevabını beklerim.”⁹

3.3. Fotoğraf ve Tebrik Kartı Arkasına Yazılan Yazılar

Asker mektuplarında şiirler ve maniler yazıldığı gibi askerden gönderilen fotoğraf ve bayram, yılbaşı tebriği gibi kartların arkasında da mani ve yazılar yer almıştır. Günümüzdeki asker fotoğraflarının karta basılı olanlarının sayısı azalmış¹⁰, yazı-mani geleneği de unutulmuştur.

Fotoğraflarla ilgili çalışma aile albümlerindeki fotoğraflardan hareketle değerlendirilecektir. Askerlik fotoğraflarında en çok asker arkadaşları, hemşeriler-asker ziyaretine gelenler bir arada olmakla birlikte; sınıfına göre topun, tankın, uçağın yanında durup çektirilmiş olanlar daha belirginleşir. Fotoğraflarda havacı, denizci, topçu, ulaştırma, tankçı, jandarma vb. gibi kendi sınıfına göre ön plâna çıkan materyallerle fotoğraf çektirilmesi de yaygın olarak görülmektedir.

Birliğinde çekilen bu anı fotoğrafların yanı sıra fotoğraf stüdyolarında özel çekilenler de vardır. Bunlardan özellikle günümüzden 35-40 sene öncesinde evlerine gönderdikleri ve saat bulunan kolun ön planda olduğu, o elin baş ve işaret parmağının çeneyle birleştirildiği pozlar yaygındı.¹¹ Stüdyoda çektirilen fotoğraflarda elinde yapma plastik çiçek, manken maketi vb. ile çektirilen fotoğraflar da vardır. Kıbrıs’ta askerlik yapanların en çok gönderdikleri fotoğraflar arasında Kıbrıs haritası içerisine yerleştirilmiş asker fotoğrafları ve üzerinde “Önce Vatan/Yavru Vatan Kıbrıs” yazısı olanlardır. Hane albümlerinde çokça yeralan asker fotoğrafı arkasında yazılara birkaç örnek:

⁹ Bizim askerlik yıllarında (1986-1987) tespit ettiğimiz mektup örneğini Doğan Kaya da tespit ederek yayınlamıştır. Bkz.; Doğan Kaya: “Askerlik Üzerine Derlemeler”, Türk Folklor Araştırmaları, XVIII (345), 4. 1978, s. 8291-8293

¹⁰ Fotoğrafların telefon ya da fotoğraf makinesiyle dijital olarak çekilmesi pratiği, karta basılmış fotoğrafa verilen değeri de azaltmıştır.

¹¹ Bir söylenceye göre bu tarz fotoğraf çekirme de kıymetli bir aksesuar olan ve zamanı gösteren kol saatinin hem bir prestij objesi olması hem de “maddi sıkıntım yok, saatim duruyor-satmadım” demek istediğinden kaynaklandığı kimi yaşlılarca anlatılmıştır. Ancak yaygın bir pratik mi bilinmemektedir.

a)

Alın resmimi yerde kalmasın
Güneşe koymayın resmi solmasın
Sevmeyenler ellerine almasın
Saklayın resmimi hatıra kalsın

b)

Bu bir güldür elbet solacak
Bir gün gözlerine toprak dolacak
Ben kalırsam gurbet ellerde
Resmim size hatıra kalacak

c)

Topraktan aldılar cismimi
Tankçı koydular ismimi.
Eğer gelmezsem askerden geri
Saklayın bu kıymetsiz resmimi

d)

Topraktan aldılar cismimi
Topçu koydular ismimi
Çelik mermi delerse göğsümü
Hatıra kalsın saklayın bu resmimi

e)

Kazanın da kalayı var
Askerlerin alayı var
Merak etme nazlı yarım
Buluşmanın zamanı var

f)

İnsanlar et ve kemikten ibarettir.
Bu et ve kemik bir gün toprak olacaktır.
Bu fotoğrafım ebediyen hatıra kalacaktır.

g)

Yolumuza çıksa da
Dağdan büyük engeller
Her engeli aşarız
Yılmaz komandolarız

Bu dördlüğün son dizesi “Yılmaz Ordonatlarız/ Jandarmalarız/
Asteğmenleriz” olarak değişebilmektedir.

h)

Kıymetli Anneciğim/ Sevgili Yeğenim önce selam eder
gözlerinden/ellerinden öperim. Bu cansız hayalim size hatıra kalsın. Selamlar.

ı)

Söyleyin güneşe erken doğmasın
Saklayın resmimi rengi solmasın
Bu bir hatıradır rengi solmasın
Kıymetini bilmeyen eline almasın

i)

Övüm(önüm) rüzgâr önünde eğilen bir yapraktır
Er geç bu vücudumun olacağı bir avuç topraktır
Benim sizlerden arzu ettiğim
Fanileşen vücudumun hatırasını ebediyen saklamaktır.

j)

Kardeşim genç bir askeriz
Bu dünya fanidir belki göçeriz
Bu resmimi kırmayın sakın
Benden sana hatıra olsun
Saklayana teşekkür ederim.

k)

Alın resmimi yerde kalmasın
Beni sevmeyen eline almasın
Deste güller gibi sararıp solsun
Bu cansız hayalim sizlere hatıra olsun.

l)

Dünya fanidir uçar görünmez
Resim hayaldir kalpten silinmez
Resmime baktıkça beni hatırlarsınız

m)

Salihli güneşi anlıma doğsun
Bu cansız hayalim sizlere hatıra olsun

n)

Hayat bir gemidir yoktur yelkeni
Bakarsan hatırlarsınız beni
Bay kardeşim Şahin hatıramı sana veren sağ olsun.
Çekiliş Tarihi: 8.11.954

o)

Resmim hayaldir benzer mi bana
Hatıra olsun diye gönderdim sana
Sakın bakıp da atıp bir yana
Hatıra azizdir sakla ey baba.

3.4. Askerlik Üzerine Yazılmış Şiir Örnekleri

Askerlik üzerine hem askerlik yapanlarca hem de askere gönderilen mektuplarda şiirler yazılmıştır. Şiirlerin bir kısmında askerin sorduklarına hem memleketten; köyden-mahalleden havadisler verilir hem de askerlik mesleği anlatılır, mesajlar verilir.

Halk şiiri geleneği içerisinde Abdurrahim Kakakoç'un hem sıladan askere hem de askerden sılaya (askerin deyişiyle) şiir yazılmıştı. Bu konuda halk şiiri geleneği içerisinde birçok şiir vardır. Buraya Abdurrahim Karakoç ve Arguvanlı halk şairi Nevzat Topal (Cansever) 'in şiirinden iki örnek verilecektir.

a) Asker ağzından sılaya:

Aziz dostum, av zamanı geldi mi..
Kekliklerin ötmesinden ne haber?
Miz Durdu nun oğlu asker oldu mu..
Mezo'ların Fatma'sından ne haber?

Kim evlendi, kim boşandı, kim öldü?
Bu seçim de köye muhtar kim oldu?
Zır Ümmet'in Fadime'yi kim aldı;
Gelin olup gitmesinden ne haber?
(.....)

Aziz dostum, mektup bitti hoşça kal,
Çok bekletme cevabını tezce sal
Karakoç der, işte durum bu minval..
Elmaların yetmesinden ne haber?

Sıladan askere:

Aziz dostum, sen bu ilden gideli,
Sekiz mevsim geldi-geçti duydun mu?
Gine kar koymadı baharın yeli,
Şeftaliler çiçek açtı duydun mu?

Memiklerin Iraz için Kel Durdu,
Sinan oğlu Muharrem'i öldürdü
Keş Ahmet bayramda namaz kıldırıldı;
Kerim Ağa köyden göçtü duydun mu?

(.....)

Daha bunlar bildiğimin yarısı,
Gelecek mektuba kalsın gerisi
Bu yıl Karakoç' un gönül arısı
Çiçekten çiçeğe uçu duydun mu?¹²

Arguvan'ın önemli halk şairlerinden Nevzat Topal'ın “Cansever” mahlasıyla yazdığı şiir, askere şiir ile mektup yazma âdetinin Arguvan yöresinde de görüldüğüne dair örneklerden sadece birisidir:

Bu mektubu yazdım size askerden
Her gün sizi anıyorum gardaşım
Kışladaki hepimizden bizlerden
Sevgi selam sunuyorum gardaşım.

Duyuşuma şen değilmiş köylerim
Keyifliymiş büyük ağa beylerim
Beni yakar size türkü söylerim
Söyledikçe anıyorum gardaşım.

Benim için sıra da bir gurbette
Her tarafı benim yurdum elbette
Kış olsa da kanım kaynar nöbette
Sanmayınız donuyorum gardaşım.

Anadolum büyüttü ki kucakta
Bacam tüte ateş yana ocakta
Üstündeki ay yıldızlı uçakta
Pervaneyim dönüyorum gardaşım.

Cansever'im seviyorum yurdumu
Ayırmadan yurdun hiçbir ferdini
Sevdiğimden size yazdım derdimi
Anladınız sanıyorum gardaşım.

3.5. Askerlik Anıları

Örnek 1:

Musa Dayı İzmir/Menemen'de askerdir. Ailesine bakacak, çocuklarını doyurup-giydirecek kimsesi olmadığından askere bir hayli geç gitmiştir. Bir gün tatbikatta komutanlar sahra çadırının önündeki masanın üzerine haritayı yaymışlar, tatbikat planını gözden geçiriyorlarmış. Musa dayının anlatısına göre işin içinden

¹² Şiirlerin tamamı için bkz.; Abdurrahim Karakoç :
<http://www.uslanmam.com/edebiyat/95226-abdurrahim-karakocan-quoter-mektubuquot-ve-quotaskere-mektupquot.html>

çıkamayınca, Yüzbaşı emir erini yollamış. Yaşından dolayı O'na Musa Dayı derlermiş komutanlar,

“Git Musa Dayıyı çağır asker, gelsin şu haritanın başına” demiş.

Musa Dayı, hemen komutanlarının yanına gitmiş, bir kısa künye okumuş:

“Musa Ovacık, Malatya, emredin kumandanım”

“Musa Dayı gel bakalım. Bunlar tatbikat sahasını tam anlatamıyorlar. Bir de sen anlat ki öğrenelim” der.

Musa Dayı:

“Gumandanım şu kırmızı çizgilerden hareket ederek, şuradaki dağın ardındaki düşmanı ateş altına alacağız” diye anlatır. Yüzbaşı, *“bir Musa Dayı kadar sizin bilginiz yok, Musa dayı geç haritanın başına bunlara biraz ders çalıştır”* demiş.

Örnek 2:

“Askerdeyim, yıl 1960, herkes uğraşiyor, su sıkıntısı var. Ama çare bulamıyorlar. Benim çıraklığım torna-tesviyeci yanında geçmişti. Komutana dedim ki “komutanım, ben bu işi çözerim”.

Komutan: *“nasıl çözeceksin? Bak çözemezsen ceza veririm, çözersen de memlekete izine yollar, erken tezkereye yollarım”* dedi.

“Bana bir hafta süre” dedim. Önce suyun geleceği yeri ve dağıtım yapılacak yerin yüksekliğini hesaplayarak, bir kâğıda ne yapacağımı çizdim. Gittim pompa malzemesi aldım. Motoru çalıştırıp, pompayı hesapladığım kademeleri de işin içine katarak ekledim ve suyun akışını sağladım.

Komutanım bana izin verdi memlekete gitmem için. Sonra da bana:

“Tezkereden sonra gel seni buraya ‘teknisyen’ olarak alalım” dediyse de memleket hasreti ağır bastı, orada kalmadım.”

Örnek 3:

Askere gideli bir hafta ya olmuş ya olmamıştı. Her gün birinin ya palaskasını ya kasaturasını ya da kepini alıyorlardı. Buna “yer değiştirme” diyorlardı. Benim de silahımın boş şarjörünü almışlardı. Sabah içtimasına kadar bulmalıydım, yoksa ceza alacaktım. Akşam yemeği yer yemez karanlıkta 3. Bölükteki memleketlim Ali'nin yanına gittim. Durum böyleyken böyle dedim. O da *“canını sıkma hemşerim”* dedi ve koğuşa girip biraz sonra da parkesinin altına sakladığı boş şarjörü bana verdi. Böylece cezadan kurtulmuştum. Ali ile aradan aha 30-35 yıl geçti görüşürüz.

Örnek 4:

H. ailesinin tek erkek çocuğuydu. Ağabeyi yıllar önce bir traktör kazasında ölmüş, babası M. ile beraber yaşıyorlardı. M. nin okur-yazarlığı olmadığı gibi, çocukluğunu da anasız-babasız yetim ve öksüz geçirerek büyümüşü. Çocukken köyün danalarına çobanlık ederken çay kenarında ayağına yılan kemiği batmış, tedavi ettirilmeyince de topal kalmıştı. Bu nedenle de askere alınmamıştı. H. nin yazdığı mektuplarda hemen iki mektupta bir “Parasının bittiğini- askeri malzemesini kaybettiğini, onun için de acele para göndermesini yazıyordu. Bir gün gelen mektubu her daim okutup-cevap yazdırdığı köyün gençlerinden H. ye verdiğinde:

“Kıymetli babacığım, önce üzerime farz olan Tanrı selamlarını iletir ellerinden hasretle operim. Ben burada çok rahatım...” diye devam eden cümleleri duyunca M. çok duygulanmıştı. Mektubun sonunda “Baba, biliyorum benim için çok zahmete giriyorsun. Bu sefer de karavanayı kaybettim, bana ödettirecekler, acele para gönder, yoksa askerliğim yanacak” diye yazmıştı. Bunu duyan M. “Allah Allah... Her mektupta bir şey kaybedip para istiyor benden, demek ki bu sefer çok mühim, askerliğini yakacaklarmış. Karavanayı çaldırılmış. Hemen 15 lira göndereyim yarın Arguvan postanesinden” demişti. M. Dayı askerliğini sakatlığı nedeniyle yapmadığından karavananın büyük bir kazan olduğunu ve kimsenin çalamayacağını bilmeyeceğini anlayan oğlu H. yine para istemişti babasından.¹³

Örnek 5:

Arguvan’ın K. Köyünden birisi askere gitmiştir. O zaman okur-yazarlığı olanı çavuş yaparlarmış. Hatta teskere bırakmaları için askere ısrar ettikleri de olurmuş. “Askere gittim. Acemi birliğini bitirdik, usta birliğine Kırklareli’ne verdiler. Gittiğimiz gün içtima düdüğü çaldı, toplandık. Kumandan sormaya başladı birer birer:

“Herkes adını ve bitirdiği mektebi/okulu söylesin.”

Sıradaki er: “Ahmet Kılıç, ilk mektebi bitirdim kumandanım”

Diğerleri de sırasıyla söyledi. Kimleri ilkokul üçten ayrılmış, kimisi de kendi gayretiyle okuma yazmayı öğrenmişlerdi. Okuması yazması olmayanları “Ali Okulu” diye adlandırdıkları, bölük içinde okul açılarak okuma yazma öğretmeye yolluyorlardı. Sıra bana geldiğinde ben hiç ses çıkartmadım. Kumandan bağırdı:

“Hey asker sen duymadın mı beni, okur-yazarlığın var mı?”

Hemen cevap verdim: “kumandanım benim okur-yazarlığım yok ama, ben Kuş...’luyum” dedim. Kumandanım benim bu durumumu görünce “sen çok akıllısın belli, seni postam yapıyorum” dedi. İşte böyle askerliğim de çok rahattım. Bir daha askere çağırsalar aynı yere yine giderdim.

Örnek 6 :

Nöbet sırasında canım sigara çekti. Nöbet kulübesinin yan tarafına genelde sigara ve çakmağı gömerdik. Çünkü sigara içmek yasaktı. Gece 1-3 nöbetinde kulübenin yan tarafına gömdüğümüz sigaradan aldım ve avcumun içinde ateşin uzaktan görünmemesi için azami dikkat ederek, sigaramı yaktım. Birkaç nefes çekmiştim ki, karşımda nöbetçi subayı gördüm. “Ulan oğlum sen sigara mı içiyorsun nöbette?”

Ben de : “Vallah komutanım dumanı içime çekmiyorum” dedim. Komutanım benim bu sözüme karşılık, güldü ve “Tamam öyleyse içine çekmeden bitir de söndür şu sigaranı” deyip gitti.

Örnek 7:

Askerliğimizin ilk günüydü. Önce çavuş sayım yaptı. Bölük 80 kişi olmasına rağmen, sayımlarda hep 82 kişi çıkıyordu. O sırada tekmil almak için komutan geldi.

¹³ Bu anı birebir makalenin yazarı tarafından gözlemlenmiştir. Aktarıcı araştırmacının kendisidir.

Çavuş, “komutanım sayıyorum sayıyorum hep 82 çıkıyor. 80 çıkmıyor” deyince, Komutan sinirlenerek bağırdı:

“Oğlum içtimada hep eksik sayı çıkar, siz nasıl fazla çıkarttınız” dedi. Orada acemi askerlerden bir tertibimiz bağırdı: “komutanım fazlalık varsa ben gidebilir miyim?”.

Örnek 8:

Kısa dönem askerlik için acemi birliğine gitmiştik. Eğitimler bitmiş ertesi gün usta birliğine dağıtım yapılacaktı.

Komutan Ali adındaki arkadaşın elinde kitapları görünce;

“Asker o kitaplar nedir ?” diye bir gürledi ki, hepimiz hazır ol vaziyetine geçtik. Ali şaşkın şaşkın “hocam memleketten getirttim. KPSS’ye çalışacam da...”

Komutan: “hocanı şa...yapayım adam bir de üniversite mezunu olacak, 21 günde bir komutanım demeyi öğretemedim, yazıklar olsun bana” diye söylenince;

Ali: “valla pardon hocam ya istemeden ağzımdan kaçtı komutanım” dedi. Biz de komutan da makaraları koyuverdik. Ne günlerdi askerlik günleri... Memleketin dört bir tarafından çeşit çeşit insanlar geliyor oraya. Her birinden çok şey öğreniyorsun. Hele askerlik arkadaşlığı var ki, aradan 60-70 yıl geçse de unutulmuyor.

Örnek 9:

Afyon 988. Akaryakıt Bölüğünde Asteğmen olarak askerliğimi yaptım. Arada bir bölüğe acemi birliğinden asker sevkıyatı oluyordu. Bir gün Türkçe bilmeyen bir asker geldi. Muş’luydu, hemşerilerini çağırttım; “oğlum sorun bakalım, sivilde ne iş yaparmış bu?” dedim, zaten Medeni Çavuş buna önceden sormuş. Muş’lu Medeni Çavuş : “komutanım bunun adı Mehmet. Bu bir köy ağasının oğluymuş, zaten bu askerliğe aslında elverişsizmiş de, askerlik şubesinde askere gelmek için ısrar etmiş.”

“Niye gelmek istemiş ya?”

“Komutanım, askerliğini yapmaz çürüğe ayrılırsa, köyde kendisi için iyi olmazmış. Derlermiş ki ‘ağamız askerliğini bile yapamadı’, ayıplarlarmış onu..”

Aradan birkaç ay geçmişti ki, asker yanıma geldi, biraz Türkçe öğrenmişti, “komutanım beni doktora gönder, rapor verirlerse köye döneceğim”

Ben de: “oğlum hani sen askerliğini bitirmeden gitmeyecektin köye?” dediğimde, “Valla komutanım askerlik zor, nöbet zor, sara hastasıyım bayılırım belli olmaz nöbette, beni yollayın memleketime” dedi.

Zaten evliymiş, çocukları da varmış. Hastaneye sevk ettik, bir daha da yüzünü görmedim. Besbelli askerlik ve hasretlik zor gelmişti. Artık köye gittiğinde ne söyleyeceklerine aldırmayacaktı demek ki...¹⁴

¹⁴ Araştırmacının birebir yaşadığı bir örnektir.

3.5. İçerisinde Asker ve Askerlik Kelimeleri Geçen Gurbet ve Sevda Türküleri

Arguvan'ın türkü ve deyiş birikimi oldukça fazladır. Söylenen uzun havaların büyük bir bölümünde gurbet, sevda, hasretlik gibi ögeler işlenmiştir. Askerlik görevi de gurbet ve hasretlik ögelerini kapsayan bir süreç olduğundan Arguvan yöresi ezgileri askere ve gurbete gidene aynı okunmakta olsa da öyle bir türkü/ağıt vardır ki, "Otuz üç gün oldu asker olalı" söz başıyla başlar. Bu türkü/ağıt hem askere gitmeden önce yapılan muhabbet eğlencelerinde hem askere yollamada hem de askere yakılan bir ağıt olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵

Bu çalışmada hasretlik-gurbetlik üzerine yüzü aşkın örnek verilebilir. Burada asker-asker olma-askerlik kelimesi geçenlerden örnekler verilmeye çalışılmıştır.

a)

Tiren gelmiş düdüğünü vuruyu
Asker olan talimine duruyu
Ustalar da acemiye vuruyu
Ben askerim bana bir dert eyleme

Askerin antası bir karış astar
Her nereye varsam kocası asker
Asker yavruları babasın bekler
Ben askerim bana bir dert eyleme

Haber gelmez gözü yollarda kalır
Gece nöbetinde düşünce alır
Devriyeler gelir parola verir
Ben askerim bana bir dert eyleme

Aşağıdan gelir aynalı posta
Baş yastıktadır kulağı seste
Sılada nazlı yar yastadır yasta
Ben askerim bana bir dert eyleme

b.

Kazanın da kalayı var
Askerlerin alayı var
Merak etme nazlı yarım
Buluşmanın zamanı var

Yol üstünde durmuş ağlar
Al üstünde kara bağlar
Görünür dumanlı dağlar
Gerisi bizim yaylalar

¹⁵ Trk metni çalışmanın giriş bölümünde verilmiş ve olay öyküsü anlatılmıştır.

Yol üstünde bir top çalı
Ateş koysam yanar mola
Ben de gidiyorum askere
Nazlı yarım ağlar mola

c)
Arkasına giymiş kırmızı çuha
Yarım gurbet elde gözlerim çıha
Dilerim Allah'tan askerlik gaha
Seni alanaça ben neydeceğim

Benim yarım gurbet ele yollanır
Sallanı sallanı ceket kollanır
Benim yarım güzellere düşkündür
Nerde güzel görse orda eğlenir

Yeri güzel yeri töremeyesin
Kör ola gözlerin göremiyessin
Benden başkasına meyil bağlarsan
Kırıla kolların saramıyasın

d.
Arkasına giymiş kırmızı çuha
O yar asker olmuş gözlerim çıha
Dilerim Mevla'dan askerlik gaha
O Allah bize de zulüm eyliyi

Arkasına giymiş aldır işliğı
Yarı gurbettedir gelmez dışlığı
Uğruna koymuşum ben bu gençliğı
Seni alanaça da ben neydeceğim

Benim yarım gurbet ele yollanır
Salını salını da ceket kollanır
Benim yarım güzellere düşkündür
Nerde güzel görse orda eğlenir

Karadır kaşların kirpiğın sıhtır
Aradım cihanı menendi yoktur
Şu garip dünyada hiç kimsem yoktur
Onun için arz ederim sılayı

O yara gönderdim de fildişi tarak
Otur da zülfünü gerdana bırak
Ne yapayım sevdiğim aramız ırak
Aramızda yıkılası dağlar var

e)
Dam başına kar yağacak
Gelin kitabı konacak
Sen de gittin asker oldun
Bizim eve kim bakacak

f)
Kırmızı gül harın harın bitersin
Deli gönül yanar yanar tütersin
Hangi birisine edem mudara?
Asker ağam sen boynumu bükersin.

g)
Üç asker oturmuş yolun üstüne
Baktım kan damlamış karın üstüne
Dediler ki yârin asker oluyor
Karalar giyindim, alın üstüne.

4. Askerlik Dönüşü- İzinler/Asker Görme

Askerlikte memleket hasreti ön plandadır. Acemi birliği önceleri 3-4 ay gibi uzun bir süreyi aldığından hasret daha çok artardı. Günümüzde bu süre çok kısalmıştır. İzin zamanı geldiğinde memleketine izine giden asker memleketinde iznini geçirirken evin ekin-hon biçme vb. işlerine de yardım ederdi. Şimdi bu duruma pek dikkat edilmemektedir.

Askerliğinin bitmesine az bir zaman kalan delikanlı, her zaman cebinde taşıdığı gün cetveline her gün birinin üstünü karalarken “Plaka Düşülme” dedikleri önceleri 67 sonra 81 ilin plaka rakamlarına ulaştıklarında o gün geldiğinde o memleketli asker arkadaşlarınca fırsat olursa ağırlanır. Kendi plakası olan 44’e gelindiğinde ise büyük bir eğlence tertipler ve fırsat olduğunca eğlenirler. Özellikle askerin kendi tertipleri (64/1- 2-3 gibi, doğum tarihi 1964 olup o yaştakilerinin askere alınma dönemi) birbirlerine çok düşkün olurlar. Buna “devrecilik” denilir. Bir de “hemşericilik” vardır ki, bu aynı memlekette olanların birbirlerini koruyup kollamasıdır. Artık son günler yaklaştığında devreleri ve hemşehrileri daha bir ilgilidirler. Teskeresini alacağı güne varacak akşamleyin tezkereciler sivillerini giymiştir. Sabah olduğunda içtimada herkesle vedalaşırlar, kucaklaşırlar ve birlikten ayrılırlar. Önceleri tren ya da otobüsle seyahat edilirken, şimdi imkânlar elverdiğince memlekete bir an önce ulaşmak için uçağın daha çok kullanıldığı görülmektedir.

Evde de asker yolu beklenir, 10 günü kaldı, 5 günü kaldı gibi sayılmaya başlanmıştır. Askerliği biten genç evine vardığında büyük bir sevinçle karşılanır. Çocukları en önemli vatani görev olan askerliğini bitirmiş, sağ salim sılasına varmıştır. Eğer evliyse kendine göre işine-gücüne bir çekidüzen verip hayatını kuracaktır. Bekârsa evlendirilmek için ya köyden veya çevreden kız bakılacaktır. Çünkü askere gitmeden nişanlamak istediklerinde kız babasından alacağı cevaplar arasında “*hele hayırlısıyla askerliğini bir tamamlasın*” cümlesi çok çıkmıştır.

Genç askerdeyken babası ya da özellikle de anası tarafından kurban adak edilir. Koç ya da büyükbaş hayvandan kurbanlık olur. Kurban etinden yapılan etli bulgur pilavı çağrılan köylülerine/komşularına ikram edilir. Bu, çocuğunun sılasına kazasız belasız geldiği için adanan “şükür kurbanı” dır.

Askerden gelen gence “hoş geldin”e /görmeye gidilir. Önceleri örme yünlü çorap, mendil vb. hediyelikler ile kömbe vb. özel gün yemekleri yapıp götürülürken şimdi bu görme âdetinde çeşitlilikler oluşmuştur. Özellikle asker görmesine çeyrek altın, para ve anasına ya da babasına hediyelik gömlek, yazma vs. götürülür olmuştur.

4. Sonuç Yerine

Arguvan yöresinde askere uğurlama, askerlik dönemi, mektuplaşmalar, fotoğraf arkası yazıları, maniler ve türkülerin askerlikle ilgili oluşmuş gelenek çevresindeki durumu incelenmiştir. Çalışmamızda önce askerlik hakkında genel bilgiler verilmiş; geçmişteki 30 yıl öncesi bakıştan-uygulama ve pratiklerden hareketle günümüze ulaşıldığında ne gibi bir süreç yaşandığı ve nelerin hangi durumlarda değiştiği ya da yok olduğuna da bakılmıştır.

Süreç boyunca; geleneksel kültür içerisinde askerliğe bakışın toplum/topluluk içerisinde statünün belirlenmesinde öncelikli âdetlerden olduğu, askere uğurlamada eve davetin ve uğurlamanın canlılığını koruduğunu, kent âdetlerindeki gibi hızlı bir değişimin yaşanmadığı gözlemlenmiştir.

-Asker harçlığı vermek

-Köyden askere giden gençleri yolcu eylemek

-Gençlerin köyden ayrılacakları sabah köydeki ziyaret/türbeye uğraması

-Askerlik dönüşü adak kurbanı kesilmesi gibi pratiklerin halen uygulandığı görülmüştür.

-Askerlik anısı anlatma geleneği her zaman önemini korumuş ve devam ettirilmektedir.

Diğer taraftan çağın gerekliliği olarak da ortaya çıkan hızlı değişimler askerlik geleneğindeki uygulamaları da etkilemiştir.

-Tren yolculuğu yerini otobüs ve uçak yolculuğuna bırakmıştır.

-Yol azlığı artık hazırlanmamaktadır.

-Asker ocağına teslimden sonra sivil elbiseler memleketteki ailesine gönderilmemektedir.

-Askerden sılaya sıladan askere mektup yazma/yazdırma geleneği tamamen ortadan kalkmıştır. Özel günlerde tebrik kartı gönderme uygulaması terk edilerek, toplu mesaj atılarak bayram veya yılbaşı kutlanır hale dönüşmüştür. Böylece eski mektuplarda askere gönderilen çiçek, yaprak, sigara gönderme, çocuğu varsa çocuğunun elini mektup kâğıdına çizip gönderme âdeti de unutulmuştur.

-Telefon haberleşmeleri yerini cep telefonu ile haberleşme ve mesajlaşmaya bırakmıştır.

-Yemekhanede çalışma işiyle ilgili anlatılar askere gittiklerinde bu işi yapmamaları dolayısıyla önemini kaybetmiş, unutulmuştur.

- Fotoğraf çektirip arkasına mani-askerlikle ilgili söz yazma âdeti unutulmuş, eskisi gibi fotoğraflar mektupla değil, wats-up adlı programdaki mesajlaşmayla dijital olarak anında gönderilme yönünde gelişmiştir.

- Askere giderken davetlerde çağrılan türküler unutulmamış, ancak çok geniş organizasyonlara/muhabbetlere sahne olan davet – eve çağrılar yakın akrabaya kadar indirgenmiş-bireyselleşmeye başlamıştır.

- Önceleri şafak sayma kartı vb. ne işaret koyarak kaç gün askerliği kaldığını gün gün sayan genç, son yıllarda internet ortamındaki “Şafak Sayar” ı kullanmakta, böylece kâğıt tan sayma işlemiyle ilişkisi de azalmaktadır.

Sonuç olarak; Anadolu’nun hemen her yöresinde önemli uygulama ve pratiklere sahne olan askerlik geleneğindeki uygulamaların büyük bir bölümü teknoloji çağı diye adlandırılan 21. yy. da büyük değişimlere uğramasına rağmen, kendi içerisinde yeni yeni eklemelerle sürdürülmektedir. Şöyle ki, köylerde görülmeyen, ancak köyden kente asker yollamaya gelindiğinde gencin arkadaşlarınınca araba konvoyu ile yolcu edileceği terminale kadar korna çalarak götürülmesi, eline Türk Bayrağı verip, davul-zurna eşliğinde “*en büyük asker bizim asker*” diye bağırarak havaya atıp tutma pratiği ve ağzına bebek emziği/yalancı meme verme gibi uygulamalar çeşitlenerek devam etmektedir.

Her an hızlı bir değişim yaşanan gelenek ve âdetlerdeki durum tespiti ve değişimlerin saptanmaya çalışıldığı bu çalışmanın 10-15 yıl gibi bir zaman dilimi sonrasında tekrarlanmasında yeni yeni uygulama ve değişimlerin tespit edileceği de muhakkaktır.

KAYNAKÇA

Artun, Erman : “Adana’da Asker Uğurlama - Karşılama Törenleri: Asker Ağıtları, Türküleri, Şiirleri, Manileri”

<http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/9.php>

Karakoç, Abdurrahim : “Asker Şiiri”,

<http://www.uslanmam.com/edebiyat/95226-abdurrahim-karakoçtan-quoter-mektubuquot-ve-quotaskere-mektupquot.html>

Kaya, Doğan : “Askerlik Üzerine Derlemeler”, Türk Folklor

Araştırmaları, XVIII (345), 4. 1978, s. 8291-8293.

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/dogan_kaya_askerlik_uzerine_derlemeler.pdf

Ketre, Melek : “Adana Halk Kültüründe askere Uğurlama ve Askeri Karşılama Geleneği”, http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_3/ketre.pdf

Kurtulmuş, Zekeriya: “Askere Uğurlama Geleneği - Kırklareli”,

<http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bolu/KulturAtlasi/askere-ugurlama-gelenegi>

.....: “Ükümüzde Asker Uğurlama ve Karşılama Âdetleri”,

<http://www.topragizbiz.com/showthread.php/310->

ulkemizde-asker-ugurlama-ve-karsilama-adetleri
.....: “Askere Uğurlama, Asker Ziyaretleri(Bursa-Müşküle
Köyü)” , <http://www.muskulekoyu.com/muskule-tarihcesi>
Şahin, Hüseyin – Özerol, Süleyman: *Arguvan Türküleri/Halk bilimsel Bir
Araştırma Denemesi*. AKEV Yay., İstanbul, 2004.
Topal(Cansever), Nevzat: “Asker Mektup”, [http://www.egitim.gen.tr/tr/
index.php/arsiv/sayi-31-40/sayi-31-temmuz-2011/
788-askerden-mektup](http://www.egitim.gen.tr/tr/index.php/arsiv/sayi-31-40/sayi-31-temmuz-2011/788-askerden-mektup)
Yardımcı, Mehmet : “Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde
Kına”. [http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/
mehmet_yardimci_geleneksel_kultur_asiklar_kina.pdf](http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/mehmet_yardimci_geleneksel_kultur_asiklar_kina.pdf),
Erişim Tarihi 10.01.2017

Mektup- Fotoğraf – Fotoğraf Arkası Yazılar

Foto 1-2: Arguvanlı İki Hemşehri Asker Ocağında

Foto 3-4-5: Askerliğini Tankçı – Topçu ve Piyade Sınıfında Yapan Askerlerin Sılaya Yolladığı Hatıra Fotoğraflar

Foto: 6-7 Astsubay Okulu ve Usta Birliğinden Asker Arkadaşları

Foto: 8-9 Askerlik Anıları-Tatbikatta, Yemek Saati

Foto: 10-11-12 Memlekete Yollanan Askerlik Fotoğrafları Örnekleri

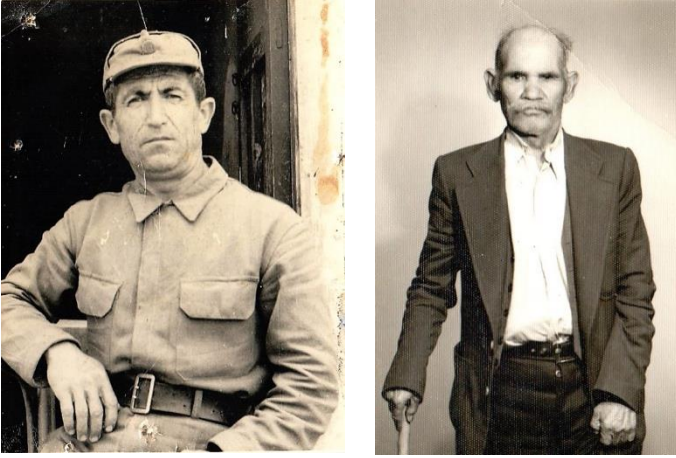

Foto 13-14: Musa Ovacık Askerlik Anısı ve Akaytaki Sakatlığı Nedeniyle Askere Alınmamış Musa Mercan

Foto 15-16: Asker Arkadaşları/Tertipler Askerlik Hatırası

Foto 17: Çarşı İzni Sırasında Stüdyoda Çektirilmiş Fotoğrafta Asker Arkadaşları
Foto 18: Balıkesir Ordu donatım Okulunda Malatya ve Elazığlı İki Asker Arkadaşı

Foto 19: Yedek Subay Okulu Askerlik Hatırası
Foto 20: Asker Yanına Gitme/Askeri Ziyaret Etme Hatırası

Foto 21: Asker Yanına Gitme/Askeri Ziyaret Etme Hatırası
Foto 22: Teskere Öncesi Sivil Kıyafetini Giymiş Askerlerle Hatıra Fotoğrafi

Köyle delha ne var ne yule.
Evlam, ölen, doğan oldu. Bizim
hanede yurumalık yule inşallah.
Haratığın bitmeden bize yuz
diyosunuz. Gök gülsür beni yalır.
Bazıllısız bırakıyorsunuz. Ben azaldım.
İşim Burda bizim kazandık. Arşad-
dan Mustafa Onası var. O bana çok
yardımı oluyor. Onunda size maksus
Selamları var ellerimden öpüyor.
Kumutların da beni çok seviyor.
Gören gün bir duvar ardın garayın
yanına. Bu utalığı künden ödenin
dediler. Bende balam öretti dedim. Hele
olan ki böyle bir ağıl. Usta yetiştirmişlerdir
dediler.
Biraz sonra üste öykem. Siz orada
rahat uyuyun. Biz burada vatan bekli-
yoruz. Sahiplarına son vortem o malla-
rık ellerimden basrette öperim.
Kestane kebap
Acele cevap

Sevgili oğlum göndermişler. Gel duğun en az senin.
bunu yazan elman
kıymetli mektubuna aldım çok menmun oldum be
seni menmun etmek için şu iki satır mektubu
yorum bakalım nasılsın iyi misin iyi vefatı ol
ulutanrıhan dilerim bizleri soracak olursan cam
saa ve sıhattadır senden başka bir kederimiz yaktı.

Foto 27: Babanın Asker Oğluna Mektubu Foto 28: Ananın Asker Oğluna Mektubu

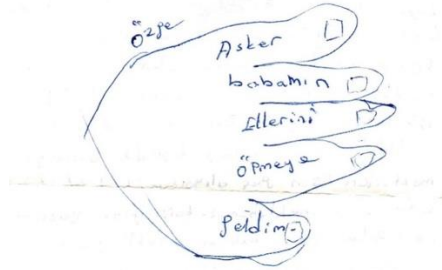

Foto 29: Evli Askere Kızının Eli Mektupa Çizilerek Gönderildiği de Olur

Kıymetli Yigenim,
Önce selam eder
gözlerinden öperim
Bu cansız hayalim
size hatıra olsun.
Pergilerimle
Ali Ekber
N. E. Şahin

Yigenim
insanlar et ve
kemikten ibaretin
Kemikten ve kemik bin
Bu et ve kemik bin
gün çürüyüp fotoğrafta
çaktın bu fotoğrafta
ebediyen hatıra kalıyordun
N. E. Şahin
cep
8-8-1974

Foto 30-31: Askerden Silaya Gönderilen Fotoğraf Arkasına Yazılanlar

5. Eylül 1986

Yolumuza Giksada
Dağdan büyük engeller

Her engeli aşarız
Yılmaz Ordanotlarız
Yılmaz assteğmenleriz.

Sargılarında

Yd. Sb. Öfc. Hıneyin

Foto 32: Fotoğraf Arkası Yazısı/Mani

27-8-97
Kıymetli Anneciğim
Bu cansız hayalim
Sana hatıra olsun
Biz insanlar et ve ke-
mikten oluşuruzdur.
Bu et ve kemik birgün
toprak olacaktır.
Bu resmim ebediyen
hatıra kalacaktır.
N. Ekber Şahin

Söyleyin gömese
erkensleğünün sağlığını
resmini rengi solarsın
bu bir hatıradır yerde kalarsın
kıymetli mi bileneğin eline
alınasın

Gani

Foto 33-34 : Fotoğraf Arkası Yazıları/Mani

16-4-973
Kardeşim gülsüm P. tesi
Alın resmimi yerde
Kalmasın beni sevmiyen
Elime almasın deste
güller gibi sararıp salsun
Bu cansız hayetim sizlere
Hadiira olsun. Kardeşin
Hasan ünak
Hü

Kardeşim gülsüm
genç bir askeriz bu
dünya fanidir belki
göçeriz bu resmimi
Kırmayın sakın bend
Sana hatıra olsun
Saklıyana Tezekür
ederim Kardeşin Hasan
Hü

Foto:35-36 Askerden Ablasına Fotoğraf Yazıları Örneği

32
Örüm rüzgar önünde
eyilen bir yapraktır
er geç bu vücudumun
Olacağı bir avuç
topraktır benim
sizlerden arzuetmişim
Fanileşen vücudumun
Hatırasını elbediyen
saklamaktır
Zeynel şahin
22-2-959

26 Nubat
Akşamı (February)
6X 7 Mart
28 Mart 60
(Much)
Twelve Pip' Night
Comer

Foto: 37-38 1959 Yılında Askerlik Fotoğrafı Arkası ve Askerin 1966 Yılında Ailesine Gönderdiği Fotoğrafın Arkasındaki İngilizce Yazı Örneği

İçmetli - Babacığım
Resmim Hayeldir Benzerimi Sana
Hediye olsun diye Gönderdim 26
Sana Sakın bakıp da Alıp bir
Yana Hediye Arzıdır Sakla
ay Baba oğlun Ali Ünsatınat
Mekâsım Taktımlı Hasan Akat
Ali

Hayat lile gemidir 67
yaktın yelkeni
hatırsam hatırlarsın
Beni 1 1 1 1
Boş kardeşim zeynel
şahin hatıraşın sana
veren sağ olsun
Gökliş Tuluhi 8.11.95u

Foto: 39 Asker Fotoğrafi Arkası (Babacığım/Anneciğim Hitabı Mektup, Tebrik Kartı ve Fotoğraf Arkası Yazılarında Kullanılır)

Foto: 40 1954 Yılına Ait Fotoğrafın Arkasında El yazısıyla Yazılmış Mani

Dünya fazidir uşak
görünmez Benim
Oluyordun karpodun
Ölümün fışkırmış
Bakıtlı bir ben
Nadideşin
Kandemir Akın
Aras

2.11.975
Pazartesi

Bu fotoğrafı Hadimköyden ille
İstanbul merkez inzibat bölge
ne gelirken çekirdim. Benim sa
mdaki dirlikli Hüseyin yıldız solun
ki karışlı Hasan gül onun yanında
Sinasunlu Arzametlin yüksel
onde oturanlar sağdaki ofyonlu
Halil uğur onun yanındaki para
cıklı Ahmet bozca Zeynel

Foto: 41-42 Askerlik Fotoğrafi Arkası ve Asker Arkadaşlarını Ailesine Tanıtma

zeynel şahin
usatırlı güneşi
antıma doğsun
bu cansız hayalin
sizlere hatıra
olsun ve hırpak

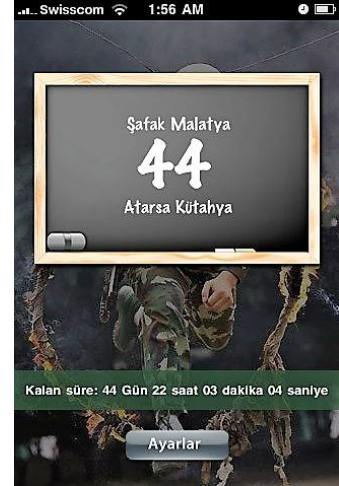

Foto: 43 Aileye Gönderilen Fotoğrafın Arkasına Yazılmış Yaygın Bir Fotoğraf Manisi

Foto: 44 Telefonda Çalışan Şafak Sayar

1	2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31	32
					33	34	35
					36	37	38
					39	40	41
42	43	44	45	46	47	48	49
50	51	52	53	54	55	56	57
58	59	60	61	62	63	64	65
					66	67	68
					69	70	71
					72	73	74
75	76	77	78	79	80	81	82
83	84	85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96	97	98
99	100	101	102	103	104	105	106

107	108	109	110	111	112	113	114	115	116
117	118	119	120	121	122	123	124	125	126
127	128	129	130	131	132	133	134	135	136
137	138	139	140	141	142	143	144	145	146
147	148	149	150						
151	152	153	154						
155	156	157	158	159	160	161	162	163	164
165	166	167	168	169	170	171	172	173	174
175	176	177	178			179	180	181	182
183	184	185	186			187	188	189	190
191	192	193	194			195	196	197	198
199	200	201	202			203	204	205	206
207	208	209	210			211	212	213	214
215	216	217	218			219	220	221	222
223	224	225	226	227	228	229	230	231	232
233	234	235	236	237	238	239	240	241	242
243	244	245	246	247	248	249	250	251	252

253	254	255	256	257	258	259	260	261
262	263	264	265	266	267	268	269	270
271	272	273	274	275	276	277	278	279
280	281	282	283	284	285	286	287	288
289	290	291	292					
293	294	295	296					
297	298	299	300					
301	302	303	304	305	306	307	308	309
310	311	312	313	314	315	316	317	318
					319	320	321	322
					323	324	325	326
					327	328	329	330
					331	332	333	334
					335	336	337	338
339	340	341	342	343	344	345	346	347
348	349	350	351	352	353	354	355	356
357	358	359	360	361	362	363	364	365

Foto: 45 Şafak Sayma Kartı Örneği

1 Adana	11 Etilik	21 Çarşamba	31 Hıtaç	41 Kocaeli	51 Niğde	61 Trabzon	71 Kırıkkale
2 Adıyaman	12 Bingöl	22 Edirne	32 Isparta	42 Konya	52 Ordu	62 Tunceli	72 Batman
3 Afyon	13 Bitlis	23 Elazığ	33 Iktel	43 Kütahya	53 Rize	63 Sanlıurfa	73 Samsat
4 Ağrı	14 Bolu	24 Erzurum	34 İstanbul	44 Malatya	54 Sakarya	64 Uşak	74 Bartın
5 Amasya	15 Bursa	25 Erzurum	35 İzmir	45 Manisa	55 Samsun	65 Van	75 Ardahan
6 Ankara	16 Bursa	26 Ekişehir	36 Kars	46 K. Maraş	56 Sirt	66 Yozgat	76 Iğdır
7 Antalya	17 Çanakkale	27 Gaziantep	37 Kastamonu	47 Mardin	57 Sivas	67 Zonguldak	77 Yalova
8 Artvin	18 Çankırı	28 Giresun	38 Kayseri	48 Muğla	58 Sivas	68 Aksaray	78 Karabük
9 Aydın	19 Çorum	29 Gümüşhane	39 Kırıkkale	49 Muş	59 Tokat	69 Bayburt	79 Kilis
10 Balıkesir	20 Denizli	30 Hakkari	40 Kocaeli	50 Nevşehir	60 Tokat	70 Karaman	80 Osmaniye
							81 Düzce

Foto: 46 Şafak- İl Plakalarına Düşüldüğünde Sayma Kartı

MALATYA İLİNE BAĞLI ARGUVAN İLÇESİNDE UYGULANAN EVLENME ADETLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME ⁽¹⁾

Yasemin ÖZÜBERK GÜMÜŞ*

1.Araştırma Alanı İle İlgili Bilgiler

Yüzölçümü 1037 km² olan Arguvan İlçesi; doğusunda Elazığ'ın Baskil İlçesi köyleri (Fırat Nehri-Karakaya Barajı sınır oluşturmaktadır), Malatya İli Arapgir İlçesi, kuzeyinde Arapgir ile Sivas İli Divriği İlçesi, batısında Hekimhan İlçesi ve güneyinde Yazıhan İlçesi ile çevrilidir.

Morhamam ve Karahöyük köylerindeki höyüklerden ve Karababa Harabelerinden elde edilen yüzey bulgularına göre ilçenin tarihi eski çağlara dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Tahir Bucağı adı ile Arapgir İlçesi'ne bağlı olan Arguvan İlçesi, daha sonra Diyarbakır'a bağlanmış daha sonra ise 1873'te Tahir adı ile Keban'a bağlı bir nahiye haline getirilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile merkez ilçe olarak Malatya'ya bağlanmış, 1954 yılında Tahir nahiyesi merkez olmak üzere Arguvan adı ile Malatya iline bağlı bir ilçe haline getirilmiştir. Arguvan İlçesi il merkezine 70 km uzakta olup 46 köy, 4 mahalle ve 63 mezradan oluşmaktadır. ⁽²⁾

Arguvan İlçesi ve bazı köylerinde evlenme adetleri üzerine yapılan bu çalışma; 20-29 Ekim 2013 tarihleri arasında, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından Arguvan İlçesi'nde plânlanan alan araştırmasına dayalı olarak hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında Yazıbaşı Köyü, İsaköy, Morhamam Köyü, Çavuş Köyü, Bozan Köyü, Çevreli Köyü, Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Çayırli Köyü, Ermişli Köyü, Arguvan Merkez ve Dolaylı Mahallesi, Aşağı Sülmenli Köyü, Yukarı Sülmenli Köyü, Tarlacık Köyü, Bozburun Köyü, Eymir Köyü, Kızık Köyü, Kömürlük Köyü, Gökağaç Köyüne gidilmiştir.

Konuyla ilgili bilgiler, doğrudan kaynak kişilerle görüşme tekniği yoluyla derlenerek ses kayıt cihazıyla kayda alınmıştır. Alan çalışmasında bilimsel bakış olarak, araştırma evrenini oluşturan Arguvan ve köylerinde evlenme adetleriyle ilgili tanımlama, adlandırma ve geleneksel uygulamalardaki gelişim ve değişimleri gözlemlemenin yanı sıra; bu süreçteki uygulamaların neler olduğunu tespit etmek, elde edilen sonuçlara göre bir değerlendirme ve senteze ulaşmak amaçlanmıştır.

2.Giriş

Hayatın en önemli geçiş dönemlerinden olan doğum, evlenme ve ölüm dizgisi içerisinde ikinci geçiş dönemi olan evlenme toplumsallaşma sürecinin en önemli aşamasıdır. Kadın ve erkek evlenme ile yeni bir statü kazanırken iki aile arasında bir dizi toplumsal, ekonomik ve dayanışmaya bağlı ilişkiler ağı ortaya çıkar.

⁽¹⁾ Bu makalenin bir bölümü 24.04.2014 tarihinde İnönü Üniversitesi'nde gerçekleştirilen 4. Ulusal Arguvan Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

^(*)Karabük İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Folklor Araştırmacısı

⁽²⁾ Arguvan Yerleşim Coğrafyası ve Kısa Tarihi ile İlgili bkz.: Arguvan Kaymakamlığı web sitesi.

Evlilik kadın ve erkek arasında bağlı bulunduğu toplumun kültür kalıbına uygun olarak belli kurallar, kalıplar dairesinde gerçekleşen toplumsal bir anlaşımdır. Ailenin toplumsal yapının temeli olması, bu birliğe evrensel bir anlam katmıştır.

Anadolu’da evlenme adetleri; yöreden yöreye çeşitli farklılık ve zenginlikler içerisinde devam ettirilmektedir. Bununla birlikte, iletişim çağı olarak adlandırılan çağımızda, hayatın birçok sosyal-kültürel ve ekonomik süreci içerisindeki gelişim ve değişimler, evlenme geleneği- düğün adetleri olarak tanımlayacağımız geleneksel süreci de etkilemiştir.

Toplumsal nitelik taşıyan evleneme/düğün olayı, her olay gibi içinde bulunduğu yaşam biçiminin bir ürünüdür. Doğaldır ki yaşam biçimleri değiştikçe düğün türleri de değişik olacaktır. Ancak ortak olan yan, düğünlerin temelinde yatan gereksinimlerdir.

Araştırmacı Ali Rıza Balaman bu ortak gereksinimleri halkbilimsel açıdan şu şekilde değerlendirmektedir.

1. Düğüne eşin, dostun, hısım ve akrabanın katılmaları ve tanıklığı aracılığıyla “A” ile “B” nin evlilikleri duyurulacaktır.
2. Evlenme, bireylerin yaşam çizgileri içerisinde bir dönüş, aşama(kriz) noktasıdır. Bu önemli aşama, ekonomik ve psikolojik açıdan oldukça yoğun bir yük taşır. İşte, gerek ekonomik gerekse duygusal olan bu yükü paylaşmak için hısım akrabaya; konu- komşuya; eşe dosta gereksinme vardır. Bu nedenle çok yakının her türlü desteği, düğün olayında birleşir ve etkinliğini gösterir.
3. Soya süreklilik kazandırmak insanoğlunun evrensel isteklerinden biridir. “Mürüvvet görmek” soyun sürekliliğini anne ve babanın sağlığında sağlanması anlamını taşır. Bu nedenle evlendirilecek oğlu ve kızı olanlara ne mutlu denir. (...) Evlenme anne ve babaya saygınlık kazandıracak, duygusal doyum sağlayacak, onları onurlandıracak toplumsal değerlerle yüklü bir olaydır.
4. Her düğün bundan sonraki düğünlerin de ya nedeni ya da başlangıcı olacaktır. Nikah şekerinin uğuru, gelin duvak telinin ya da kınasının tılsımı, temelde yatan bu tür beklentilerle açıklanabilir (Balaman 1983: 136).

3. Evlenme Biçimleri

Toplumların ekonomik yapısı, üretim ve tüketim ilişkileri, toplumsal konum ve etnik ayrılıklar kısaca kültürel yapı evlenme biçimlerini de belirlemektedir. Her toplum ya da grup kendi yapısına uygun olanı seçerken aykırılığı önlemeye çalışmaktadır (Örnek 1977:185). Evlilik tercihlerinde rol oynayan diğer bir faktör, toplumsal statünün korunması ya da geliştirilmesidir. Bunun bir yolu da kızı “vermek” ya da “almak” dengesinin korunmasıdır. (...) Kız tarafı statü olarak kendinden aşağıda olana kızını vermeyerek, daha aşağı düzeye inmeyi önlemeye çalışmaktadır (Altuntek 1993:71).

Araştırma yöresinde; çoğunlukla köy içinde ve amca kızı evliği de dahil olmak üzere soy içi evliliklerin yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan iç evliliklerin yanı sıra örneklemesi az olmakla birlikte değişik usulü evlenme, kaçarak evlenme, beşik

kertme, iç güvey, baldızla evlenme, kayınla evlenme, kuma getirme şeklindeki evlenme tipleriyle karşılaşmıştır.

Alevi inançlı köylerde yaptığımız çalışmada; geçmişte evliliklerin kısmen yakın akraba ve köy içerisinde olduğu belirtilmektedir. İç evlilikler araştırma evreninde Sünni köylerde de tespit edilmiştir. Özellikle geçmiş yıllarda dışarıya kız verme olmazken rahatlıkla kız alınmaktadır. Bu yörede **“dışarıdan kız alma var, dışarıya kız verme yoktu”** şeklinde açıklanmaktadır.

“Sözümüz bir, töremiz bir” ya da **“elin iyisinden benim kötüm iyidir,”** denilerek yapılan akraba evliliklerinin oranı araştırma yöresinde oldukça fazla tespit edilmiştir. Son yıllarda tıp açısından bilgi edinme yoluyla akraba evliliklerinin sakıncaları anlaşıldığından artık gençler bu evliliklere soğuk bakmaktadır. Ancak, yörede halâ yaşlı kaynak kişiler tarafından geçerliliğini ve önemini koruyan bu evliliğin tercih edilme nedenlerini ise şöyle özetleyebiliriz:

1. Yaşlılıkta, hastalıkta akrabadan gelinin bakım işlerini yüklenebileceği umuluyor.

2. Akraba evliliğinde kadın, “yeğenlik” rolünü koruyor; **“gelin gibi değil, evi hanımı, kızı gibi”** hareket ediyor.

3. **“Akrabadan gelin evini ayırmaz”** düşüncesiyle ailenin ekonomik birliği sürdürülmeye çalışılıyor.

4. Çözölmeye başlayan aile ilişkileri akraba evlilikleri ile yoğunlaştırılmaya çalışılıyor.

5. Varlıklı aileler, kızı dışarı vermeyerek ömür boyu varlıktan pay almasını sağlıyor (Altuntek1993: 71).

Köy içinde yapılan evliliklerde **“komşu kızının stildeki su; uzaktaki kızın küpteki su”** (Tarlacık Köyü) olduğu söylenerek komşu kızı ya da akraba kızı tercih edilir. Buradaki tercih köyde sıklıkla görölebilen kızın iş becerilerinin ve insan ilişkilerinin gözlem yoluyla sınanarak yapılmasıdır. Ayrıca böylesi tercih yapma nedenleri arasında, kendi bildikleri tanıdıklarının, “yabancı”dan daha iyi olacağı düşüncesi yatmaktadır.

Araştırma yöresinde son yıllarda yapılan görücü usulü evlilikler ise farklı bir şekil almıştır. Büyükler tarafından aileye uygun/layık görölen kız, oğlan ile görüştürölmektedir. Bu görüşme de **“gençlerin fikirleri uyuşursa, birbirlerinden elektrik alırsa”** evliliğin diğör aşamalarına geçilmektedir. Gençler çoğunlukla bir süre arkadaşlık ettikleri kişilerle evlilik kararı alabilmektedir.

Bununla birlikte son yirmi yıldır eğitim düzeyinin artması, ekonomik koşulların değışmesi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve köyden kente göçün hızlanması nedeniyle, günümüzde yöre dışından anlaşıarak evliliklerin yapılmasında artışa neden olduğu görölmektedir.

Belirttiğimiz gibi örneklemeleri az olmakla birlikte Araştırma yöresinde tespit ettiğimiz diğör evlilik biçimlerine de kısaca değinmek gerekmektedir:

Yörede bardıl/berdel (Tarlacık Köyü) (Çevrili Köyü- Kucak Mezrası) değışik(Arguvan Merkez), (Koyuncu Köyü) adı verilen-oğlu ve kız bulunan bir ailenin kızı ve oğlu bulunan bir aileye kız alıp vermesi – yapılmaktadır. Bu evlilik ile başlık parasının yükünden iki tarafın da kurtarıldığı düşünölmektedir. **“Ne sen**

bana ne de ben sana” diyerek başlık verilmeyen bu evliliklerde aile ilişkilerinin kuvvetli olacağı, birinin hatırına diğer evliliğin devam edeceği düşünülmektedir.

Beşik kertme; bebekler beşikte iken erkek çocuğun beşiğinin yumru yeri (develeme) yontulur. Ancak bir bağlayıcılığı yoktur, gençler birbirini **“dilemezse”** evlilik yapılmaz. Bazı köylerde ise akraba çocukları arasında çocuklar daha bebekken ağızdan söz verilir ve genelde evlenme gerçekleşmez.

Birden fazla eşle evlilik genelde çiftlerin çocuğu olmadığı durumlarda yapılmaktadır. İki kadın aynı evde yaşar; kaynana gelin gibi geçinirler. Bu evlilik biçimi yörede son yirmi yıldır görülmemektedir.

Kaçarak evlenme; farklı sebeplerden dolayı evlenmeleri onaylanmayan gençlerin aile büyüklerinin rızasını almadan evlenmesidir. Bu tür evliliklerde iki tarafın kıramayacağı büyükler araya girer, kimi zaman barışma gerçekleşir, kimi zaman ise gerçekleşmez. Düğün yapılsa da yöre tabiri ile **“tat vermez”**. Ayrıca kız, babasının evinden değil başka birinin evinden çıkartılır ve çeyiz talep etmez.

Kadın öldüğü zaman teyze çocuklara iyi bakar düşüncesi ile baldızla evlenme; koca öldüğü zaman kadının kayınıyla evlendiği durumlara çok az da olsa rastlanmaktadır. Bu evlilikler çocukların mağdur olmasını ve malın dışarı çıkmasını engellenmek için yapılmaktadır. Temelinde sosyo-psikolojik ve ekonomik nedenlerle yapılan bu evlilik türü de araştırma alanında otuz-otuz beş senedir yapılmamaktadır.

Araştırma alanında tespit edilen evlenme yasakları da sosyo-psikolojik olarak incelenmelidir. Musahip kardeşler (yol kardeşliği) ile kirvelerin çocukları arası kız alıp vermek yasaktır. Oluşan tasavvuri/sanal akrabalık evliliği engellemektedir. Yörede bu yasak bir iki örnek dışında hassasiyetini korumaktadır.

Kirve, sünnet çocuğunu sünnet olurken tutan kişidir. Kirve sünnet düğünü giderinden başlayarak çocuğun evlenme, düğün giderlerine değin parasal desteğini esirgemez. Askere giderken kirvenin elini öpülür; evlenmeden önce kirvenin eli öpülür; evlenmeden önce kirvenin de izni alınır; sünnet olan çocuk, göstereceği saygıda kirvesini babasından ayırmaz, bacı kardeş sayılacaklarından kirve kızıyla evlenemez (Balaman 1982: 90).

Nüfusun büyük bir bölümü Alevi inancına mensup Arguvan ve köylerinde özellikle kış aylarında işin gücün olmadığı zamanlarda dedenin yürüttüğü ayin-i cem ve görgü hizmetinin devam ettiği dönemlerde boşanma, aile içi anlaşmazlık vb. gibi konuların daha az olduğu kaynak kişilerce anlatılmaktadır. Bu durumlarda konu, dedelik müessesesi içinde değerlendirilmiş; çözüm aranmış ve mahkemelere gidişler geçmiş yıllarda çok az olmuştur.

Kentlere olan göçler ve sosyal değişimin hızla geleneksel kültürü tüketmeye başlamasıyla dedelik kurumu zayıflamış, böylece cemlerde dedenin çözümlediği konumuz olan boşanma- ailevi sorunlar gibi müşküller artık mahkemelere taşınmaya başlanmıştır. Otuz- otuz beş yıl öncesinde boşanma, eşi aldatma, eşinin üstüne eşi sağ iken kuma getirme gibi olaylarda dede suçlu olan tarafı **“düşkün”** olarak tanımlamaktadır. Suçlu gördüğü taraf çeşitli örfi/ hukuka göre cezalandırabilmektedir. Örneğin düşkü olanla kimse konuşmaz, ceme girmez. Boşanan adamın düşkünlüğünün kalıp da evlenebilmesi için, görgü cemine katılabilmesi için sorunun çözümüyle birlikte halktan rızalık alması gerekmektedir.

4. EVLİLİĞE HAZIRLIK AŞAMALARI

4.1.Evlenme Çağı

Geleneksel kesimde kızın ve erkeğin evlenebilmeleri için ergenlik çağına girmiş olmaları gerekmektedir. Ancak aile ekonomik ve sosyal olarak hazır ise, çocuklarının-mürüvetini görmek için-biyolojik ve zihinsel gelişimine bakmaksızın erken de evlendirebilmektedir.

Arguvan İlçesi'nde; otuz - otuz beş yıl öncesinde kızın evlilik yaşı ortalama onbeş-onaltı'dır. Becerikli, hamarat komşu ve akraba kızlarının elden kaçırılmaması için daha küçük yaşlarda nişanlayıp, birkaç yıl beklenildiği anlatılmıştır. Aynı yıllarda erkeklerde ise evlilik genelde on yedi-on sekiz yaşında ya da askerlik dönüşüyle başlamaktadır. Ancak günümüzde, erkeklerin iş bulma, askerlik, eğitim gibi nedenlerle yirmi iki-yirmi altı yaşına; kızların ise okuma isteği gibi nedenlerle ortalama on sekiz-yirmi üç yaşınakadar evlenmediği tespit edilmiştir. Yirmi beş yıl öncesine kadar karı koca yaşlı olan ailelerde; özellikle erkek çocuğun küçük de olsa evlendirme yoluna gidildiği, böylece erkek çocuğun yaşının alt sınırının on beş on altı'ya kadar indiği de tespit edilmiştir. Hatta bu durum türkü söylemeyi bir yaşam biçimi olarak da algılayan Arguvanlıların türkü dizelerine de yansımıştır:

Gelin oldum Garabel'in eline
Yedi bayram kına yakmam elime
Gurban olam güççük gibi geline
Yayladan gel kömür gözlüm yayladan

Altıma serdiler minderden döşek
Kucağıma koydular ufak bir uşak
Küskün değilim ki gülek barışak
Yayladan gel suna boylum yayladan

Sabahınan oğlan gider guzuya
Dişleriynen ekmek doğrar tazıya
Adını sorarsan adı Şaziye
Yayladan gel suna boylum yayladan

Ocağa koyduğum dünkü suyudu
Şahin geldi kucağımda uyudu
Aman Allah bana yapacağın bu muydu
Yayladan gel suna boylum yayladan

Karşı köyde köyümüzün hocası
Başıma toplandı genci kocası
Dizime vurdum gerdah gecesi
Yayladan gel kömür gözlüm yayladan ⁽³⁾

³ Hikayesini iyi algılamak açısından, türkü yöre aşıklarından Aşık Çobani'nin (Gazi Kaya) özel yapım kasete okumasından alınmıştır. Aynı türkü Cengiz Özkan ve Muharrem Temiz'in kasetinde daha farklı (üç dördlük) olarak okunmuş olup, olay öyküsü net değildir. Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz.: Şahin-Özerol 2004: 370-373)

Türküde geçen Karabel, Arguvan'ın Şotik Köyü'ne yakın, Sivas'ın Divriği İlçesi'ne bağlı bir yerleşim yeridir. Öyküye göre; bir ailenin on iki yaşlarında bir oğlu vardır. Anası yaşıldır ve evin işlerini çekip çevirecek birine ihtiyaçları vardır. Yakın- karşı köyden akrabalarından birinin kızını alırlar. Ancak oğlan daha oyun çağındadır, evli olduğundan sanki habersizdir. Çevredekiler; “*küçük bir çocuğun karısı*” ya da “*sen mi çocuğun kocasısın, çocuk mu senin kocan?*” diye alay ederler. Gelin durumu, yazgısı olarak görerek kabullenmeye çalışır (Şahin-Özerol2004: 370-373).

Araştırma yöremizde gençler evlenme isteklerini geleneğin içinde açık açık belirtmemektedir. Geleneksel kültürün kalıpları içerisinde oğlanın bu isteği açığa vurma biçimi ise şöyledir.

1. Oğlan evlenmeye niyetlenmiş ise bu isteğini babası yerine annesi, kız kardeşine açmaya daha meyillidir.
2. Oğlan eve geç gelir, yemekleri beğenmez, birçok bahaneler uydurur.
3. Hasta olduğunu bahane ederek işe ya gitmez, ya da gönülsüz gider.
4. Bıyık bırakır.
5. Hiç olmadık durumlarda hırçınlaşır, kavga çıkartır.

Bu olumsuz davranış biçimlerinin yanı sıra ev eşyası almak, giyimine özen göstermek gibi hareketlerde bulunur ki bu da evlenme isteğini belirten geleneksel anlatım biçimleri arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Oğlanın bu davranışlarının yanı sıra; komşular, akrabalar ve babanın yaşıtı arkadaşlar da şaka yolu babaya “*oğlanı ever, yüzüne çıkarma, arsız edersin*” diye uyarıda bulunma yoluna gitmektedirler. Bu, geleneksel tür yaşamın sağladığı yüz yüze ilişkilerde insanların geleneksel birinci derece ilişki derecesini devam ettirdiklerini ve birbirlerini komşu-akraba olarak önemsediklerinin önemli belirtisidir.

Yörede genç kızlarda böyle davranışlar görülmez; sadece imalı hareketler göze çarpmaktadır. Bazen annelerinin yanında “*Allah kismetimi buradan kesmez ki, kurtulam*” diye hiç olmadık zamanlarda yakınmaktadırlar.

Gençler sevdiklerini de, geçmiş yıllarda içinde bulundukları geleneksel yapıdan dolayı çoğu zaman açıkça belli edememişler hatta söyleyememişlerdir. Çoğunlukla da sevdiğini karşı tarafa itiraf etmek isteyen erkek sözden ziyade, olduğunca giyimine özen göstermek; sevdiğini görme umudu ile çeşme başında, evin önünde, dam başında çaresizce dolanmak vb. davranışlarla karşıdakine sevdiğini anlatmaya çalışmıştır. Bu gibi birçok sevda, hasretlik durumu türkölere de yansımıştır. Bir gencin kış günü kerpiç evin damı üzerinde, sevdalandığı kızın çeşmeden su getirmeye gidişini bekleyerek, onu uzaktan da olsa görmek istemesi, bir Arguvan türküsünün dörtlüğünde de dile getirilmiştir:

“Siviğin ucunda üşüdüm durdum

Üşümedim amma belamı buldum

Seher vakti ben o yârimi gördüm

Seherde sallanan güle benzersin”(Şahin-Özerol 2004: 422)

Ayrıca otuz yıl önce erkeklerde evlenmek için bir üst yaş sınırı yokken kızlarda bu yaş yirmi'yi geçtiğinde, kızlara **“kart kız, koca kız, evde kalmış kız”** dendiği gibi **“kısmeti çıkmadı, geleni beğenmedi”** de denilmektedir.

Yörede kısmeti açmak için geleneksel uygulamaların yerini şehirde gözlemlenen bazı pratikler almıştır. Örneğin; Nişanlanan kız evlenemeyen kızın ayağına basar ya da yüzük kurdelesinden küçük bir parça keser. Parça ne kadar küçük olursa bahtının hemen açılacağı düşünülür. Bununla birlikte gelinin ayakkabısının altına isim yazılır ve kimin ismi silinirse onun hemen evleneceği yorumu yapılır. Ayrıca yörede evlenmeyen kızlar **“bekarlık sultanlıktır”** diyerek geleneksel yapı içerisinde **“yüze çıkmamak”** adına memnuniyetlerini dile getirmektedir.

Araştırma yöremizde geçmişte sıra gözetimi adetine rastlanmakta, büyük kardeşlerin daha önce evlenmelerine dikkat edilmektedir. Ancak **“küçük sevdalanır, gönül eder evleneceğim derse, büyükten rızalık alınır, mecbur evlenir”**denilmektedir.

4.2. Evlenilecek Kız ve Erkek Adayların Özellikleri / Görücülük, Kız Beğenme- Kız İsteme

Yörede evlilikler **“görücü gezme”**, **“kız bakma”** (Arguvan Merkez), (İsaköy), (Çavuş Köyü), **“görmeye gitme”** (Koyuncu Köyü) ile başlar.

Kız bakma, kız arama, kız soruşturma ile evlenme hazırlıkları başlamaktadır. Oğullarını evlendirmek isteyen anne ve babalar ilk önce yakın akrabalarından, komşularından kız aramaya çıkmaktadır. Hasta ziyaretlerinde, düğünlerde, bir taziye gittiklerinde oğlandan habersiz kız soruşturdukları görülmektedir. Bazı durumlarda kız bakma konusunda ailelere, akrabalar, komşular yardımcı, hatta aracı rolü üstlenmektedir. Bu tür evliliklerde gençlerin fikri sorulmamakta ana baba razılığı esas alınmaktadır. Görüldüğü gibi evlenmenin bu ilk aşamasında oğlan evi etken, kız evi ise edilgendir. Yani, oğlan evi isteyen kız evi verendir.

Arguvan köylerinde çoğunlukla kız ailesi erkeğin tarlası olmasına, çalışkan ve becerikli olmasına en önemlisi de iyi bir aileden gelmesine; erkek ailesi ise kızın temiz süt emmesine, tarla ve bağ işlerinden anlamasına, uysal olmasına dikkat eder. Arguvan Merkezde **“at al biniciden, kız al görücüden”** denilerek ailenin her şeyden önemli olduğu vurgulanmaktadır. Yörede söz dinleyecek, itaatkar, hizmetli/beceri sahibi/hamarat(İsaköy), misafiri seven (Çavuş Köyü), güzel, çalışkan, ağırbaşlı (Tarlacık Köyü) bir kız aranır. Son yirmi yıldır erkeğin okuması, iş sahibi olması ve askerliğini yapması yani evlilikle ilgili bir engelinin olmamasına dikkat edilir.

Araştırma yöresinde kendi ailelerine uyum sağlayacak **“huyu suyu temiz olsun”** anlayışıyla kız aranır, soruşturulur. Bir kız belirlendikten sonra, kız tarafına **“arabulucu”** bir kadın ile haber gönderilir. Oğlanın annesi birkaç yakın kadınla kız görmeye gider. Kız, gelen misafirlerin elini öper. Bu sırada kız gözle, sorulan sözlerle vb. ile sınanır, yakın bir incelemeden geçer. Kızın bu evliliğe gönlü olup olmadığı onun olumlu-olumsuz davranışından anlaşılabilir. Eğer gönlü yoksa:

1. Gelenlerle pek ilgilenmez, yanlarında oturmaz.
2. Kıyafetini değiştirip, kendisine çeki düzen vermez.
3. Kahveleri şekersiz yapar.
4. Gelenlerin ayakkabılarını düzeltmez.

Bazı durumlarda kızın çok da haberi olmadan, sadece annenin-babayı haberdendirilip doğrudan kızı istemeye gidilir yöre halkı bunu; **“köyündeki kızı görüyorsun; ya akrabanın ya komşunun kızı”** şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca askerliğini yapmış, kendi köyünden kız alamayan ya da alma isteğinde bulunmayan genç, başka köylerdeki tanıdıklar vasıtasıyla oralara kız bakmaya gitmektedir.

Kız başka bir köyde ise bazen kız bakmaya oğlanın babası da gitmektedir. Bazı durumlarda kız ilk **“görmeye gitme”** de çıkmamaktadır. O gün bir hediye ve ikram yapılmazken şimdi ilk görmeye giderken de şeker, çikolata götürülmektedir.

Kız bakma olumlu sonuçlandıysa, oğlanın annesi ya da bir akrabası oğlanın niyetini öğrenir. İstekli ise **“siz bilirsiniz”** der. Kız istemeye gidilmeye karar verilir, haber gönderilir. Kız annesi yakın akrabalara da danışmak için zaman ister. Bu süreye Arguvan Merkez’de **“ağız yoklama/ağız arama”** denir. Bu aşama gizlilik içinde yapılır. Kem gözlerin **“olan işi”** de bozacağından korkulur. Aile kızı vermek istemiyorsa yaşının küçük olduğunu bahane eder, vermeye niyetli ise kendilerini naza çeker, **“büyüklerimize bir danışalım, babası-emmisi-dayısı hele ne diyecek, hayırlı ise olur”** der. Bazen de bu sözün ardından **“oğlanı gönderin bir görelim”** de diyebilirler. Birkaç defa gidişler- gelişler, haber göndermeler tekrarlanır, ailenin ne kadar gönlü olsa da ilk gidişte kız vermek ayıplanır. Eğer kızın anne ve babası razı ise **“buyursun gelsinler”**; razı değilse **“sizin aradığınız biz de yok”** denilir.

Oğlan tarafı da kız istemeye gitmeden önce durumu aile büyüklerine açar, onayı alır. Kız evinin **“şu gün buyurun gelin”** dediği günde aile, akraba ve komşu büyükleriyle beraber onlarla kız istemeye gidilir.

4.2.1. Kız isteme

Birkaç gün sonra anlaşılan aileler bu anlaşmalarını halka duyurmaları bakımından gerçekleştirildiği ilk davranış biçimine yörede **“söz Kesme”** (Arguvan Merkez), (Çavuş Köyü), **“şerbet”** (Koyuncu Köyü), **“söz Etmek/ kız istemek”** (Tarlacık Köyü) denir. Her iki tarafın da yakınları bulunur. Geçmişte dört-beş kişi ile yapılan söz kesme töreni bugün çok daha kalabalık olmaktadır. Kız istenirken kız ve oğlan babası saydığı ve güvendiği bir kişiyi vekil tayin eder, yöre tabiri ile **“büyütür”**.

Sünni inanca mensup köylerde erkek tarafının vekili kızı “Allah’ın emriyle Peygamberin kavliyle “A”nın kızı “B” yi “C”nin oğlu “D”ye istiyoruz” diyerek üç kere ister. Üçüncü tekrarın sonunda, Kız tarafının vekili **“Allah yazdıysa bize diyecek söz kalmadı, hayırlı olsun”** diyerek cevaplar. Ardından Fatiha suresi okunur. Kız isterken gençlerin isminin de mutlaka söylenmesine dikkat edilir. Çevreli Köyü/Kucak Mezrası’nda ise **“biz sizden bir kavumluk/hısımlık istiyoruz”** diyerek kız isteme seremonisine geçilmektedir.

Alevi inancı geleneği olan köylerde Dede o ortamda ise kızı O’nun istemesi daha doğru olarak kabul edilmektedir. Dede; **“Allah’ın emri Peygamber efendimizin kavli ile mezhebimiz İmam Cafer Sadık’ın içtihati, hazır bulunan**

cemaatin şehadeti, taraflarında rızası, buluşa ermiş gençlerimizin de muhafakatlari ile “A”nın kızı “B” yi “C”nin oğlu “D”ye istiyoruz.” der. Üç kere tekrarlar. Kız vekili iki defasında hiç ses çıkarmaz, üçüncü defa sorduğunda *“hayırlı olsun, verdik”* der. Daha sonra *“hayır işimizin selameti, geçmişlerimize rahmet için lilla el Fatiha”* denilerek Fatiha suresi okunur.

Araştırma yöresinde; bazı köylerde söz kesme aynı zamanda nişan anlamına geldiği için gelinle damada **“söz yüzükleri”** takılmaktadır. Arguvan köylerinde kız verildiğinde ise bu iki aile artık yöre tabiri ile **“kavum/ hısım”** olmaktadır. Söz kesmede başlık miktarı ve düğün zamanı konuşulmaktadır. Ne alınacağına, başlık miktarına, düğün tarihine birlikte karar verilmesine **“kesim kesmek”** denir. Geçmişte başlığa yöre tabiri ile **“kalın /galın”** da denilmektedir.

Kalın/galın alınan yörelerde törensel bir uygulama yapılmaktadır. Önce kız babası, bir miktar para isteyerek kapıyı açar. Bu rakam oradakilerin ricası ile indirilir. Bu bilen erkek tarafı bilinçli olarak kız babasının hatırını kıramayacağı bir büyüğü/arkadaşı da kız istemeye giderken yanında götürür. Böylece bir rakamda anlaşılır. Başlık miktarı mutlaka olumlu haber verilmeden **“he demeden”** belirlenmeli; düğünden önce olmak kaydıyla herhangi bir zamanda kız babasına verilmelidir. Ailelerin birçoğu aldığı başlık parasını tekrar kızlarının çeyizi için harcamaktadır. Ancak başlık alınmamışsa **“liste/ listeleme”** denilen farklı bir adete başvurulur. Bu adette kız tarafının istekleri bir kağıda yazılarak (altın, ev araçları, oda takımı vb.) oğlan tarafına verilir. Bu istekler oğlan tarafınca karşılanmak zorundadır. Ayrıca geçmişte annenin rızalığını almak ya da “başlığın yerini doldurmak adına sembolik bir ödeme” olan **“ana hakkı”** adı verilen bir miktar para verildiği de tespit edilmiştir (Tarlacık Köyü).

Başlık alınmasındaki asıl gaye, kıza bir sosyal statü ve ekonomik güvence sağlamaktır. Ayrıca ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan köylük yaşamda “Murdock ve Richards başlığı, ailenin kızının üretime katkısını kaybetmesine karşılık aldığı bir tazminat olarak görürler (Balaman 1982: 30).

Araştırma yöremizde kültür alışverişinin etkisiyle yörede başlık son yirmi beş- otuz yıldan beri alınmamaktadır.

Düğünlerin ilk aşaması sayılan söz kesmede, uzaktan gelen erkek tarafına yemek verilmekte, birçoğunda da ağız tatlılığı için şekerle birlikte kırmızı boyalı şeker şerbeti dağıtılmaktadır. ⁽⁴⁾ Şerbeti erkek tarafı hazırlamaktadır. Günümüzde şerbetin yanında elma, baklava ve lokum da ikram edildiği tespit edilmiştir.

Kız isteme/söz kesme törenin sonunda gerçekleşen bir adet ise; kızın verildiğini oğlana haber verilmesiyle ilgidir. Kız istemede yakın bir akrabanın evinde, oğlan ise kendi evindedir. Kızın verilmesi sonucu, oğlanın yanına giden haberci önce oğlanın kulağını çeker, sonra **“Allah hayırlı ede”** der. Oğlan da haberciye bahşış verir.

⁽⁴⁾ Şahin: “Malatya Mutfak Kültüründe Özel Günlere Dair Geleneksel Uygulamalar”, 2. Uluslararası Doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Van Yemekleri Sempozyumu (24-26 Kasım 2010, Van), İstanbul 2011, s.243

4.2.2. Nişan

Nişan töreni ile evliliğin olacağı yakın akrabalara duyurulmaktadır. Nişanla birlikte aileler için bir hazırlık dönemi başlamaktadır. Nişan araştırma yöremizde “**göre**” olarak adlandırılmaktadır.

Nişanda kız evine “**pazarlık evi**” de denir. “**Nişan**” yani “**göre**” öncesi yapılan alışverişe “**göre pazarlığı**”(Arguvan Merkez),“**pazarlık**” (İsaköy),(Çavuş Köyü), (Yazıbaşı Köyü) “**üst-baş görmeye gitmek**”,“**pazarlık görme**” (Tarlacık Köyü) denilmektedir. Alışveriş için Malatya merkeze gidilmekte; gelin kıza elbise, ayakkabı, çanta vb. alınmaktadır. Yirmi yıl öncesine kadar gelin kızın çarşıya götürülmediği, kıyafetlerin ya ezberden alındığı ya da kumaş alınıp kendileri tarafından dikildiği tespit edilmiştir(Yazıbaşı Köyü).

Alışveriş sonrası, oğlan tarafı belirlenen bir günde nişan takmak için, çağrılan davetliler ile birlikte kız evine gider. Davetlilerin çağrılışı köyden bir kadın ya da genç bir erkek tarafından ev ev gezilerek, köy içindeki akraba-eş-dosta ve komşuya “*A’nın selamı var buyursun göreye/nişana gelsinler*” diyerek yapılmaktadır.

Göre sabahı bir erkek ve üç kadından oluşan “**ekmekçi**”ler kız evine gider. Ekmekçiler nişan yemeği için gerekli malzemeleri ve kızın nişanda giyeceği kıyafeti bir atın ya da bir eşeğin heybesinde kız tarafına götürür. Buna erkek tarafının “**heybe/terki heybesi hazırlığı**” denir. Heybenin bir gözüne “**Şirincelik**” denilen çerez konulur, diğer gözüne ise kız ailesine elbiselik kumaş, gömlek, havlu vb hediyeler konur. Bu hediyeler, genel olarak “**halet/haleyet**”denilmektedir. Kız annesine beş- altı metrelik elbiselik kumaş konulur, buna “**ana keteni**” denilir. Bazı durumlarda bu hediye ve ikramların bir çuvala konulduğu da tespit edilmiştir İster heybe ister çuval olsun ikisinin de ağzına bir hediye konulur. O bahşış/hediye heybenin ağzına açıp, şirinceliği misafirlere dağıtan kişiye verilmektedir.

Bu arada kız tarafının büyükleri, ekmekçileri karşılar. Ekmekçiler akşam ikram edilecek yemek ve ekmeği hazırlayıp, akşam için gelin kızın süslenmesine de yardımcı olur.

Bu âdetin uygulanışını İsa Köyde şu şekilde tespit etmiştir: “Oğlan tarafından kız evine nişana gelişte 15-20 kg. kadar mevlüt şekeri, ev halkına çeşitli hediyelerin bulunduğu bir bohça ve buna ilştirilmiş bir altın hediye olarak getirilir. Kızın annesine verilen bu hediye yer alan altın, anne tarafından tekrar kızına armağan edilir. Bu hediyeye “**torba ağzı**” denir. Torba içindeki şeker duayla alınıp, bir erkeğin beline bağladığı önlüğe konulur ve avuç avuç orada bulunan herkese dağıtılır.”⁽⁵⁾

Nişan seronomisinde kız tarafında; gelin kız ortaya konulan sandalyeye oturtulur ve takılar (altın, para) takılır. Yirmi – yirmi beş yıl öncesine kadar yere çarşaf serilir ve hediyeler bu çarşafın içine konulur. Oğlan tarafının kıza aldığı hediyeler görevlendirilen bir kadın tarafından oradakilere yüksek sesle sayılır. Kız tarafından olan davetliler de para, altın, parça kumaş, el örgüsü çorap vb. dan oluşan hediyeleri ilan eden kadına verir. O da getirilen hediyeleri çarşafın içine kor. Daha

⁵) H.Şahin-A.g.m, s.243

sonra çarşafın dört ucu bağlanıp kız anasına verilir. Kimin ne verdiği üzerinde durulmaz. Burada yeni çiftte “karınca kararınca yardım etmek” amaçlanmaktadır.

Sünni İnancı olan köylerde gelin ile damadın imam nikahı nişanda gizli yapılmak kaydıyla kıyılır. Nikâh sırasında parmakları içice kenetleyip ellerin bağlanması, bir dolağın kenarına düğüm atılmasıyla gelin ve damadın bağlanacağından korkulur (Yazıbaşı Köyü).

4.2.2.1 Nişandan Dönme:

Geleneksel kültürde çok önemli bir yaptırım gücü olan törelere- geleneklere göre, nişandan vazgeçme zor durumlar yaratır. Kız tarafı vazgeçtiyse söz ve nişanda alınan her şey erkek tarafına iade edilirken, erkek tarafı vazgeçmişse kız tarafı iadede bulunmaz. Zaten nişandan dönme ihtimali düşünüldüğü için takı çok takılmaz. Özellikle kızın nişandan ayrılması da pek hoş karşılanmayıp köylünün bir sebep aradığı da bilinir. İki aile arasında kırgınlıklar yaşanır. Nişandan dönmenin olmaması, “arabozucu” ların ilişkileri zedelememesi için nişan ile düğün arasını pek uzatmak da istemezler.

Nişanlıların görüşmeleri alenen hoş karşılanmaz. Ancak, kimseye hissettirmeden bir akraba ya da komşu yardımıyla ya bir akraba ya da tanıdık bir yerde veya tesadüf gibi gösterilerek evde, yolda görüşürler. Başka bir köyde ise yine oradan birinin öncülüğü ile görüşmeye olanak sağlanır. Şehirle sosyal-kültürel alışverişin yoğun olduğu son yıllarda ise bu yasakların geçerliliğinden pek söz edilemez. Köyde açıkça el ele gezemezler ama bir tanıdığın, komşunun evinde, bahçesinde bir araya gelip oturmalarına-konuşmalarına kimse itiraz etmez.

Nişan ve düğün arasında gelin kız ailesi ziyaret edilip, gelinlerinin hatırı sorulur. Özellikle dini bayramlarda gelin kıza “**bayram göresi**” adı verilen altın, saat, elbiselik, koç kurban gibi hediyeler getirilir. Kaynanası tarafından “**bayramcalık**” alınır. Bayramcalık elbise, takıdır.

4.2.3.Çeyiz

Çeyiz kız evinde düğünden üç dört gün önce serilir. Evin bir odasına yakın akraba ve komşular tarafından serilen çeyizi görmeye gelenler hediye ile gelir. Bu hediye altın takı değil işlemeli dolak/yazma, el işi hediyelikler, ev eşyası vb. dir.

Yörede çeyiz; düğün günü gelinle çıkar. Çeyiz evden çıkarılırken, sandığın üzerine biri oturur ve “**bu yerinden kalkmıyor**” der. Adetlere göre sandığın yerinden kaldırılması için, bu kişiye bahşiş vermek şarttır. Bahşiş genelde paradır. Buna “**sandık parası, bahşişi**” denir.

Çeyiz kapsamında “**bohça**”da önemli bir yer tutar. Kınada bir valiz içinde kız tarafına gelen hediyelerin karşılığı olarak kaynanası, kayınbabası, kayını ve sağdica bohçalar hazırlanır. Bohçaların üzerine verilecek kişiler yazılır. Bu bohçalar da çeyiz ile birlikte çıkar. Bohçaların içine gömlek, pijama, terlik, havlu, çorap konulur. Bohçaların güzel hazırlanmasının kız evine itibar kattığı düşünülmektedir. Ayrıca damatla gelin yalnız kaldıkların da yesinler diye geçmişte çeyiz sandıklarının içine kız tarafının yemiş, lokum koyduğu belirtilmiştir.

Kızın çeyizi yörede tabiri ile “**Mehri Mecel**” adı verilen senet şeklinde sayılarak yazılır. Sandık içi çeyizine de para biçilir. Bu senet kızın oğlan evindeki güvencesi sayılır. Kadın eşinden ayrılırsa bu çeyizlere kendine geri verilecektir, anlamına gelir. Senetin yapılışında; senet sonu çeyizi veren kızın babası, oğlan tarafı ve şahitlerin imzasının ardından muhtarın mührü ile tasdik de edilebilmektedir.

4.2.4. Yolların Sağlanması/Razılık Alınması

Geçmiş yıllarda çok önem arzemiş olmasına rağmen günümüzde sembolik bir anlama bürünmüş olan bir uygulama ise “**emmi-dayı yolu**” dur. Kızın amcasına, dayısına ve erkek kardeşinden de razılık almak adına “emmi yolu- dayı yolu- kardeş yolu” adı verilen bir top kumaş, bir gömlek alınır. Kızın akrabaları “**yolu**” isterse alır, istemezse bağışlar ve razılık verir. Bazı durumlarda yolun bir tane ya da bir kilo elma olabileceği detespit edilmiştir. Ayrıca genellenmemekle birlikte gelin kızın kız kardeşlerinden birine baldız yüzüğü, erkek kardeşlerinden birine ise silah(Tarlacık Köyü) alınmaktadır.

5. DÜĞÜN AŞAMALARI

5.1. Düğün

Düğün tarihi iki tarafının büyüklerinin kız evine gitmesiyle netleşir. Geçmişte hasat sonu/güz aylarında yapılan düğünler son yıllarda ekonomik ve diğer durumlar dikkate alınarak yapılmaktadır.

Araştırma yöresinde düğünün yapılma zamanıyla ilgili bazı hassasiyetlerin olduğu da gözlemlenmektedir. Köyde bir cenaze varsa düğün ölünün en az kırkının çıkmasına kadar bekletilir. Düğün sahibi tarafından, cenazesi olan ev ziyaret edilip “O da Allah’ın emri bu da, iki genç istiyor, müsaade edin gençlerin düğününü yapalım” diyerek helalık alıp, izin istendikten sonra düğüne kalkılır. Bu adete yörede “**yas almaya gitme**” denir. Eğer genç biri vefat etmişse düğün sahibi düğün tarihini değiştirip, düğünde davul zurna çaldırmaz.

5.1.1. Düğün Alışverişi

Düğüne kadar geçecek süre içerisinde hazırlıklar yapılmaktadır. Düğünden birkaç gün önce oğlan tarafı kız tarafının önceden vermiş olduğu listedeki isteklerini karşılamak üzere, gelin adayı, anası-babası, kız kardeşi ve damat tarafından bir iki kişi ile şehir merkezine yörede “**düğün pazarlığı**” denilen alışverişe gidilir. Gelin adayına elbise, altın, ayakkabı vs. alınır. Pazarlıkta yatak- yorgan için oğlan tarafınca yün alınır ve kız tarafına teslim edilir. Yatağın hazırlanması ise kız tarafına aittir.

5.1.2. Düğüne Davet/ Okuntu

Evlenme geleneği içinde düğüne elden geldiğince çok kişi çağrılmasına özen gösterilmektedir. “*Genç erkeklerle genç kızın ve dolayısıyla onların ailelerinin yeni bir bağ ile birbirlerine bağlanmalarının bütün toplulukça bilinmesi ve topluluğun da katıldığı törenle pekiştirilmesi gerekir. Daha dar bir çevre içinde geçmiş olan önceki aşamalara (kız isteme, nişan töreni) karşılık, asıl düğün gösterine mümkün olduğu kadar çok insanın katılmasını ister gelenek. Köy ortamında, törenlerin dışında kimsenin kalmaması gözetilir; hele törenlerin bazı aşamaları, davetli davetsiz, yakın*

uzak herkese açıktır. Ama gene de, düğünün kimin oğlu kimin kızı için kutlandığını, yerini, zamanını bildirme, düğünün ilk önemli işlemi olarak başlı başına bir tören değeri taşır”(Boratav 1984: 177).

Araştırma yöremizde düğüne davet “**saçı**” veya “**okuntu**” (Arguvan Merkez), “**teklif etme/davet**” ve “**saçı**” (Koyuncu Köyü), “**peyik**” (Çevrili Köyü-Kucak Mezrası) adı verilen bir yöntemle olur. Köyün ihtiyaç sahibi bir gencine bir miktar elma, kokulu sabun, mendil, bardak, şeker verilir. Genç bütün köyü dolaşır ve saçları dağıtarak düğüne “**filan dayımın selamı var, öğleye düğüne buyursunlar, dedi**” diyerek davet eder. Davet edilen köylü ise mendil, başörtü, havlu ya da yiyecek (bulgur, yağ, un) bir şeyler ya da para vererek “**okuyucu**”nun gönülünü alır. Düğün davetiyesi herkese yapılır küslük güdülmeden yapılan bu davete “**çağrıldığı yerden kalma, çağrılmadığın yere varma**” diyerek karşı tarafta icabet eder. Ancak günümüzde artık bu adet tamamen unutulmuş olup, şehirdeki düğünlerde dağıtılan kağıt davetiyeler götürülmekte ya da o köyden birisi kanalıyla dağıtılmaktadır.

5.1.3. Bayrak Asma

Düğünler cumartesi başlar pazar biter. Düğün sabahı, düğünün başladığını belli etmek için oğlan evine Türk Bayrağı asılır. Bayrak, “**bayrakçı/bayraktar**” tarafından davul zurna eşliğinde asılır. Yörede düğünün başlamasına “**düğün tutuldu**” denilmektedir. Bayrağın asıldığı uzun sopanın ucuna elma, soğan saplanmaktadır. Elmanın ve soğanın tatlılık getireceği düşünülmektedir. Elma cennet meyvesi, Hz Ali’nin lokması; soğanın ise gözyaşını ve acıları def edeceği düşüncesi ile takıldığı tespit edilmiştir.

Düğünün başlamasıyla kız tarafı ya da erkek tarafı yerine artık “**kız başı, oğlan başı**” ifadesi kullanılmaya başlanır.

5.1.4. Düğünde Görevli Olan Kişiler

- a) **Vekil/Düğün Kahyası:** Düğün sırasında kızın ve erkeğin babasının görevini üstlenen kişidir. Vekil ya yakın bir akrabadan ya da ailenin sevdiği kişilerden seçilir. Düğün sırasında yapılan ödemeler ve bahşış dağıtmalar vekil tarafından yapılır. Daha sonra baba vekile harcamaları öder. Düğün sırasında babayı rahatlatmaya yönelik bu uygulamada vekil karısına da iş düşer. O da gelen kadın misafirlerle ilgilenir.
- b) **Sağdıç ve Yenge:** Evlenecek erkek kendisine yaşıdaş sayılan, kendinden önce evlenmiş bir yakını ya da arkadaşını sağdıç olarak seçer. Sağdıcin karısı da gelinin sağdıci yani yengesi olur Sağdıcin görevi kına gecesi başlar, duvak günü sona erer. Yenge ise kızın yanına sadece kına gecesi günü ve ertesi gün gelin almaya gider. Sağdıç ve yenge “gelin ve damadın” düğün süresince nasıl davranılması gerektiğini, evlenme adetlerini uygulamada neleri nasıl yapması gerektiğini anımsatır/ öğretir. Ayrıca yenge ve sağdıç yeni bir hayata başlayacak çifte evlilik hayatı ile ilgili özel konularda bilgi vermektedir.
- c) **Bayrakçı/Bayraktar:** Düğünün başladığı gün erkek evine Türk bayrağını asan ve düğün süresince kendisine teslim edilen düğün bayrağını, düğün bitimine kadar muhafaza eden ve gelin almaya gidiş-geliş gibi konularda düğün evine yardımcı olan kişidir. Kız evine giderken bayrakçı bayrakla

birlikte gelin alayının en önünde gider.Kız tarafı ya da köyün gençleri bayrakçının elinden bayrağı kaçırmak ister. Bayrağın kaçırılması çok büyük bir kusur sayılır ve bayrak bulununcaya kadar gelin baba evinden çıkmaz.Bu yüzden düğünlerde bayraktarlık yapan belirginkişiler vardır. Bu kişiler, hemen hemen her köyde belirli olduklarından bulundukları köyün bayrakçısı olarak nam salarlar.

d) **Ekmekçi:**Gelin getirmeye gitmeden önceki gün /cumartesi, kız tarafına "**kınacılar**" ve "**ekmekçiler**" gönderilir. Kınacılar kına, kızın elbisesini ve kınada dağıtılacak olan kına çerezini yöre tabiri ile "**şirinlik/şirincelik**" denilen şeker, leblebi vb. karışımı getirir. Ekmekçiler ise düğünde ikram edilecek yemeğin malzemelerini getirip yemek ve düğün ekmeğini yapan gruptur. Bu grup birkaç kadın ve malzemeleri taşıyan erkeklerden oluşur. Ekmekçiler düğün ekmeği olarak "**yufka**" yaparlar. Düğün ekmeğini yapan ekmekçi kadınlar "**gel elini ısıt**" diyerek oklava ile pişmiş ekmeği damat ve damadın büyüklerine, yakınlarına uzatır. Ekmeğin tadına bakanlar bahşiş atar/verir. Fatma ana lokması diye de isimlendirilen sıcak ekmek düğünlerin olmazsa olmaz hazırlığıdır. Hamur kolay açılır, sorunsuz biterse düğünün de güzel ve bir aksilik olmadan biteceği düşünülür. Ekmekçiler nişanda da görevlidir.

e) **Keyveni:** Düğün yemeklerini yapan kişidir. Yemekler testlerde (büyük kazan) pişer. Yemek ikrama başlamadan testlerin ağzına kapatılmış sinilerin üstlerine düğün sahiplerinin, misafirlerin bahşiş atması beklenir. Bahşiş atanlar "**hayırlı, bereketli, uğurlu ola**" demektedir.

"Evlenme ve sünnet düğünlerinde davetlilere yemek verilmesi âdetine Malatya köylerinde "**yemek dökme**" adı verilir. Köylerde nişan ve düğün yemeklerinin çeşitleri üç ana grup altında toplanır:

- 1.Tiritli Yemek(tirit: etli, sebzeli)
- 2.Etli Bulgur Pilavı
3. Sebze Salatası (cacık-ayran-hoşaf)

Bunlara ek olarak mevsimine göre karpuz, kavun, üzüm gibi meyvelerin de ikram edildiği görülmektedir. Düğünlerde yemekler, masa üzerinde verildiği gibi, çoğunlukla yere sofra örtüleri serilip, üzerine tabaklar içinde yemekler dizilerek de ikram edilir."⁶⁾ Düğünlerde mutlaka davar kesilir. Düğüne göz aydına gelenlerin hediye olarak davar getirdiği de tespit edilmiştir. Kız evi yakın olursa orda yemek yapılmaz erkek tarafında pişen yemeklerden götürülür.

f) **Kahveci:** Gelen misafirlere kahve ikram eder. Düğünün sonunda gelin eve girince kahveci geline kahve ikram eder. Gelin, kahve tepsisine önceden annesi tarafından düşünülüp kendisine verilen "**kahveci bahşişini**" bırakır. Kahveci son kahveyi dağıtırken düğün sahibi de bahşişini atar, helalleşir. Son yıllarda kahvecinin çay da ikram etmeye başladığı hatta görevinin adının "**çaycı**" olarak değiştiği tespit edilmiştir.

⁶⁾ Şahin-A.g.m, s.243

g) **Davul ve Zurnacı:** Davul zurna erkek evinde bulunduğu sürede, misafir geldiğini gördüğünde kalkar; nerde gördüyse oraya kadar gider ve onu davul zurna ile karşılayıp, yerine oturana kadar eşlik eder. Karşılanan misafir de davulcu ve zurnacıya bahşiş verir. Düğün alayı kız evine, düğün bayrağı önde olmak üzere davul-zurna eşliğinde gider. Kız evi, gelen davul ve zurnacının boynuna bir havlu atar. Kız evi önünde bekleyenler davul-zurna eşliğinde halay çekerler.

Yörede bu kavramların zenginliği araştırma yöremizde düğün sahibi kim olursa olsun düğünün tüm köy halkı tarafından sahiplendiğinin ve yardımlaşma bağlarının ne denli güçlü olduğunun açık bir göstergesidir. Düğün sahibi yapılan bu maddi- manevi yardım karşılığında ya bahşiş verip helalleşir ya da gelin çeyizinden bir patik, bir dolak vb. bir hediye ile gönül alır.

5.1.5. Kına

Gelin almaya gitmeden önceki günün öğlen sonrası ya da akşamı kız evine kına yakmaya gidilir. Erkek evi, kız evine kına yakmaya gitmeden evvel “**tura**” oynar (Yazıbaşı Köyü). Kına yakmaya kadınlar gider. Kınacılar, kıza genelde kırmızı kumaştan dikilen kına elbisesi ya da geçmişte üç etek giydirir ve yöreye özgü baş bağlanır.

Kınayı karıp ve mumlarla süsledikten sonra kızı kınaya çekeceğiz derler. Gelin orta yerde bir sandalyeye oturtulur, yüzüne al bir yazma atılır. Yenge (sağdıç karısı) bu tepsiyi başının üzerine alır, gelin de bunun arkasına alınır ve diğer kızlarda ardına sıralanırlar.

“Yüksek ayvanlarda bülbüller öter
Bülbülün figanı aleme yeter
Benim çektiklerim ölümden beter

Gel anam gel bacım gelin olasın
Çarşamba gecesi bize gelesin

Elinin kinasın al eylemişler
Gözünün sürmesin bol eylemişler
Seni bir yiğide mal eylemişler

Gel anam gel bacım gelin olasın
Çarşamba gecesi bize gelesin” türküsü ile kına yakılır.

Erkek tarafından, “**başı bütün**” yani analı babalı, başından ayrılık geçmemiş ve çocuklu bir kadın tarafından kına karılır. Gelin kızın önce sağ eline kına yakılır, içerisine uğurlu, bereketli olması dileğiyle altın konulur; daha sonra sol eline, ensesine ve ayaklarına yakılır. Kına karılan sahan da uğur getirmesi için gelin kıza verilir.

Kına sırasında “**gelin ağlatma**” törenleri yapılır. Bu törenler sırasında sesi güzel kadınlar tarafından bazı türküler söylenir. Bunlardan birkaç örnek yöre ağzıyla şöyledir:

“Kınayı getir aney
Parmağın batır aney
Bu gece misafirim
Koynunda yatır aney”

“Çattılar çatak taşını
Vurdular düğün aşını
Çağırın kızın gardaşını
Gız anam kınan kutlu olsun”

“Yokuş seni çıkamıyım mestinen
Gelin sana küsemiylim kastınan
Telli çorabına siyah mestinen
Giyin giyinde çamurlara bas beni”

Bu türkülerle birlikte son yıllarda “yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar” gibi yöreye ait olmayan türkülerin de söylendiği tespit edilmiştir.

Asıl kına, gece konuklar dağıldıktan sonra, kız yatarken yakılır ve bir dolakla kızın elleri bağlanır. Buna “**gelin kınası**” denir. Günümüzde gelin kınası için süslü oyalı küçük bezler yapılmaktadır. Kız, kına gecesi bekar arkadaşları ile kalmaktadır.

Erkek evi kınaya gelirken çerez, tatlı, meyve ve bir koyun (Yazıbaşı Köyü) getirmektedir. Kınada kalanlar hem bu ikramları yemekte hem de teyip, cd’den müzik çalarak eğlenmeye devam etmektedir. Ayrıca kızı düğüne hazırlamak için yenge de kına gecesinde kız evinde kalmaktadır.

Kınadan erkek tarafına da gönderilir ve sağdıç tarafından damadın sağ eline veya serçe parmağına kına yakılmaktadır. Damada şaka yapılmaktadır. Sağdıç ise damadı korumaya çalışmaktadır.

5.1.6. Gelin Alma

Damat geçmişte gelin almaya gitmezken günümüzde gelin almaya gitmektedir. Gelin almaya giden topluluğa “**düğüncü**”, “**düğürücü**”, “**gelin alayı**” (Arguvan Merkez), (Koyuncu Köyü), (İsaköy), (Çavuş Köyü), “**davetçiler**” (Yazıbaşı Köyü) denir. Geçmişte gelin alayı; önde bayraktar onun arkasında davulcu ve düğün kahyası onların arkasında ise gelin almaya giden mavi boncuk ve renkli ipliklerle süslenen bir at ile davetlilerden oluşmaktadır. Atı sağdıç çekmekte ve ata çiftin ilk çocuklarının erkek olması dileği ile bir erkek çocuğu oturtulmaktadır.

Gelin almaya gidilen gün, kız evi tatlı bir hüznün yaşamaktadır. Kız için baba ocağından ayrılmak; ana ve baba içinse evlatlarından ayrılmak çok zordur. Yörede bu duygu yoğunluğu bazı uygulamalara neden olmuştur. Gelinin baba evinden alınacağı gün sabah erkenden zurna ile duygulu türküler çalınırken davul tempo tutar. Buna “**Seher Davulu**” denir. Gelin ağlatma seher davulu ile başlar. Arguvan ağzı uzun havalar ve diğer yörelerin uzun havaları duygulu/acıklı bir biçimde çalınırken gelin ve yakınları ayrılık ağrıtlarının ezgilerine ağlayarak katılırlar. Gelin evden uzaklaşınca kadar gelin ağlatma ezgileri sürer” (Şahin-Özerol 2004: 223).

Araştırma yöresinde gelin koca evine atla- daha sonra 1950' lerin ortalarından itibaren traktörle (traktörün üzerinde tahta sandalye oturtularak) getirilmekteyken günümüzde ise araba ile getirilmektedir. Düğün günü damat isminin baş harfinin işlendiği kolları takarken günümüzde çiftin baş harfleri gelin arabasına asılmaktadır. Gelin arabası renkli kurdeleler ve oyuncak bebekle süslenmektedir.

Gelin alayı kız evinin büyükleri tarafından karşılanır. Gelin bu arada hazırlanmıştır. Gelinin yüzünün düğün esnasında ehram ile kapatıldığı ve ehramın duvak işlevi gördüğü söylenmektedir. Ehramın ayağa kadar uzanan uzun bir örtü olduğu aktarılmaktadır. Gelin başında bazı köylerde kırmızı bazılarında beyaz da kullanılmaktadır(Aslan 2010: 10). Düğünde üç peşli, zıbın giyilmektedir. Üstüne de kara çarşaf giyilmektedir. Son yıllarda gelinlerin düğünde beyaz gelinlik, kına gecesinde ise tuvalet veya bindallı şeklindeki giysileri tercih ettiği tespit edilmiştir.

Gelinin erkek kardeşi tarafından beline üç kere kırmızı kuşak sarılır ve üçüncüde kuşak bağlanır. Saflığı, arılığı temsil bu kuşağa **“kardeş kuşağı/ kardeş bağı”** denilmektedir. Gelin daha sonra tüm yakınlarının ellerini öperek vedalaşır. Gelin hazırlandıktan sonra, erkek tarafı gelini almak için kapıya geldiğinde kapı kapatılmakta ve gelin hemen verilmemektedir. Erkek tarafından bahşiş alındıktan sonra gelin dışarı çıkarılmaktadır. Buna yörede **“kapı basma/kapı kitleme parası”**denilmektedir.

5.1.7. Gelinin Baba Evinden Alındığında ve Erkek Tarafına Geldiğinde Yapılan Diğer Uygulamalar

- Gelin arabası kız evine yaklaşıncı durdurulur ve bahşiş istenir. Kız evinden ayrılınca da gençler yola taş düzer, yolu keserler ve yine bahşiş isterler. “Yol kesme parasını” bahşişini vekil verir.
- Düğün alayındaki bir kadın tarafından kızın baba evinden tahta kaşık gibi ufak bir şey çalınır. Çalınan bu eşya gelin koca evine girerken başında kırılır. Bu uygulama ile kızın baba ocağında “gözü ve aklı kalmasının” önlenmiş olduğu düşünülür.
- Gelini baba evinden erkek tarafından gelen yengeler çıkarır. Gelini kayını ya da başka bir erkek akrabasına/sağdıca emanet eder.
- Atı beş-on metre kızın erkek kardeşi tutar ve daha sonra ipi sağdıca teslim eder.
- Ata oturan gelinin önüne *“bir yastıkta kocasınlar”* diye bir yastık koyulur.
- Gelin baba evinden çıkınca hiç arkasına bakmaz.
- Gelin baba evinden ayrılırken bir genç kız, kızın çeyizinde olan aynayı alır; düğün alayı oğlan evine varmadan önce damada verir ve bahşiş alır. Bu düğün alayı yolda geliyor, anlamındadır(Yazıbaşı Köyü).
- Gelin alayı, gelini aldıktan sonra gelirken kullandıkları yoldan gitmezler. *“Gelin yolu şaşırıp baba evine çok fazla gitmesin”* diye bu uygulama yapılır.
- Gelin alayı köyde çok dolanır; yolda bir ziyaret/yatır varsa ziyaret ettirilir.

- Gelin oğlan evinin kapsına geldiğinde attan/arabadan inmez. Bunun üzerine kaynana yüksek sesle “*al sana bir babayığit, bir de ev*” der; kayınbaba ise inek, at, koyun ve tarla gibi şeyler bağışlar.
- Gelin arabanın sağ tarafından indirilir.
- Gelin kapıdan girmeden önce kaynana tarafından gelinin ayaklarının önünde çömlek kırılır(şimdi bu adetin köyden kente aktarıldığı gözlemlenmektedir).
- Ekmek sacı içine kor ateş konulur, gelin bunun üstünden atlayarak koca evine girer.
- Gelin kapıdan girerken ayağına aktaraç ya da kaşık koyarlar. Onu kıran gelinin baba ocağındaki rızkının bittiğine inanılır.
- Elin sağlam ve dayanıklı Eşiğe bir demir parçası konur gelin ona basmadan içeri girer.
- Geçen gelin sağ ayakla eşiğe basmadan atlayarak içeri girer.
- Gelin, kaynananın kolunun altından geçerek içeri girer. Koltuk altından geçmesi işleminde gelinin kaynananın hakimiyetini kabul etmesi yatmaktadır.
- Gelin eşikten geçerken başı üzerinde Kuran-ı Kerim tutulur. (Yazıbaşı Köyü)
- Gelin eve girerken gittiği yere bereket ve uğur getirmesi için arpa ve buğday atılmaktadır. Ayrıca bu uygulamanın bir başka amacı da gelinin oğullu kızlı olmasının temennisidir. Buğday erkek; arpa kız cinsiyeti temsil etmektedir. (Yazıbaşı Köyü)
- Gelinin başından şeker ve bozuk para atılır. Gelinin başından saç atmak bir çeşit hayır duası almaya, birilerini sevindirmeye yönelik bir uygulamadır.
- Damda bekleyen damat gelin eve girerken başına bir elma atar. Gelinin başına değmesi gereken bu elma “damadın otoritesini” hatırlatmak amacını taşır.
- Evin içine bir perde çekilip, gelin orda oturtulur.
- Gelinin ilk çocuğunun erkek olması dileği ile kucağına bir erkek çocuk oturtulur. Gelin de bebeğe mendil, çorap vb. hediye verir.
- Gelin ve damada bir sinide düğün yemeğinden getirilir, damat yemek sinisine bahşiş bırakır.
- Düğün günü ne erkek evinde ne de kız evinde çorap ördürülmez(Tarlacık Köyü).

5.1.8. Gelin Kutlaması

Gelin oğlan evine girdikten sonra davetlilere yemek ikramı başlamaktadır. Oğlan evi bu sırada düğün takısını geline takmaktadır.

Yörede daha çok davul zurna eşliğinde“**Kaleden kaleye şahin uçurdum**” adlı oyun türküsü ile halay çekilmektedir.

“Kaleden kaleye şahin uçurdum

Ah ile vah ile ömrüm geçirdim

Yare şeker ezdim şerbet içirdim

Öylolur böylolur köylü güzeli
Al yeşil giyinir akşamüzeri

Oy Temirağa da vay Temirağa
Tek ayak üzerinde dön Temirağa

Kalenin kapısı demir değil mi
Demiri eriten kömür değil mi
Yar ile gezmesi ömür değil mi
Öylolur böylolur köylü güzeli
Al yeşil giyinir akşamüzeri” (Şahin-Özerol 2004: 219).

Yemek ve eğlenceden sonra davetliler, “*Allah hayırlı ede*”, “*Allah utandırmaya*”, “*Allah mutlu mesut ede*” gibi temennileri anne ve babaya ilettikten sonra düğün evinden ayrılır. Düğün evinde bulunması ayıp sayılan damat ise bu arada arkadaşları ile sağdıcin evinde eğlenmektedir.

5.1.9. Bey Övme

"Bey övme" gelinin eve getirildiğinin akşamı yapılan yemekli törendir. Damadın arkadaşları o gece "sağdıç"ın evinde masa donatırlar ve eğlenirler. Bu törende yenilen yemekler etli mezeler, cacık, salata, meyve olmalıdır.⁽⁷⁾

5.1.10. Gerdek

Gelin odası ve yatağı yengeyle birkaç kadın tarafından yapılır. Yatağı yapanın eşinin sağ, oğullu kızlı ve mutlu olması önemlidir. Bu aranan özellikler yörede **“başının bütün olmak”** deyiimi ile karşılık bulmuştur. Yeni çiftin aralarının her zaman tatlı olması için yatağın içine yorganın dört köşesine birkaç tane şeker koyulur (Arguvan Merkez).

Damat sağdıç tarafından eve getirilir; kapı beklenir. Sağdıç nişanı alır, aile büyüklerine gösterir ve bahşiş alır. Çarşafın üstüne çift de bahşiş atar. Bahşiş çarşafı alan/toplayan sağdıç eşi ya da yengenin olur. Damat gün ağarmadan, ev halkı uyanmadan ya sağdıcin ya da bir başka akrabanın evine gider. Bir hafta on gün buna dikkat edilir.

5.1.11. Duvak Günü Gelenekleri

Düğün sonrası ilk güne **“duvak günü”** adı verilmektedir. Gelin geldikten sonra, ertesi gün yapılan bu törene yörede **“yüz açımı”** (Arguvan/ Merkez), (Tarlacık Köyü), (İsaköy) **“duvak açımı”** (Koyuncu Köyü), (Çavuş Köyü), **“kelle paça günü”** gibi farklı isimler de verilmektedir. Bu gün, gelinin getirilmiş olması ve artık gelinle damadın muradına ermelerinin sevincini kutlamak amacıyla, kadınlar arasında yapılan eğlenceleri ifade etmektedir. Yakın akraba ve komşuların olduğu bu

⁷)Şahin-A.g.m, s.243

günde misafir kadınlara düğünde kesilen davarların kelle paçası pişirilip, ikram edilmektedir.

Daha sonra gelin üç dört gün dışarı işine bakmamaktadır. Bazen bu kırk günü de bulabilmektedir (Morhamam Köyü). Ahır işlerine bakmak, hona gitmek (ekin biçmek), çeşmeye gidip eve su getirmek için yörede **“gelinin ayağını açmak/ alıştırmak”** adı verilen bir seromoni gerçekleştirilmektedir. Gelenek şöyle gerçekleşmektedir. Kaynana yüzü örtülü gelini ile köy çeşmesine gider. Giderken de hazırladığı gavurgayı/ hediği yol boyunca karşılaştığı çocuklara dağıtır. Su doldurup kaynana önde gelin arkada eve gelirler. Bundan sonra gelin dışarı işleriyle ilgilenmeye başlar. Bu sırada köy çeşmesinde su dolduran gelinin başındaki dolağı köyün gençleri kaçıtır. Dolağı kaçıran gence bahşış verildiği de tespit edilmiştir. (Morhamam Köyü) Bazı durumlarda gelini yengelerin de suya götürdüğü, komşuların eve gelip hedik yedikleri de tespit edilmiştir.

Gelinin kaynana, kayınbaba ve diğer aile büyükleriyle aynı sofraya oturmaması, çocuğunu sevememesi, çok sessiz konuşması gerekmektedir. Bu adete yörede **“gelinlik etmeadeti”** denilmektedir. Yörede az da olsa ölene kadar gelinlik edildiğine dair örnekler tespit edilmiştir. Gelinliği kaldırmak için; gelin kime gelinlik ediyorsa, o bahşış verir **“artık konuş, kızım ben razıyım konuş gel elimi öp, hediyeni verem”** demektedir.

5.1.12. Düğünden Sonra Kız Tarafıyla Erkek Tarafı Arasında YapılanKarşılıklı Ziyaretler

Bir hafta sonra yeni evlenen çift kız tarafına gider. Yörede **“haftasına gitmek”**, **“el öpmeye gitmek”** denilen bu ziyarete hediyeler ile gidildiği tespit edilmiştir. Gittiğinde de kız tarafı da kızına elinde varsa altın yoksa bir hediye (koyun, inek) verir. Bir müddet sonra kız tarafı da oğlan tarafına **“görmeye”** gider. Bundan sonra hısımlık bağları güçlenmiştir ve birbirlerine gelmeler gitmeler başlamıştır.

Yörede başka uygulamalar da tespit edilmiştir. Bir ay sonra gelin baba evine götürülür. Kaç gün kalacağı kayınbaba tarafından belirlenen gelin koca evine geri gelir. Kıza baba evinden bir hediye verilir. Kız koca evine geldiğinde komşu ve akrabalarla kömbe yenilir(Yazıbaşı Köyü).

6. Sonuç

Malatya'nın Arguvan İlçesi ve köylerine ilişkin evlenme adetlerini incelediğimiz bu çalışmada; aynı ilçede farklı köylerde evlenme adetlerinin büyük ölçüde benzeştiğini görmekteyiz.Çalışmada mümkün olabildiğince geçmiş ve günümüzde uygulanan pratikler birlikte verilmeye çalışılmıştır. Teknolojinin gelişmesi, kitle iletişim ağının genişlemesi, eğitim düzeyinin artması ve köyden kente göçün hızla devam etmesi maddi ve manevi kültür unsurlarının birçoğunun yok olmasına ya da değişerek varlığını sürdürmesine neden olmuştur. Yörede manevi kültür unsurların değişime direndiği maddi kültür unsurların ise değiştiği saptanmıştır.

Yörede 1990'lara kadar iç evlilik yapılmasına dikkat edilirken şehir merkezinde ya da başka şehirlerde eğitim gören, çalışan gençlerin eş seçimi ve evlilik kararında gençlerin söz sahibi olduğusaptanmıştır.

Göçlerle birlikte şehir hayatına adapte olmaya çalışan yöre halkının şehirde salon düğünü yapmayı tercih ettikleri gözlenmiştir. Buna bağlı olarak üç gün üç gece süren düğünler iki- üç saatle sınırlanmış, düğüne katılım sayısı da azalmış.

KAYNAKÇA

- Altuntek, N. Serpil : *Van Yöresinde Akraba Evliliği*. Kültür Bakanlığı Yay.,Ankara, 1993.
- Aslan, T.Volkan: *Malatya Arguvan Yöresi Giyim Kültürü*. Arguvan ve Köyleri Eğitim Kültür Vakfı, İstanbul, Ocak 2010
- Balaman, Ali Rıza : *Gelenekler, Töre ve Törenler*. Betim Yayınları, İzmir, 1983.
- Balaman Ali Rıza : *Evlilik ve Akrabalık Türleri*. Karınca Matbaacılık, İzmir, 1982.
- Boratav Pertev Naili : *Yüz Soruda Türk Folkloru*. Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984.
- Santur Emine Meltem : *Evlenme Adetleri*. turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tum.
- Şahin, Hüseyin : “Malatya Mutfak Kültüründe Özel Günlere Dair Geleneksel Uygulamalar”, 2. Uluslararası Doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Van Yemekleri Sempozyumu (24-26 Kasım 2010, Van), İstanbul, 2011.
- Şahin, Hüseyin : “Malatya Evlenme Adetleri” Konulu Söyleşisi. Diyarbakır Gap Radyosu, Yörelerimiz Kültürümüz Programı, 1994.
- Şahin Hüseyin- Özerol Süleyman: *Arguvan Türküleri/Halkbilimsel Bir Araştırma Denemesi*. AKEV Yay. İstanbul, 2002.
- Malatya İl Yıllığı 1989 : Malatya Valiliği Yay., Malatya 1989
- Örnek, S. Veyis: *Türk Halk Bilimi*. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1977.
- Tezcan, Mahmut : “Sosyo-Kültürel İşlevleri Açısından Ülkemizdeki Akraba Evlilikleri”. Halk Kültüründen Derlemeler Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1997
- Gümüş, Yasemin (Derleyen): “Arguvan İlçesi Evlenme Adetleri” Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi Verileri: YB2014.0024/YB2014.0025/YB2014.0026/YB2014.0027
- FOTOĞRAFLAR: Hüseyin Şahin’in Özel Arşivinden Alınmıştır.

FOTO: 1-Gelin ve Damat (1980)

FOTO: 2- Keyveni (Düğünlerde Yemek Yapan Kişi) ve Düğün Yemeği Hazırlığı

FOTO: 3- Erkek Evine Bayrak Asılması

FOTO: 4- Traktörle Gelin Almaya Giden Gelin Alayı (1965)

FOTO: 5- Çeyiz Sandığı

FOTO: 6- Gelin Kıza Görede (Nişan) Alınan Hediyeilerin Davetlilere Gösterilmesi (1984)

FOTO: 7- Gelin Kızın Çeyizinin Taşınması

FOTO: 8- Gelin ve Damadın Erkek Evine Gelmesi

FOTO: 9- Gelin ve Damadın Erkek Evine Gelmesi

FOTO: 10- Gelin Kutlaması

FOTO: 11- Düğün Halayı

FOTO: 12- Kaleden Kaleye Şahin Uçurdum, Türküsü ile Halay Çeken Gelin Alayı (1984)

FOTO: 13- Kayınbabasından Utanan Gelin/Gelinlik Etme Adeti (1963)

ARGUVAN YÖRESİ BAZI YERLEŞİMLERİNDE ÖLÜM GELENEKLERİ VE İNANIŞLARI¹

Sabahiye NORAŞIN²

1. Giriş

Bireyin yaşamındaki üç önemli geçiş dönemlerinden biri olarak ölüm, birçok adet ve inanışlarla kümelenmiş kültürel bir olgudur. Ölüm çevresinde oluşan her türlü adet ve inanışlar ölünün öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, öte dünyada ve geride bıraktıklarının gözünde saygın bir yer almak ve ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını iyileştirmek amaçlarını gütmektedir (Artun 2012: 220). Arguvan ilçesi ölüm çevresinde kümelenen bu gelenek, görenek ve inançlara bağlı davranışlar ve sergilenen pratikler hem içerisinde yer aldığı gelenek çevresinden hem de mensubu olduğu dini boyuttan izler taşımaktadır.

Bu çalışma³, 20-29 Ekim 2013 tarihleri arasında Malatya İli'ne bağlı Arguvan Merkez ve Merkeze bağlı 8 köyde yapılan halk kültürü konulu alan araştırması sonucunda elde edilmiş olan bilgilerden ve literatür taramalarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu makalede aktarılabilecek olan bilgiler ağırlıklı olarak alevi geleneğine özgü çevrelerden edinilmiş olup, Yazıbaşı (Narmikan) Köyü hariç, bu kültürel çevrenin ölüm geleneklerinin genellemesi niteliğindedir. Ölüm etrafında şekillenmiş her bir gelenek, görenek ve inanışlar yer bazında değerlendirilmeye çalışılarak, her bir farklı kültürel olgunun sunulmasına önem verilmiştir.

2. ÖLÜM GELENEKLERİ VE İNANIŞLARI

2.1. Ölüm Öncesi

2.1.1. Ölüm Belirtileri

Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, geleceği bilmek isteğinin de etkisiyle, alışlagelmişin dışındaki birtakım davranışları; araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını; meteorolojik olayları; hayvanların hareket ve seslerini; düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir ön belirtisi saymaktadır (Örne, 1979:15).

2.1.1.1. Hastayla İlgili Ölüm Belirtileri;

Yüzü sararır (Çavuş Köyü, İsaköy, Asar Köyü, Arguvan Merkez, Eymir Köyü: *“ölüm benzi denir yüzünün rengi sapsarı olur”*); yüzünün rengi değişir, koyu bir renk alır (İsaköy, Yazıbaşı Köyü). Yüzü çökerse, ölüme çok yaklaştı denir (Asar

¹ Bu makalenin bir bölümü 24 Nisan 2014 tarihinde İnönü Üniversitesinde gerçekleştirilen 4. Ulusal Arguvan Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

² Zonguldak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Folklor Araştırmacısı

³ Araştırma kapsamında; Arguvan Merkez, Arguvan İlçesine Bağlı: Yazıbaşı (Narmikan) Köyü, Çavuş Köyü, İsa Köyü, Asar Köyü, Koyuncu (Gürge) Köyü, Yukarı Sülmenli Köyü, Tarlacık (Ektir) Köyü, Eymir Köyü'nde çalışılmıştır.

Köyü). Gözleriyle tavana (Çavuş Köyü) ya da sabit bir noktaya bakar (Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü). Gözleri akar (Çavuş Köyü, Koyuncu), küçülür (Çavuş Köyü); kapanır (İsaköy); gözlerinin önü çöker (Asar Köyü, Arguvan Merkez); gözlerinden yaşlar gelir (Tarlacık Köyü); göz kapakları ağırlaşır (Eymir Köyü). Ölüm anı geldiğinde nefes alış-verişi düzensizleşir (Koyuncu Köyü) ve hırıltılı bir ses gelir (Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü). Burnunda çökme olur (Çavuş Köyü, Asar Köyü, Koyuncu). Burnu küçülür (Çavuş Köyü); tüylenir ve kararır (İsaköy); uzar (Asar Köyü), sararır (Arguvan Merkez), sivrilir (Tarlacık Köyü, Eymir Köyü). Ağzı kapanır (Arguvan Merkez); ağzından köpükler gelir (Tarlacık Köyü). Konuşamaz, dili tutulur (Çavuş Köyü, İsa köy, Asar Köyü, Tarlacık Köyü), bazı kişiler de canı çıkana kadar konuşur (Tarlacık Köyü); dilini döndüremez, peltekleşme olur (Eymir Köyü).

Hayal görmeye başlar ve ölümlerle uğraşır.

“Aslında gelen Azrail’dir; ama iyi insanlara Azrail onların sevdikleri kişi şeklinde gelir. Bu yüzden kişi son anlarında ölmüş yakınlarını görür.” (Çavuş Köyü). *Ölümü yaklaşan hastanın yanındakileri görmeyerek, ölmüş yakınlarıyla konuşması, Azrail’in sevdiği kişinin donunda (kılığında) gelmesiyle ilişkilendirilir, kişinin ameli iyi değilse Azrail daha farklı şeyler gösterir.”* (Eymir Köyü).

Yazıbaşı Köyü’nden kaynak kişimizin bu konuyla ilgili aktardıkları:

“Benim babamın gözleri görmüyordu; ancak son anlarında şöyle söyledi: “Kim bu yakışıklı insanlar benim kapımda durmuş beklerler? Beni götürmeye gelmiş bunlar!” şeklinde konuşmuştu. Amcam da hastanede yatarken son zamanlarında artık “Şu güvercini üstümden çekin!” diye bağıırıyordu. Biz göremiyoruz; ama o anlarda insanın göz perdesi açıldığı için o görüyordu”.

Arguvan Merkez’den kaynak kişimizin ifadesine göre ölüm anındaki hasta; anne ve babasını görür ve sevdiği yakınlarının kendisini çağırdığını dile getirir.

Koyuncu Köyü’nden bir kaynak kişimiz ölüm döşegindeki kişinin son anlarında gördüğü şeyleri rüya olarak nitelendirmiş ve canını almaya gelen Azrail’le ağır hastanın çarpıştığı şeklinde o anları tarif etmiştir.

Ayaktan itibaren bir soğukluk başlar ve canını teslim edene kadar vücuda yayılır (Çavuş Köyü, İsa Köyü, Asar Köyü, Koyuncu ‘Gürge’ Köyü, Arguvan Merkez, Yazıbaşı Köyü). Bacakları tutmaz (Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez). Hareketleri anormalleşir (Yazıbaşı Köyü). Ölümü yaklaşan bazı insanlar sessizleşir (Arguvan Merkez). Yemekten kesilir {Tarlacık (Ektir) Köyü}. Hasta sık sık altını pisletiyorsa, içini temizliyor denilir. Azrail’in elinde olduğu ve zamanının az kaldığı söylenir (Eymir Köyü).

Bazı kişiler canını çok kolay verir, bazıları da çok zor verir ki gözlerinden yaşlar gelir, ağzından köpükler saçır (Tarlacık Köyü). Ölümü yaklaşan hastalardan bazılarının iştahı açılır ve buna *“rızkını götürüyor”* denir. Ayrıca ölüm yaklaştıkça ağrısı çok olan bazı hastaların ağrıların dindiği ve yüzünün renginin pembeleştiği, canlandığı da olur. Böyle durumlarda *“ölüm güzelliği geldi, bu gidicidir”* denir (Eymir Köyü).

2.1.1.2 Hasta dışındakilerle ilgili ölüm belirtileri;

Hastayla ilgili fizyolojik ve psikolojik bazı değişiklikler yanında, Arguvan'da halk bazı olağan dışı olayları da ölümün ön belirtisi olarak kabul etmiştir. Bu olaylarla ilgili tespit edilen kaynak kişi anlatıları şöyledir:

2.1.1.2.1. Hayvanlarla ilgili olanlar;

- *Köpeğin uluması, horozun zamansız ötmesi ve baykuşun evin yakınında ötmesi ölüme yorulur (Yazıbaşı Köyü).*
- *Tavşanın ve karayılanın yol kesmesi iyi sayılmaz (Yazıbaşı Köyü).*
- *Köpek uluduğu zaman muhakkak başımıza bir bela gelir; karga öterse iyi de olabilir kötü de; ama bir haber alırız (İsaköy).*
- *Kör baykuş hiç iyi sayılmaz (İsaköy).*
- *Çoban köpeği ulursa kötü bir şey olur, uğursuzdur (Koyuncu Köyü).*
- *Baykuş dama konarsa uğursuzluk getirir derler (Arguvan Merkez).*
- *Köpek acı acı uluyunca büyüklerimiz malımız, davamız ölür derlerdi (Tarlacık Köyü).*
- *Baykuş bir evde çok öterse, o ev virane olur derler (Tarlacık Köyü).*
- *Halen geceleri baykuş öttüğü zaman bu bir musibet geçirecek, diye söylenir (Yazıbaşı Köyü).*
- *Karga kapımıza yakın öterse korkarız (Eymir Köyü).*
- *Baykuşun ötmesini biz çok sakıncalı görürüz. Biz birine beddua ederken yuvanda, evinde baykuşlar dönsün, deriz (Eymir Köyü).*

Eymir Köyü'nden kaynak kişimizin bu konu ile ilgili aktardıkları:

“Ben çocuktum evlerde su yoktu o zamanlar. Çeşmeye suya gittim. Eve gelirken bir kapının üzerine baykuşun konduğunu gördüm. Babama, İsmail Ağaların cümle kapısının önünde baykuş duruyor dedim. Babam da inşallah hayıra yorsun Allah, iyi değildir dedi. İnanır mısın, o aileden bir tek kızları sağ kaldı da bütün ailenin ardı geldi yani”.

2.1.1.2.2. Gökyüzü olaylarıyla ilgili olanlar;

- *Ay tutulması uğursuz sayılır (Yazıbaşı Köyü).*
- *Yıldız kayınca büyük adam öldü derim, büyüklerimiz öyle derdi (Asar Köyü).*
- *Yıldız kayması ölüm haberidir, illaki bir ölüm haberi alınır (Eymir Köyü).*
- *Yıldız kayınca bir can daha gitti denir (Koyuncu Köyü).*
- *Ay tutulduğu zaman ellerine teneke alır ses çıkarırlar (Arguvan Merkez).*
- *Yıldız kayınca ölü olacak derlerdi. Bir insanımız daha kaydı derlerdi (Tarlacık Köyü).*

2.1.1.2.3. Rüyalarla ilgili olanlar;

- *Rüyada ölü görmek, ölü çağırmaktır (Yazıbaşı Köyü).*

- Rüyada görülen ölünün üstündeki elbise yırtıksa rüyayı görenden bir şey beklediği şeklinde yorumlanır (Yazıbaşı Köyü).
- Rüyada ağır hasta olan kişinin etrafı kalabalık görülürse o kişi ölür (Yazıbaşı Köyü).
- Rüyada binanın, çatının yıkılması ölüme yorumlanır (Çavuş Köyü).
- Rüyada duman görmek ağır hastaya ya da ölüme yorumlanır (Çavuş Köyü).
- Rüyada evin yanması karadır, iyi değildir (İsaköy).
- Rüyamda dişim çıkarsa iyiye yormaya çalışırım, korkarım (İsaköy).
- Rüyamda taşın yuvarlandığını görürsem muhakkak bir ölüm haberi gelir (Asar Köyü).
- Rüyamda ön dişimin çekildiğini görürsem yakınımından birinin, arka dişlerimden biri çekilirse uzaktan bir tanıdığımın ölüm haberi gelir (Asar Köyü).
- Rüyamda duvarın uçtuğunu, iğde ağacının devrildiğini, damın çöktüğünü görürsem ölüme yorarım (Asar Köyü).
- Rüyada ölü gördüğümüzde diri gelecek deriz; ama ölü seni çağırırsa, ölüye bir şey verirken ölüme çağırıyor seni deriz (Arguvan Merkez).
- Rüyada evin yandığını görmek ölüme yorumlanır (Arguvan Merkez).
- Rüyada dişin düşmesi iyi sayılmaz (Tarlacık Köyü).
- Rüyada evin, duvarın yıkılması iyiye yorumlanmaz (Tarlacık Köyü).
- Rüyada yüksek yerden çukura düştüğünü görmek, büyükbaş hayvan görmek büyük sıkıntı yaşamaya yorumlanır (Eymir Köyü).
- Rüyada evin, duvarın yıkıldığını görürsek korkarız (Eymir Köyü).
- Rüyada sağlam dişi çektirdiğimizi görürsek kötüye yormayız; ama çürük, ağrıyan dişi çektirdiğimizi görürsek iyi saymayız ve korkarız (Eymir Köyü).
- Rüyada ölü görmeye diri görmek derler. Eskilerden birini görünce onun hayrına bir şeyler dağıtırız yani evden bir sadaka çıkarırız. Ölüden bir şey almak iyi; ama ölüye bir şey vermek kötüdür. Ölünün çağırması hiç iyi değildir (Eymir Köyü).

2.1.1.2.4. Cenazeye ilgili olanlar;

- Cenaze yakanırken herle gibi (civık) olursa: “Allah korusun, bu arda sıra birini götürecektir!” denir (Asar Köyü).

2.1.2. Ölümü Uzaklaştırmak, Ölümünden Kaçınmak İçin Alınan Tedbirler

2.1.2.1. Hayvanlarla ilgili kaçınmalar;

- “Her karga haberci değildir. Benekli karga gelip de ötünce diyorum ki: “Hayırsa bırak, şerse al götür” (Yazıbaşı Köyü).
- “Karga ötünce hemen “hayra öt!” deriz (İsaköy).
- “Köpek uluduğu zaman ayakkabımı ters çeviririm” (Asar Köyü).
- “Karga öterse; “hayırsan kalk git, hayırsız isen kanadın altında kal!” derim” (Asar Köyü).

- “Karga öterse: “Cehennem ol git! Hayırlı ötesin, hayırlı habergetiresin!” derim”(Koyuncu Köyü).
- “Köpek uluduğu zaman ayakkabımızı tersine döndürürüz”(Tarlacık Köyü).
- “Karga ötünce bir yerden iyi ya da kötühaber gelecek derlerdi. Hayır hayır, derdim”.
- “Köpek uluduğu zaman önüne yiyecek bir şeyler koyarlar. Allah’ım komşularımdan şey yap! gibi söyleyen de olur; ama onu demek istemem ben”(Eymir Köyü).

2.1.2.2. Rüyalarla ilgili kaçınmalar;

- “Rüyada kötü bir şey görürsem “Allah’ım hayıra yazasın, kötüye yazmayasın!” der, hemen suya anlatır ve lokma yapıp dağıtırım”(İsaköy).
- “Acılı rüya gördüm mü hiç kimseye anlatmam. Akan suyun başına gider: ‘Allah’ım bugün ben böyle bir rüya gördüm, boşa yoralım’derim” (Asar Köyü).
- “Rüyam iyiye iyiye yorarım, kötüyse lağnet olsun deyip sabahtan ocağa tuz atarım ki, bela bana gelmesin” (Koyuncu Köyü).
- “Eskiden kötü rüya gördüğümüzde kimseye anlatmaz, sabah ezanından sonra pınara gider anlatırdık. Şimdi çeşmeyi açıp akan suya anlatıyoruz”(Arguvan Merkez).

2.1.2.3. Eşya ile ilgili kaçınmalar;

- “Aynanın kırılması uğursuzluk getirir ve kötü bir olaya yorulur. Bir anda sebepsiz düşen her bir eşya da uğursuz sayılır”(Arguvan Merkez).
- “Akşam kara şeyler; kazan, sacayağı çıkarılması uğursuzluk getirir ve ölüme yorarlar”(Arguvan Merkez).
- “Akşam kara şeyleri mesela kazan olsun, kova olsun eve almayı iyi saymazlar. Dışardaki karayı içeri getirme, derler”(Tarlacık Köyü).
- “Akşam vakti kara kazan, sacayağı almak iyi sayılmaz. Kara bir eşyanın çıkması da iyi değildir. Kara çıkan eve kara haber gelir denir”(Eymir Köyü).

2.1.2.4. Yiyeceklerle ilgili kaçınmalar;

- “Davarlar doğurduğu zaman ve akşamları evden tuz, acı, ekşi hamur çıkarılması iyi sayılmaz. Ekşi hamur verene bir zarar gelir, acı ve ateş verme de haneye uğursuzluk getirir”(İsaköy).
- “Akşam acı soğan verildiğinde, aile bir acı yaşar”(Arguvan Merkez).
- “Yaptığımız ilk ekmeği uğursuzluktur diye yemeyiz. Eskilerimiz şöyle derlerdi; “durun, öküzlerin kıcı çıksın, dört tane olsun da öyle yiysin.” (Tarlacık Köyü).

- “Akşam acı yiyecek vermeyiz, verirsek de pişman oluruz”(Eymir Köyü).
- “Yaptığımız ilk ekmeğe “Fatma Ana sıcağı” deriz ve onu evden çıkartırız muhakkak. Evin bereketi kaçacağı gibi hiç iyi saymazlar da”(Eymir Köyü).

2.1.2.5. Meteorolojik olaylarla ilgili kaçınmalar;

- “Ay tutulduğunda ellerine teneke leğen alıp ses çıkarırlar”(Arguvan Merkez).

2.1.2.6. Cenazeyle ilgili kaçınmalar;

- “Ölü yıkandıktan sonra yıkamada kullanılan kazan ters çevrilmezse peşi sıra bir kişi daha ölür. “Ölü ölüyü getirir” denir”(Çavuş Köyü).
- “Cenazenin yıkandığı yere hamile bayan, loğusa ve kırklı çocuk girerse cenazenin kırkı basar denilir. Kişi korkudan aklını yitirebilir, delirebilir”(Çavuş Köyü).
- “Ölünün yıkandığı suyun kazanını ters çevirirler”(İsaköy).
- “Cenazeyi yıkarken kullanılanlar, üstüne örtülen çarşaf, öldüğünde üstünde olan kıyafetler hepsi toplanır yakılır. İyi sayılmaz ve eve konulduğunda ev halkına bir zarar gelir”(İsaköy).
- “Tabut götürülürken kırklı çocuklar cenazenin kırkı basmasın diye, cenazenin geçtiği yerin yukarısına çıkarılır”(İsaköy).
- “Cenaze kaldırıldıktan sonra, ölünün kalktığı yere taş koyarız (Asar Köyü).
- Cenazenin üstündeki kıyafetleri çıkarıp yakarız”(Asar Köyü).
- “Tabut geçerken içerde uyuyan varsa kalkın cenaze gidiyor deriz. Cenazenin ardı sıra evi süpürüp dışarı atarız”(Asar Köyü).
- “Cenazenin yattığı yatak, korkudan dolayı yakılır, evde kullanılmaz”(Koyuncu Köyü).
- “Karşıdan tabutun geldiğini gören kişi gençse gelir taşır; ama yaşlıysa gördüğü andan itibaren tabut geçene kadar bekler. Göz hizasıyla tabutu izler ve tabutu taşıyanlar 3 adım attıktan sonra yoluna devam eder”(Koyuncu Köyü).
- “Cenazenin yıkandığı yere korkanlar, kırklılar, lohusalar ve hasta kadınlar giremez. Girerse hem günah olur hem de bir nişan kalırmış güya, öyle derler. Hamile olan girerse onun bir nişanı varmış, biz bilemiyoruz ki...”(Koyuncu Köyü).
- “Cenazenin yıkandığı yere kırklı çocuklar ve lohusalar girmez, girerse cenazenin kırkı basar”(Eymir Köyü).
- “Ölü çıkar çıkmaz ağzı açık ne kadar su, yemek varsa hepsini dökeriz. İnsanlar ürperiyor yani. Acaba Azrail kişinin canını alırken nefes çıktı, ruh çıktı da onlara sindi mi diye vesvese ederiz”(Eymir Köyü).

2.1.2.7. Belirli gün ve zamanlarla ilgili kaçınmalar;

- “Cumartesi hiç iş tutulmaz uğursuzluk getirir”(Koyuncu Köyü).
 - Perşembe günleri ev süpürmeyiz, hamur etmeyiz başımıza bir bela gelir (Koyuncu Köyü).
- Koyuncu Köyü’nden kaynak kişimizin bu konu ile ilgili aktardıkları:
“Ben bir gün ne ettim? Bir perşembe günü çorap örüyorum. Çocuklarım küçük. Elif Ana diye ocakzâde bir kadın var burada. Rüyamda beş tane çorap çarı çıkardı ve aç avucunu dedi. O çorap çarıyla gözüümü çıkarıp koydu avucuma. Ben ne ettim ki, dedim. Perşembe günü çorap örer misin sen! dedi. Ondan sonra daha tövbe ettim.”
- “Biz ekseri cemimizi perşembe ve cuma günleri yaparız. Eskiden cuma günleri işe bile gitmezlerdi, o gün dinlenme günüydü hiçbir şey yapılmazdı”.

2.1.2.8. Mezarlıkla ilgili kaçınmalar;

- “Mezar parmakla işaret edilmez, günahdır derler. Günah da şöyle, bir kişi daha ölür hatta işaret eden kişi de olabilir bu...”(Arguvan Merkez).
- “Mezarlıktan bir şey koparılmaz ve mezarlık parmakla işaret edilmez. Unutup da gösterirsen parmağını ısırıp ayağının altına alırsın, ağaca taş a tı tı dersin...”(Eymir Köyü).

2.2. ÖLÜM SIRASI

Ölümü yaklaştığı düşünülen ağır hasta ve yakınları yalnız bırakılmaz. O süreçte dini ve geleneksel içerikli davranışlar sergilenir ve bazı kaçınmalara da dikkat edilir.Ölümü yaklaşan hastanın olduğu ev; akraba ve komşularınca sık sık ziyaret edilerek, boş bırakılmaz (Yazıbaşı Köyü, Çavuş Köyü, İsaköy, Asar Köyü). Öyle ki, küs olanlar bile zor zamanlar yaşayan hasta ve yakınlarını ziyarete giderler (Yazıbaşı Köyü).

Ölümü yaklaşan hastanın vasiyeti dili dönüyorken ve bilinci yerindeyken sorulmaya başlanır (genel).

Hasta can verene kadar Kuran-ı Kerim okunur (Çavuş Köyü, İsaköy, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü). Hastanın başında Kuran okuması için bir kişi çağrılır; ancak o gelene kadar komşuları, yakınları okur (Eymir Köyü). Dualar edilir, erlere pirlere sığınılır (Koyuncu Köyü).

Hasta can verene kadar hastanın başında bir kişi bulunur ve hastaya su verir. İçemediği takdirde pamuk ıslatılarak dudaklarına sürülür (Çavuş Köyü, Asar Köyü, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü). Hastaya su vermedeki amaçla ilgili kaynak kişi anlatıları şöyle ki;

- “Susuz gitmesin diye suyunu içirmeye çalışırız. İçemediği takdirde pamukla dudaklarını ıslatırız. Bizler nasıl canlı iken yemek yer karnımızı doyurur ve şükrederiz ya, ölüler de öyledir. Gözleri arkada kalmasın, gözü de gönlü de tok olsun diye verilir”(Çavuş Köyü).

- “*Hastanın başında bekleyip de su vermezsen, şeytan hastayı ölene kadar “sen imanını bana ver, ben de sana su vereyim!” der, hastayı su için yalvartır*” (Tarlacık Köyü).

- “*Susuz şehit olmasın diye veririz. Su vermek çok sevap olduğu için Şehitler aşkına su dağıtırız ya. Birine su verdiğimizde bize der ya hani ölmüşlerin canına gitsin diye, o yüzden veririz yani...*” (Eymir Köyü).

Ölümü yaklaşan hastanın özlem duyduğu bir yakını var ve bu kişi gelemiyorsa canını veremediğine inanılır (İsaköy, Asar Köyü, Koyuncu, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü). Bu durumda hastanın özlemini duyduğu kişinin telefonda sesi dinletilir (Yazıbaşı Köyü); fotoğrafı göğsünün üstüne konur (Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez); gömlek, eşarp, şapka gibi kıyafetlerinden döşünün üstüne konulur (İsaköy, Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü). Bu şekilde hastanın özlemini gidereceği ve canını kolay vereceği inancı hâkimdir. Hastanın canını daha kolay ve daha rahat verebilmesi için başının altındaki yastık yavaşça alınır (Asar Köyü, Eymir Köyü) ve üstündeki yorgan tarzı ağır örtüler alınarak, daha hafif şeyler örtülür (Eymir Köyü).

Hastanın ölüm anında rahat can vermesine yönelik pratiklerin dışında, yine aynı amaçla yapılması sakıncalı görülen ve kaçınılması gereken davranışlar da vardır. Araştırma bölgesinde tespit edilen bu kaçınımlardan biri, hastanın yanında yüksek sesle konuşulmaması, sesli ağıt yakılmaması ve ağlanmaması ile ilgilidir. İkincisi ise; ziyaretçilerin hastanın olduğu odada oturacakları yerle alakalıdır. Bu konuda kaynak kişi tespitleri şöyle ki;

- “*Ağır hastanın ziyaretine gelen kişiler hastanın karşısına, çocuğu ayakucuna oturur. Başucuna oturmak yani kible tarafına oturmak çok günahtır*” (Yazıbaşı Köyü).

- “*Kuran okuyan kişi hastanın başucuna oturur. Ayakucunda ve başucunda da oturulur*” (Çavuş Köyü).

- “*Ağır hastayı ziyarete gelenler aşağıya otururlar. Ayakucuna oturulmaz; çünkü Azrail ayakucundan gelir derler. Kuran okuyan başucunda oturur*” (İsaköy).

- “*Hastanın ayakucunda oturulmaz. Mübarek alttan geldiği için önünü kesmezsin...*” (Koyuncu Köyü).

- “*Kuran okuyan kişi başucunda oturur. Ziyaretçiler etrafına, ayakucuna oturur...*” (Arguvan Merkez).

- “*Ziyarete gelen kişiler hastanın yanına ve başucunda otururlar. Azrail’in ayakucundan geldiği inancından dolayı hastanın ayakucunda oturulmaz*” (Tarlacık Köyü).

- “*Hastanın başucuna değil de oraya yakın bir yere oturularak Salâvat getirilir. Diğer kişiler aşağıya oturur. Azrail ayakucundan geldiği için, ayakucuna oturulmaz*” (Eymir Köyü).

2.3. ÖLÜM SONRASI

Ölüm, yok olmak anlamına gelmez; zira insan ruhu, varlığı ile kaderinin tabii bir sonucu olarak, bir süre için misafir kaldığı bedeninden ayrılp farklı ortamlara

gireceği ve varlığını değişik yerlerde sürdüreceği anlayışından dolayı ölüm sözcüğü çalıştığımız çevrelerde fazla kullanılmamıştır. Ölüm kavramı; Hak dünyasına gitmek (Eymir Köyü), ahrete göç eylemek (Koyuncu Köyü), uzun yola gitmek (Yukarı Sülmenli Köyü) şeklinde ifadelerle belirtilmiştir.

Ölüm kontrolü, kişinin nefesine, bedenindeki soğukluğa, nabzına bakılarak yapılır. Kişinin ağzına tutulan aynanın buharlaşıp buharlaşmadığına bakılarak da ölüm olayı tespit edilmektedir (Çavuş Köyü, İsaköy, Koyuncu Köyü).

2.3.1. Gömme Zamanıyla İlgili Uygulamalar

Sabah ölen hasta öğleden sonra, öğlen ölen ikindi zamanı gömülür (Yazıbaşı Köyü, Çavuş Köyü, İsaköy, Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü). İkindiden sonra veya akşam ölen ise; “Yer Gök Mühürlendi!” (Yazıbaşı Köyü, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü), “Gün aştıktan sonra günahıdır.” (Çavuş Köyü, İsaköy), ölü şişer (Asar Köyü) denilerek sonraki güne bırakılır ve gömme işlemi gerçekleşmez.

Cenazenin uzaktan gelecek bir yakınının beklenmesi (Yazıbaşı Köyü, Çavuş Köyü) ve evinde bir gün rahatça yatsın (Yazıbaşı Köyü, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü) denilerek bekletilmesi durumu haricinde bekletilmeden defnedilmesi düşüncesi hâkimdir. “*Topraktan geldik toprağa gideceğiz, bir an evvel toprak!*” denilir (Eymir Köyü).

Tarlacık Köyünde cenazeyi bir gün evinde bekletme âdetinin yanı sıra başka bir yerden defin işlemi için getirilen bir cenazenin de tabutuyla bir gün evinde bekletildiği de tespit edilmiştir.

2.3.2. Cenaze Bekletilirken Yerine Getirilen Uygulamalar

2.3.2.1. Elbiselerin çıkarılmasıyla ilgili uygulamalar;

Cenaze evde bekletilecekse üstündekiler sıcakken çıkarılır (Yazıbaşı Köyü, Çavuş Köyü, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü). Cenazenin şişeceği, sertleşeceği ve bu yüzden çıkarmanın zorlaşacağına inanılır (genel). Cenazenin üzerindeki kıyafetlerin cenaze soğumadan çıkarılmasının bir nedeni de makas değiştirerek çıkarılmaya gerek kalmaması içindir (Çavuş Köyü). Bazı yerlerde cenazenin üstündeki kıyafetler, makas veya bıçakla hafif ucundan kesip el yardımıyla yırtılarak çıkarılır (İsaköy, Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez, Eymir Köyü). Cenazenin üzerindeki kıyafetleri ne kadar yeni de olsa muhakkak makasla kesilip çıkarılmalıdır (Arguvan Merkez).

Cenazenin üstündeki kıyafetler çıkarılarak, özel temizliği yapıldıktan sonra hiç kullanılmamış temiz kıyafetleri giydirilir (Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez, Yukarı Sülmenli Köyü, Tarlacık Köyü, Asar Köyü, Eymir Köyü)

Cenaze bekletilirken üzerine beyaz renkte temiz bir çarşaf örtülür (Yazıbaşı Köyü, Çavuş Köyü). Bunun amacı çocukların psikolojisinin bozulmaması, korkmaması içindir (Yazıbaşı Köyü).

2.3.2.2. Yıkama öncesi özel temizliğiyle ilgili uygulamalar;

Ağır hastanın ölümünün yaklaştığının düşünüldüğü durumda kişinin özel temizliği yapılır ve yıkanır. Ani gerçekleşen ölüm durumlarında, kişi özel temizliğini yapamamışsa, yıkama öncesi temizliğin yapılıp yapılamayacağıyla ilgili iki farklı uygulama söz konusudur. Yapılmasıyla ilgili olarak öldükten yarım saat içerisinde temizliği (bölgesel temizlik, tırnak kesme vb.) yapılmalıdır (Yazıbaşı Köyü, Tarlacık Köyü), yıkama öncesi kişisel temizliği yapılmalıdır (Çavuş Köyü) şeklindedir. Eymir Köyü’nde cenazeyi incitmemek adına temizliğinin önceden yapılması gerektiği; ancak Azrail’in elinden çıktığı zaman, şeklinde tabir edilen ölüm anında hastanın altını sık sık pislettiği için temizliğinin yapıldığı, sonrasında tırnakları ve sakalı kesilemediği belirtilmiştir (Eymir Köyü).

2.3.2.3. Cenaze yatağının değiştirilmesiyle ilgili uygulamalar;

Ayrı bir odaya, bir döşegin üstüne alınır (Yazıbaşı Köyü). Cenaze ayrı bir odaya alınarak yere bir çarşaf serilir, çarşafın üstüne döşek ve döşegin üzerine tekrar bir çarşaf daha yerleştirilir (Çavuş Köyü). İsaköy’de cenazenin yatırıldığı döşeğe; ölü döşegi (Çavuş Köyü, Eymir Köyü), emanet döşegi (Asar Köyü, Koyuncu Köyü), rahat döşegi (Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü) denilir.

2.3.2.4. Çene ve ayaklarının bağlanması ve gözlerini kapatma ile ilgili uygulamalar;

Cenazenin ağzı açık kalmaması için çenesi tülbentle bağlanır. Tülbendin oyasız ve beyaz renkte olmasına dikkat edilir (Yazıbaşı Köyü, Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü, Eymir Köyü). Renkli ve oyalı tülbent bağlamanın günah olduğuna inanılır (Yazıbaşı Köyü). Bazı yerleşim yerlerinde ise cenazenin çenesinin bağlandığı tülbentin, beyaz renkte ve oyasız olma gibi bir zorunluluğu yoktur. Renkli ve oyalı bir tülbentle de bağlanabilmektedir (İsaköy, Asar Köyü, Tarlacık Köyü).

Asar Köyü’nde cenazenin ağzı ile ilgili çok farklı bir pratik uygulanır. Cenazenin ağzı açık kaldığında ağzı kapansın, örtülsün diye gök boncuk (mavi boncuk) atılır.

Arguvan Merkez’de çenenin bağlanması “çenesini çekme” şeklinde ifade edilmiştir. Erkek cenazesinde oyasız ve beyaz renkte yazma ile çenesi çekilirken, kadın cenazelerinde beyaz renkte ve oyalı da olabilmektedir. O anda kişinin hali hazırda oyasız bir tülbendinin olmadığı durumlarda, vakit kaybetmeme adına ele geçirilen bir tülbentle de bağlanabilir.

Cenazenin ayakları beyaz bir bezle (Çavuş Köyü, Eymir Köyü), beyaz bir iple (Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez, Eymir Köyü) , kırmızı bir iple (İsaköy), yeşil renkte bir iple (Eymir Köyü) veya herhangi bir renkte iple (Tarlacık Köyü) bağlanır. İsaköy’de cenazenin ayaklarını bağlama işleminden, *ayaklarını çitlemek* şeklinde bahsedilmiştir.

Cenazenin görmeyi arzuladığı; ancak göremediği bir yakını varsa onun sebebine gözlerinin açık kaldığına inanılır. Böyle durumlarda üç kere “Allah Muhammet Ya Ali!” (Koyuncu Köyü, Eymir Köyü), “Benim elim değil, ... eli” denilerek, kime hasret gittiyse onun adı söylenerek el ile üç kere gözleri kapatılır (Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü). Bu

durumda elle gözler kapatılır (Yazıbaşı Köyü). Hasta canını verirken gözlerine bastırılır ve kapatılır (İsaköy).

Kişinin hayattayken yapmak isteyip de yapamadığı bir arzusu olduğunda da gözlerinin açık gittiğine inanılır (Arguvan Merkez).

İsaköy’de cenazenin çene ve ayağını bağlama işlemi, *cenazeyi düzlemek* şeklinde ifade edilmiştir.

2.3.2.5. Cenazenin şişmemesi için yapılan uygulamalar;

Cenazenin evde bekletilmesi halinde şişmemesi için karnının üstüne hançer (Yazıbaşı Köyü), bıçak (Yazıbaşı Köyü, Çavuş Köyü, İsaköy, Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Eymir Köyü), makas (Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü) vb. bir demir alet konulur.

2.3.2.6. Cenazenin beklenmesiyle ilgili uygulamalar;

Cenazenin başında bazı yerlerde yalnız erkekler beklerken (Yazıbaşı Köyü); bazı yerlerde kadın cenazesini kadınlar, erkek cenazesini de erkekler bekler (Çavuş Köyü, İsaköy, Arguvan Merkez, Asar Köyü). Bazı yerlerde cenazenin olduğu odada beklenmez ve cenaze yalnız başına bir odaya konur (Tarlacık Köyü). Cenazenin yanına çocukları, çok yakınları gidip ara ara dua edip çıkar (Koyuncu Köyü, Eymir Köyü).

2.3.2.7. Odadaki değişikliklerle ilgili uygulamalar;

Odadaki pencereler açılır, koku gitsin diye (Tarlacık Köyü). Aydınlatılır. Cenaze yıkama için çıkarıldıktan sonra odadaki eşyalar yıkanır (Yazıbaşı Köyü). Ölünün yatağı yakılır (Koyuncu Köyü). Ölü kaldırıldıktan sonra döşeği dışarı çıkarılır (Eymir Köyü).

Ölü kaldırıldıktan sonra ev dışarıya doğru süpürülür (Asar Köyü). Cenaze yıkama işlemi için yerinden kaldırıldıktan sonra, aynı yere taş (Asar Köyü, Eymir Köyü), demir ve su (Eymir Köyü) konulur. Cenazenin kaldırıldığı yere taş ve demir konulmasının nedeni ölünün ağırlığının gitmesi içindir.

Ölüm olayından sonra evde ağzı açık olan su ve yemekler dökülür (Eymir Köyü). Cenaze erkeğe ilk önce giydiği çamaşırları evden çıkarılır. Birkaç gün sonra da anı için ayrılan kıyafetler haricindeki bütün giysileri toplanır, köydeki kişilere değil civar köyden kişilere ya da çobana verilir (Eymir Köyü).

2.3.2.8. Ölenin eşyalarıyla ilgili uygulamalar;

Cenazenin kıyafetleri, yatağı, şahsi eşyaları (baston, mendil, ayna) ölünün hayrına fakirlere dağıtılır (Yazıbaşı Köyü, İsaköy, Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Eymir Köyü). Yalnız ölüm esnasında üstünde olanlar yakılır, verilmez (Yazıbaşı Köyü, İsaköy, Asar Köyü, Koyuncu Köyü). Bazı yerlerde ayakkabısı dışarıda bırakılırken (Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü, Eymir Köyü); bazı yerlerde dışarıda bırakılmaz, fakir bir kişiye verilir (Asar Köyü). Ayakkabısı dışarıya konulduğu halde alan çıkmazsa yakılır (Koyuncu Köyü). Tarlacık Köyü’nde cenazenin ayakkabısının eskiden dışarıya konulmadığı; ancak günümüzde başka köyden gelen kişilerden görülerek bu uygulamanın yapıldığı belirtilmiştir.

Yıkama aşamasında kullanılan malzemeler (lif, sabun, yün, üstüne örttüğü çarşaf, el bezi) cenazenin yıkandığı suyun ateşine atılıp yakılır (Asar Köyü, İsaköy) ya da fakire verilir (Arguvan Merkez). Eve getirildiği takdirde kişilerin başına bir bela geleceğine, zarar göreceklarine inanılır (Asar Köyü, İsaköy). Yıkamada kullanılan sabun, havlu eskiden fakire verilirdi şimdi morgda bırakılıyor (Arguvan Merkez). Eskiden cenazeye ait kıyafetler ve ölüye temas eden eşyalar (çarşaf, yatırıldığı yatağın yüzü vb.), bunları yıkayan kişiye ve ihtiyacı olana verilirdi. Hatta üstünde yırtıp da çıkartılan kıyafetleri bile fakire verilir, muhtaç olan kişi de dikip giyerdi. Şimdi hepsi poşete konuluyor ve yakılıyor (Tarlacık Köyü).

Ölünün üstündekiler yırtılmadıysa hayrına verilir, yoksa yakılırdı. Şimdi ise “cenaze ağır olur.”, “ölünün ağırlığı gitsin.” diyerek yakılır (Eymir Köyü).

Kefen bohçasında yeralan ve kullanılan iğne, iplik gibi artan malzemeler de eve konulmaz, ölünün hayrına verilir.

2.3.3. Ölüm Duyurusu

Bir evde ölüm olayının duyurulmasının en tabii şekli, ölenin yakınlarının ağıtlarıyla olur. Ölüm olayı kısa bir sürede “ağızdan ağıza” bütün köy halkına duyurulur. Kaynak kişimizin “ölünün atı yeğliktir.” sözü bu durumu en güzel şekilde ifade etmektedir.

Ölüm haberi köye ve yakın çevreye sela verilerek duyurulmakta (Yazıbaşı Köyü), köyün muhtarı hoparlörden ‘duyuruş etmek’tedir (Çavuş Köyü). Arguvan Merkez’de eskiden toprak evlerin damına çıkılarak ölüm haberinin iletildiği, çevre köylere haberi iletmek için de tellal tutulduğu belirtilmiştir.

Geçmişte, uzaktaki köylere haber verme görevini köyden belirlenen bir kişinin üstlendiği, bu kişinin mesafeye bağlı olarak yaya ya da atla gidip bu haberi ölünün yakınlarına ilettiği; günümüzde ise dönemin gelişen koşullarına bağlı olarak ölüm olayının duyurulmasının kolaylaştığı telefon ve internet aracılığıyla bu haberin daha kısa sürede daha çok alıcıya iletildiği belirtilmiştir.

2.3.4. Yıkama

Cenaze defin işleminden önce hazırlık aşamasında yerine getirilmesi gereken bazı pratikler vardır. Bunlardan biri de cenazenin yıkanmasıdır ki; yıkayacak kişideki özelliklerden, yıkama suyunu getirecek olan kişilere, yıkamada kullanılacak malzemelere kadar her biri kendi içerisinde bir takım kurallarla örülmüş çeşitli uygulamalardan oluşmaktadır.

Cenaze yıkama işlemi için yerinden kaldırıldıktan sonra, aynı yere taş, demir ve su konulur. Cenazenin kaldırıldığı yere taş (Asar Köyü, Eymir Köyü), su (Eymir Köyü) ve demir konulmasının nedeni ölünün ağırlığının gitmesi içindir. Asar Köyü’nde cenazenin kaldırılmasının ardından ev dışarıya doğru süpürülür.

2.3.4.1. Yıkama yeriyile ilgili olanlar;

Kadın cenazesinde kadınlar, erkek cenazesinde de erkekler olmak üzere, evin önünde hılalarla (dokuma kalın çarşaf aynı zamanda yatak perdesi olarak da adlandırılmakta) (İsaköy, Koyuncu Köyü, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü); kilimlerle (Yazıbaşı Köyü, Çavuş Köyü, Asar Köyü) etrafının çevrildiği alanda cenazeler

yıkanır. Hılları, kilimleri sırtlarına geçirip tutan kadınların yüzleri cenazeye dönüktür. Cenazeye sırt dönmenin günah olduğuna inanılır (Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez).

Cenaze; yıkama yerine getirilen tenişir (Yazıbaşı Köyü, İsa Köyü, Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Eymir Köyü) ya da taşlarla yükseltilmiş alanın üstüne konulan salacada yıkanır (Çavuş Köyü). Cenaze üstündeki çarşafı birlikte yattığı döşekten alınıp tenişirin üstüne konulur (İsaköy).

Günümüzde bazı yerleşim yerlerinde yıkama yeri açısından farklılıklar olmuştur. Yukarı Sülmenli Köyü'nde cenazeler 4-5 yıldır mezarlığın yakınında ölü damı olarak adlandırılan yerde, Eymir Köyü'nde 2004'ten beri Kültürevinde, Yazıbaşı köyünde ise; erkek cenazeleri camideki morgda yıkanmaktadır. Yazıbaşı Köyü'nde camide yıkama yeri olmasına rağmen kadın cenazeleri muhakkak kendi evinin kapısında yıkanır.

2.3.4.2. Yıkama suyunun hazırlanmasıyla ilgili olanlar;

Yıkama suyunu kadın cenazesinde kadınlar, erkek cenazesinde de erkekler temin eder (Yazıbaşı Köyü, İsaköy, Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Yukarı İhsaniye, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü). Çavuş Köyü'nde cenazenin yıkanacağı suyu kadının gücünün yetmeyeceği düşünülerek erkekler taşır.

Yıkama suyunun içilecek derecede temiz olmasına ve el değmemesine dikkat edilir (Yazıbaşı Köyü, İsaköy, Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü).

Yıkama suyunun çok sıcak olmamasına dikkat edilir (Yazıbaşı Köyü). Suyun sıcaklığı el yakmayacak şekilde ılık olmalıdır (Yazıbaşı Köyü, Asar Köyü, Eymir Köyü), ılıktan az sıcak olmalıdır (Koyuncu Köyü). Eymir Köyü'nde suyu sevdiği bilinen cenazelere; “Çok ağırlar, acılar çektin, ağrın acın bu sularla gitsin. Serin olsun yerin!” denilerek soğuk su da dökülür.

Yıkama suyunun ısıtıldığı kazanın ateşini kadın cenazesinde kadınlar, erkek cenazesinde erkekler yakar (Çavuş Köyü, Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez, Yukarı Sülmenli, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü). Yıkama işlemi bitince ateş, su ile söndürülür (Asar Köyü) ve odunlar tekrar kullanılmaz, atılır (Asar Köyü, Koyuncu Köyü).

Yıkama suyunun içerisine ölünün güzel kokması için kolonya (Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü), gülsuyu (Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü) dökülür. Yıkama suyuna gülsuyu, kolonya bulunmadığı takdirde defne yaprağı, papatya, gül de konulabilir (Çavuş Köyü).

Cenazenin yıkama suyunu cenaze için kullanmaya ve bitirmeye dikkat edilir (Arguvan Merkez). Yıkama işlemi bittikten sonra helalleşmek için yıkama yerine çocukları gelerek 3 kez dua ederek su döker (Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez, Yukarı Sülmenli, Tarlacık Köyü). Bu suya *helalleşme suyu* da denir (Tarlacık Merkez). Yıkama suyundan kalanlarla cenazeyi yıkayan kişiler ellerini yüzlerini yıkar ve cenazenin kıyafetleri, çarşafı yıkanır (Koyuncu Köyü). Cenazenin suyu yalnız cenaze için kullanılır, yıkama işlemi bittikten sonra o suyla komşular cenazenin kıyafetlerini, çarşaflarını, yattığı döşegün yüzünü yıkarlar (Eymir Köyü).

Yıkamadan sonra kazan ters çevrilerek mumla aydınlatılır, eskiden aydınlatmada çıralların yakıldığı belirtilmiştir (Koyuncu Köyü, Tarlacık Köyü, Arguvan Merkez). Bir inanışa göre ölü suyunun ısıtıldığı kazan aydınlatılmazsa cenaze, haneden en sevdiği kişinin rüyasına girerek ona; “Ben karanlıkta kaldım, benim ışığımı yak.” dermiş.

Yıkama suyunun sıcaklığına abdesti olmayan insan bakamaz. Suyun sıcaklığı sağ elle (Arguvan Merkez), kazandaki suya el değmeden, saplakla alınan sudan ele dökülerek (Asar Köyü, Tarlacık Köyü) ya da dirseğe dökülerek (Eymir Köyü) ölçülür.

2.3.4.3. Yıkayıcılarla ilgili olanlar;

Kadını kadın paklar, erkeği erkek paklar (Asar Köyü). Kadın cenazesini kadınlar, erkek cenazesini de erkekler yıkar (genel). Çavuş Köyünde erkek cenazelerini, yıkama esnasında yapılması gerekenleri ve duaları yöre halkı bilmediğinden hoca yıkar. Köyde hoca yoksa başka bir yerden muhakkak getirilir.

Yıkayacak kişinin abdest alması gerekir (Yukarı Sülmenli Köyü, Eymir Köyü).

Cenazeyi biri suyunu döken, biri de yıkayan olmak üzere en az iki kişi yıkar (genel); ancak cenaze şişmişse ve tenesirde durması zorlaşmışsa birkaç kişi daha yıkama yerine alınır (Eymir Köyü).

Kadın cenazesinde asıl yıkayan ve yardımcısı haricinde kızları ve gelinleri de orada bulunarak ayağını, ellerini yıkayabilir (Asar Köyü).

Cenazeyi yıkarken dualar edilir. Okunan dualarla ilgili kaynak kişi anlatıları şöyledir.

“Ben yıkamaya başlamadan önce“Allah! Muhammet! Ya Ali! Günahıma kalma, bildiğim kadar, becerdiğim kadar!” derim” (Tarlacık Köyü).

“Bismillahi Allah! Ya Fatma Ana! Esselatün vesselamü, kevriyi Nigar, zevcel bütün, Hayrunnisa, Kirbey-i Fatma Haceri Zöhre, Ümmü Gülsüm, Sıdk-ı Zeynep! La ilahe illallah! Fatma anamıza Resulallah!” (Tarlacık Köyü).

Eymir’de son abdestini aldırırken okunan dua;

“Ya Rabbim! (Burnuna su dökerken) Cennet kokularını koklatmayı nasip edesin! Ya Rabbim! Ağzına cennetten güzel kokulu yemekleri yemeyi nasip edesin! Ya Rabbim! Fatma Anamızın kemerbestini takmasını nasip edesin! (Ellerini açtığım zaman) Ya Rabbim! Cennet güllerini kopartmayı nasip edesin! (Ayaklarda) Cennet yollarını çiğnetmeyi nasip edesin! Biz onu cennete göndeririz, gerisini Allah bilir”.

2.3.4.4. Yıkamada kullanılan malzemelerle ilgili olanlar;

Yıkama suyuna gösterilen ehemmiyet yıkama esnasında kullanılacak malzemelere de gösterilir. Yıkamada kullanılan malzemelere yıkayacak kişi hariç kimse el sürmez (Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez).

Yıkamak için önceden temin edilmesi gereken araç-gereçler vardır. Bu malzemelerden bazılarının hiç kullanılmamış olmasına dikkat edilir. Kazan başta olmak üzere iki kazan – birinde sıcak su birinde soğuk su yer alır- cenaze tasları (Yazıbaşı Köyü, Çavuş Köyü, İsaköy), iki sabun, iki tane lif, cenazenin ağzına burnuna su kaçmaması için yün (Yazıbaşı Köyü), iki saplak (sürahi şeklinde plastik kaplar), iki tane sabun, yeşil sabun (Yazıbaşı Köyü), havlular, suyun ısıtılması için kullanılan iki adet teşt (büyük leğen), yıkayan kişinin önüne bağladığı çarşaf (Asar Köyü) ve kefenden dikilmiş iki tane eldivenden oluşur. Eymir Köyü ve İsaköyde eskiden cenazenin yumuşak bir tülbendin içine konulan yünlerle yıkandığı belirtilmiştir.

Asar Köyü’nde kefenden dikilen keseye toruk, Arguvan Merkez’de kolcak denilmektedir. Kolcak hakkında kaynak kişimizin aktardıkları;

“Kolcağı hala daha kullanıyoruz. Süzek gibi eline geçirirsin onu, bir de bağ yapar üstten bağlarsın. İki tane yaparsın; bir tanesiyle cenazenin alt tarafını, bir tanesiyle de üst tarafını yıkarsın...”

Yıkama işleminde kullanılan kazanın ya hiç kullanılmamış olmasına ya da kullanılmışsa kırklanmasına dikkat edilir (Çavuş Köyü, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü). Kazan temiz olmadığı takdirde cenazenin yıkanacağı suyun da temiz olmayacağı ve cenazenin temizlenemeyeceğine inanılır (Çavuş Köyü).

Kazanın kırklanması esnasında yedi Elham, yedi Sübhaneke, bir Ettehiyyatü duaları okunur (Çavuş Köyü). Kazan kırk kere külle ovalanıp, kırk kere suyla durulanır. Bu aşamada bilinen dualar okunur (Arguvan Merkez).

Cenazeyi asıl yıkayacak kişi için iki eldiven, önlük olmalıdır. Ölüye temas etmemesi için yıkayan kişi kefenden de dikilebilen eldiveni takar (Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü).

Yıkama işlemi için kullanılan malzemelerin ikişer tane olmasının sebebi bir tanesinin cenazenin başından bel kısmına bir tanesinin de alt kısmı için kullanılmasıdır. Teneşirin başında ve ayakucunda yer alan sabun, teşt, salpak, yıkamak için kullanılan lif ayrıdır ve asla karıştırılmamalıdır.

Yıkamada kullanılan malzemeler eskiden fakire fukaraya verildiği; ancak şimdi kimse almadığı için selamet bir yere götürüp yakıldığı belirtilmiştir (Tarlacık Köyü).

2.3.4.5. Yıkamanın yapılışı;

Konuyla ilgili olarak yörede tespit edilen bilgiler şöyledir;

- *Yıkama öncesinde bir temizliği yapılır zaten. Önce bir-iki kere başından ayağına su dökülür, kiri gider yani. İlk abdest aldırılır. Sonra avret yeri yıkanır, ayakları yıkanır. 3-5 defa su dökülür {Yazıbaşı (Narmikan) Köyü}.*

- *Yıkama öncesinde kefenden dört köşeli bir bez parçası yırtılır ve taharet yerine örtülür. Öncelikle dua ederek yıkamaya yüzden başlanır. Sonra saçları sabunlanır yıkanır. Ondan sonra örtünün altından elle 3 kere taharet yeri yıkanıp temizlenir. Sonra bedene geçilir ve önce belden yukarısı sonra belden aşağısı sırasıyla sağ ve*

sol taraf olmak üzere yıkanır. Tekrar baştan ayağa dualarla 3 kere daha abdest alınır, gusül alınır (Çavuş Köyü).

- Abdesti aldırıldıktan sonra, eli ayağı sabunlanıp yıkanır. Başı sabunlandıktan sonra vücuda geçilir. Önce bedenin üst kısmı sağ ve solu, sonra alt taraf sağ ve sol tarafı yıkanır. Bu aşamadan sonra yün ve elbezi çıkarılır. Alt tarafı temizlenirken ayaktan başlanır taharet yerine gelinir. Sonra kızları, gelinleri gelerek ayağını yıkar(İsaköy).

- Ölüyü yıkayacağın zaman şalvarını çekersin. Eldivenini takarsın. 2 kalıp sabun başta, 2 kalıp sabun aşağıda. Aşağıdaki yukarıya çıkmayacak, yukarıdaki aşağıya inmeyecek. İki kişi de biri sağdan biri soldan olmak üzere salpakla su dökcek. Baş taraftaki salpak ayak tarafındaki yere, ayak tarafındaki salpak da baş tarafa gelmeyecek. Yıkamaya dualarla başlarsın. Abdesti aldırırsın. Saçları sabunlanıp yıkandıktan sonra, önce sağ tarafı sonra sol tarafını yıkarsın {Koyuncu (Gürge) Köyü}.

- 3 kere abdest, 3 kere de gusül abdesti aldırılır. İki kişi karşılıklı yıkar. Abdesti aldırıldıktan sonra, önce sağ tarafı sonra sol tarafı yıkanır ve son abdesti aldırılır (Arguvan Merkez).

- Önce cenazenin temizliği en yakını tarafından yapılır. İlk ölüye abdest aldırılır. Güzelce saçları yıkanır. Bedenini de yıkarlar son abdestini aldırırlar (Yukarı Sülmenli Köyü).

- Teştlerde ılıştırılan suların biri sağ tarafta biri sol tarafta olur. Tahtaya koyunca ölüyü yıkayacak kadın gelir. Yıkamaya başlamadan önce duasını eder. Yıkayıcı eline kefinden bez sarıp sol taraftan cenazeyi taharetlendirir ve elindeki bezi değiştirir. Önce sağ sonra sol olmak üzere bedeni 3 kez yıkanır. Taharetlendirildikten sonra abdesti aldırılır (Tarlacık Köyü).

- Yıkama öncesi bir ön temizliği yapılır zaten. Cenaze ağırsa çarşaf ve altındaki battaniyeyle birlikte alınıp teneşir tahtasına götürülür. Teneşire altındaki çarşafı beraber konularak, başı incinmesin diye başının altına da kendi giysilerinden yerleştirilir. Cenazenin mahrem yerini örtecek 1,5 metre uzunluğunda ince bir örtü örtülür. Yıkayan kişi önce eline süzek geçirerek ölüyü taharetlendirir. Süzek 2 tane olur. Temizledikten sonra elimizdekini değiştiririz. Besmele çekip 3 İhlâs 1 Elham okuyarak 3 defa suyu boydan boya dökerim. İlk abdestini aldırırken ağzı, burnu, boynu, kulak dipleri, elleri, ayakucuna su dökülür. İlk abdestini aldırdıktan sonra, bedeninde sabunlanmadık yer kalmayacak şekilde omurilikten üst kısmını önce sağ sonra sol olmak üzere yıkarım. Sonra ayaklardan bel kısmına kadar olan bölgeyi sırayla sağ ve sol tarafını yıkarım. Kuşaktan üst tarafı yıkarken ayrı, aşağısını yıkarken ayrı sabun, eldiven, lif kullanırım. Son abdestini aldırırım (Eymir Köyü).

2.3.4.6. Cenaze yıkamada hizmeti geçenler;

Cenaze yıkayan kişiler cenazenin yakını olduğu için bu işi belirli bir ücret karşılığında yapmaz. Hoca yıkadığı zaman bir miktar para veyahut hediye verilir (Arguvan Merkez).

“Yıkama karşılığında bir şey istemeyiz; ancak cenaze sahibi emeğimiz karşılığında helallik almak için para verebilir ya da çay, şeker gibi şeyler getirir. Ben para pul asla almam! Bana birisi şeker getirmişti. Ben de ona: “Ben aldım razı oldum, sen bunu bir fakire ver.” dedim (Eymir Köyü).

Cenazeyi yıkayan kişi cenazenin belli durumlarından ölünün yazgısıyla ilgili çıkarımlarda bulunur. Kötü olan şey cenaze sahiplerine asla söylenmezken, iyi şeyler paylaşılır. Bu konuda kaynak kişi anlatıları şöyle ki;

- *Derler ki, yundukça ölü ne kadar güzelleşti, bir güzellik geldi. Kimse öldü demez, sanki uyuyor (Asar Köyü).*
- *Ölü yundu mu (yıkandı mı) o yanı cıvık bu yanı cıvık herle gibi olursa, “Kız anam bu ardı sıra birini götürecektir!” derler (Asar Köyü).*

2.3.5. Kefenleme

Yıkama işleminin ardından defin öncesi yapılan işlemlerden birisi de kefenlemedir. Arguvan folklorunda ölüye sevginin ve korkunun en belirgin yansıması kefenleme aşamasındaki pratiklerde kendisine yer bulmuştur.

Kefenleme öncesinde cenazeye kıyafet giydirme geleneği Arguvan folklorunda kendisine yer bulmuştur. Kefenleme öncesi giydirilen bu kıyafetler yaşa, cinsiyete ve statüye göre değişiklik arz etmektedir. Bu konuyla ilgili kaynak kişi tespitleri şöyle ki;

- *Buradaki insanlar kefen öncesi kendisine giydirilecek olan temiz, hiç giyilmemiş giysileri daha hayattayken hazırlar. Bir kefen bohçasında kefen ve yıkama aşamasında kullanılacak malzemelerin yanı sıra kefen öncesi giydirilecek olan gecelik, pijama, çorap, bluz, iç çamaşırı yer alır. Nişanlı ya da yeni evli kadın cenazesine ise; daha süslü bir gecelik, pijama hatta gelinlik giydirilir (Çavuş Köyü).*
- *Ölen yeni gelin ise; hayattayken sevdiği kıyafeti varsa giydirilir. Misal benim bu elbisede gözüm var. Ben ölünce bana bu elbiseyi giydirin, diye söylerim [Koyuncu (Gürge) Köyü].*
- *Bizim gencimiz öldü, onun çeyizindeki işlemeleri, ördüğü geceliği giydirdik. Diğer cenazelerde kıyafetlerini giydiririz; yalnız çorap giydirmeyiz. Küçük çocuksa sevdiği kıyafetleri ya giydirilir ya da döşünün üstüne konulup onunla gömülür (Arguvan Merkez).*
- *Kişi hastalığı ağırlaşınca bilinci yerindeyken kefen öncesi giydirilecek olan kıyafetlerini hazırlar ve yakınlarına öldükten sonra kendisine giydirmelerini vasiyet eder. Giydirilmek üzere; iç çamaşırı, eşofman ya da gecelik, başına ve yüzüne örtülecek tülbent ve dolak vasiyeti doğrultusunda hazır edilir (Yukarı Sülmenli Köyü).*
- *Kefenden önce cenazelere pijama, atlet, gecelik, başına ve yüzüne yazma ve çorap giydirilir. Yeni gelin ya da nişanlı olunca giydirilecek*

kıyafetlere daha çok özenilir. Ben şahit oldum birinde elbise tarzı, güzel, süslü bir gecelik giydirdiler [Tarlacık (Ektir) Köyü].

- Cenazeyi aynı hayattaymış gibi çorap hariç giydiririz. Yüzüne örtülen tülbent kefenden de kesilip yapılabilir; ancak kişinin kefen bohçasında bunun için ayırdığı tülbent varsa o örtülür. Cenaze mezara indirilirken kolay olması için cenazenin bel kısmına doğru bir kuşak dikilir. Bu kuşağa bel kuşağı ya da kefen kuşağı denilir. Genç kızlara kefen öncesi giydirilen kıyafete, daha çok özenilir. Annesine sorulur ve hayattayken sevdiği kıyafeti giydirilir (Eymir Köyü).

2.3.5.1. Kefen malzemesinin hazırlanmasıyla ilgili olanlar;

Kefenin önceden hazırlanıp bekletildiği köylerin (Çavuş Köyü, Tarlacık Köyü) yanı sıra önceden hazırlanıp evde bulundurulmasının günah sayıldığı köyler (Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez) de oldukça fazladır. Bazı yerlerde kişi ağırlaştığında ve ölümünün yaklaştığı düşünüldüğünde kefen alınıp hazır edilir (Yazıbaşı Köyü, Yukarı Sülmenli Köyü). İsaköyde kefenin eskiden hazır bulundurulduğunu günümüzde ise; kefeni temin etmek kolaylaştığı için kişi ağırlaştığında gidip alındığı söylenmiştir.

Kefen bohçasının içerisinde yer alanlar; öldükten sonra yıkanana kadar ve yıkandıktan sonra kefenin içerisine giydirilecek olan yeni giysiler (iç çamaşırı, çorap, pijama, gecelik, gömlek) [Çavuş Köyü, Yukarı Sülmenli Köyü, Koyuncu Köyü, Tarlacık Köyü, Arguvan Merkez, Eymir Köyü –çorap hariç-]; kefen; yıkamada kullanılacak malzemeler (ikişer adet sabun, lif, eldiven, havlu); yıkama suyuna ya da kefene dökülen gülsuyu, kolonya (Çavuş Köyü) yer alır.

Kefen; cenaze döseğe alındığı zaman ölünün boyuna vücuduna göre ölçülebildiği gibi (İsaköy, Koyuncu Köyü), cenazenin boyu bir ip vasıtasıyla da ölçülebilmektedir. Bu ölçülere ilaveten ayak ve baş kısımlarında bağ yapılacak şekilde 4-5 cm uzun olmasına dikkat edilir (Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü). Kefeni, makası ve ipliği *haşlı* yani hiç kullanılmamış olmalıdır ve bunlara yalnız bir kişi elini sürmelidir (Koyuncu Köyü).

Eskiden kefenin çift kat olmadığı bu nedenle dikildiği, günümüzde çift kat olan kefeni dikmeye gerek olmadığı belirtilmiştir. Kefen; hiç kullanılmamış beyaz iple (İsaköy, Koyuncu Köyü, Eymir Köyü) dikilebildiği gibi, makinede de dikilmektedir (Tarlacık Köyü).

Kefene makas değdirmemeye dikkat edilir. Bu nedenle kefen; makasla ucundan kesip el yardımıyla yırtılır (Çavuş Köyü, İsaköy, Arguvan Merkez, Yukarı Sülmenli Köyü, Eymir Köyü). Ancak kefenin elle yırtıldığında eğri olacağı düşünüldüğünden makasla baştan başa kesildiği köyler de vardır [Asar Köyü, (Tarlacık (Ektir) Köyü)].

Erkek kefeni ve kadın kefeni ana hatlarıyla benzerlikler gösterse de bazı noktalarda farklılıklar vardır. Kefen iki parçadır ve içe giydirilen yakası açık bir gömlek ve dışa sarılan uzun parçadan oluşur. İçe giydirilen parçanın adına; Gömlek (Çavuş Köyü), Ana gömleği (Arguvan Merkez), Kıyamet Gömleği (Tarlacık Köyü, Eymir Köyü), Ahret Gömleği (Yukarı Sülmenli Köyü), Emanet gömleği (İsaköy) denilmektedir. Erkeklerde içe giydirilen yakasız gömleğin önü kısa, arkası uzun;

kadınlarda ise arka kısa ön uzun olmaktadır. Cenazeye arabezi, abdest bezi, taharet bezi adı verilen bez konulur. Taharet bezinin kat sayısı üç, beş ya da yedi olmak durumundadır (Eymir Köyü).

Yukarı Sülmenli ve Tarlacık Köyü'nde tülbent cenazenin alnının çatına bağlanır, yüzüne de dolak örtülür. Belini bağlamak için de kuşak kesilir. Eymir Köyü'nde bu kuşağa belkuşağı veya kefen kuşağı denilmektedir.

2.3.5.2. Kına ile ilgili uygulamalar;

Cenazenin hazırlık işlemleri kapsamında yerine getirilen yaygın bir uygulama da kınayla ilgilidir. Kına ile ilgili pratikler cenazenin cinsiyetine ve yaşına göre farklılık gösterir. Kına; kadın cenazesinde yaşlıysa son kefen parçasından önce saç diplerine, ensesine ve başının üstüne kuru şekilde dökülürken (Çavuş Köyü, İsaköy, Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez, Yukarı Sülmenli Köyü, Tarlacık Köyü); genç ise, bazı yerlerde bekletilirken, bazı yerlerde de yıkandıktan sonra suyla karılıp cenazenin elinin ortasına yakılmaktadır (Arguvan Merkez, Yukarı Sülmenli Köyü, Tarlacık Köyü). Erkek cenazelerinde kına, yaşlılarda son kefen parçası kapatılmadan ayaklarına kuru şekilde dökülürken (Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez, Yukarı Sülmenli Köyü, Tarlacık Köyü); gençlerde elinin ortasına yakılmaktadır (Arguvan Merkez, Yukarı Sülmenli Köyü, Tarlacık Köyü). Eymir Köyü'nde kına ile ilgili pratik diğer yerleşimlerden farklılık göstererek, son kefen parçasından önce değil, cenaze yıkama işlemi bitip kurulandıktan sonra teneşirde gerçekleştirilir.

2.3.6. Cenazenin Taşınması

Cenaze kefenlendikten sonra kadın cenazesi kadınlar, erkek cenazesi de erkekler tarafından mezarlığa kadar taşınacağı araca konur (Arguvan Merkez, Yukarı Sülmenli Köyü). Yukarı Sülmenli Köyü'nde cenaze tabuta battaniyeyle konulur ve battaniyeyle de gömülür. Cenazenin taşındığı araca tabut (genel), salaca (Eymir Köyü) denilir. Tarlacık Köyü'nde cenaze eskiden salaca ile taşınıyorken, 5-10 yıldır tabutla taşınmaktadır.

Tabutun üstüne cenaze örtüsü, yeşil örtü (genel), şehitse Türk Bayrağı (Yazıbaşı Köyü), duvar halısı, dokuma perde (Arguvan Merkez) örtülür.

Yazıbaşı ve Çavuş Köyü'nde kadınlar defne erkeklerin arkasından gider; ancak tabutu erkekler taşır. Bazı yerlerde tabut taşımada bayanlar da aktif rol oynamaktadır. Erkek evladı olmayan ebeveynlerin vasiyetiyle, kızları anne-babalarının tabutunu taşımaktadır (İsa Köyü, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü). Tabut taşımının sevap olduğu (Arguvan Merkez, Yazıbaşı Köyü, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü), kişinin kendi vebalini atmaya çalıştığı ve komşusuyla bir bakıma son kez helalleştiği bir vazife olarak düşünülür (Yazıbaşı Köyü, Çavuş Köyü). Tabutu taşıyan kişiler sırasıyla tabutun sol öndeki kolundan başlayarak sağ taraftaki son kola kadar geçerek tutar.

Tabutun üstüne atılanlar cenazenin cinsiyetine ve yaşına göre farklılıklar gösterir. Kadın cenazelerinde, boncuklu tülbent (Asar Köyü), yazma (Arguvan Merkez), dolak (yazmadan küçük başörtüsü) seccade, köşeli yazma (Eymir Köyü);

erkek cenazelerinde, takım elbisesi, şapkası, mendili, sevdiği şeyleri (İsaköy), gömlek; ceket (Asar Köyü), yeşil örtü (Arguvan Merkez) atılır.

Genç kızlarda (evlenmemiş, nişanlı, yeni evli); tabutun üstüne duvak (Çavuş Köyü, İsaköy); gelinlik (Çavuş Köyü, İsa Köyü, Eymir Köyü); kına gecesinde örtülen kırmızı yazma (Asar Köyü); çeyizinden işlemeler (Eymir Köyü); allı-pullu konulur.

Çocuk cenazesinde ise sevdiği kıyafetlerinden konulur (Eymir Köyü).

Cenaze mezarlığa götürülmeden önce toplulukla helalleşme yapılır (genel).

Bu konuda kaynak kişi anlatıları şöyle ki;

- *Helalleşme evin önünde ve mezarlıkta olmak üzere iki kere olur. Mezarlıkta Dede duasını ettikten sonra tekrar helalleşme yapılır. “Ey Komşular! ... Dünyadan ahrete göç eylemiş. Komşu hakkını, Ata hakkını, ana-baba hakkını helal eyleyin!” şeklinde 3 kere sorulur (Koyuncu Köyü).*
- *Musalla taşına konulunca Hoca gelir ve 3 kere helallik alır. Bu kişiden razı mısınız? Hakkınızı helal eylen! denir. Komşu Hakkı Helal Olsun! denir (Arguvan Merkez).*
- *Tabuta konulduktan sonra, kapının önünde ilk komşu hakkı helalliği alınır. “Ata hakkın, ana-baba hakkın, tahra hakkın, konu-komşu hakkını helal eyle!” denir. Oradakiler de 3 kere helal olsun, der (Tarlacık Köyü).*
- *Eskiden cenazeler cemevine getirilirdi. Şimdi ise; cenaze Kültür evindeki musalla taşına konur ve namazdan önce Hoca helallik alır. Dedemiz de olur; ancak cenazeleri Hoca kaldırır. “Şimdiye kadar gelmiş geçmiş günlerde iyi ve kötü günleriniz olmuştur. Komşu hakkını helal eylen! Kul hakkını helal eylen! Yetim hakkını helal eylen!” denilerek helalleşilir (Eymir Köyü).*

Tabutun önünden geçilmez (Yazıbaşı Köyü, Çavuş Köyü). Tabut geçerken herkes ayağa kalkar ve uyuyanlar uyandırılır (İsaköy, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez). Geçmişte kırklı çocukların cenazenin kırkı basmasını diye yüksekçe bir yere götürüldüğü belirtilmiştir (İsaköy).

Tabut taşınırken karşıdan gelen bir kişi tabutu gördükten sonra 5 adım atar ve esas duruşta bekler. Gençse tabutu taşır; ancak yaşlıysa tabutu gözüyle takip ederek, tabutu taşıyanlar kendisinden 3 adım uzaklaştıktan sonra başsağlığı dileyip yoluna devam eder (Koyuncu Köyü, Eymir Köyü). Bu cenazeye saygının bir gereğidir ve “Cenaze Selamı” şeklinde ifade edilir (Çavuş Köyü).

Kaynak kişi anlatısıyla tabut yapımı hakkında bilgiler şöyle ki;

“Köyümüzde iki tabut ve iki teneşiri hazır bulunduruyoruz. Tabutu eskiden köyümüzde çam ağacı olmadığından kavak ağacından yapardık, günümüzde ise Malatya Merkezde çam ağacından yaptırıldı. Tabutu yaptıranda köylüden para almaz, Allah rızası için yaptırır. Tabut dört parçadan oluşur; alt tarafında üç, yanlarda iki, kapağında da üç tahta yer alır. Tabutun altında kolay taşınması için yanlardan çıkıntılı ikişer ya da üçer tane tahta kollar çakılır”.

2.3.7. Cenaze Namazı

Cenaze namazı cami önünde (Yazıbaşı Köyü), cemevinde (Arguvan Merkez) kılınır. Cenaze namazını Hoca (Yazıbaşı Köyü), Dede (Çavuş Köyü, İsaköyü, Koyuncu, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü), Hoca ya da Dede (Arguvan Merkez, Eymir Köyü) kıldırır. Bu esnada duasını bilen dua eder, bilmeyen Salâvat getirir (Eymir Köyü).

Helallik hem evinin önünde hem de cenaze namazı kılınırken alınır. Bu, yakınlarının ve komşuların rızasını almaktır. “Dede” cenazenin huzurunda, toplumun karşısında önce bir konuşma yapar. Üç kere haklarını helal edip etmediğini sorar ve toplulukta haklarını helal eyler (Çavuş Köyü, İsaköy, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü).

İntihar edenin, trafik kazasında ölenin dine göre namazının kılınamayacağı; ancak başına gelen şeylerin kişinin kaderi olduğu o nedenle kılındığı belirtilmiştir. Doğumdan kısa bir süre sonra ölen çocukların da namazının kılınması gerektiği söylenmiştir (Arguvan Merkez).

2.3.8. Cenazenin Gömülmesi

Araştırma çevresi kapsamında Yazıbaşı (Narmikan) ve Koyuncu (Gürge) Köyü hariç defin merasiminde, erkekler kadar kadınların da aktif rol oynadıkları ve birçok pratiğin gerçekleştirilmesinde görev üstlendikleri tespit edilmiştir.

Defne kadınlar da katılmaktadır (Çavuş Köyü, İsaköy, Asar Köyü, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü). Tarlacık Köyü’nde geçmişte defne kadınların erkeklerin arkasından yedi adım gidip döndükleri; ancak günümüzde erkeklerle beraber mezarlığa gidebildiği belirtilmiştir (Tarlacık Köyü).

Özellikle erkek evladı olmayan ebeveynlerin vasiyeti doğrultusunda kız çocuklarının anne-babalarının tabutunu taşıdığı (İsa Köyü, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü) ve mezarına toprak attığı bilgisi kaynak kişilerce tespit edilmiştir (Tarlacık Köyü, Eymir Köyü).

Cenazenin uzaktan gelecek bir yakınının beklenmesi, akşam ölmesi ve evinde bir gün dursun denilerek bekletilmesi durumları haricinde bekletilmeden defnedilmesi düşüncesi hâkimdir. Cenaze evde bekletiliyorsa; ayrı bir odada yalnız bekletildiği gibi [Koyuncu (Gürge) Köyü, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü]; bazı yerlerde ise kadın cenazeyi kadın, erkek cenazeyi de erkekler beklemektedir (Çavuş Köyü, İsaköy, Asar Köyü, Arguvan Merkez). Yazıbaşı Köyü’nde ise cenazenin başında yalnız erkekler beklemektedir.

Sabah ölen öğleden sonra, öğlen ölen ikindi zamanı gömülür. İkindiden sonra veya akşam ölen ise; “*yer gök mühürlendi!*” [Tarlacık (Ektir) Köyü, Eymir Köyü], “*gün aştıktan sonra günahıdır*” (Çavuş Köyü, İsaköy, Eymir Köyü), “*ölü şişer*” (Asar Köyü) denilerek sonraki güne bırakılır ve gömme işlemi gerçekleşmez.

Ölünün gömülmesiyle ilgili hazırlıklar sürerken bir taraftan da defin merasimi için mezarın hazırlanmasıyla ilgili çalışmalar yürütülür. Mezar kazmaya köydeki yaşlılar ve bayanlar hariç kazmasını küreğini alan herkes gider [Yazıbaşı (Narmikan) Köyü, Çavuş Köyü, İsaköy, Koyuncu (Gürge) Köyü, Tarlacık (Ektir) Köyü, Eymir Köyü].

Mezar kazılırken alt tarafta ayrı bir bölüm daha kazılır. Cenazenin sağ tarafına, kibleye doğru gelecek şekilde yatırıldığı bu bölüme leht (Asar Köyü, Koyuncu Köyü, Eymir Köyü), oygu (Asar Köyü), raf (Yazıbaşı Köyü) denilmektedir. Öl bu bölüme kibleye bakacak şekilde sağ tarafına yatırılır (Koyuncu Köyü, Eymir Köyü). Günümüzde bazı köylerde mezar kepeçle kazılmakta, mezarda ayrıca bir bölüm bulunmamaktadır (Çavuş Köyü, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü).

Mezarın uzunluğu ölünün boyunun bir ip vasıtasıyla ölçülerek (Yazıbaşı (Narmikan) Köyü, Çavuş Köyü, Tarlacık Köyü) veya ortalama 1,5 metre civarında belirlenerek kazılır [Koyuncu (Gürge) Köyü]. Mezar derinliğinin belirlenmesinde ise erkeklerde omuz, kadınlarda göğüs hizası esas alınır.

Cenaze kibleye gelecek şekilde sağ tarafına yatırılmakta ve kibleden dönmemesi için yanına yumuşak toprak konulmaktadır (Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü, Eymir Köyü). Ayrıca Eymir Köyü’nde cenazenin başının altına yumuşak toprak, yastık niyetine konulur.

Cenazeyi mezara komşuları ve yakınları indirir. Kadın cenazesinde eşi nikâh düştüğü için mezara indiremez (Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez). Yukarı Sülmenli Köyü’nde cenazeyi eşi indirebilmektedir.

Tarlacık Köyü’nde cenazeyi kaynak kişinin tabiriyle ‘gözü pek olan’ indirmelidir. Bununla ilgili anlatı da şöyle ki;

“Hz. Ali’ye dediler ki: “sen ağlarsın, Fatma Ananın eşisin, sen Fatma Ananın cenazesini indiremezsin”. Dedi ki: “Ben Fatma’yı çok seviyorum, cenazesini ben indireceğim hiç de ağlamayacağım”. Fatma Ananın cenazesini aldı, mezarın içine koyunca gözlerinden yaş döküldü, kefenin üstüne. Herkesin gözü tutmaz. Kimin gözü pek ise o indirir”.

Cenaze mezara indirildikten sonra, toprak atma işleminde bir takım kurallar geçerlidir. Bu aşamada kürek elden ele verilmez, yere indirilir ve diğer kişi yerden küreği alır (Yazıbaşı Köyü). Bazı yerlerde küreğin elden ele verilmesinde bir sakınca görülmemektedir (Asar Köyü, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü). Arguvan Merkez’de cenaze mezara yerleştirildikten sonra orada bulunan en yakınları üç kürek toprak atar ve diğer kişilere küreği verir. Eymir Köyü’nde ise; toprağı ilk kazan kişi toprağı ilk atacak olan kişidir.

Defin işleminde söylediğimiz pratiklere ek olarak Tarlacık Köyü’nde iki farklı uygulama daha tespit edilmiştir. Bunlardan ilki cenazenin mezara konulduktan sonra gözüne toprak atılması pratiğidir. “İnsanoğlunun gözünü bir avuç toprak doyurur!” inancından hareketle gerçekleştirilen bu pratiğin amacı; ölünün gözünün geride kalmasını engellemek ve yaşayanlara gelebilecek zararları önlemektir. Diğer pratikte de; bekâr kızın tabutunun kara bayrak eşliğinde mezarlığa götürülerek, bayrağın mezarına dikilmesidir. Kara bayrağın bir sembol olduğu, cenazenin bu dünyadan muratsız gittiğinin bir göstergesi olduğu belirtilmiştir.

2.3.8.1. Ölünün eşyalarıyla birlikte gömülmesi pratiği;

Eski Türk Kültürü içerisinde görülen yeniden doğum ve buna bağlı uygulamalar bugün İslamiyet’le kaynaşmış bir görünüm sergilemekle birlikte arkaik nitelik taşıyan bazı uygulamaların sürdürüldüğü ve bu pratiklere yönelik kodların Arguvan’da korunduğu görülmektedir. Bu pratiklerden biri de ölünün eşyalarıyla

birlikte gömülmesidir. Bu eşya yaşa, cinsiyete ve statüye göre değişiklik arz etmektedir. Yaşlı bayanlarda genellikle vasiyet ettiği anne-babasından yadigâr bir eşya, sevdiği bir kıyafet olup; gençlerde ise genellikle çeyizinden bir işleme veya sevdiği bir kıyafet, duvak, evlenmemiş ise; gelinlik konulabilmektedir (Çavuş Köyü, İsaköy, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez, Yukarı Sülmenli Köyü, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü). Yaşlı erkeklerde vasiyeti doğrultusunda yakınından yadigâr bir eşya, günlük hayatında kullandığı eşyalar (tesbih, ayna, mendil, şapka...) sevdiği bir kıyafet; genç ise takım elbisesi, sevdiği kıyafeti konulmaktadır (Çavuş Köyü, İsaköy, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez, Yukarı Sülmenli Köyü, Tarlacık Köyü). Ayrıca hastanın ölüm döşeğinde göremediği ve cenazesine gelebilen kişinin fotoğrafının, kıyafetinin ya da saçının da konulduğu söylenmiştir (Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü, Eymir Köyü). Yukarı Sülmenli Köyü'nde cenaze kefenlendikten sonra battaniyeyle tabuta konulur ve battaniyeyle gömülür.

2.3.9. Mezar ve Mezarlıklarla İlgili Adet ve İnanmalar

- Arguvan'da mezarlıklara bağlı uygulamalardan mezar başına ağaç dikme (Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü) ve mezarda ateş yakma geleneği [Yazıbaşı (Narmikan) Köyü, Çavuş Köyü, Koyuncu (Gürge), Arguvan Merkez, Tarlacık (Ektir) Köyü, Eymir Köyü]; Eski Türk İnançlarından izler taşımaktadır. Mezara dikilen ağacın bazı yerlerde yeşilliğini her mevsim koruyan çam ağacı olmasına, bazı yerlerde de meyveli ağaç olmasına dikkat edilmektedir. Meyveli ağaç dikilmesinin sebebi; ağaçtan dökülen ve küçük canlılarca yenen her bir tanenin ölünün canına gideceği böylelikle ölünün ruhunun memnun edileceği inancıdır. Ölünün defnedildiği günün akşamı mezarda ateş yakma geleneğinin halk arasında vahşi hayvanları uzaklaştırmak amaçlı uygulandığı düşüncesi yaygın olsa da, bu geleneğin Atalar Kültü ve Ateş Kültünden de izler taşıdığı görülmektedir. Ölünün karanlıkta kalmaması için etrafının aydınlatılması ve ateşin temizleyici, koruyucu özelliklere sahip olduğu düşüncesi bu pratiğin gizli fonksiyonudur. Bu gelenek Koyuncu Köyü'nde ise 3 gün sürdürülmektedir.

- Mezar toprak seviyesinden 30-40 cm yukarıda, balıksırtı şeklinde toprakla kapatılır. Mezar üstü düz olmaz, tümsek olur.

- Mezarın başına ve ayakucuna tahtalar dikilir (Çavuş Köyü, Asar Köyü, Koyuncu Köyü). Mezar yapılarına kadar yerini belirginleştirmek için ve toprak kaymasını önlemek için yanlarına taşlar dizilir (Çavuş Köyü, Koyuncu Köyü).

- Mezar başına dikilen tahtaya baş tahtası denilir. Tahtanın üzerine kişinin soyadı yazılır (Asar Köyü).

- Tarlacık Köyü'nde geçmişte mezarın baş ve ayak kısmına tahta konulmayıp, tahta yerine ağaç dikilmiştir.

- Mezarlığa hayvan girmemesi için dikkat edilir (Çavuş Köyü, Eymir Köyü).

- Geçmişte mezarların kara betonla yapıldığı; ancak kara betonun iklime uygun olmayıp sıcaklık farkının fazlalığı neticesinde çatlaması insanları mermere yönlendirmiştir. Günümüzde daha çok mezarlar mermerden yapılmaktadır (Çavuş Köyü).

- Mezarlıkta herhangi bir şey parmakla işaret edilmez. Bir canlının parmakla gösterilmesi ne derece saygısızlık olarak nitelendiriliyorsa, ölüleri de göstermek aynı

şekilde saygısızlık olarak nitelendirilir. İşaret edildiği takdirde parmak ısırılır (Çavuş Köyü). Eymir Köyünde ise; işaretle bir yer gösterildiğinde parmak ısırılarak ayağın altına alınıp ezilir. Kişi kendisine gelecek belayı defetmek için de ağaca, taşta bakarak : “Tüüü tü tüüü” der.

- Arguvan İlçesi Morhamam Köyü’nde ölünün defnedilmesi sırasında mezardan bir başka ölüye ait kemikler çıkarsa, kemikler mezarın ayakucuna toplanıp üzerine para atılmaktadır. Mezara atılan paralarla mezarın önceki sahibinden satın alındığına, böylece öte dünyada her iki ölü arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlığın ve haksızlığın önlenmiş olacağına inanılır. Bazı yerlerde ise mezar hemen kapatılmakta ve defin işlemi gerçekleştirilmemektedir (Çavuş Köyü).

- Cenaze defnedildikten sonra mezara dönüp bakmanın günah olduğuna inanılır (Yazıbaşı Köyü).

- Mezarlıkta parmakla işaret etmenin günah olduğuna inanılır ve korkulur. İşaret eden kişinin ya da yakınlarından birinin öleceğine inanılır. Gösterildiği takdirde parmak ısırılır (Arguvan Merkez).

- Bazı yerlerde cenaze genç ise; mezarı yapıldıktan sonra betonun üzeri renk renk boyanmaktadır (Yürektaş Köyü).

- Çok acılı ölüm olduğunda cenaze yakınlarının içindeki acı sönsün diye sabah erkenden yakınları tarafından mezarlığa götürülür ve mezarından toprak alınarak acılı kişinin üzerine atılır (Eymir Köyü).

2.3.10. Devir, Iskat;

Ölünün ardından yapılan uygulamalardan bir diğeri de devir, ıskattır. Bu pratik, araştırılan yerler açısından yalnızca Yazıbaşı (Narmikan) Köyü’nde tespit edilmiştir. Iskatın, ağırlaşan hastanın bilinci tam kapanmadan sorulduğu ve hastanın belirttiği miktarda paranın, köydeki en muhtaç kişiye verilmesiyle uygulandığı belirtilmiştir.

2.3.11. Cenaze Adına Düzenlenen Günler

Arguvan İlçesi’nde ölünün dinsel törenle ve yemekle anıldığı belli günler vardır. Bu günler cenazenin defnedildiği gün, üçü, yedisi, kırkı ve senesidir. Bu cenaze törenlerinin vazgeçilmez özelliklerinden ilki, ölenin ruhunu huzura kavuşturacağı inancıyla yemek ikram edilmesidir. İlk gün verilen yemek “can yemeği (Asar Köyü), kazma takırtısı [İsaköy, Arguvan Merkez, Tarlacık (Ektir Köyü), Eymir Köyü]”, diğer günler ise; üç yemeği, yediyemeği, kırk yemeği şeklinde adlandırılmıştır. Bugünlerde cenaze sahipleri kurban kesmekte ve en güzel yemeklerini hazırlamaktadır. Yemek dışında helva dağıtma geleneği de bugün Anadolu’nun birçok yöresinde olduğu gibi Arguvan yöresinde de var olan bir uygulama olarak devam ettirilmektedir. Cenaze sahipleri ölünün birinci günü, ikinci günü ve üç, yedi, kırk yemeğinde helvayı kendisi hazırlayarak ya da satın alarak pratiği icra etmektedir. Asar Köyünde de icra edilen bu pratikle ölünün kokusunun evden çıkacağına inanılır. Cenazenin ardından düzenlenen bu günlerle ilgili kaynak kişi anlatıları şöyle ki;

Yazıbaşı (Narmikan) Köyü:“Burada üçü, yedisi, kırkı ve senesi yapılmakta, kurban kesilmektedir. Üçüncü ya da dördüncü günü

mevlit okutulmaktadır. Eskiden kırkı çıkmadan okutulmadığı; ancak günümüzde falan kişi şu gün okuttu ben de okutayım diyerek, erken okutulduğu belirtilmiştir”.

Çavuş Köyü:“Cenazenin ardından ilk günü, üçü, yedisi, kırkı ve senesinde (mezarının yapıldığı gün) kurban kesilir ve en güzel yemekler hazırlanır. Eskiden cenaze evinde yedi gün yemek pişirilmez, komşular yemek getirirdi”.

İsaköy:“Eskiden yedi gün yemek pişmezdi, komşular yemek getirirdi. İlk gün verilen yemek “Kazma Takırtısı” cenaze sahibine aitti ve definden sonra gelenlere yemekler verilir. Üçünde ve yedisinde kurban kesilir yemekler verilir ve helva yapıp dağıtılır. Cenazenin kırkı, kırk gün geçmeden yapılamaz; kırkıdan sonra ne zaman müsait olunursa o zaman yapılabilir. Senesinde de et yemeği, pilav, ayran, salata ve tatlısı verilir”.

Asar Köyü:“Cenaze defnedildiği gün kurban kesilir, lokması verilir. ikinci gün testlerle un kavrulur ölünün kokusu evden çıksın diye un helvası yapıp dağıtılır. Üç, yedi, kırk yemeğinde ve senesinde canı için yemekler yapılır. Kurbanlar kesilir ve yapılan yemeğin en iyisi olması için özenilir. Günümüzde kurban kesip yemek yapıldığı gibi bunun yanı sıra lahmacun gibi hazır yiyecekler de verilmektedir”.

Koyuncu (Gürge) Köyü:“Defin işleminden sonrakadınlar ölü evine, erkekler ise o eve yakın bir eve geçer. Eskiden 7 gün cenaze evinde yemek pişirilmez, komşular getirirdi. Yedinci günü de ölü sahibi misafirlere ‘yemek dökerdi’. Günümüzde ise; cenazenin defnedildiği gün, yedinci günü, kırkinci günü ve senesinde kurbanlar kesilerek hem cenaze sahibi hem de komşuları başsağlığına gelen misafirlere yemekler verir. Koyuncu (Gürge) Köyü’nde üç yemeğinin olmadığı belirtilmiştir. Yedisi ve kırkında Mevlit okutulur ve hazır helva dağıtılır”.

Arguvan Merkez:“Defnedildiği günden itibaren üç gün kurban kesilir ve yemekler verilir. İlk gün verilen yemeğe “can yemeği, kazma takırtısı”, üçüncü günü verilen yemeğe ise ‘üç yemeği’ denilir. İlk gün isteyen un helvası yapar ve dağıtır. Üçünde, yedisinde, kırkında ve senesinde mevlit okutulur. Bazı durumu iyi olan insanlar tarafından yedisine kadar kurban kesilir, Hoca çağırılarak Kuran okutulur, mevlit okutulur. Üç, yedi, kırk yemeğinde ve senesinde lokması verilir ki, Dede’nin duasıyla yemeğe başlanılır ve bereket duasıyla, helallik alındıktan sonra sonlandırılır”.

Tarlacık (Ektir) Köyü: “İlk gün kurban kesilir, yemekler verilir. Bu yemeğe “kazma takırtısı” denilmektedir. Cenazenin üçü, yedisi, kırkı ve senesi yapılır ve bu günlerde kavurma, pilav, ayran, salata, sebze yemekleri ve meyvesiyle tatlısı verilir. Helvayı hazır alıp dağıtanların yanında, kendisi kavurup dağıtanlar da vardır”.

Eymir Köyü: “İlk gün kurban kesilir, yemekler verilir. Bu yemeğe “kazma takirtısı” denilmektedir. İlk gün kavurma, pilav, yufka, haşlama fasulye, salata, turşu ve tatlı ikram edilir. Un helvası da yapılarak muhakkak verilir. Üçünde, yedisinde, kırkında ve senesinde de hemen hemen aynı yemekler verilir. Üç yemeğinde mevlit okutulur. Mezarı yapıldığı zaman verilen yemek ‘ekmek dökmek’ şeklinde belirtilmiştir. Yalnızca Eymir Köyü’nde elli iksinin de takip edenlerce yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Elli ikisinde etin kemikten ayrıldığı inancı hâkimdir”.

2.3.12. Yas Tutma ve Ağıt Geleneği

Kaybedilenin bir daha yerine getirilemeyeceğinin acısı bütün toplumlarda yasın antropolojik temelini oluşturmaktadır. Yas, toplum tarafından bizim için “önemli” olarak tanımlanmış insanların ve yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan acı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içinde ifade etmektir (Örnek 1979: 81).

Ölenin yaşına, cinsiyetine ve tutan kişiye göre yas süresi değişim gösterir. Yazıbaşı Köyü’nde yasın isyan sayıldığı, yas tutmanın cenazeyi huzursuz edeceği inancı olsa da yas süresince yapmaktan kaçınılan birçok pratik de vardır. Hemen hemen diğer yerleşim yerlerinde de olan bu pratikler yaslı aileyi kapsadığı kadar çevresindekileri de etkilemektedir. Yaslı aile eskiden kırk, günümüzde ise yedi gün şeklinde belirtilen yas süresince renkli kıyafetler yerine daha koyu renk kıyafetler giyerek, eğlence araçlarından uzak kalarak acısını yaşayan ve bu durumunu karşısına yansıtan bir özellik arzeder.

Tarlacık Köyü’nde yaslı ailenin geçmişte yedi gün boyunca yıkanmadığı, cenazenin öldüğü gün üstünde olan kıyafetlerle durduğu; ancak günümüzde bu âdetin kalktığı belirtilmiştir. Koyuncu (Gürge) Köyü’nde kadınlar başına kara bağlar. Asar ve Eymir Köyü’nde ise yalnız yaşlı kadınlar alına siyah dolak bağlamaktadır.

Yakın çevre ve komşular da bu yas süresince birçok şeyi yapmaktan çekinir. Acılı ölümler de tüm köy halkı yas tutar. Yaslı aile cenazenin çamaşırlarını yıkayıp asana kadar komşular da çamaşır yıkamaz (Asar Köyü, Eymir Köyü).

Öncesinde tertip edilen ancak; yas süresine denk gelen bir düğün sahibi düğün için tuttuğu davul-zurna vb. enstrümanları çaldırmadan önce yaslı ailenin yanına gider ve ondan rızalık alır. Yaslı ailede “*O da Allah’ın emri, bu da Allah’ın emri!*” diyerek düğün sahiplerine düğünü gerçekleştirmeleri için rızasının olduğunu belirtir. Çok acılı ya da tarihi çok yakın bir ölüm ise rızalık alınmaz, düğün ya ertelenir ya da çalgısız sürdürülür.

Definden sonra rast gelen ilk dini bayram (Ramazan ve Kurban Bayramı), İlk Bayram (Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü), Yas Bayramı (Eymir Köyü), Kara Bayram (Asar Köyü), Karalı Bayram (Koyuncu Köyü) olarak adlandırılır. Bu bayramda cenaze sahibi, ilk günkü kadar acılı olur. Köy halkı kendi arasında bayramlaşmadan acılı ailenin yasını almaya gider. Bir bölgede birden fazla hane kara bayramı yaşıyorsa, kişiler ilk hangi hanenin ziyaret edileceğini ölüm sırasına göre belirler. Çok acılı bir ölüm olduğunda ise ölüm sırası dikkate alınmaz; ilk sıra o ailenindir.

Ağıt, “İnsanoğlunun; ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığı kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türküler” şeklinde tanımlanmaktadır (Elçin 1990:1).

Arguvan’da ağıtlar kadınlar tarafından yakılır. Cenaze yıkanana kadar, cenazenin yakınları (kızı, eşi, gelini, oğlu) dört bir tarafına oturur ve ağıt yakar (Asar Köyü). Cenaze çok genç bir kişiye aitse, acılı bir ölümse çamaşırları getirilerek hem yıkama öncesi evde bekletilirken hem de gömüldükten sonra ağıt yakılır (Arguvan Merkez).

Yaslı ailenin acısının dışavurumunun bir şekli olan ağıt, geçmişten bu güne Arguvan ilçesinde yakılmakta, cenazeler ağıtlarla uğurlanmaktadır. İşte bu ağıtlardan birkaçı;

Oylumuna oylumuna
Kuşlar konar yaylımına
Sen hakkını helal eyle
Geldik yolun ayrımına

Dağdan indirdiler kızı
Tırnakları kıpkırmızı
Şurada bir yiğit ölmüş
Bir oğlu var bir de kızı⁴

Ne için ki Azrail sana can mı veririm
Allah’tan geliyi yan mı veriyim
Azrail geldi canım almıya
Benim can vermeye dermanım mı var
Benim can vermeye takatim mi var⁵

Yurduna vardım da yurdu veren olmuyi
Çekilmiş şenliğin kurda dönmüşsün
Yurduna vardım ki verem olmuşsun
Çekilmiş şenliğin kurda dönmüşsün
Vay diley vay diley vay diley vayyyy⁶

Asker eşinin ağıdı;

Askere gidiyim ağla nazlı yar/ ağla nazlı yar
Kırık kollarımı bağla nazlı yar/bağla nazlı yar

⁴Semahat Akbal, Arguvan-Eymir Köyü; Derleyen: Sabahiye Noraşın

⁵Hatun Cabıl, Arguvan- Asar Köyü, Derleyen: Sabahiye Noraşın

⁶Hatun Cabıl, Arguvan- Asar Köyü, Derleyen: Sabahiye Noraşın

Üç gün izin aldım geldim yanına
Ne derdin varısa söyle nazlı yar/ söyle nazlı yar⁷

Ben Bu Yaylaları Yaylayamadım

Ben de şu yaylayı yaylıyamadım / yaylıyamadım
Soğuktur suları boyluyamadım
Ülger doğmasın sabah olmasın
Bir yârin göğnünü eyliyemedim / eyliyemedim
Kör ola kaderim ayrıldım yardan / ayrıldım yardan
Ülger doğmasın sabah olmasın
Ölüm gelmesin, o yar getti oyyyyyyyyyy

Gökçeklidir şu yaylaların gülleri / neydem güllerini
Kaymaktan tatludur yarın dilleri / öldürdün beni
Mevlam güldürür mü garip kulları / neydem kullarını
Bi gazez yüzünden yardan ayrıldım dosttan ayrıldım
Ülger doğmasın sabah olmasın

Feleğe deyin ki ine dalımdan / ine gurban dalımdan
Ben usandım bu kaderin elinden / yavrum elinden
Felek neden ayırdın elin oğlundan / neden oğlundan
Getme yiğit getme zamanın değil / dünde geri gel
Ülger doğmasın sabah olmasın

Dertli bulamıyım derdimi yanam / oy neydem derdimi yanam
Bi dal bulamıyım çevrinem konam / çevrinem konam oyyyyyy
Getme güzel getme gelem ulaşam / gelem ulaşam
Küsülü getme ki yolda barışam / yolda barışam
Ülger doğmasın sabah olmasın
Giden yolculara yol mu dayanır / neydem dayanır
Esen rüzgâra kar mı dayanır / neydem dayanır
Ya bu ayrılığa can mı dayanır / neydem dayanır
Gelme ayrılık gelme gözünü sevdüğüm
Ülger doğmasın sabah olmasın⁸

2.3.13. Ruhla ilgili inanışlar

Arguvan araştırılan bölgeler açısından ruh inancı incelendiğinde kaynak kişi tespitlerince “ruh bir candır, nefestir, insana can verendir”, ifadeleriyle tanımlanmıştır (genel). Bu özelliklerinin yanı sıra ruh ölümsüzdür ve insanın iyi ya da kötü ameline göre başka bir varlıkta hayat bulabilmektedir (Asar Köyü, Eymir

⁷Hatun Cabıl, Arguvan- Asar Köyü, Derleyen: Sabahiye Noraşin

⁸Hatun Cabıl, Arguvan- Asar Köyü, Derleyen: Sabahiye Noraşin

Köyü, Çavuş Köyü). Ruh göçü⁹ olarak adlandırabileceğimiz bu inanışa göre ruhlar bedenlerini terk ettikten sonra aynı veya farklı türden olan bedenlere geçerler. Bu bedenler insan hayvan bitki bedenleri olabilir. Bu inanca göre ruh göçü adaleti sağlamak için ruhsal bir adalet mekanizması görevi görür ve değiştirilen kalıplar ceza veya ödül karşılığındadır (Işık 2012: 48).

Konuyla ilgili yöredeki ruh inancı;

- Ruh insanı yaşatandır, canlılık verendir {Yazıbaşı (Narmiken) Köyü}.
- Ruh, Cenabı Allah'ın bütün canlılara verdiği candır. Ruh bedenin tümünde yer alır (Çavuş Köyü).
- Ruh ayaktan çıkmaya başlar ve nefesle bedeni terk edip, uçar gider (Çavuş Köyü).
- Ruh ağızdan çıkar (Çavuş Köyü).
- Ölünün yıkama suyunun ısıtıldığı kazan ters çevrilip, eskiden çıra yakılırdı, günümüzde mum yakılır. Derler ki; ölünün ruhu daha çıkmamıştır, o yüzden mum yakılır ki aydınlık olsun, yolunu bulabilsin, evini bulabilsin. Ruh evini yoklar, gelir (Çavuş Köyü).
- Ruh bedenden çıkar ve yapmış olduğu iyilik ve kötülüğe göre yani amele göre akıbeti olur (Çavuş Köyü).
- Eskiler ruhun 40 gün evini ziyarete geldiğini söylerlerdi. Özellikle perşembeyi cumaya bağlayan gece gelir, denirdi {Yazıbaşı (Narmiken) Köyü}.
- Uyku ölümün yarısıdır derler. Uyku küçük ölümdür. Uyudun mu can bedenden ayrılıyor (Asar Köyü).
- Ruh insanın içindedir. Ruh çıkınca can da çıkar (Asar Köyü).
- Azrail canı ayaklardan almaya başlar -ayakların buz gibi oluyor ya- ve son olarak ağızdan teslim alır (Asar Köyü).

⁹Anadolu'da "kalıp değiştirme" olarak adlandırılan, ruhun farklı kalıplarda kendini göstermesi, birçok dini inanışın içindeki farklı yorumlarca kabuledilmektedir. İslam literatüründe Tenasüh, olarak kabuledilen inanç, birçok farklı yorum içinde de farklı anlam bulmaktadır. Tenasüh basit anlamıyla, rûhun ölümden sonra başka bir bedende yeniden dünyaya gelmesidir. Söz konusu inancın kaynağı tarihin çok eski devirlerine dayanmaktadır. En eski inançlardan biri olan Şamanizm başta olmak üzere, Hinduizm, Jainizm gibi uzak doğu dinlerine, dinlerin ezoterik yorumlarına kadar geniş bir alanda kabul görmektedir. Bu inancın iki farklı görünümü vardır. Buna göre, ruh göçüne inananların birinci grubuna göre, rûhlar bedenlerini terk ettikten sonra aynı veya farklı türden olan bedenlere geçerler. Bu bedenler insan hayvan bitki bedenleri olabilir. Bu görüşe göre ruh göçü adaleti sağlamak için ruhsal bir adalet mekanizması görevi görür ve değiştirilen kalıplar ceza veya ödül karşılığındadır. Batı kavramlarına göre transmigrasyon olarak aktarılan bu görüş tam manasıyla tenasüh kavramının karşılığıdır. Örnek vermek gerekirse bir insan, insan olmanın gereklerine uygun bir hayat yaşamaz ise bir daha dünyaya geldiğinde hayvan olarak gelir ve cezalandırılır. İkinci görüşe göre ise ruh göçü aynı türler arasında olan ve tekamüle bağlı olarak işleyen bir ruhsal kuraldır. Bu anlayış batı düşüncesinde Reenkarnasyon, rûhun, ölümden sonra, yine bir insan bedenine geçmesine, karşılık gelir. Bu anlamıyla sıklıkla birbirine karıştırılan bu iki anlayışın temelde türler arası geçişlilik farklılığından dolayı temel bir farkı vardır(Işık 2002:48)

- Cenaze yıkama suyunun ısıtıldığı kazan ters çevrilir, akşam olursa altına çıra yakarlardı eskiler şimdi mum yakılır, üstüne de saplak konur. O mum sabaha kadar yanar. Evin lambaları 7 gün açık kalır ki ruhu gelir diye (Asar Köyü).
- Ruhun iyiye koyuna verir, mala verir. Temiz değil ise; eşeğe verir derler. Amelin iyiye cennetten çıkan mala verir; kötüyse her şeye verir. Eskilerimizden öyle işittik (Asar Köyü).
- Amelin kötüyse ruhunu alır ite, eşeğe verirmiş; iyiye şeyden geçirtir büyüklerimiz öyle (Asar Köyü).
- Ruh insanın kalbindedir {Koyuncu (Gürge) Köyü}.
- 7 gün çıralar yakılır, ışıklar açık kalır ki, ruhu gelir derler. Genelde de Cuma akşamları gelir derler {Koyuncu (Gürge) Köyü}.
- Ruh insanın nefesidir. Ruh bütün vücutta bulunur. Azrail ruhu ayaklardan almaya başlar, buz gibi oluyor ya, ayakları ve ruh ağızdan nefesle çıkar (Arguvan Merkez).
- Ruh, kişi öldükten sonra kayboluyor. Biz nereye gittiğini bilemeyiz (Arguvan Merkez).
- Ölünün yıkandığı suyun kazanı ters çevrilir, altına mum yakılır ki karanlıkta kalmasın, aydınlık olsun. Yakılmadığı zaman günah olur derler (Arguvan Merkez).
- 7 gün boyunca Kuranlar okunur, ışıklar yanar. Ayrıca perşembeyi cumaya bağlayan gece ruhun evini ziyaret ettiği düşünülür (Arguvan Merkez).
- Cenazenin yıkandığı tahtanın üstüne, ölü suyunun ısındığı kazanı ters çevirip altına çıra yakarlardı. Işık olmayınca, evden en sevdiği kişinin rüyasına girer; “Ben karanlıkta kaldım, benim ışığımı yak!” dermiş. - Ruhun geldiğine inanılır, o yüzden de 3 gün yakılır, söndürmezler {Tarlacık (Ektir) Köyü}.
- Ruh bir nefestir, bedenden çıkar (Eymir Köyü).
- Ruh ölmez, her zaman var olacak (Eymir Köyü).
- Ölünün yıkandığı suyun kazanını ters çevirir altına ışık yakarız. Ruh birden gitmez, kenarda evde dolanır derler. Özellikle nerede yıkandıysa orası aydınlık olacak. Üç gün kazanın altında o ışık yanar. Evin de balkonuna kadar ışıklarını yakarız (Eymir Köyü).
- Bir gece eve kelebek geldi. Baba kelebek geldi, evde dolaşıyor dedim. Babam 105 yaşındaydı, çok bilgiliydi. Bilgilerini öğrenmeye gazeteciler gelirdi. Bana: “*Yavrum ocaklardan geçmişlerin hangisinin ruhu acaba?*” demişti (Eymir Köyü).
- Ruh perşembeyi cumaya bağlayan gece gelir (Eymir Köyü).
- Ruh ölmez, her bir canlı da tekrar tekrar hayat bulur. Kişinin iyi ya da kötü oluşuna göre değişir. Kurt, kuş gibi hayvanlara da geçebilir; insana da geçebilir (Eymir Köyü).

2.3.14. Mezar Ziyaretleri

İlk mezar ziyaretine öldüğü gün (Arguvan Merkez), öldüğün günün ertesi günü güneş doğmadan (Asar Köyü, Tarlacık Köyü) yemeği verildikten sonra (Çavuş Köyü), öldüğü gün de dâhil olmak üzere üç gün (Eymir Köyü) gidilir.

Mezar ziyaretlerinin belli bir günü yoktur. Kişi dilediği zaman gidip mezar ziyaretini gerçekleştirebilir; ancak özellikle arifelerde, dini bayramlarda {Yazıbaşı (Narmikan) Köyü, Asar Köyü, Arguvan Merkez, Tarlacık Köyü, Eymir Köyü}, cuma günü (Tarlacık Köyü), cuma namazından sonra gidilir (Yazıbaşı Köyü).

Asar Köyü'nde dini bayramlarda mezar ziyaretine yiyeceklerle gidilir. Bu yiyecekler genellikle; kömbe, pasta, yağlı ekmek olup her bir kişi lokmasını mezarlıkta topluluğa dağıtır ve evlere geçer. Bayramlaşma da mezarlıkta olur.

Arguvan Merkez'de mezar ziyaretine lokmalarla gidilir. Mezarına bulgur serpilerek "kurtların kuşların payı." denir ve hayrı ölüyedir. Dini bayramlarda ise; bisküvi, şeker gibi yiyecekler bırakılır ve ziyaretine giden kişiler de cenazenin lokması diyerek yer.

Tarlacık Köyü'nde mezar ziyaretine lokmalarla gidilir. Mezar ziyaretine gidecek olan kişi komşu ve yakınlarına lokmam var diyerek haber verir ve mezara hep birlikte gidilir. Bu lokmalar özellikle cenazenin hayattayken sevdiği yiyecek olup, şeker, elma, bisküvi, muz vb. yiyeceklerin bir kısmı ziyarettekilere dağıtılır, bir kısmı da mezarına konulur. Mezarına konulan bu yiyeceklerin hayrı ölüyedir.

Eymir Köyü'nde üç gün boyunca mezar ziyaretine gidilir ve üçüncü gün üç yemeğinden artanlar mezarının üstüne serpilir.

2.3.15. Başsağlığı Dileme

- Taziye defin gününden itibaren, üç aya kadar gelinir. Taziye ziyaretine gelen akraba ve komşular çay-şeker getirir. Yakın akrabaları yiyecek malzemesi de getirir. Gelen kişiler; "Allah sabır versin, Allah kalanlara sabır, teselli versin, Allah rahmet eylesin." şeklindeki söz kalıplarıyla, yası ailenin acısını azaltmaya yönelik dileklerini ifade eder {Yazıbaşı (Narmikan) Köyü}.

- Yası aileye ziyarete yedi gün sonrasında komşular ve yakınları yas almaya çay ve şekerle gider (Çavuş Köyü).

- Definden sonraki yedi gün boyunca taziye ziyareti devam eder. Civar köydeki ve uzaktaki kişiler yedi günden sonra cenaze evine taziye çay-şeker-börekle gelir. Taziye ziyaretinde yası aileye başsağlığı dilenir (İsaköy).

- Taziye ziyaretine köydeki kişiler definden sonraki 40 gün boyunca gelir. Taziye akşamları gelinir ve yası aile gelen ziyaretçilere çay ikram eder. Bu ziyarette "*Hak rahmet ede, Allah sabır versin, Çocuklarının canı sağ olsun. Nur içinde yatsın.*" gibi başsağlığı dileklerinde bulunulur (Asar Köyü).

- Definden sonra başsağlığı dilemeye cenaze evine gelinir. Bir ev yeterli değilse birkaç ev daha kişinin komşularınca açılır ve ziyarete gelenler buyur edilir. Gelen kişileri ağırlamak yemeklerini yedirmek de yine komşuların sorumluluğundadır. Taziye ziyaretine çay-şekerle gelinir. Ziyaretçiler yası aileye başsağlığı dileklerinde bulunur. Başsağlığı dileklerinden bazıları şöyle ki; "Takdiri İlahi. Kalanlara Allah sağlık, ömür versin. Mekânı cennet olsun."

(Koyuncu (Gürge) Köyü).

- Cenaze sahiplerine taziye mesajları ilk mezarlıkta iletilir. Defin işleminden sonra da kişiler cenazenin yemeği nerede veriliyorsa orada toplanır. Gelen ziyaretçiler "*Allah rahmet eylesin. Veren Allah, alan Allah. Onun ömrünü size versin.*" ifadeleriyle cenaze sahiplerinin acısını azaltacak, avutucu sözler sarf eder (Arguvan Merkez).

- Eskiden mezarlıkta başsağlığı dilenmiyordu. Şimdi ise; ilk başsağlığı mezarlıkta dileniyor. Ayrıca o gün verilen yemekte, 3 ve 7 yemeğinde de başsağlığına gelinir. Başsağlığına gelen ziyaretçiler acılı aileyi teselli etme amaçlı dileklerde bulunur.

Taziye ziyaretine çay-şeker götürme geleneği devam ettirilmekte; ancak bunun hediye götürme gibi olduğu düşünülererek kalkmasının gerektiğine inanılmaktadır (Tarlacık (Ektir) Köyü).

- Cenaze evine köylüler bir hafta boyunca başsağlığına gider. Taziye ziyaretinde “Allah rahmet eylesin. Çocukları sağ olsun.” gibi dileklerde bulunulur. Taziye ziyaretine komşular çay-şeker götürürken, yakınlarından durumu iyi olanlar büyükbaş ya da küçükbaş hayvan da alabilmektedir (Eymir Köyü).

2.3.16.Ölümle ilgili Deyim, Atasözü, Dua ve İlençler

- Allah sabırlar ihsan eylesin (Yazıbaşı Köyü).
- Allah rahmet eylesin (Yazıbaşı Köyü).
- Çok şükür ele ayağa düşmedi (Yazıbaşı Köyü).
- Ölü ölüyü getirir (Çavuş Köyü).
- Cenabı Hak ruhunu verdi, ruhunu aldı (Çavuş Köyü).
- Hak rahmet ede (Asar Köyü).
- Çocuklarının canı sağ olsun (Asar Köyü).
- O yattıkça çocuklarına uzun ömür versin (Asar Köyü).
- Nur içinde yatsın (Asar Köyü).
- Hayıra koğuşa, hayır başığa (Asar Köyü).
- Kurşuna takılasın (Asar Köyü).
- Ölüm Allah’ın emri ayrılık olmasaydı (Asar Köyü).
- Mekânı cennet olsun (Koyuncu Köyü).
- Bir gün doğduk, bir gün ölücez (Koyuncu Köyü).
- Allah acı vermiye, kapıdan peceden uzak ede (Koyuncu Köyü).
- Veren Allah, alan Allah (Arguvan Merkez).
- Yerinde dinlen (Arguvan Merkez).
- Allah’tan gelene şükür (Tarlacık Köyü).
- Allah seni parça parça etsin (Tarlacık Köyü).
- Ölünün atı yeğliktir (Eymir Köyü).
- Boyuna boz ip ölçüle (Eymir Köyü).
- Adın güccüklere vurula (Eymir Köyü).
- Yaşın kesile (Eymir Köyü).
- Mezarın kazıla (Eymir Köyü).
- Karalı haberin gele (Eymir Köyü).
- Gidişin ola da, dönüşün olmaya (Eymir Köyü).
- Sen de cenazen de buraya gelmeye (Eymir Köyü).
- Hasta ölmez, yatan ölür (Koyuncu Köyü).
- İçinizden körlük, topallık çıkmasın (Koyuncu Köyü).

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:

Bu araştırmada, insan hayatının üç ana dönemlerinden birisi olan ölüm üzerinde durulmuştur. Malatya İlinin Arguvan Merkez ve Arguvan İlçesi’ne bağlı Yazıbaşı (Narmikan), Çavuş, İsaköy, Asar, Koyuncu (Gürge), Tarlacık (Ektir), Eymir Köylerinde gerçekleştirdiğimiz çalışmanın neticesinde ortaya çıkan “Ölüm

Gelenekleri ve İnanışları” başlıklı yazımız üç bölümden oluşmuştur; ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası.

Anadolu’nun birçok yöresinde olduğu gibi, Arguvan’da da yöre halkı ölüye değer vermektedir. Ölüm çevresinde kümelenen her bir adet, gelenek, tören ve kalıp davranışlar bu değerın bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arguvan ölüm geleneklerinde birçok geleneğin korunduğu ve günümüze kadar varlığını sürdürdüğü yargısını, geçmişte ve günümüzde gerçekleştirilen geleneklerin kıyaslanması sonucu söyleyebiliriz. Ölü ardından düzenlenen günlerden, gömme merasiminde yerine getirilen işlemlere ve yıkama işleminden, mezar ve mezarlıklarla ilgili inanışlara ve daha sayabileceğimiz birçok aşamada her ne kadar öğelerde kopukluklar ve değişimler olsa da kültürün genel çerçevede korunduğunu görebilmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Artun, Erman: *Türk Halkbilimi*. Öz Baran Ofset, Ankara, 2012.
- Boratav, Pertev Naili: *100 Soruda Türk Folkloru*. Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Elçin, Şükrü: *Türkiye Türkçesinde Ağutlar*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- İşık, Caner: “Halk İnançlarında Kalıp Değiştirme, Ruh Göçü”, *Acta Turcica*, Yıl:IV, 2002, S: 2-1, ss: 46-60.
- Kalaycı Durdu, Bircan: “Gümüşhane’de Ölüm Gelenekleri.” *Gümüşhane Halk Kültürü Araştırmaları*. Gümüşhane Valiliği Yayınları, ss. 95-160, İstanbul, 2010.
- Kalaycı Durdu, Bircan: “Afyon’da Ölümle İlgili Adet ve İnanmalar Üzerine Bir Değerlendirme.” *Türk Halk Kültürü Araştırmaları* 1999. Ankara: CEYPA Matbaacılık, 2002, ss. 64-101.
- Noraşin, Sabahiye (Derleyen): “Ölüm Gelenekleri”. CD2014.0188-CD2014.0197 (10 Adet Ses Kaydı), Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi.
- Örnek, S. Veyis: *Anadolu Folklorunda Ölüm*. DTCF Yayınları, Ankara, 1979.

Bu makalede yer alan fotoğraflar Arguvan İlçesi Halk Kültürü Alan Araştırması’nda edinilmiş olup, Kültür ve Turizm Bakanlığı AEGM Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezine kayıtlıdır.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

Kaynak kişi bilgilerine yer verilirken; adı-soyadı, yaşı, medeni durumu, tahsil durumu, doğum yeri, geçimi ve cenaze yıkayıp-yıkamadığı şeklindeki sıra dikkate alınmıştır.

Aynur ÖZBAY, 48 yaşında, Evli, Ortaokul Mezunu, Azeri, Cenaze yıkıyor.

Vahap ÖZBAY, 62 yaşında, Evli, Eğitim Endüstrisi Mezunu, Arguvan/Çavuş Köyü, Emekli.

Fatma ERCAN, 70 yaşında, Evli, Okuma-yazma yok, Arguvan/İsaköy, Çiftçi.

Hatun CABİL, 65 yaşında, Bekâr, Arapkir, Okuma-yazma yok, Tarım ve Hayvancılık, Cenaze yıkıyor.

Satı ŞENGÖZ, 68 yaşında, Evli, Arguvan/Koçak (Mamusa) Köyü, Okuma-yazma var, Çiftçi, Cenaze yıkıyor.

Mehmet Ali ŞENGÖZ, 90 yaşında, Evli, Koyuncu (Gürge) Köyü, Okuma-yazma yok, Çiftçi.

Sadık YAVUZ, 53 yaşında, Evli, Koyuncu (Gürge), Okuma-yazma var, Manavcı.

Zehra ÜSTÜN, 66 yaşında, Evli, Hekimhan/Balıklaya, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Cenaze Yıkıyor.

Sakine ASLANTÜRK, 60 yaşında, Evli, Arguvan/ Yukarı Sülmenli Köyü, Okuma-yazma yok, Çiftçi, Cenaze Yıkıyor.

Şehriban EREN, 74 yaşında, Bekâr, Arguvan/Tarlacık Köyü, Okuma-yazma yok, Eşinin emekli maaşı var, Cenaze yıkıyor.

Semahat AKBAL, 66 yaşında, Evli, Arguvan/Eymir Köyü, Okuma-yazma var, Çiftçi, Cenaze Yıkıyor.

Hüseyin AKBAL, 64 yaşında, Evli, Arguvan/Eymir Köyü, Lise terk, Emekli, Çiftçi.

İshak SARI, 49 yaşında, Evli, Arguvan/Yazıbaşı(Narmikan), İlkokul mezunu, Tarım ve Hayvancılık, Cenaze yıkıyor.

Nuri KAYMAZ, 50 yaşında, Evli, Arguvan/ Yazıbaşı(Narmikan), İlkokul mezunu, Terzi.

FOTOĞRAFLAR

Çavuş Köyü / Üç Yemeğinden Kareler

Koyuncu Köyü / Mezarlıktan Kareler

Yüreктаşı Köyü / Mezarlıktan Kareler

Ermışli Köyü / Mezarlıktan Kareler

II

DIĞER BAZI UYGULAMALAR

ARGUVAN YÖRESİNDE UĞUR ALMA ÂDETİ'NİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ(*)

Hüseyin ŞAHİN¹

Anadolu toplumunda kadının sosyal alanlardaki rolü ile ekonomik faaliyetlerdeki rolleri arasındaki farklılıkların gelenek ve göreneklerle de biçimlenip yansıdığını görmekteyiz. Geleneksel kültürümüzde kadının toplum hayatı içerisinde bir statüsü vardır. Statüler davranış kalıplarıyla biçimlenir ve belirlenir. Bir toplumun davranış kalıpları, o toplumun bireyleri tarafından tartışmasız kabul edilir ve uyulur(Wells 1972:). Bu da içinde yaşanılan kültürel çevre ve komşu-uzak çevre ile ilintilidir.

Bu bakımdan antropolojik açıdan kültür; kişilerin davranışları hakkında bize bilgi veren ve bu davranışlarda yansımaları bulan soyut görüşler, değerler ve dünyaya dönük algılardan oluşur. Kültür, bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılır ve o toplumun üyeleri tarafından anlaşılır davranışlar üretir(Haviland ve Arkadaşları 2008: 102).Özetle kültür biyolojik olarak aktarılmaz. Öğrenilir ve kültürün bütün değişik parçaları bütünleşmiş bir biçimde fonksiyon görürler. Yani kültür paylaşılan görüşler, değerler ve davranışlar ölçütü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireylerin kişilikleri ile içinde yaşadıkları kültür kalıpları arasında sürekli ve dinamik bir ilişki vardır(Tezcan 1991: 101). İşte bu sürekli ve dinamik ilişkiler sosyal-kültürel yapı içerisinde âdetlerin, gelenek ve inançların yönünü ve durumunu da belirler hatta kontrol eden bir sosyal mekanizma görevini üstlenir.

Bireyi toplum içerisindeki yetiştirilmesi bakımından karşımıza çıkan en önemli süreçlerden birisi “Kültürleme/Enkültürasyon” sürecidir.

Bir kültürün içine doğan bireyin annesinden başlayarak halkalar halinde genişleyen kurumlar ve öğeler üzerinden içine doğduğu o kültürü öğrenmesi süreci, kültürleme süreci olarak adlandırılır. Bu süreç doğumdan ölüme, beşikten mezara kadar devam eder. Başka sosyal bilimlerde ve bağlamlarda toplumsallaşma, sosyalizasyona da en geniş anlamıyla eğitim olarak adlandırılan bu süreç bitimsizdir; çünkü insan hayatının her evresinde o evreye ilişkin kültürel öğeleri öğrenmesi, zamansal ve mekânsal değişimlere bağlı olarak bazı şeyleri yeniden öğrenmesi gerekir. Örneğin doğduğumuz andan itibaren cinsiyet rollerini öğreniriz; bu bakımdan erkeklik ve kadınlık biyolojik özellikleri dışında doğuştan taşıdığımız şeyler değil, kültürel olarak inşa edilmiş durumlardır. Modern toplumda bu öğrenme süreci çok hızlanmış ve daha da süreklilik arz eder hale gelmiştir. Neredeyse her yıl yeniliklerle karşılaşırız ve onların işlevlerini, kullanımlarını öğrenmek zorunda kalırız (Ayдын- Erdal 2013: 38).

* Araştırmanın ilk ön çalışması “Arguvan Köylerinde Uğur Alma Adeti”, Milli Folklor Dergisi, 1989/3. Sayı, Ankara’da yayımlanmıştır.

¹Uzm. Antropolog/Etnoarkeolog, Malatya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

İnsan hayatında belirlenebilecek kategorilerden birisi kadın veya erkek olarak ifade edilmesidir ki, bu bireysel ve toplumsal hayatın temel karakteristik vasıflarını ve dayanaklarını oluşturur. Cinsiyet şeklinde kavramlaştırılan bu olgu, bireye yönelik toplumsal anlamaları, değerleri, rolleri biçimlendiren, özellikleri ve beklentileri ihtiva eden önemli bir sosyal kategoridir(Ersoy 2009: 209).

Kadın, toplumumuzdan statü ve roller bakımından ayrı ayrı yerleri erkeklerle paylaşmaktadır. Kişiler bu kalıplara bazen doğumlarıyla, bazen de doğumdan sonra yerleştirilirler. Toplumun cinsiyet algılanmasında daha doğum öncesi beklentilerden bile, doğacak çocuğun erkek olma beklentisi kadının ikinci bir statü ve role yerleştirildiğini göstermektedir.

Araştırma konumuz olan “Uğur Alma” âdetinin Malatya İli Arguvan İlçesi köylerinde yaygın bir biçimde görülmesi, bizi bu âdetin uygulanışını araştırmaya yöneltti. Çalışmanın ilk etabı 1988-1989 yıllarıdır. Uğur alma/uğura durma âdetinin 25 yıl sonraki durumu/değişimi de çalışmamızın son bölümünde ele alınacaktır. Araştırma yöremizde görülen uğur alma âdeti kadının gebelik döneminde ve gebelik dışı normal hayatı içerisinde ikili bir sergilenişle uygulandığını görmekteyiz. Bu âdetin uygulayıcısı durumunda aktif görevi yüklenen kadınlardır.

1.Uğur Alma Âdetinin Kadınlara Uygulanışı (1988-1989 Yılları)

Araştırma yöresinde hamilelik döneminin başlaması birçok kaçınma yasaklama vb. uygulamaları da beraberinde getirir. Bizim burada konumuz “uğur alma” olduğu için diğer uygulamalara giremeyeceğiz.

Bir kadının hamile/gebe olduğu anlaşıldığında, köyün kadınları, hamile kadın bir yolda yürüdüğü, bir yere gittiği zaman onunla karşılaştıklarında hemen durur beklerler. Bu bekleme anında, sırtlarında ağır bir yük dahi olsa bu kural değişmez. Hamile kadın, önlerinden geçtikten sonra yola devam ederler. Buna “uğur alma” ya da “uğurun kesilmemesi/uğura durma” denilmektedir.

Eğer hamile kadının uğuru alınırsa yani yolu alınırsa ki,-uğur yol anlamına da gelmektedir-bu büyük bir günah/tabusayılır. Hamile kadının karnında taşıdığı çocuk erkek olabilir düşüncesiyle uğurun alınmamasına büyük özen gösterilir.

2.Uğur Alma Adetinin Erkeklerle Uygulanışı (1988-1989 Yılları)

Araştırma yöremizde kadınlar, ister hamile olsun isterse olmasınlar- bu kategoriye kızlar da dahildir – erkeklerin uğurunu kesemezler. Bir erkekle bir kadın aynı yolda karşılaştıklarında kadının sırtında ne kadar ağır bir yük olursa olsun ya da kadın hamile olmuş olsun, erkek kendi önünden geçene kadar bekler ondan sonra yoluna devam eder.

Diğer bir uygulama biçimi ise, bir kadın bir yerde otururken eğer karşıdan ya da önünden bir erkeğin geçtiğini görürse hemen ayağa kalkar ve onun geçmesini bekler. Onun “uğuruna durmuş” olur.

Araştırma yöresi içinde bulunan bir köyden tespit ettiğimiz bir örnek olay ise ilgi çekicidir. Köyden Malatya’ya giden bir kadının şehirde erkeklerle karşı göstermiş olduğu davranış yörede devamlı anlatılmaktadır. Köyden A... ile kocası şehre gitmişler. Koca, eşini tanıdığı bir bakkala bırakıp gitmiş. Kadın, bakkalın

önünden geçen erkeklerin “uğruna duruyor” muş. Bu uygulanan davranış biçimi davranışı uygulayanlarca “saygı” kavramıyla açıklanmıştır.

Araştırma yöresinde kadının ibadetlerde (cem töreni) erkeklerle aynı ibadet ortamında bulunması, aile içi birçok karar almada erkekle aynı pozisyonu paylaşması, eve bir eşya vb. alımında ortak karar verilmesi, honda(ekin biçme)-harmanda kendi güçlerine göre beraber çalışılması, düğünlerde/törenlerde cinsiyetten doğan kimlik ayrımının sosyal açıdan çok ön plâna çıkmamasına rağmen, kültürel/sosyal normların kadınlarca “saygı” kavramından hareketle “uğur alma” ya yansıtılması ise incelenmesi gereken bir olgu olarak görülmüştür. Uygulamada “*ayıplanma/elalem ne der*” olgusu da bu âdetin içerisinde öncelikli olarak yerini almıştır.

Yaşlı kadınlara “uğura durma”nın uygulanışının nedenini sorduğumuzda; gençler dışında kalan kimi yaşlı kadınlar “*erkek gök, kadın yerdir*” demişlerdir. Bu düşünceden anlaşılacağı üzere, çalışma yöresinde 1988-1989 yıllarını kapsayan -o dönemin bakış açısını vermek açısından önemli olan- ve geleneksel kültürümüzün toplum hayatı içerisinde biçimlendirdiği roller ve statüler bakımından doğan geleneksel bakışın erkeklerin yerinin kimi geleneksel kalıplarla bütünleşerek kadınlardan daha önce geldiği yönünde izlenmiştir. Bu yaşlı kuşağın erkek egemen gelenekten kaynaklanan rol ve statünün belirlenmesi eğilimi ve etkisiyle olmuştur.1990 sonrasında bu bakışta eğitimin artması ve sosyal değişimdeki algılamaların pozitif yönlü değişimi ile erkek egemen bakış önemini yitirmiştir.

3. Uğur Alma Âdetindeki Değişmelerin Değerlendirilmesi (1990 ve Sonrası)

Uğur alma/uğura durma ile ilgili olarak 2015 yılına kadar devam eden sosyo/kültürel süreç içerisinde çocukluktan itibaren cinse dayalı rollerin verilmesi ve üstlenilmesi ilk etapta eğitim düzeyinin artması ile değişime dönük bir ivme kazanmıştır.

Önceki yıllarda özellikle yaşlı kadın ve 25 yaş üstü ve özellikle de evli kadınların töreye dayalı ve toplumun kendilerine yüklediği rol gereği uyduğu bu âdet sonraki yıllarda devamlı bir değişim göstermiştir. Bireyin içinde yaşadığı toplum/toplulukta kültürlenme², kültürlenme³ ve kültürleşme⁴ ile karşı karşıya olması

² Kültürleme süreci ve diğer kültürel süreçler- kavramlar geniş bilgi için bkz., Kudret Emiroğlu-Suavi Aydın : Antropoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat yay., İstanbul 2003. Kültürleme, eğitimden daha geniş bir anlam içerir. Toplumun, kendi kültürel özelliklerini yeni kuşaklara sosyalleşme yoluyla aktarmasıdır. Örneğin çocuğun ya da gencin, büyüklerinin olumlu ya da olumsuz davranışlarını model alarak kendiliğinden davranması bir kültürlemedir.

³ Kültürlenme; kültürler arasında etkileşim sonucunda, gerçekleşir ya da farklı toplumlardan kopup gelen birey ve grupların buluşması ve bir etkileşim sürecine girmesiyle başlar. Bir bireyin ya da grubun kendi kültüründe bulunmayan yepyeni bir birleşime varmasıyla kültürlenme gerçekleşir, kendiliğinden olur.

⁴İnsanın başka toplumlardan öğrendikleri veya bir toplumun diğerinden aldığı, öğeler ve farklı toplumların karşılıklı olarak birbirinden etkilenmesidir. Kültürleşme, bir kültürün zorlamasına dayalı olarak gerçekleşmez.

değişimin sağlanmasındaki en önemli etkenlerdir. Burada kültür içerisindeki verilen eğitimin de bireyin davranışlarını biçimlendirmede ve toplumun bir üyesi gibi davranmada etkili olduğudur. Konuya kültür-eğitim ilişkileri açısından baktığımızda; tüm toplumlarda ortaklaşa davranış kategorileri bulunmakla birlikte, bu davranışların biçimleri, bir toplumdan diğerine değişir. Bu kültür kavramının temelidir(Tezcan 1997: 104).

Adet; 1990'lı yılların ortalarına doğru unutulmaya başlayan bir grafik oluşturmuştur. Yöredeki yerleşimlere elektriğin gelmiş olması nedeniyle birçok teknolojik alet-araçla tanışılması-dünyanın daha geniş algılanabilir/izlenebilirliğine bağlı olarak radyo dinlemeden yavaş yavaş televizyon izlemeye/programları takip etmeye yönelmesiyle bu değişimde ilk etkiyi sağlayan fonksiyon eğitim faktörünün yanında, televizyonun yaygınlaşması olarak gözlemlenmiştir.Çocukların köy yaşantısındaki rolleri ve statülerindeki durum, kendi kenti ve -daha da kentleşmiş-kentlilemiş- diğer yerleri görmeleri, burada edindikleri bilgilenmelerin değişimdeki yönü hızlandırmıştır.

Göç ve sanayileşme ögeleri de belirli kültürel kalıp ve örüntülerinin değişmesi ve farklılaşarak başka bir rolde fonksiyon göstermelerine sebep olmaktadır. Özellikle geleneksel yapı içerisinde önemli bir yeri olan komşuluk akrabalık ilişkileri sanayileşmeyle birlikte zayıflamaktadır. Öne çıkan bir özellik olarak da çekirdek aileye dönüşümde bu etkiler açıkça görülür(Tezcan 1991: 84).

21. yy. da bilgiye hızla ulaşma, kendi ulaşmasa da başkalarının edindiği bilgi tecrübelerinden yararlanma, onun anlatıları ve davranış kalıplarından etkilenmeyle de kültürel aktarım biçimlenebilmekte ve değişime uğrayabilmektedir. *"Her birimiz 'küresel bir köyde' yaşadığımıza göre artık bize ne kadar uzak olursa olsunlar komşularımızı/çevremizi göz ardı etme lüksüne sahip değiliz"* (Haviland ve Arkadaşları 2008:93).

Uğur alma ile ilgili olarak gözlemlenen değişimlerde toplumsal denetim ve eğitim arasında da bir ilişki kurmak mümkündür. Şöyle ki, toplumun bireyleri/kuşaklar toplumsal normları ve onlara uyulmaması durumundaki yaptırımları kültürel eğitim yoluyla öğrenmektedirler.

Toplumun yaptırımları grup üyelerini buna uymaya zorlar. Bu durum çeşitli statülerin belirlenmesi ve oynanacak rollerin üstlenilmesinde de aynı görevi görmektedir. Uğur alma/uğura durma ilk araştırmanın yapıldığı 1988-1989 yıllarında "saygıya dayalı" bir davranış kalıbı olarak aktarılsa ve bu yönde bir kültürleme yapılsa da 1990'ların ortalarından itibaren hızla bu anlayış ortadan kalkmıştır. Uygulayıcıları gelenekten kopmamış- değişikliklere direnen informel eğitimle yetiştirilmiş yaşlı kuşak içerisinde kendine yer bulmaya devam etmiş, ancak eskisi gibi sırtında yük olsa dahi erkeğin geçmesini beklemek gibi ağır bir kural yumuşamıştır. Sadece kendinden yaşlı erkeğe karşı uygulanır duruma gerilemiştir.

Bir kuşak, izleyen kuşağa kullanım gereçlerinin yanı sıra (kültürlemesüreciyle) sınırsız sayıda davranıştarzı, fikir, ayin, inanç, âdet, duygulanım,izlenim, bilgi, teknik, simge,imge, beceri, kurum, yöntem vb. bırakabilir. Ancak bunların tümü, "gelenek"olarak nitelenmeyi hak edecek"değer"de değildir. Gelenek, aynıaktarım süreçlerini izleyen adettenyaptırımcı ve kural koyucu özelliğiyleayrıt edilmektedir (Kudret Emiroğlu- Suavi Aydın 2003: 331). Yani birçok

âdet, kültürel süreç içerisinde gelenek halini alarak yaygınlaşır ve yaptırımı artar. Bu durum “Uğur Alma Âdeti” için böyle gelişmemiştir. Bunun nedeni yukarıdaki örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak; Arguvan çevresinde görülen “Uğur Alma/Uğura Durma Âdeti” ilk çalışmanın yapıldığı 1988-1989 yılından başlayan ve son alan çalışmasının yapıldığı 2015 yılı sonuna kadar olan zaman süreci içerisinde geçen 16-17 yıl sonrasında; açıklamaya çalıştığımız etkenler neticesinde devamlı bir gerileme göstererek gelenek haline gelmeden zayıflamıştır. 1988 yılında Uğura Durma⁵ davranışı yaşı 25’in üzerindeki evli kadınların ve özellikle de geleneksel yapıdaki geniş aile içerisinde yetişenlerce olmazsa olmaz kurallar bütünü oluştururken, günümüzde bu durum sadece 70 yaşın üzerinde kadınlarca az da olsa uygulanır hale dönüşmüştür.

Hamile kadının uğruna durulması-onun yolunun geçilerek kesilmemesi durumu tamamen ortadan kalkmıştır. “Belki erkek çocuk doğuracaktır/Erkek çocuğa hamiledir” geleneksel algısı ise farklı bir ivmede “*ne doğarsa doğsun sağlıklı olsun*” olgusu haline dönüşmüştür. 1988’de Arguvan’ın birçok köyünde tespit ettiğimiz “Erkek göktür, kadın yerdir” deymi/söylemi ile ortaya çıkan ve erkeği evin reisi, soyun devam ettiricisi olarak gören babaerkil anlayış, yaşlı kadınlar tarafından önceleri söylene/kabul edilse bile şimdi tamamen unutulmuştur. Bu değişim yukarıda da belirtildiği üzere pozitif yönlü bir gelişime neden olmuştur.

Yörede geniş aile yapısının daralarak küçülmesi ve akrabalık-komşuluk ilişkilerinin süreç içerisinde hızlı bir değişime uğraması; eğitim, televizyonun etkisi, kentle etkileşimin artması, küreselleşmenin ve iletişimin yaygınlığı neticesinde cinsiyetler arası yardımlaşmanın artması, erkek ve kadının yaşamdaki rolünün cinsiyete göre farklı yaptırımlarla biçimlendirilmesini azaltmıştır. Bu ise kadının rolünün erkek-kadın ayrışmasından ziyade bireye/bireylere yönelik ortak kararlar alma biçiminde gelişmeye başlamasının bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Cinsiyete/Cinsiyete dayalı oluşturulan kimliği Erol Güngör “alt kültür grubu olarak bakmakta, kadın ve erkek değerlerinin farklılaşmasında psikolojik farkların etkisini kabul etmekle birlikte, esas farkları yaratan hususun, toplumsal ve kültürel faktörler olduğunu belirtmektedir. Cinsler arasındaki tavır farklılıkları, bir bakıma toplum olarak onlardan nelerin beklendiğini gösterir”(Güngör 1998: 82) demekle, cinsiyet farklılaşması üzerine gelişen/geliştirilen âdet ve gelenek ve inançlarda görülen tavırların farklılaşmasının toplumun beklentilerine göre biçimlendiği görüşünü ileri sürmektedir. Bu yönüyle uğur alma âdetinin cinslere dayalı olarak ortaya çıkan rollerinde sadece kültürel yapı değil psikolojik duygu ve algılayış da önemli bir etken olarak görülmektedir.

Sonsöz olarak şunu demek mümkündür: Küreselleşmenin çok hızlı bir ivme kazanmasıyla birlikte modernleşme çağına koşut olarak geçmişte tespit edebildiğimiz bir kültürel olgu, davranış kalıbı ya da gelenek devamlı yenilenmekte(değişme), bu yenilenme ya unutulma/işlevsiz yönlü ilerlemekte ya da

⁵ Uğur: uğurlamak- yürümek- gitmek-yolcu eylemek anlamındadır. Uğura durmak; yürümekle ilgili bir fiziki eylemden yola çıkılarak yürüyen yolcunun bireyin önünden geçtiği sırada yürüyeni beklemesidir.

yerini başka davranışlar- kurallar konularak kültürel süreç içerisindeki yolculuğuna devam etmektedir. Bu tespitimiz araştırma konusu olan ve özellikle kadın cinsiyeti tarafından uygulanan ve günümüzde değişime uğrayarak cinsiyet farklılaşması içerisindeki yönünün hızını hızlıca kaybeden “Uğur Alma/Uğura Durma Âdeti için de böyledir.

KAYNAKÇA

- Aydın, Suavi – Erdal, Yılmaz S. : *Antropoloji*. Anadolu Üniversitesi Yay., 7. Bsk., Eskişehir 2013.
- Emiroğlu, Kudret – Aydın, Suavi: *Antropoloji Sözlüğü*. Bilim Ve Sanat Yay., Ankara, 2003.
- Ersay, Ersan : “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın Ve Erkeğin Rolü (Malatya Örneği)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 2, Elazığ
- Güngör, Erol: *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. Ötüken Yay., İstanbul, 1998, 2009.
- Haviland, William A. ve Diğerleri: *Kültürel Antropoloji*. Kaknüs Yay., İstanbul, 2008.
- Tezcan, Mahmut : *Kültürel Antropoloji*. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1991.
- Wels, Calvin: *Sosyal Antropoloji Açısından İnsan Ve Dünyası*. Remzi Kitabevi Yay., İstanbul, 1972.

ARGUVAN HALK TAKVİMİNE ÖZGÜ BAZI TESPİTLER VE TAKVİME BAĞLI BİR KUTLAMA KIŞ YARISI GELENEĞİ

Ayşe AKMAN¹

Malatya İli/Arguvan İlçesi/ Kızık Köyü'nde katılımlı gözlem ve görüşme teknikleriyle gerçekleştirdiğimiz çalışmamız sırasında Alevi kültürünün gereği olarak burada eskiden Abdal Musa Ceminin ve yerel takvime bağlı olarak da “kış yarısı” kutlama geleneğinin var olduğunu öğrendik. Kış aylarında gerçekleştirilen Abdal Musa Cemi ile Ocak ayının üçüncü haftasından sonra kararlaştırılan bir günde gerçekleştirilen kış yarısı törenleri son zamanlarda Kızık Köyü'nde birlikte gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu yapıya ilişkin tespitlerimize geçmeden önce “Abdal Musa kimdir” ve “Abdal Musa Cemi neden gerçekleştirilmektedir”, “kış yarısı töreninin anlamı nedir” sorularına genel olarak bakmak gereklidir.

Abdal Musa, XIV. Yüzyılda Antalya İli Elmalı İlçesi'nde yaşamış Anadolu erenlerinden biridir. Kendisinin Hacı Bektaş'ın amcası olan Haydar Ata'nın torunu olduğu bilinmektedir. Abdal Musa, Hacı Bektaş Veli'nin en önemli halifelerinden birisidir. Pir evindeki hizmet postu ise “Ayakçı Postu”dur. Bu post Bektaşilik Tarikatındaki on iki posttan on birincisi olup, diğer adı “Abdal Musa Sultan Postu”dur. Ayakçılık Abdallık mertebesidir. Hoca Saadeddin Efendi'nin Tacüt-Tevarih adlı eserinde Bursa'nın fethi sırasında Orhan Gazi'nin yanında yer aldığı anlatılmaktadır.

Elmalı Tekke Köyü'ndeki Abdal Musa Dergahı Bektaşilerin dört büyük “Asitane-i Bektaşiyân”ından biridir. Anadolu inanç coğrafyasında seçkin bir yeri olan Abdal Musa Sultan adına birçok yerde makam ve ziyaretler bulunmaktadır. Abdal Musa Sultan, tekkesinde sayısız kişiler irşad etmiş ve bunlar arasından büyük ozanlar yetiştirmiştir. Bunlardan birisi de Kaygusuz Abdal'dır.

Alevi-Bektaşî kültüründe çok önemli bir yeri olan Abdal Musa'yı anmak adına Malatya'nın birçok yerinde eskiden beri “Abdal Musa Aşı” adı verilen törenler yapılmaktadır. Bunun için kış mevsiminde herhangi bir köyde bulunan yaşlılar bir araya gelerek törenlerin ne zaman ve nasıl yapılacağına ilişkin olarak bir toplantı yapar. Öncelikle 6-7 kişilik bir hizmetli grubu oluşturulur. Bunlara “Abdal Musa Askerleri” veya “Abdal Musa'nın Hizmetlileri” denir. Ayrıca bunları idare eden bir de baş hizmetli bulunur. Abdal Musa'nın askerleri köyde bulunan tüm evleri dolaşarak evlerden un, bulgur, yağ gibi yiyecek maddeleri toplar. Evlerden verilen her şey Abdal Musa aşkına verilir ve toplananlar çuvalara özenle yerleştirilir. Abdal Musa'nın askerlerine evlerden meyve, pestil veya ceviz ikram edilir; “Abdal Musa kabul eylesin, azımız çoğa sayılsın” temennisinde bulunulur. Aynı köyde olup uzakta olanlar “bizi de listeye alsınlar, lokmamızı salsınlar” diyerek para göndermek biçiminde katkı sağlarlar. Toplanan malzemeler satışa çıkarılır ve elde edilen parayla kurban alınır. Kurbanlıkların postu, kellesi ve sakatat bölümleri açık arttırmaya çıkarılır; kim en fazla miktarı verirse onda kalır. Açık arttırmanın ardından etler ve

¹ Kültür ve Turizm Bakanlığı Folklor Araştırmacısı

bulgur pilavı büyük kazanlarda aşçılar tarafından pişirilir. Hazırlanan yemekler herkese pay edilir “Abdal Musa Lokması” adı altında tüm halka dağıtılır. Bazı köylerde ise kurban kesildiği günün akşamında cem törenleri yapılır. Abdal Musa kurbanının bir adı da “birlik kurbanı” veya “birleme kurbanı”dır. Kurbanın etiyle hazırlanan lokmalar bu cem töreni sırasında da dağıtılabilir.

Arguvan/Kızık Köyü halkı tarafından da Abdal Musa’nın Antalya Elmalı’da bulunan tekkesi bir hac yeri olarak kabul edilmekte ve belirli aralıklarla ziyaret edilmektedir. Abdal Musa’nın kutsal kişiliğinin oluşumunda etkili olan efsaneler yörede oldukça iyi bilinmekte ve halen anlatılmaktadır.

“Şindi eskiden bizim köyde haça gidip gelilermiş Antala Elmalıya Abdul Musaya kadar gidip ziyaret edip gelen Şairvan Müneyis Üstadı Ocağı, Şairvan Veli Dede Ocağı burdaki dedeler Kerbelaya giderler, niyaz ederler Abdal Musa da yani olduğu işde kış olduğu dönemde de Elmalı yöresinde oturan işde o zatın yaşadığı yere gideller ordan aldıkları bilgilerle, ordan aldığı görgülerle yıllardan beri yani tabi ki biz bilmiyoruz atamızdan dedemiz yıllardan beri aynı bu Abdal Musayı devam etdiriyollar ya tabi burdan giderken Hacı Bektaş’a önce uğrüyollar Hacı Bektaşdan sonra Abdal Musaya gidiyollar, işde bize orda anladıkları şu Abdal Musa Tekke Köyü Tekke yöresinde dört dağın arasında Antalyada Hacı Bektaş’ın çok yakını amcası oğlu babası da şu anda Hüseyin Gazi’nin oğlu orda sevilmiş sayılmış bi insan. Aşı ekmeği yenen işde böyle yeri olan yurdu olan bi komutan geliyor, askerler aç işde Abdal Musaya diyor ki bize yemek hazırla olur diyor, Abdal Musa bi gazan guruyor, komutan gelip bakıyı bakıyor ki kime yete diyor rivayete göre yani daha biz bilmiş değiliz bizim büyüklerimizin anlattığına göre komutana diyor ki siz yeyin, eğer yetmezse ben tekrar askerlerinizin tümünün garnını doyuracam, işde tabii ki Abdal Musa eşgına diyoruz ya Abdal Musa aşgına bşiriyor, asgerler yiyor gendileri yiyor, halen bakıyollar ki, o gazanın

içinde bişen pilav halen orda var...Bitmiyo komutan Abdal Musaya secde etmek isdiyo yani bi hata etdim filan diyor ki bundan sonra düzgün ol, yani eline beline düzgün ol git nereye gidersen git diyo işin ras gelsin diyo, işde o geleneği de bizim büyüklerimiz....en büyük benim hoşuma giden olay şu ben on lira veriyorum, siz yüz lira verirsiniz, muhtar iki yüz veriyö bunu bi harman ediyoruz, e ben fakırım on tene çocuğum var örnek veriyim, yüz verenin de bi çocuğu var veya iki çocuğu dağıtıldığı zaman lokma olmaya giderken bana on kelgür veriyorsunuz, yüz lira verene de iki kelgür yani eşitçe hakça bi düzen oluyor en büyük anlamı bu”.

Abdal Musa'nın kişiliğine duyulan saygı gereği yapılan Abdal Musa Cemi yerel takvime bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Öncelikle Perşembe günü giysiler yıkanır, hazırlık yapılır. Kızık Köyü'nde kutsal balıkların bulunduğu suyun kenarında mumlar yakılır, mezarlık ziyaretleri yapılır, ertesi Cuma günü ise Abdal Musa Cemi düzenlenirdi. Abal Musa Ceminin zamanı ve geleneğine ilişkin kaynak kişi anlatısı şöyledir;

“Geçmişte valla son hesap yirmi günle bir ay arasında geçdi mi yapılyodu, kışın...Zehmeri evet zehmerinin yirmi yirmi beşi geliyodu, çünkü öyle bir zaman oluyodu ki bizim buraya ben işde 60, 59-60 a benim aklım çok iyi yetiyor, şu gadar camımız varıdı pencere şu biçim yani hiçbi cam yok, çamura bölünmüş filan, bazen galkıyorduk ki kar o birinci katı yağmış ev gapgaranlık. Şindi o havta Musanın yapıldığı dönemde damların üzerine biz normal gardan çıkıyoduk, merdiven falan veyahut da yolakdan falan çıkmıyorduk, o tam zehmerinin tam zahım döneminde kış yarıyı yapıyollardı şey...Abdal Musayı yapıyollardı....Abdal Musadan sonra Cuma günü...”

Malatya'da eskiden beri halk arasında iki çeşit takvim bilinmektedir. Bunlardan ilki şu an da yürürlükte olan miladi takvimdir ve buna “hökümet hesabı” denir. Diğer i ise resmi takvimden farklı olan, yöreye özgü takvim olan “baba hesabı”, “rum hesabı” veya “son hesap” olarak da adlandırılan takvimdir. Yerel takvime göre kış mevsimi 90 gün sürmektedir. Bu 90 günlük sürenin en sıkıntılı dönemi ise 45'er gün sürdüğü bilinen zahmarı(zemheri) ve zahmeti aylarıdır. “Zahmarı”nın bitiş tarihi şu an kullandığımız takvime göre 26 Ocak tarihine denk gelmektedir ki kışın yarılanması anlam taşır. Yörede genel olarak kış yarısı bu tarihe denk gelse de Ocak ayının son haftası içerisinde, kararlaştırılan bir günde kış yarısı törenleri yapılabilir. Kışın yarılanmış olmasının verdiği sevinç sebebiyle bu kutlama geleneği gündeme gelmektedir.

Kış yarısı geleneği, sadece Arguvan İlçesinde değil, Malatya İli genelinde yerel takvime bağlı olarak gerçekleştirilen en eski uygulamalardan birisidir. “Kış yarısı” veya “yılbaşı(seri sole)” olarak adlandırıldığı da olmaktadır. Kış yarısı törenini, o yılın bolluk ve bereket içerisinde geçirilmesi, insanların mutluluğu için dileklerin dilendiği bir tür yılbaşı eğlencesi olarak değerlendirmek gerekir. Kış yarısı yörede erkekler tarafından organize edilir, genç erkeklerin ve çocukların katılımıyla gerçekleştirilir. Kış yarısından önce bu işin organize edilmesi gerekir. Tören sırasında görev alacak gençler toplanarak planlama yaparlar. Köydeki bütün evler

gezilecek, evlerden yiyecekler toplanacak ve bu sırada çeşitli seyirlik oyun gösterileri yapılacaktır. Köyün delikanlılarından oluşan grupta seyirlik oyunlarda görev alanlar koca(yaşlı), gelin, kadı, arap, deve, bekçi, köpek, canavar gibi roller için hazırlık yaparlar, maske takarlar ve giysilerini buna göre giyerler. Bunlara aynı zamanda “kış yarıcıları” adı verilir. Görevli grup herhangi bir evin kapısına geldiğinde kapı çalınır ve içeriden ev sahibi çıktığında, sırtında heybesi ve elinde bir çanak olan görevli kişi; *“Fatma bacı kış yarısına geldik bizim kış yarımızı ver”* der. Fatma Bacı kış yarıcılara dönerek, *“hele bir oyun yapın ben seyredem ondan sonra hakkınızı verem”* der. Bunun ardından kostümlü oyuncular tarafından orada bir gösteri yapılır. Kimi zaman da oyuncular mani söyleyerek ev sahibinden isteklerini dile getirmiş olurlar;

Hayadan hayaya

Yılan öttü kayaya

Verenin bir oğlu olsun

Vermeyenin bir kızı olsun

Onu da Allah geri alsın

Bunun üzerine ev sahibi de un, yağ, bulgur cinsinden yiyeceklerden veya para olarak hediyelerini verir. Kimi zaman da ev sahibi kış yarısı toplayan grubun üzerine su serper. Böylece o sene yağmurun çok yağması, yılın bolluk ve bereket içinde geçmesi dilenmiş olur. Toplanan yiyeceklerin bir kısmıyla yemek hazırlanır; bir kısmı satılır. Toplanan malzemeye pilav, kömbe gibi şeyler hazırlanır. Kış yarısı yemeği adı verilen bu yemeğe tüm köylü davetlidir. Kış yarısı törenleri il genelinde ana hatlarıyla böyle olmaktadır.

Yörede kış yarısı geleneğinin oldukça eski bir gelenek olduğu, öyle ki konar-göçerlik zamanından kalma olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar günümüz koşullarına göre değişiklikler göstermeye başlasa da köy halkının geleneği koruma çabalarını da yansıtmaktadır:

“İşde Gızıloğlan namında birinin devesi yayılıyomuş demişler ki Eymirliler deveyi ver burayı sana vererek demiş ki niye vererek demiş zaten benim devem yayılıyor, yani çiftcilik de hayvanlar üzerine sanyom köylüler bir araya gelilermiş, bahar yaklaştı artık baharın bir özlem duyarak bahar gelecek hayvanlarımızı kurtaracağız, kendi adalarında bi şenlik bi orta oyunu bir de topladıkları fakir zengin, fakiri işde bi teneke bulgur veriyor veya yarma veriyor her neyse öbür fakir da bi mucur veriyor, bunlar bi harman ediliyor, köy meydanının herhangi bi yerinde pişiriliyor herkeşe eşit bi şekilde nüfus başına bi keygür diyoruz o zaman keygürle eşit bi şekilde dağıtılıyor duası okunduktan sonra kış yarının en büyük anlamı bu. E bu orta oyunu için ne var? İşde o bi göçerin neyi olur örneğin işde deve esgiden en fazla deve at işde beraberinde yaşlılar beraberinde gelini kızı bunları korumak için gençler sözüm ona iki-üç tane de köpek biz bunu bi orta oyunu olarak hazırlıyoruz işde davul-zurna eşliğinde köy meydanında bazı evlerden de hak alarak köy meydanına geliyoruz o halay, buna benzer işde milli oyunlarımızdan oynanarak topluma bir lanse

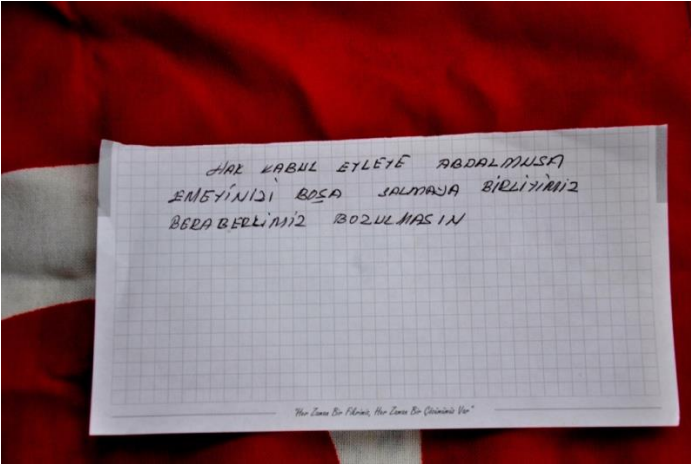
ediyoruz, yani geçmişlerimizi en fazla unutmamak için biz kış yarısı bundan dolayı yapıyoruz.”.

Konuyla ilgili çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz Arguvan/Kızık Köyü’nde kış yarısı töreni 31 Ocak tarihinde gerçekleştirilmiştir. Gelenekte kış yarısının tam olarak tarihini kaynak kişi anlatımında bulmak mümkündür;

“Daha önce ha kış yarının anlamı şu...Son hesap Aralık 13 de başlıyor Mart 13 de bitiyor 90 gün hesaplıyoruz, 90 gün kış yarısı ne zaman olur 45 gün...40 zehmeriden alıyor 5 de zahmetinden alıyor 45. Günü kış yarı oluyor anlamı tarih olarak bu... Kışyari oluyor yani tek anlamı bu... Rum hesaba göre...Hesaba göre evet, şimdi bunu yıllardan beri atamız dedemiz yapıyordu biz de gelenek göreneklerine uyarak biz de kaldıkları yerden devam ediyoruz, en büyük anlamı şu...şimdi bunlar konar-göçer, hayvancılıkla geçiniyorlar...”.

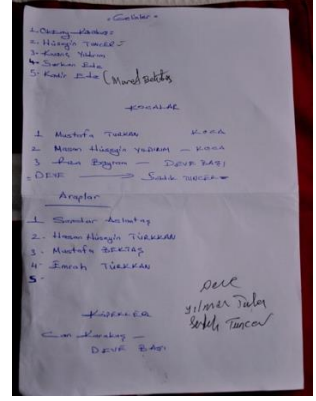
Kış yarısı töreni son zamanlarda kamuda görev yapan kişilerin de katılımını sağlamak amacıyla daha çok hafta sonuna denk getirilmeye çalışılmaktadır. Bu sebeple bir hafta önce veya bir hafta sonra da olabilmektedir. Kızık Köyü’nde de kış yarısı kutlaması genel olarak diğer yerlerle benzer biçimde yapılmaktadır. Ancak buradaki fark, eskiden beri kış aylarında yapıldığı bilinen Abdal Musa Aşı olarak bilinen törenle kış yarısı töreninin birleştirilmiş olmasıdır.

....”Şimdi ikisini ayrı ayrı yaptığımız zaman şimdi dışarıda mesela memurlar talebeler mesela köylülerimiz yazın gelip güzün mesela şehirlere göçenler onlar da bir arada olması için ikisini birleştirdik yani....yani 20 yıl oldu 95-96 dan beri 20 yıl muhdarlıkyapdım o 20 yıldan beri devam etdirip...Musaynan şeyi beraber yapıyoruz...”

Son yirmi yıldan Abdal Musayı Anma töreniyle kış yarısının birleştirilerek gerçekleştirildiği bu şekilde ifade edilmektedir. Kızık Köyü Cemevinde görmüş olduğumuz yazı ise Abdal Musa töreninden beklenenin ne olduğunu gayet iyi anlatmaktadır.

Kızık Köyü'nde Abdal Musa Cemi öncesinde eskiden beri her zaman mutlaka mezarlık ziyareti yapma geleneği vardır. Bu kural Abdal Musayı Anma töreni kış yarısı kutlamasıyla birleştirildikten sonra da değişmemiştir. Mezarlık ziyaretinin önemini kaynak kişi anlatısında da bulabiliyoruz;

“Yok şimdi biz yanı şu diyelim şu anda 2016 yılında yaşıyoruz atalarımız dedelerimiz en başta bir Atatürk sevgisi, bayrak sevgisi, vatan sevgisi hiçbir zaman gönüllerinden düşürmediler bize de bu aşırı vurdular dutduk, aynı onların aşısından devam ediyoruz. Şimdi bu gelenek görenek olarak şimdi onları anmadan onların geleneğini yürütmek de yanlış bi şey işde mezarlığa gidiyoruz öbür dünyaya vefat edip gidenler işde üyke için canını veren şehitlerimiz, önderlerimiz vatan için ölenler onlara bir orada dua ediyoruz en sonunda diyoruz ki geçmişlerin ruhu için rızanül fatiha, fatihayı okuyoruz ondan sonra onlardan razılık alıyoruz razılık anlamında bu görevlerini yapıyoruz yapmaya da devam edeceğiz”.

Kızık Köyü'nde törenden bir gün öncesinde hazırlıklar yapılmaktadır. Bu hazırlıkların en önemlileri kurban kesimi ve törende gerçekleştirilen oyunlarda kullanılacak olan maskelerle giysilerin elden geçirilmesi olmaktadır. Geçmişten beri uygulanan kış yarısı törenlerinde aslında kurban kesilmez. Ancak Abdal Musa'yı Anma töreni için eskiden beri kurban kesildiği için buna uyulmuştur.

“...Kış yarısı için böyle bir şey kesilmez bu Abdal Musa için kesilir, kış yarısı köyden mesela gençler işde bi oyun yaparlardı aynı böyle şeylerden, köyü bi dolaşırlardı, yani bulgur, para ne şey yaparlarsa verillerse alırlardı ha bu bulguru satarlardı, satar bi gurban alırlardı yani alırlar köy meydanında keser işde orada dağıtırlar yerler yani kış yarısı bu şekilde şey yaparız, şimdi şey olduğu için Abdal Musaynan beraber yapıyoruz....”.

Maskelerin elden geçirilmesi işlemleri devam ederken bir yandan da sergilenecek oyunların ve oyunlarda görev alacak kişilerin seçimi yapılmaktadır. Bu hazırlıklar genel olarak bir tiyatro oyunun düzenlenmesi ve provasının niteliği biçiminde görünmektedir. Maskelerin hazırlıklarını yapanlar da oyuncular da

tamamen erkeklerden oluşur. Oyunlarda var olan kadınlar(gelinler) de aslında kadın kılığına girmiş erkeklerdir. Oyuncuların görevlendirilmeleri ise belli bir oyun ve senaryo dahilinde olabilir. Tüm bu konular törenden bir gün önce yapılan hazırlıklar sırasında konuşulur. Oyunlarda daha önce görev almış olan köyün yaşlı ve tecrübeli kişileri gençleri bu konuda yetiştirir.

“Şimdi görev alanlar tüm erkek, fakat giysi olarak üç tane gelin giysisi iki tane de kız gelin giysisi fakat bunlar erkek tabii giydirdiyo kuşandırdiyo geline kıza benzer şekilde yapıyoruz yani tüm görev alanlar erkek...Arap deriz yani onları koruyan bekçi görevini yapan koruma şeyi olarak Arap deriz onlara bi de bu hocalara yani işde kabakdan yaptığımız kafalar var kabakdan onlar da yaşlı ihtiyar insanlar, işde onların yanında da birer tane ihtiyar aileleri onlar da erkek oluyor işde bi de devenin başını çeken bir yaşlı işde devenin başını çekiyor onlar da işde devenin arkasında önünde geliyolar....Mutlaka her zaman deve şey olur...Şimdi deve, deveyi çeken yaşlı en yaşlı adamın önünde Türk bayrağı yani Türkiyenin en büyük kanla yoğrulmuş bayrağını asiyo önce o gidiyo yani, o şey başı göçün başı o yaşlı adam oluyo...Göç işde geliyor, işde göçerek geliyor, işde burada işde kendilerine nerden geldiği soruluyo mesela nerden geliyosunuz nereye gidiyosunuz onlar işde diyor felan yerden geliyoz kış dolayısıyla bir yere sığınacağız orda geliyolar işde köyde bikaç saatlığına bize müsaade eder misiniz burda bikaç saatlığına misafir eder misiniz falan tabi ki köy bi aşiret köyüdür misafirperverdir, orada ağırlanıyo onları ağırlanınca orda oturunca kızın biri kaçıyo, kızın biri kaçıyo...Kızın biri kaçıyo, kaçınca tabi bunlar o arada Araplardan biri geliyor orda işde babası veyahut da dedesi hangisi yaşlıysa önderleri hangisiyse ona geliyor diyor ki boşye böyle diyor felan kız kaşdı kaşmış hadi bu adam köydeki ya ağa veyahut da köy heyetinizden yetkili kimse yok mu diyor, benim kız kaçmış...Ha ne yapmamız gerekir? Bunu eğer kız kendi gönüyle gitmişse bunu uyuşturamaz ve oğlana verecez ha bunu orada geliyor gidip gelini kızı buluyolar

getiriyolar babasının huzuruna babası işde orda niye kaşdın kızım şey yapsaydın gönlünle verirdim o da diyo ki gönlüm vardı kaşdım diyor, gönlünle mi kaşdın diyo diyo ki gönlümün kaşdım ha o zaman birisi de araya giriyor mesela köylü vatandaşlar bunu Allahın emriylen isdeyelim madem kendi gönlüynen şey yapmış bunu razılıkla orada isdeme oluyo bunlar şey olduğu zaman orda nikah gıyılıyo Allahın emriylen de bunu isdiyo ne yapıyo o zaman diyoz ki ya bunu uylaşdık Allah hayıllı eylesin düğünümüzü de tutabiliriz ha davul-zurna çalar ordan da oynarlar yani bu şekilli gideriz en sonunda da kurbanlar lokma bişer, lokmaları vatandaş dağıtır yer... ”.

Oyunda görev alan kocalar, gelinler ve arap

Kızık Köyü’nde Kış yarısı ve Abdal Musayı Anma töreninin ortak noktalarından birisi de köydeki tüm evleri dolaşarak yiyecek türünden hediyeler toplamaktır. Evleri dolaşan erkekler grubuna “Abdal Musa’nın askerleri” denir. Toplanan yiyecekler Abdal Musa aşkına toplanır ve yapılan yemekler hep birlikte yenerek toplumda birlik ve beraberliğin tesisi sağlanmış olunur:

“Evet öncelikle şimdi o Abdal Musanın asgerleri diye mesela dolaşılır. Abdal Musanın asgerlerine tutarlar mesela besdilidir, cevizidir, tududur, yani çeşitli evinde ne varısa onları onun heybesine goyallan Abdal Musanın asgerleri yesin diye yani bu şekil köyü dolandır...biz Abdal Musaynan kış yarının dolanma şeyi hemen hemen hepsi aynı...Çünkü bi harman oluyor ikisi de, fakir zengin bi harman oluyor olduğu için...Toplam olarak aynı...Evet tüm evler dolaşılır...ceviz, besdil yani ne şey yaparsa mesela öncelikle paraynan bulgur...”

Günümüzde artık evlerden toplanan şeylere ihtiyaç yoktur. Bugünlerde yenecek olan yemekler için günler öncesinden hazırlıklar yapılmakta ve herkes büyük bir organizasyonun parçası olarak etkinliğe davet edilmektedir. Ancak yine de köy içerisinde davul-zurna eşliğinde oyunlar sergilenerek dolaşılır ve evlerden yiyecek maddeleri toplanır. Bu dolaşma artık semboliktir ve geleneğin yerine getirilmesi amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Geleneğe göre eskiden yapılan Abdal Musa Ceminin vazgeçilmez bir parçası da kurban kesilmesidir. Kurban kesildikten sonra eti pişirilerek lokma dağıtılır, bu etle başka yemekler de yapılır ve hep birlikte yemek yenir. Son

zamanlarda Abdal Musa ve Kış Yarısı Etkinliği bir arada yapılmaya başlandıktan sonra da bu geleneğe uyulmaya devam edilmiştir.

“Etli Pilav...Etli pilav oluyor bazen kızartma oluyor, işde yarın fasülle olacak, pilavla beraber bunlar oluyo artık günün o yılın şartlarına göre duruma göre yapıyor bunu elinden gelen arkadaşlarımız da var çok iyi bi şekilde beceren...Eskiden beri atamızdan dedemizden gördüğümüz gibi devam ediyor....”.

Son zamanlarda geleneğe uygun olarak etli pilav ve yanı sıra diğer yemekler de gelecek misafirlere göre hazırlanmaktadır. Ancak Abdal Musa törenlerinin en temel ve tek yemeği etli pilavdır. Bundan elli yıl kadar öncesine gidildiğinde Abdal Musa töreninde hazırlanan etli pilavın ne kadar önemli olduğunu kaynak kişilerinde hatıralarında görebiliyoruz;

“....İşin ana gerçeği ben çocukdum 12 yaşında 11 yaşında Allaha yalvarıyım ki Abdal Musada garnımız doysun da bi etinen pilav yiyem...hepimiz öyleydik...”

Kurban kesimi sırasında dikkati çeken bir başka nokta ise esprili konuşmalara da sahne olan açık arttırma olayıdır. Kurbanlık olarak kesilen hayvanların iç organları açık arttırmayla satılır ve köye gelir olarak kaydedilir.

“Kurban kesilirken işde iki kurban, üç, dört, beş neyse bunların bi kellesi oluyo kelle paça diyoruz, bunların bi ciğerleri oluyor, bunlar vatandaşlar arasında biraz daha gelir olsun veya katkı sağlasın diye açık artırmayla bunlar satılıyor, işde İbrahim beş diyor, Adnan on diyor, Musa on beş diyor siz yirmi diyorsunuz en son yirmi verende kalıyor, o geliri de Abdal Musanın gelirine katıyoruz, masrafa veya gelire ekliyoruz ondan dolayı...”

Abdal Musayı Anma ve Kış Yarısı Töreni Kızık Köyü’nde geçmişten günümüze uzanarak gerçekleştirilmektedir. Tören sırasında düzenlenen, teatral yönleriyle dikkatimizi çeken oyunlara bakıldığında dünya üzerindeki en eski konuların ve yöre halkının tüm bir göçerlik yaşantısını yansıttığını görebiliyoruz. Oyunlarda kadınlara yer verilmemesi ise, geçmişten beri getirilen güçlü ataerkil yapının bir gereği olduğunu düşündürmektedir.

Gerek Abdal Musa Cemi gerekse kış yarısı kutlamasının tarih olarak nispeten yerel takvime göre eski zamanına uygun olarak yapıldığını söylemek mümkündür.

Ancak son zamanlarda bu geleneğe tanık olmak, çocukluğundan kalma bir hatırayı yaşatmak düşüncesiyle gelmek isteyecek çok sayıda insanın olabileceği düşüncesiyle hafta sonuna denk getirilmeye çalışılmaktadır. Etkinlikle ilgili duyurunun günler öncesinden yapılması ve civar köylerde bu geleneği sürdürülmemesi nedeniyle hem civar köylerden hem de büyük şehirlerde yaşayan Arguvanlılardan büyük ölçüde katılım olmaktadır. Her iki geleneğin birbirine yakın zamanda olması nedeniyle birleştirilmiş halde uygulanması, gelenekteki farklılıkları ortadan kaldırmış durumdadır. Kış yarısı töreni sırasında kullanılan maskelerin ve giysilerin hala saklanıyor olması ve seyirlik oyunları bilen yaşlı kişilerin yönlendirmesiyle gençler tarafından hemen oynanabilmesi Kızık Köyü’nde bu geleneğin ne kadar güçlü olduğunun bir göstergesidir. Etkinlikten bir gün önce başlayan maskelerin gözden geçirilmesi, oyunun planlanması ve sergilenmesi, kurbanların kesilmesi ve yemeklerin hazırlanması köy halkının özverili çabalarıyla, yardımlaşma ve dayanışma ruhuyla gerçekleştirilmiştir. Abdal Musayı Anma Töreni olsun Kış Yarısı Töreni olsun geçmişte olduğu gibi bugün de birlik ve beraberliği sağlamanın örneği olmuştur.

Hızır Günleri:

Yöre takvimine Şubat ayında cemrelerin düşmeye başlamasından önceki haftaya “avare hafta”, ondan sonraki haftaya “Hızır haftası” adı verilmektedir. Malatya ili genelinde Hızır haftasının önemi yörede yaygın bir inanış olan Hızır Nebi inancından kaynaklanmaktadır. Bu haftada Hızır’ın atına binmiş olarak dünya üzerinde gezdiğine inanılır. Hızır haftasında üç gün kadar sürmesi beklenen soğuk havalardır. Hatta bu dönemde kar yağarsa “Hıdrellez sakalını ağarttı” denir.²

Malatya İli’nde bu inancın yaygın olduğu köylerde Şubat ayının 13’ünden itibaren başlayan hafta içerisinde üç veya yedi gün oruç tutulur. Bu hafta içerisinde kömbe yapılarak komşulara dağıtılır ki buna Hızır Kömbesi adı verilir. Bu

²YB1991.003 Hüseyin Şahin Derlemeleri.

kömbelerden bir tanesinin içine boncuk konur; bu boncuk kime gelirse o yılın şanslısı odur. Yine Hızır haftası içerisinde buğday kavrulur, kavrulan buğday sokuda çekilerek “Hızır Kavutu” yapılır ve hafta boyunca tüketilir³.

Kızık Köyü’nde de Hızır Nebi inancına bağlı olarak 13 Şubat-15 Şubat tarihlerine Hıdırellez adı verildiğini görüyoruz. İnsanların birbirini en fazla ziyaret ettiği bayram günlerini çağrıştıran Hıdırellez zamanının inanç bakımından da oldukça zengin bir içeriğe sahip olduğunu söylemek mümkündür.

“Hıdırellez de bahara doğru oluyor...13 Şubat 15 Şubat arası üç gün...Hıdırellezde Hıdırellez üç gün oruç tutuyollardı işde yaşlılar ekmek yağlallar, sacüstü yapallar veyahut da küllük yapallardı komşular birbirine gelirdi hatırlardı yani en büyük zaten neyi varmış ki hiçbi şeyi yok...Hıdırellezde en çok dileği olanlar genç kızlar tutardı...Genç kızlar çok dutarlardı işde o andaki yani geçmişde şimdi pek onlar da tutmıy ya...Şeye göre su içmiyomuş üç gün, üç günden sonra son günü hangi sevdiği erkek su verirse onnan evlenme şeyi varıymış...İnancı varmış...Variyetli olan mesela davarı felan olan kesiyodu yani üç gün oruç dutup oruç dutduktan sonra bi şey kesiliyodu...”

Hesaplı Kış:

Geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan topluluklarda resmi takvimden daha farklı bir takvimin kullanıldığını söz etmiştik. Bu takvime göre mevsimlerin adlandırılması ve süreleri, mevsimler içerisinde dikkat edilmesi gereken dönemler bilinmektedir. Kış mevsimini bilmek, uzun ve sert kış koşullarından hayvanları korumak çok önemlidir. Bu sebeple Anadolu genelinde yerel takvim içerisinde değerlendirebileceğimiz bir “hesaplı kış” tabiri vardır. Kızık Köyü’nde de bu anlamda kış mevsimi içerisindeki hesaplı kışa dair bilgi kuşaklar boyunca aktararak günümüze kadar gelmiştir. Kızık Köyü’nde hesaplı kışın doksan gün sürdüğü bilinmektedir. Doksan günlük hayvan yeminin depolanarak hayvanların bahar mevsimindeki yeni yeşeren otlara yetiştirilmesi gerekir. Yöre takvimindeki neredeyse atasözü haline gelmiş olan “üç elli yaz belli” sözü ise doksan günlük sürenin yeterli olmayacağını, asıl sıcak havalar için Hıdırellez zamanını beklemek gerektiğini ifade etmektedir.

“ 90 gün 13 Aralıkta başlıyo Mart 13 de bitiyor...Üç elli yaz belli... Üç elli 13 Martta bitmiyo işde karı kocaya denk geliyor o...O zaman tam yaz geliyor...Şimdi eskiden bizim burda kervan geçermiş, yani kervan bu İpekyolu mu diyollar ne işde dönüyor şurda işde hanlar var Garahan Gızılhan eskiden buralarda kalıarmış gışın geçerken bizim köyde misafir olmuş oturmuşlar işde demişler ki siz kaç aylık alaf yapıyorsunuz? Alaf demek hayvanların gışın yiyeceği saman, ot filan, valla biz 90 günlük yapıyoz demişler, peki demiş bu gar gakkırdar 6 ay yaparsa neydiysiniz dimiş yatarsa, yani gara bakmış gakkırdamak demek donmak anlamında...90 günlük işde hayvanların yem

³YB1991.003 Hüseyin Şahin Derlemeleri.

yiyeceğini tahmin ediyollarmış fakat o kadar bi don oluyormuş ki yani keçileri donla götürüyollardı, bizim bu yukarlar meşe, meşenin filizlerini yedirip getiriyollarmış kevranbaşı da demiş ki peki bu gar gakkırdar altı ay yatarsa ne ediyiniz? O zaman döşürmeye gidiyeler aşşalara şey getiriyollar saman getiriyollar, arpa getiriyollar...”

Cemreler:

Hesaplı kışın 13 Aralık-13 Mart tarihleri içerisinde olduğu kabul edilirse Şubat ayının sonunda başlayıp 13 Martta biten soğuk havalara genel bir ifadeyle “hafta soğukları” denir. Bu tabir aynı zamanda üç hafta sürecek olan cemreleri ifade eder. Yörede hesaplı kış içerisinde Hızır Haftasından gelen üç haftaya Cemreler veya “Yerin-Suyun ve Havanın Közü” adı verilmektedir. Cemreler düştükten sonra en soğuk havaların geride kaldığına inanılır. Kızık Köyü’nde ise havadaki belirli bir sıcaklık yükselişinin yanı sıra cemrenin kar üzerinde görülebilen küçük bir böcek olduğuna inanılmaktadır.

“Cemre Şubatin 20 sinde ilk cemre havaya, 26 sında suya, Mardın 3 ünde toprağa düşer....Havaya düşer hava ısınır suya düşer su ısınır toprağa düşer toprak ısınır, ondan sonra bahar tamamen geldi... Yook cemrenin en büyük anlamı bu...Cemre yani bizim atalarımızın dedelerimizin gösterdiği böyle kar olan yerlerde siyah siyah... karın üsünde bir böcek cemre dedikleri böcek siyah böyle çok ufak...bir böcek cemre dedikleri o...”

Mart Dokuzu:

Doksan gün süreceği hesaplanan kış süresinin tam bitiş tarihine rastlayan dönemde olan ve fırtınalı geçmesi beklenen birkaç günlük süreye Mart Dokuzu adı verilir. Malatya ili genelinde bilinen bir “doksan cücüğü” tabiri vardır. Daksan cücüğü adı verilen kuşun 13 Aralıkta doksan tane taşı alarak yuvasına girdiği ve kış süresince her gün bir taşı alarak dışarı attığı anlatılır. Toplamda doksan taşın atılması bittiğinde hesaplı kış da bitmiş sayılır.

Kızık Köyü’nde de Mart Dokuzu hesaplı kış bittikten sonra görülebilecek olan belirli fırtınalardan birisi olarak bilinmektedir. Ancak yine de bu fırtına tehlikeli görülmez; çünkü bu dönemde dışarıda kalınsa da donma tehlikesi ortadan kalkmıştır. Yörede Mart Dokuzu aynı zamanda baharın müjdecisi olan leyleklerin gelme zamanı olarak bilinir. Leyleklerin nasıl geldiğine bakılarak o yıla ilişkin yorumların yapılması ise bu tarihin aynı zamanda yeni bir yılın başlangıcı olarak algılandığını anlamına gelmektedir.

“Leylek demiş ki sekize gelmem dokuza galmam...ben de inanıyorum bizim buraya leylek sekizinci gece gelir dokuzda görülür... Mart...Sekize galmam dokuza galmam...Şimdi şuna inanılardı leylek acaba sap mı getirdi saman mı? Eger saman getirdiyse bolluk olacak çaput getirdiyse ölü bol olacak bu inanç varıdı...”

“Şindi böyle bu odada oturiyeler işde rahmetlik bu İbiş Dayı da yaşlı tabi şindi derlerdi ki bi kevranın varımış üç oğlu var işde dellermiş ki Mart Dokuzundan sonra gidin gece yarisından sonra Mart Dokuzu 12

den sonra çıkarsan dışarda kalan adam ölmez, ama Mart Dokuzundan evel dışarda galısan ölür. Şindi büyük oğlu demiş ki baba demiş ya akşamdan gidek nolur filan demiş işde kevranı babasını dinlememiş ortancı kardeşiyne gitmiş küçük kardeşi gitmemiş işde Zigana Geçidi mi diyler bilmem Cigana bi şeyler lafi işde dedemgil Ziganayı ne biliydiler o zaman anlatıyler bi sarp geçitden geçerken fırtınaya yakalanmışlar Mardin 22 gecesi orada katırı işde beraber götürdüğü satacağı eşyalarının beraber vefat etmişler, bize vasiyet ederdiler işde Mart Dokuzuna gadar gece dışarda galman işde hayvanları götürmen büyüklerimiz bize böyle vasiyet ederdi...”

Kocakarı Soğukları:

Kocakarı soğukları tabiri de Anadolu genelinde çok bilinen ve anlatılan belirli soğuk havalar için hala kullanılmaktadır. Kızık Köyü’nde de bu havaların şaşırtıcı yönleri olabileceği ve buna göre tedbirli olunması gereken bir dönem olarak bilinmektedir.

“Karı koca 20 Nisan, 21-22-23 üç gün...Karı koca yaylaya göçüyollar, hava güzel Nisan ayında her taraf güllük gülistanlık işde oraya gidiyollar göç indiriyollar davarlar yayıllıy 20 Nisan artık tarih olarak 21 veya 22 akşam bi soğuyor gece bi kar yağıyor bütün davarı mavarı bütün gırılıyor ölüyor, bir gidik galıyo o da sele eskiden selenin altında bi gidik galıyor, bu gidik canlı sabahleyin galkıyollar tabi ki adamlar bitmiş garı goca yanı gidik bakıyollar üzülüyollar tabi işde öğlen vakdi bi güneş doğuyor, kar gidiyo her taraf güllük gülistanlık oluyor, yaşlı gadın gidiyor çimene oturuyor yayıl götüm yayıl diyi bundan sonra...Karı kocanın hikayesi bu...”

Mihrican:

Sonbahar döneminde tam havaların sıcak gittiği zamanlarda, tahminen Ekim ayı ortalarında olacağı beklenen, birdenbire gelen soğuk hava dalgasına yörede bu isim verilmektedir. Sebzeleri olumsuz yönde etkileyeceğinden tedbirli olunması gereken bir zamanı ifade eder.

“Yani o sonbaharda şey vuruyodu otları ne vuruyodu mehrican mehrican...Ya mehrican işde o zaman çok soğuk oluyor sebze işde domates biber salatalık yonca çayır örneğin bunlar mehrican vurduğu zaman renkleri soluyo gaynar su dökmüş gibi oluyo onun adına da mehrican diyoruz...Mehrican...20 Ekimde 25 Ekimde o aralarda oluyo...”

Koç Katımı:

Anadolu genelinde ve Malatya’da son zamanlarda her ne kadar unutulmuş gibi görünse de en önemli mevsimlik törenlerden birisi koç katımıdır. Koyunların yavrulama dönemi hesaplanarak, yavruların kışın en sert bölümü bittikten sonra doğmasını ve yeni yeşeren otlardan yararlanarak daha iyi beslenmesini sağlamak

amacıyla gerçekleştirilir. Bunun için yaz mevsimi içerisinde belirli bir tarihte koçlar sürüden ayrılarak başka bir yerde besime çekilir. Koçlar 1-1,5 ay kadar ayrı tutulduktan sonra Ekim ayı ortalarında sürünün içine katılır. Halk arasında oldukça önemsenen bu koç katımı tam bir bayram havasında geçer. Koyunlar koçları tanıyabilsin diye koçlar rengarenk boyanır, kimi zaman da boynuzlarına meyveler veya farklı objeler, üzerine boncuktan yapılmış süsler takılabilir. Koçun boynuzuna takılan şeyler genellikle çobanın hakkıdır. Koç katımı yapıldığı zaman da silahlar atılarak ilan edilir. Bir yerde koç katımı yapıldığı zaman bütün köyün ilgisini çeker ve herkes katılmaya çalışır. Bu sırada özel yemekler yapılarak topluca yemek yendiği de olmaktadır.

Kızık Köyü'nde de geçmişte yapılan koç katımına ilişkin anılar halen kaynak kişilerin hafızasında yer almaktadır;

“Şimdiii son hesap Mart 9 da doğacak şekilde kuzuları koçu koyveriyollardı. Goç oynar yani goç böyle oynamak goçun oynaması anlamı şu koyunların peşi sıra dolar koklar moklar o zaman goçları ayırıyolar kuzularınan beraber evlere goyyolar işde goç salımı diyelim ki altı ayda doğuruyor ya kuzular işde dokuzuncu ayın 15-20 sinde bu yani bi tören yapılır gibi eskiden şimdi yapılmıyor da o goşları gırmızıya sarıya boyallardı alınının çatına güzel bir şey takallardı işaret, nуска takan goçlar vardı bi tören gibi götürülerdi akşamleyin akşamüstü salallardı goçları, çobana da bi hediye alulardı işde öyle bi goç salımı vardı...”

“Koç salımı” adı verilen koç katımı töreninin oldukça sade geçtiği kaynak kişi anlatılarından anlaşılmaktadır. Koçlar sürünün içine katılırken üzerine erkek çocuk bindirilirse yavruların erkek doğacağına inanılır. Koç katımı sırasında ise çobanlara mutlaka bir hediye veya bahşış verilir.

Hava Tahmini:

Tarım ve hayvancılıkla uğraşan topluluklar ve göçer toplulukların günlük yaşamında hava durumunu bilmenin yaşamsal bir önemi vardır. Doğadaki birtakım değişiklikleri ve hayvanların davranışlarını gözlemleyen insanlar bunlardan yola çıkarak hava tahminine ilişkin bilgiler elde etmişlerdir. Bu tahminlere zaman içerisinde yenileri eklenmiş ve bu bilgiler sonraki kuşaklara aktarılmış. Anadolu’da belirli bir kesim tarafından hala dikkate alınan bu bilgilerin büyük ölçüde doğru olduğunu söylemek mümkündür.

Kızık Köyü’nde şu anda kendi büyüklerinin verdiği bilgilerden yola çıkarak hava tahmini yapan kişilerin aktardığı birtakım bilgiler mevcuttur. Bunların başlıcaları hayvanlara ilişkin tahminler, aya, rüzgarlara ve bulutlara ilişkin tahminler olarak sıralanabilir;

Hayvanlara ilişkin tahminler;

“Yağmur yağıp da soğuyacağı zaman geçiler böyle dört ayak üsdüne durur üşümeye başlarlar gıyruğunu gısar öyle durur a böyle o zaman koyun pek belli etmiyor çünkü koyun yün olduğu için koyunda fazla üşüme olmaz yalnız sonbaharda çoban şafağa veriyosa goyunu

şafağa yani şafak dediğim şafak yıldızı doğduğu zaman o sürüyü çoban yatırıyor bu koyunlar yatıyor guyrugu böyle dönüyor ya o guyrugunu ısıtıyor o zaman koyunların...Geçiler zaten belli ediy bi tek koyun o zaman ısıyo”.

“Ehmet Emmime ben bi gün sordum işde merak etdim Ehmet Emmi nası biliyorsun dedim, dedi ki motorun gitdiği dahi iz asfalt dahil bir böcük çıkıyor bu böcük yokarıya temiz toprağı çıkartıyor bunun böyle çıkartıy çıkartıy tabi o çıkış yeri yokarı oluyo o toprak böyle edrafına doluyo o yağmurun işaretiymiş... Dürtme derler...Dürtme adına...yağmurun işareti o...”.

Aya İlişkin Tahminler:

“Ayın durumundan bu mevsimlerde şöyle belli olur, kış edeceğini belirliyor... Ay böyle dik şey olursa hilal şeyi kış çok olur derler...Ağzı yokarı olursa...Yokarı olursa ha...kış çok olur deller sene...diyelim ki çataktan veya diyelim gorudan doğuyo...doğduğu zaman etrafında bi harman diyoruz ay gibi on tane büyük görüyor e bunun beraberinde de yıldız doğarken biraz parlak doğmuy bizim akşam yıldızı doğar bu garşidan onlar sanki böyle puslu gibi doğuyor o bir havanın kötü olacağını işareti yüzde bin....”.

Rüzgarlara İlişkin Tahminler:

Güneyden esen rüzgara yöresel bir tabir olarak “aşağı yel” adı verilir. Aşağıyel estiği zaman havanın kurak gideceği tahmin edilir.

“Aşşayel de bizim bura sevmez aşşayeli niye ayran gurudur, ot gurudur sıcaklık olur işde kimi ayrangurudan diyi kimi aşşayel bi de bi ismi daha vardı aşşayel olarak adlandırıldı mı işde çölden gelen bi sıcak anlamında...”.

Doğudan esen rüzgara ise “perik” adı verilir. Perik estiği zaman mutlaka yağış olacağı düşünülür.

“Perik perik esdi mi yağış olur deriz... Perik perik doğu doğu...”.

Batıdan esen rüzgara ise “keçikıran” adı verilir. Bu rüzgarın da havayı soğutan bir rüzgar olduğu düşünülür.

Bulutlara İlişkin Tahminler:

“Bi de damızlık bulutları diyerdi esgi insanlar damızlık buludu böyle işde şu damızlık buluduydu derler bizde bakıydık işde neresi de damızlık var...Sis gibi yani... Çok kararmış böyle... Akım olan simsiyah mesela diyim ki bunun ikisi birbirine damuzluk atıy böyle damuzluk atmak yağmurun anlamı diyollardı...”.

SONUÇ

Bu çalışma 2016 yılında Arguvan İlçesi/Kızık Köyü'nde “Kış Yarısı ve Abdal Musa’yı Anma Etkinliği” sırasında gerçekleştirdiğimiz alan çalışmasında, büyük ölçüde kaynak kişilerle görüşerek yaptığımız derlemeler ve gözlemlere dayalı olarak hazırlanmıştır. Ayrıca Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi'nde yer alan konuya ilişkin belgelerden de yararlanılmıştır.

“Kış Yarısı ve Abdal Musa’yı Anma Etkinliği”ni belgelemek amacıyla yaptığımız çalışma sırasında yörede geçmişten beri kullanılan yerel takvime ilişkin bazı bilgileri de almak boynumuzun borcuydu. Zira yöre kültüründe oldukça köklü bir geleneği olan Abdal Musa Cemi ve Kış Yarısı Kutlama günümüzde kullanılan ve yörede “hökümet hesabı” olarak adlandırılan miladi takvimin dışında, “baba hesabı”, “çoban hesabı” veya “son hesap” olarak adlandırılan yerel takvime göre gerçekleştirilmektedir. Bu sebeple “Kış Yarısı ve Abdal Musa’yı Anma Etkinliği”ni kapsamlı bir biçimde ele almış olsak da, yöre takvimine ilişkin temel bilgilere de yazımızda yer verdik. Arguvan/Kızık Köyü'nde de “son hesap”a göre kış mevsiminin en sert günleri doksan gün olarak bilinmektedir. Ancak yaz mevsiminin gelişi ise “üç elli yaz belli” tabiriyle ifade edilmektedir. Bu hesaplı kış içerisinde yer alan belli başlı fırtınalardan olan cemreler, mart dokuzu, kocakarı soğukları hem tarihleri hem de etkileri bakımından iyi bilinmekte ve dikkate alınmaktadır. Bu tespitler, Anadolu geneliyle büyük ölçüde benzerlikler göstermektedir.

13 Aralık-13 Mart arasında sürdüğü bilinen doksan günlük sürenin ilk kırk günü zahmeri, ikinci kırk günü ise zahmeti olarak adlandırılmaktadır. Zahmeri bitip zahmetiden de beş gün geçince kış yarılanmış olarak kabul edilmektedir. Bir nevi yılbaşı kutlaması olarak da kabul edilebilecek olan kış yarısı töreni tam olarak bu tarihte yapılır. Alevi kültüründe yine kış aylarına özgü bir başka önemli gün ise Abdal Musa Ceminin yapıldığı tarihtir. Kızık Köyü'nde son yirmi yıldır bu iki önemli etkinliğin birleştirilerek, hafta sonuna gelecek biçimde-yerel takvimin dışına çıkılarak- gerçekleştirildiği görülmektedir. Son zamanlarda köylerdeki nüfusun oldukça azalmış olması nedeniyle, başka şehirlerde yaşayan köy halkından kişilerin törene katılımını sağlamak amacıyla hafta sonuna denk getirilmeye çalışılmaktadır. Kızık Köyü'nde kış yarısı törenlerinde yapılan seyirlik oyunların ve oyunlarda kullanılan maskelerin, giysilerin saklanmış olması, bunların her yıl hemen düzenlenmesi ve oyunların sergilenebilir olması yörede bu geleneğin ne kadar güçlü olduğunun ve zamana direndiğinin bir göstergesidir. Ancak törenin köy halkıyla sınırlı kalmayıp farklı yerlerden davetlilerin (hatta yerel basın) de katılımıyla oldukça medyatik hale geldiğini de söylemek mümkündür. Bu durum ise geleneğin değişim ve dönüşümünü daha da hızlandıracak gibi görünmektedir.

Yerel takvimde yeralan bir başka önemli nokta ise Şubat ayı içerisinde yeralan Hızır Haftası veya Hızır günleri olarak adlandırılan günlerdir. Alevi kültürünün önemli bir unsuru olan Hızır Nebi inancının gereği olarak bu döneme özgü birtakım geleneklerin olduğu tespit edilmiştir. Ancak günümüzde inanç boyutunun sürmesine rağmen geleneksel yönlerinin tamamıyla unutulmuş olduğu söylenebilir. Hızır günleri bugün artık yalnızca kaynak kişilerin hatıralarında yaşayan bir dönemdir. Rumi takvim içerisinde bir dönüm noktası olan 6 Mayıs Hidrellez tarihi ise, yöre insanı için anlamlı bir tarih olarak kaydedilemez.

Yerel takvimdeki önemli mevsimlik törenlerden birisi de koç katımıdır. Eskiden köylerin daha kalabalık bir nüfusa sahip olduğu ve nüfusun da yoğun olarak hayvancılıkla geçimini sağladığı dönemlerde koç katımı son derece önemli faaliyetlerdir. Koç katımının planlı olarak yapılması doğacak yavruların soğuk havalardan korunması ve baharda iyi beslenmesi anlamına gelir ki, bu ekonomik anlamda bir kazançtır. Bu pratik faydasının yanında koç katımı kendi geleneğini de oluşturarak pek çok yerde bir bayram havasında geçer olmuştur. Kızık Köyü'nde de geçmişte koç katımının oldukça kapsamlı bir şekilde yapıldığını söyleyebiliriz. Ancak günümüzde yaşanan ve yaşatılmaya çalışılanın ötesinde unutulmuş bir gelenek durumundadır.

KAYNAKÇA

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi ve Merkezine ait Belgeler:

- MD2016.0012(Ses kaydı)
- YB1991.003, YB1997.0068, YB1997.0069, YB1997.0070 (Hüseyin Şahin Derlemeleri)
- Fotoğraflar

ARGUVAN YÖRESİNDE BAZI TÜRBE VE ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR

Sabahiye NORAŞIN¹

1. Giriş

İnsan davranışlarını etkileyen en önemli unsurlardan birisi dindir. Din hiçbir zaman sadece bir görüş, tefekkür meselesinden ibaret kalmamış, aynı zamanda bir his ve iradeli olarak yapılan davranışların kaynağı olarak karşımıza çıkmıştır.²

Anadolu’da batıl inançları anlama ve yorumlamada Türklerin İslama giriş süreci önemlidir. X. Yüzyılda Türk Ulusları, büyük topluluklar halinde İslamiyet’i kabuledince, halk tarafından saygı duyulan şamanlar, Budizm ve Maniheizm papazları, kendi konumlarını tehlikeye atan yeni dine (İslamiyet’e) karşı direnç göstermek istemişlerse de, yeni dinin yerleşmekte olduğunu görünce ortama intibak etmeyi daha kârlı bulmuşlardır.³ Türkler İslamiyet’ten önceki inançlarından dinle çatışmayanları olduğu gibi, çatışanları ise İslam dininden aldıkları motiflerle besleyerek ona uydurmaya çalışmışlardır.

Olaya bu açıdan bakıldığında günümüzde Anadolu’daki ziyaret fenomeninin, daha çok İslam öncesi Şamanist dönemde atıldığını⁴ kabuledebiliriz. Şamanizm dini bir sistem olmaktan daha çok büyü ve sihrin ön plana çıktığı oldukça kompleks, büyüsel bir sistemdir.⁵ Gelecekte haberverme, felaketleri önleme, hastaları iyileştirme gibi özellikleri bakımından kerametler gösteren Türk veli imajıyla da benzetilmektedir.⁶

İslam öncesi inanç sisteminin önemli unsurlarından biri olan Atalar kültü, ataların ruhlarının yaşayanlar üzerinde rol oynadığı düşüncesine dayanan Türklerin bilinen en eski inanışlarından. Atalar kültü, İslamlaşma sonrası dönemde, yatır ve türbe kültürü içinde kendine hayat bularak maiyeti ve şekli değişmekle birlikte yaşamaya devam etmiştir.⁷

Yatır ve türbeler Gök Tanrı inancından da izler taşımaktadır. Gök Tanrı inancına sahip olan bir toplum, din değiştirmesine rağmen, eski inançlarını unutmamış ve mezar geleneklerini çok az değişikliklerle günümüze taşımıştır.

¹ Zonguldak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Folklor Araştırmacısı.

² Hans Freyer (1964) ; Din Sosyolojisi, Çev: Turgut Kalpsüz, A.Ü. Basımevi, Ankara, s.34.

³ Abdülkadir İnan (1962) ; Hurafeler ve Menşeleri, Nur Matbaası, Ankara, s.47.

⁴ A. Yaşar Ocak (1992) ; Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler, T.T.K. Yay., Ank., s. 11.

⁵ Yahya Mustafa Keskin (1999) ; “Turhal, Yeşilyurt ve Sulusaray İlçelerin Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyaret, İnanç ve Uygulamaları”, Fırat Üniversitesi İlah. Fak. Derg. Elazığ, s.185.

⁶ Ocak; a.g.e., s.11.

⁷ Halil Aydınalp, Türkiye’de Dini Hayatın Tarihsel Arka Planını Okumak-I: İslamiyet Öncesi Türk İnanç Sistemi ve Türklerin İslamlaşma Süreci, Toplum Bilimleri Dergisi, Temmuz-Aralık 2010/4 (8): 162.

Göktürklerin, Kutlu Kağanların yerini, evliyalar ve veliler almış, mezarlara ve mezar yapılarına yüklenen değerler ise devam etmiştir.⁸

Veli kültü; olağanüstü güçlerle donatılmış olup, Tanrıya yakın olduğu varsayılan bir kimliğin, Tanrıya ulaşmadan kişisel yardım taleplerine kadar varan, geniş bir mistik alanda yardımının olacağına inanılması ve bunu sağlamak için de çeşitli ritüellere başvurulmasıdır denebilir. Bu anlayış, velinin kutsanmasıyla da sonuçlanır.⁹

Anadolu'nun pek çok köşesinde rastlanan yatır ve ziyaretler, halk arasında veli ya da ermiş adı verilen şahıslara ait mezar ya da makamlar olup kaynağı İslamiyet öncesi dönemlere kadar uzanan inanç merkezleridir. Dinî-tasavvufi bağlamda Tanrı dostu kabuledilen bu kişiler, yaşarken keramet sahibi olmakla ödüllendirilmiştir. Ölümünün ardından ise söz konusu kerametleri, adları etrafında oluşturulan çeşitli efsanelerle inandırıcılık özelliğini daha da arttırmıştır. Bunun sonucunda velinin mezar ya da türbesi de kutsallaştırılmıştır (Çıplak 2013: 1205).

Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Malatya'da da Müslüman Türk kahramanlarının hatıraları ve emanetleri yaşatılmaya çalışılmakta, yöre halkı tarafından onların türbe, mezar, makam ve dergâhları korunmaktadır. Ayrıca ilmi, kültürel ve ahlaki yaşantılarıyla topluma manevi önderlik yapan gönül dostlarının da bu vatanda milletimizin birlik ve dirliğine katkıları sebebiyle hatıralarına türbe, mezar ve makamlar inşa edildiğini görmekteyiz (Oymak 2013: 21).

Bu makaleye kaynaklık eden bilgilere; Malatya İli Arguvan İlçesinde 20-29 Ekim 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilen alan araştırmasından ve literatür taramalarından ulaşılmıştır. Araştırmanın kısıtlı bir sürede tamamlanması ve ölüm gelenekleri ile birlikte ikinci bir konu olarak türbe, yatır ve ziyaret yerlerinin araştırılması birçok türbenin araştırılmamasına neden olmuştur. Bu yazıda Gani Baba, Divane, Şah Sultan Hatun, Karataş, Tek Öküzle Çift Süren, İmam Cafer, Ali Baba, Yalıncağ Türbeleri ile Kara Kapı, Kıratlı ve Payamlı ziyaretine ait kaynak kişilerden edinilen bilgiler ve yazılı kaynaklardan alıntılar yer almaktadır.

Bu bildiride yeralan türbeler halkbilimsel bakış açısıyla ele alınıp incelenmiştir. Çalışmamızda öncelikle türbede yeralan zatın kim olduğu üzerinde durulmuş, ardından türbeler mimari özellikleriyle tanıtılmaya çalışılmıştır. Buna göre yazılı ve sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilerden yola çıkılarak halk arasındaki önemi, kerametleri, dolayısıyla velinin kült haline getirilmesi konusuna değinilmiştir. Ayrıca türbede gerçekleştirilen inanç ve pratikler de ele alınıp incelenmiştir. Böylelikle yatır ve ziyaretlerin halk arasındaki anlam, önem ve işlevi konusu açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Kültürel tarihi ve yaşamlarıyla ilgili bilgilerin de sunulduğu bazı türbelerde farklı fikirler, bilgiler ortaya atılmış olup öne sürülen her bir bilgi ses kayıtlarından ve yazılı kaynaklardan yapılan alıntılarla ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Tek bir

⁸Turgay, Yazar (1999), “Çadır, Bark, Türbe”, Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyum Bildirileri, İstanbul:Mezarlıklar Vakfı Yayınları, s.48.

⁹ Ocak, A. Yaşar (1992), Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler, Ankara: TTK Yayınları, s.6.

kişinin inandığı bilgiler doğrultusunda hazırlanmamış olan makalede doğru olan budur şeklinde bir tavır takınılarak değil, o konu hakkında ulaşabildiğimiz ne kadar söylence/rivayet ve yazılı kaynak var ise bütün bunları sunarak konu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

2. TÜRBE VE ZİYARET YERLERİ

2.1. TÜRBELER

2.1.1. Gani Baba Türbesi

Foto-01:Gani Baba Türbesi / Dıştan Bir Görüntü

Gani Baba Türbesi; Arguvan İlçesi'nin İsaköy'ünde yer alır. Türbede yatan zatın Gani Baba olmayıp, mezarın Gani Babanın oğlu Nesimi Dede'ye ait olduğu söylenmektedir. Bir diğer söylence ise; türbenin Gani Baba'nın temsili ziyaretgâhı olduğudur. Gani Baba ve Nesimi Dede'nin İsaköy'e gelişi ve kimliği hakkındaki söylenceler şöyle ki;

Garip Musa dediğimiz şahıs, Hacı Bektaş Velinin kardeşi Menteş'in oğludur. Hacı Bektaş Veli'nin kardeşi Menteş; Moğollarla Selçuklular arasında olan Köseadağ Savaşında şehit olmuştur. Oğlu yetim kalır. Garip adını veren de Hacı Bektaş Velidir. Hacı Bektaş Garip Musa'ya; Sivas Divriği'nin Güneş yerine git ve geleneği yürüt der. Türbesi de oradadır.

Gani Baba ise; Garip Musa evlatlarından, Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhında eğitilmiş ve Baba unvanı almış birisidir. Hacı Bektaş'ta Dergâh'ta eğitim alırlar ve oradaki postnişanlar tarafından eğitim görenlere görevleri verilirdi. Gani Baba, Babalık unvanını aldıktan sonra Sivas'ın Divriği İlçesine bağlı Anzahar Köyüne gidiyor ve dergâhını kurup orada devam ediyor. Asıl mezarı Sivas İli'nin Anzahar Köyü'ndedir. Oğlu Nesimi Dede buraya gelmiş ve burada kalmıştır.

Buradaki mezar; oğlu Nesimi Dede'ye ait olup babasının adıyla bilinmektedir. Daha çocuk yaşta öğrenim amaçlı buraya gelmiş ve burada kalmış birisidir. Nesimi Dede XVII. yy.da yaşamıştır (K.1).

Bir diğer söylence ise;

Gani Baba düşektir. Gani Baba'nın esas türbesi Sivas Divriği Anzahar'da olup, buraya da uğradığı için temsili mezarı yapılmıştır. Gani Baba'nın yaşadığı zamanda; “Bana yetişemeyen, Sivas’a gelemeyen, durumu iyi olmayan insanlar buraya gelip niyaz etsin ben yetişirim onlara!” dediği ve günümüzde de durumu iyi olmayanların buraya ziyaretler gerçekleştirdikleri belirtilmiştir (K.2).

2.1.1.1. Mimari Özellikleri:

Türbenin geçmişteki durumuyla bugünkü durumu kıyaslandığında, geçmişte topraktan bir mezarının olduğu belirtilmiş, günümüzde ise köylünün çabalarıyla bu halini almıştır. İçerisinde Gani Baba'ya ait bir sanduka ve Gani Baba taliplerinin mezarları bulunmaktadır. Türbe içerisinde çok sayıda duvar halıları, seccadeler, halılar, kilim ve tespihler ziyaretçiler tarafından getirilmiştir.

Foto-02:Gani Baba Türbesi/ İçten Bir Görüntü

Türbede kurbanların kesilmesi ve pişirilip yenmesi için oluşturulan alanlar vardır. Ziyaretçilerin yemeklerini yiyebilecekleri alan da hem türbe içerisinde hem de dışında mevcuttur.

Türbe içerisinde ve yapının altında birçok mezarın olduğu söylenmektedir. Türbeyi yapım aşamasında birçok mezarın türbenin altında kaldığı belirtilmiştir. Bu konu ile ilgili kaynak kişi tespiti şöyle ki;

“Toprak olmuyo uçuyo hep. Bu taraf hep mezar idi. Atamız dedemiz... Yapılınca dediler ki; can yine içinde gelen otursun lokmasını yesin. Öylece söktüler ama dedemi bıraktılar, mezarını belli ettiler” (K.3).

2.1.1.2. Türbe Ziyaret Zamanları ve Türbede Uyulması Gereken Davranışlar

Gani Baba türbesine Malatya İli de dâhil olmak üzere İstanbul, Adıyaman, Diyarbakır ve çeşitli illerden ziyaretçiler gelmektedir. Türbe hafta sonu, arife ve bayramlarda oldukça kalabalık olmakta, okulların tatil olduğu aylarda buna bağlı olarak dışarıdan gelen ziyaretçi sayısı da artmaktadır. Türbe ziyaretine her gün gelinebilir; ancak özellikle Cuma akşamları –yani perşembeyi cumaya bağlayan gece- köylülerce türbeyi ziyaret günüdür. Köy halkı ziyarete giderken lokmalar (ekmek, meyve, üzüm, kurban) hazırlamakta ve oradaki ziyaretçilere dağıtmaktadır.

Türbe özel günlerde de köylülerin ve civar köylerin uğrak yeridir. Hızır Lokması, Sultan Nevruz Lokması ve Aşure Günü Lokmaları bu türbede yapılır.

Türbede uyulması gereken davranışlar şöyle ki:

- ✓ Türbe içerisinde kişilerin gürültü yapmaması gerekmektedir. Büyük bir saygısızlık olarak nitelendirilen gürültüden zatın rahatsız olacağına inanılır(saygı gösterme, hürmet etme).
- ✓ Türbeye gelen kişilerin zata inanmaları ve kalben bu duyguyu hissetmeleri gerekmektedir. İnanmadıkları takdirde yapılanların ve okunan duaların dileklerin gerçekleşmesi adına bir öneminin olmayacağına inanılmaktadır (inançlara dayalı sorumluluk bilinci, psikolojik telkin).
- ✓ Türbeden yalnızca cöher ve teberik adı verilen yeşil örtüden alınmalı, bunlar haricindeki hiçbir eşya türbe dışına çıkarılmamalıdır (etik olmayan davranışlardan kaçınma).
- ✓

2.1.1.3.Ziyaretçiler ve Uygulanan Pratikler:

Türbeye evlenmek isteyenler, çocuk sahibi olmak isteyenler, askere gidecek olanlar ve askerden dönenler, hastalığı olanlar ve vücudunda dolama çıkaranlar gelirler.

Yılancık Ocağı olarak da tabir edilen türbeye; kolda, bacadakta ve parmakta çıkan yılancık (dolamanın morarması halidir) hastalığına şifa aramak amaçlı da gelinmektedir. Bu şikâyetle gelenler, Gani Baba'nın sandukasının üzerindeki taşla

rahatsız olunan bölgeyi ovalatmaktadır. Dolamanın dışisine ve erkeğine göre; dışisiyse türbeye bakan bayan tarafından, erkeği ise erkek tarafından yılancık rahatsızlığının çıktığı bölge ovalanır (K.3).

“Teberik derler o ziyaretin bir şeyi bezi var. Taş değil. Onun eşarbyımış eskiden. Onu bir bezin içine koyup sarmışlar. Kaybolmasın diye. Onunla ovalandı mı bir gün sonra geçer, iltihabı kurur. Ondan sonra adam sedyyle gelir, yürüyerek gider. Ziyaretin oradaki toprağa ellerler. Azar azar alırlar deva olsun diye” (K.2).

Foto-03:Gani Baba Türbesi / Mezar

Evlenmek, çocuk sahibi olmak ve derdine deva aramak için gelenler; türbenin eşiğinden Gani Baba'ya hürmeten eğilip geçer ve sandukanın yan tarafında bunun için ayrılan bölümden parmağıyla cöher {cevher (toprak)} alıp, lokma gibi

yutulur. Sandukanın üstünde yeralan teberik¹⁰ şeklinde ifade edilen yeşil örtüden kesilerek boyna, kollara takılır. Teberik ayrıca kişiyi kaza beladan korusun diye eve, arabaya da konulabilir (K.3).

Askere gidecek olanlar ve askerden dönenler de Gani Baba Türbesini muhakkak ziyareteder. Türbede hastalığına şifa bulma amaçlı kişiler yatmaktadır.

Türbeye adağıyla gelenler fazladır. Adak olarak horoz, küçükbaz ve büyükbaş hayvan kesilebilmektedir. Adaklık kurbanlar köyden alınabildiği gibi, kurbanını dışarıdan alıp getirenler de vardır. Türbede kurban için özel kesim yeri vardır ve kesilen kurbanlar yine orada pişirilerek, ‘lokma edilerek’ yenir.

Adağıyla bir kişi geldiğinde köylüye anonsla duyurulur. Bütün köylü toplanır. Adak kurbanı kesilip genelde orada pişirilir ve etli pilav yapılır. Yemekler pişerken Dede¹¹ duasını eder ve destur vererek müsaade ettiğinde herkes yemeğe başlar. Yemek bitiminde Dede tekrar dua eder. Adak adayan kişi de adak kurbanından yiyebilmektedir.

Çocuğu olmayan kişiler türbeyi ziyaret etmekte ve bu ziyaret neticesinde duası kabulolan kişi erkek çocuğu olmuşsa adını Gani koymaktadır. Bunun yanı sıra köyde Gani Baba’ya saygı ve sevgiden de erkek çocuklarının ismini Gani koyanlar da vardır.

Yağmur duasına Gani Baba Türbesine çıkılmaktadır. Dede önde olmak üzere çocuklar, kadın-erkek hep birlikte dualarla çıkılır ve kurbanlar kesilip yenir. Eskiden küçük taşların toplanarak dualandığı ve bu taşların bir torbaya konularak akan suya bırakıldığı belirtilmiştir.

Türbeye bakan kişinin Teslime Çakmak olduğu, bu görevi artık kardeşinin gelini Fatma Ercan’a devrettiği belirtilmiştir.

2.1.1.4. Anlatılar:

Gani Baba Türbesi ile ilgili anlatılar şöyle ki;

Anlatı I:

“Bu olay 30-40 yıl öncesinde olmuş. Yakın bir köyde bir askerin ayağı şişmiş. Askeri, hastaneye götürmüşler. Doktor, askere ayağının kesilmesi gerektiğini ve ayağını kurtarabilecek bir tedavinin mümkün olmadığını söylemiş. Asker de Malatya’ya yani ailesinin yanına gidip anne-babasını gördükten sonra hastaneye tekrar yatmayı istemiş. Ayağını o halde gören ve kesileceğini işiten baba, oğluna Gani Baba Türbesine bir ziyaret gerçekleştirmesini istemiş. Asker ziyaretini gerçekleştirmiş, türbede birkaç saat yatıp duasını etmiş. Rüyasında mezardan bir yılanın çıktığını görmüş. Bu ziyaret sonucu hastaneye yürüyerek gayet sağlıklı bir biçimde gitmiş. Bunu bana birkaç sene önce bizzat o çocuk anlattı” (K.3).

¹⁰Teberik: Andaç olarak saygı duyulan, kötülük ve sıkıntıdan koruyacağına inanılan ve üzerinde ya da belli yerlerde taşınan eşya, bez, para vb. maddelere verilen ad.

¹¹ Burada ifade edilen Dede, cemi yöneten Dede olmayıp o soydan geldiğine inanılan ve bu nedenle yalnızca türbedeki görevleri yerine getiren kişidir.

Anlatı II:

“Nesimi Dede İsaköy’de çiftçilik yaparmış. Bir kişiden tohum almış. Tohum verecek kişi ona buğday tohumu yerine heybesine toprak koymuş derler. Nesimi Dede bu toprağı tarlasına ekmiş ve ektiğı her yerde buğday yetişmiş” (K.1).

Anlatı III:

“Nesimi Dede öldüğünde cenaze namazını kıldırın kişi demiş ki; “Size ermiş diyorlar. Eğer siz ermişseniz gücünüzü gösterin.” O sırada Nesimi Dede sol eli sağ elinin üstündeyken, sağ elini sol elinin üstüne almış ve İsaköy’e defnedilip, türbesi yapılmış” (K.1).

2.1.2. Divane Türbesi

Divane Ziyareti, Arguvan İlçesi İsaköy’de Hıdır Dede Türbesi’ne 500 metre mesafede, batıya doğru başka bir tepenin üstündedir. Burası alan olarak eski bir mezarlıktır. Türbe taştan yapılmış ve üstü çatılı olup çok eski bir bina da değildir. Türbenin kitabesi yoktur ve yapılış tarihi de belirtilmemiştir. Türbenin içinde üzeri yeşil örtülerle örtülü büyük bir mezar vardır.

Türbenin içi sergili olup Hz. Ali’nin resmi asıdır. Bu mekâna gelen ziyaretçiler de mezarı öpüp yüz sürerler ve süpürge, yeşil örtü, mum gibi nesneler bırakırlar. Buraya çocukları olmayan kadınlar, akıl hastaları ve farklı dilekleri olan kişiler gelirler (Oymak, 2013: 81).

Divane divane gezdiği için Divane denilmiştir. Mahlas olarak değil, hiçbir şeye karışmadan; abdal abdal gezdiği için bu şekilde anılır. Dergâhtan özel olarak görevlendirilmiştir. Yakın tarihte, bir asır öncesinde yaşamış birisidir. Elazığ Ocak Köyü’nde yaşayan Hızır Abdal’ın soyundan geldiği söylenir. Kökeni Karacaahmete dayanmaktadır. Karacaahmet evlatlarından, Hacı Bektaş Dergâhındandır. Vefat ettikten sonra halkın saygınlığını kazanmış olan bu kişinin de türbesi yapılmıştır ve türbe dünden bugüne ziyaret edilmekte, adaklar adanmaktadır (K.1).

2.1.3. Şah Sultan Hatun Türbesi

ÖLMEDEN ÖLÜMÜMÜ GÖRDÜM
BEN ULU DİVANA VARDIM
SAFAHATIMI KAZANDIM
BOZANDAKİ ŞAH SULTANIM

Foto-04:Şah Sultan Hatun Türbesi / Sanduka

2.1.3.1. Coğrafi Konumu ve Fiziki Yapısı:

Türbe Arguvan İlçesine bağlı Bozan Köyü'nün 100m. doğusunda, Sazlıca Deresi'nin köye bakan yamacında yer almaktadır. Türbenin girişinde 2000 yılında yaptırılmış olan Atatürk büstü dikkat çekmektedir. Dört bölümden oluşan yapıda; Şah Sultan Hatun'un mezarının yer aldığı oda, onun bitişiğinde yeralan cem törenlerinin düzenlendiği alan, ziyaretçilerin getirdikleri kurbanların kesilip-pişirilebileceği yemekhane ve bu yiyeceklerin yenilebileceği masa ve tahta sıralarla donatılmış bahçe kısmı yer almaktadır. Oldukça temiz ve bakımlı olan türbenin içi yarıya kadar fayanslarla kaplıdır.

2.1.3.2. Kültürel Tarihi:

Kaynak kişilerden alınan bilgiler ışığında Şah Sultan -halk diliyle Sultan Hatın- net olmamakla birlikte doğum tarihi olarak 1755 yılı söylenmektedir. Arguvan İlçesine bağlı İsaköyde dünyaya gelir. Çiftçi, fakir bir ailenin 3 çocuğundan biridir. Babasının adı Babo Ahmet'tir. Bozan Köyü'nde Hicri 1264 yılında hayata gözlerini kapatmıştır.

Şah Sultan'ın hayatı ve şiirleri konusundaki ilk araştırma Refik Ahmet Sevengil'e aittir. Sevengil, *Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri* adlı yapıtında, Şah Sultan'ın hayatı hakkında bilgi verip dört şiirini yayımlamıştır. Sevengil' den sonraki en kapsamlı çalışma Mustafa Bal tarafından yapılmıştır. Mustafa Bal, 1914 yılında Arguvan ilçesinin Karahöyük köyünde doğmuştur. Derviş Muhammet'e duymuş olduğu ilgi nedeniyle Derviş Muhammet'in nefeslerini, küçük yaştan başlamak üzere çeşitli el yazması kaynaklardan (cönk ve mecmua) toplamıştır. Bunlar İsaköylü Bekir Efendi, Halpuz köylü Ahmet Efendi, Divrikli Hasan Hüseyin Asil ve Yusuf Hoca'nın tutmuş olduğu defterlerdir. Mustafa Bal'ın derlemeleri *Derviş Muhammet/Derviş Muhammet'im Nuru Vahit, Eseri Dillerde Şahit* adlı bir kitapta toplanmıştır.

Hayatıyla ilgili bilgiler İsa Köyü'nden araştırmacı-yazar Ali Rıza Uğurlu, Karahöyük Köyü'nden Alioğlu Ali Beyoğlu'ndan derleme bilgilere ve Kutlu Özen'in 'Malatyalı Şah Sultan' adlı araştırma yazısına aittir.

Kutlu Özen'in; Refik Ahmet Sevengil'in ve İsaköylü Mustafa Çelik'in Şah Sultan Hatun'un hayatı ile ilgili bilgileri sunduğu araştırma yazısı şöyle ki;

"...Şah Sultan da Malatya'nın İsaköyde doğmuştur. Doğum tarihi belli değildir. Ahmet Baba adında bir köylünün kızıdır. Baba Ahmet'in kızı Sultan; uyanık, anlayışlı, duygulu bir kızı. O sıralarda halk şairi Derviş Muhammet, İsa köyde hem deyişleriyle, hem çevresine yaptığı uyarmalarla bir din ulusu, yol büyüğü sayılıyordu. Baba Ahmet'in kızı Sultan da Derviş Muhammet'in şiirlerini dinleye dinleye büyüdü; duyguları, düşünceleri gittikçe genişlik kazandı, sonunda Derviş Muhammet'e mürit oldu. Artık o da Derviş Muhammet gibi düşünmeye ve şiir söylemeye başlamıştı. Önce büyük bir ilgi gördü, saygı gördü; kendisine Şah Sultan denildi. O da mürşidi Derviş Muhammet gibi öğüt yollu şiirler söyledi. Ustasının izinden gitti. Öte yandan köyün ileri gelenleri bu gidişten hoşlanmıyorlardı.

Derviş Muhammet’le dervişleri Ahmet Aşık ve Şah Sultan bu yüzden köyün ileri gelenleri ile çatışmaya düştüler. Şah Sultan, onlar için taşlamalar söylemeye başladı.

Şah Sultan’ın kendi düşüncesinde olmayanlarla yaptığı bu münakaşalar aleyhindeki havanın gittikçe artmasına sebep oluyordu. Zaten Derviş Muhammet’le Ahmet Aşık de köylülerle bu yüzden geçinemiyorlardı. Sonunda üçü hakkında hükümete şikâyetler yapıldı, soruşturma açıldı. Derviş Muhammet de, dervişleri de artık bu köyde rahat edemeyeceklerini anlamışlardı.

Derviş Muhammet daha önce bu köyden ayrılmış, Divriği’nin Anzahar köyüne göç etmişti. Şah Sultan da onun ardından Anzahar’a gitti. Derviş Muhammet’i sevenlerden, muhiplerinden bir bölük, Arguvan’ın Bozan köyünde oturuyorlardı. Bir müddet sonra Şah Sultan mürşidinden izin aldı; Anzahar’dan ayrılıp Bozan köyüne gitti, oraya yerleşti. Ahmet Aşık de Anzahar’dan ayrılıp Kayseri’ye göç etmişti. Üçler böylece dağıldılar”.

Ahmet Aşık ile Şah Sultan’ın sıcak, temiz bir dostluğu vardı. Bunların can yoldaşı oldukları o bölge köylüleri arasında söylenip gitmektedir”.

Şah Sultan 1845 yılında Arguvan’ın Bozan Köyü’nde ölmüştür”.

İsaköylü Mustafa Çelik(1924), tarafından 17 Şubat 1954 tarihinde daktilo ile yazılan 200 sayfalık defterde ise şu bilgiler yer almaktadır:

“Şah Sultan da Derviş Muhammet ve Aşık Ahmet Ağa gibi İsa Köyünde doğmuştur. Babasının adı Babo Ahmet isminde fakir bir çiftçidir.

Şah Sultan’ın doğum tarihi belli değildir. Derviş Muhammet, hakiki evliya yolunu halka öğretmeye çalışarak dedelerin içkili ve değnekli soyguncu ayinlerinin doğru olmadığını, batıl bir yol olduğunu telkin edince Şah Sultan’ın babası Ahmet de Derviş Muhammet’e intisap etmiş, Şah Sultan da daha genç yaşında Derviş Muhammet’e bağlanarak ruhunu istila eden ilahi bir aşk ile dünya meşgalesinin ve zevkinin bir kıymeti olmadığını anlayarak tecerrüde(her şeyden vazgeçip Allah’a yönelme) girmiş, Derviş Muhammet’i ve Aşık’ı köyden çıkaran müstebit beyler bu sefer de ‘Bu kız evliyalık taşıyor’ diye zulme başlamışlar, birçok defa zabıtaya ihbar etmişler, birçok eza cefa görmüş ise de bir müddet daha tahammül etmiş; nihayet evini hırsızlar talan etmiş ve türlü işkenceler yaparak köyden çıkarmışlardır. Bir zaman Anzahar’a Derviş Muhammet’in yanında kalmış ve sonra da Derviş Muhammet’in müsaadesiyle Bozan Köyündeki muhiplerin yanına yerleşerek hayatının sonuna kadar orada kalmış ve 1264(1847) ’e bu fani hayata gözlerini kapamıştır.”

Ali Rıza Uğurlu'nun anlatımıyla Şah Sultan Hatun'un hayatı:

“Kalaslan ailesinden Babo'nun kızı Sultan Hatun XVII.¹² yy. 'ın bayan ozan-şair. 1755 yılında İsaköy'de doğar. Kendisi çok genç yaşta iken köyümüzde Derviş Ali denilen – o da seyit soyundan gelir-İsaköyü'nde Halk ozanı, Dedelik ve zakirlikle hizmet sunar. Bunlar yetiştiğinde Derviş Muhammet Ahmet Aşikiyle beraber Derviş Ali'den bu gelenek, görenek ve öğreti hakkında bilgi alırlar. Uzun süre Derviş Muhammet'in Kerbela'ya gidişi, dönüşü ve dergâhta Hacı Bektaş'ta hizmet aldıktan sonra, orada Garip Musa evlatlarından Gani Baba ve onun babası Kamber Ağa ile tanışır. Babası da Seyit Hüseyin ile tanışmıştır. Ondan sonra gönül birliğine varırlar, Kamber Ağa vefat edince, Derviş Muhammet Anzahar'a gider orada mürit, talip edinir ve hizmet sunar.

Bunu duyan Sultan Hatun İsaköyü'nde babasından, ailesinden izin alır. Der ki: “Derviş Muhammet ile biz uzun süre gönül bağı kurduk. Manevi bağımız var. Böyle bir hizmete kendini adanmış. Ben de Anzahar'a gidip onunla beraber hizmet edeceğim”, der. Ailesi de razı olur. O da genç yaşta düşer yollara Anzahar'a gider ve Derviş Muhammet'le beraber hizmete katılır. Vefatından sonra da tekrar dönüp İsaköy'e gelir ve 1 yıl İsaköy'de kalır. Bozan, Karahöyük, İsaköy gibi çevredeki köyler Derviş Muhammet'i ve Şah Sultan'ı köylerine davet ederler. Derler ki: “Siz bize o kadar yol hakkında hizmet sundunuz. Bizim size vefa borcumuz var, sizi köyümüze götürelim. Size saygımızla hürmetimizle bakmayı vaat ediyoruz. Alır gelirler ve hayatı da 1848 yılında Bozan'da son bulur”.

Ali Beyoğlu'ndan derlenen bilgiler ışığında Şah Sultan'ın hayatı:

“İsaköyde dünyaya gelen Şah Sultan fakir bir çiftçinin kızıdır. Daha küçük yaşta ilahi bir aşka tutuluyor. Tütün, içki bunlarla ehl-i beyte varılmaz, Hak yoluna yakışmaz deyip bunları men ediyor. O zaman da Derebeyleri varmış. Derebeyleri, evliyalık taslıyor diye Şah Sultan'a türlü eza cefa ediyor. Hatta köye hapsediliyor. Köyün içindeki muhipler ve Arguvan Karahöyük Köyündeki muhiplerle beraber kaçırıyorlar. Beylere, Derebeylerine karşı Şah Sultan. Halka zulüm etmeyin; ilim, insanlık öğretin diyor. Derebeyleri Şah Sultan'ın halkı aydınlatmasını istemiyor kendilerine bir zararı olacağını biliyor ve o nedenle Şah Sultanı düşman belliyorlar.

Ondan sonra bizim kapılarda eğleşiyor. Bize Küçük Alibeyler derler. O zaman müfreze derlermiş, sıkıştırıyorlar demiş ki: Ben geldim Küçük Alilere bir faydam ola demiş. Oradan Karahöyük Köyü Bömere/Bemere Mezrasında Hıdır Baba'ya gidiyor. Orada 30 hane

¹² Derleme ses kaydında yer alan XVII. yy. ifadesi yanlış olup, 1755 yılında dünyaya geldiği söylenen Şah Sultan XVIII. yy.'da yaşamıştır.

varmış, gece varıyor kapılarını vuruyor ki kimse kapıyı açmıyor, içeri almıyorlar. Açmayınca Göladağına doğru gidiyor. O zaman da bu bizim aşağıdaki köyler derebeylerin elinden kaçıyor.

Çobanlar da yaylaya göçermiş. Yaylalar var Cevzlidere, Göladağı, Yamadağları, Eğrisu... Çobanın birisi diyor ki:

- Bacım bu saatte nereye gidersin? Ne yapar, nereden gelirsin?

- Şu viran olasıca yerden geliyorum.

(Şah Sultan beddua ediyor. Şu an 30 ev var orda; her bir ev de yıkık perişan halde.)

- Bacım karnın açtır, sana verecek yemeğim yok; ama süt sağayım da iç, karnını doyur diyor.

(Şah Sultan bu iyiliğinin karşılığında çobana dua ediyor.)

- Kardeş, birin bin olsun diyor.

(Onlar şimdi çok zengin.)

Gidiyor Derviş Muhammet Efendimize. Derviş Muhammet o zaman Divriği Anzahar Köyü'nde. Onun yanında eğleşiyor. Orada ilmini kuvvetlendiriyor. Türlü nefesler söylüyor. Ondan sonra Bozan Köyüne gelip eğleşiyor. Müfrezeden kaçıyor. Burada ilerde Hz. Eyüp'ün mağarası gibi mağarası var. Orada eğleşiyor ekseri. Orası şimdi taşlarla dolmuş; ama yeri belli.

Bir seferinde de Derviş Muhammet gideyim de Şah Sultan'ı bir ziyaret edeyim diyor. Geliyor mübarek, bir yemek yapıyor. Ondan sonra ortaya getiriyor, tam yemeğe başlayacak, damın üzerine Bozanın gençleri çıkıyor oradaki tozları silkeleyince yemeğin içerisine toz dökülüyor. Diyorlar ki yeniden yemek yapalım. Yok, ben doydum onlar da toprağa doysun, diyor. O günden sonra bu köyde günde 3-5 cenaze kalkıyor. Derviş Muhammet Anzahar Köyü'ne çekip gidiyor. Sonra geliyorlar Şah Sultan'a olanı biteni anlatıyorlar. Varın Derviş Muhammet'in yanına diyor. Varıp ayaklarına kapanıyorlar. Derviş Muhammet onlara: "Akören Köyünden çay aşağı giderken önünüzden bir serçe sürüsü kalkırsa cenazeniz durur" diyor. Önlerinden bir serçe sürüsü kalkıyor ve ondan sonra cenazeleri duruyor.

Derviş Muhammet ve Ahmet Aşık

Şah Sultan'ın hayatında Derviş Muhammet ve Ahmet Aşık'nın önemli bir yeri vardır. Sultan Hatun'un hayatı hakkındaki bilgilerin daha aydınlatıcı olması adına bu iki Hak aşığının hayatları da bilinmelidir.

Derviş Muhammed kimdir?

Âşık edebiyatında geleneğe bağlılığın en önemli unsurlarından biri usta çırak ilişkisidir. Usta âşık saza ve söze yeteneği olan bir genci belli kurallar doğrultusunda seçer, ondaki saz ve söz yeteneğini dener, uygun görürse çırak edinir, mesleğin inceliklerini öğretip yanında gezdirir, bulunduğu saz ve söz meclislerine onu da sokar.

Uzun yıllar ustasına hizmet eden genç âşık, olgunlaşınca ustasının izni ile çalıp söylemeye, kendisine uygun görülen bir mahlasla kendi sanatını icra etmeye çalışır. Hayatı boyunca da ustasını unutmaz, onu anmadan kendi deyişlerini söylemez, ustasını unutturmayıp eserlerinin yaşamasını sağlar. Çırağın, ustasında hâkim olan tavır kendinde yaşadığı gibi, bu eda kendinin yetiştirdiği çırağına da sirayet eder. Zamanla bu gelenek zinciri içinde aynı tarzda söyleyen bir âşık grubu oluşur. İşte usta-çırak geleneği içinde, birbiri ardınca yetişen âşıklar tarafından odak hüviyetindeki usta âşığa bağlılık duyarak, ona ait üslup, dil, ayak, ezgi, konu ve anıları devam ettiren gruba âşık kolu denir. Bugün önemli âşık kolları olarak bilinen Şenlik Kolu, Erzurumlu Emrah Kolu, Ruhsatî Kolu, Dertli Kolu, Derviş Muhammed Kolu ve HuzurîKolu böyle oluşmuş âşık kollarıdır(Yardımcı 2011:1).

Derviş Muhammed Kerküklü Seyit Hüseyin isminde bir zatın oğludur. Seyit Hüseyin Kerbelayı ziyareteder. Oradan Hacı Bektaş Dergâhına gidip bir müddet de orada hizmeteder, tekrar Kerbelaya döner. Bir zaman sonra da Kerbela’da İmam Hüseyin’in Dergâhında da hizmeteder. Bu yolculuk sırasında her defasında Arguvan’ın İsaköyü’ne uğrar, misafir olur. Ve köylülerle tanışır. Seyahatinin birinde köylüler, köyde kalması için ısrar edip, köyden Fatime isminde bir kız ile evlendirirler. Hicri 1174 yılında İsaköy’de Derviş Muhammed dünyaya gelir. Derviş Muhammed daha çocukluğunda babasını kaybetmiş, annesiyle beraber fakirlik ve zaruret içerisinde büyümüş ve daha genç yaşında ilahi bir aşka tutulmuştur.

Hacı Bektaş Dergâhına gitmiş, orada bir müddet hizmette bulunmuş ve artan aşkı ile dervişlik hakkını kazandıktan sonra, yaya olarak Kerbela seyahatine çıkmıştır. Hayatında bu seyahat üç defa tekrür etmiştir.

Necef’te Kerbela’da irticalen nefesler söylemiştir. Dönüşünde Malatya’nın İsaköyüne gelmiş ve çevresindeki halkı ikaza çalışmış, rakı, tütün, şarap gibi şeyleri men etmiştir. Bunların On iki İmam yoluna yakışmadığını zaman zaman vaaz etmiştir. Bu ikaza muhatap olan zamanının müstebit (zorba) derebeyleri tarafından eza ve cefa edilerek köyden çıkarılmıştır.

İsa Köyü’nden çıkarıldıktan sonra Sivas Divriği’nin Anzahar Köyü’ne giderek orada kalmış ve fikrinden dönmeyerek yine muhitinde insanlığa yakışmayan yolsuzluğa, kötü huyların önüne geçmeye çalışmıştır. Derviş Muhammed’in fikrini kabuleden Arguvan’ın Karahöyük Köyü’ne zaman zaman gelip gitmiştir. Hayatının sonuna kadar Anzahar Köyü’nde kalmış. Hicri 1244 yılında vefat etmiştir. Türbesi Anzahar’dadır (Bal 1989: 3).

Şah Sultan yetiştiği dönem ve almış olduğu kültürü doğrultusunda Derviş Muhammed’in mahlasını kullanmaktadır. Şiirlerinin son dördütlüğünde kendi mahlasından önce Derviş Muhammed’in mahlasını kullanması ona olan saygısı, sevgisi ve nezaketinin ifadesidir.

“Derviş Muhammed’im el aman Mürvet
Umarım ahrette çektirme zahmet
Şah Sultan kapında diler ırahmet
İrahmet dileyen sadık olmalı”

“Derviş Muhammed’im hünkâr’ın canı
Pervane olmuşum yandırma beni
Şah Sultan kapında delidir deli
Ya Ali sen gönder senden isterim”

“Derviş Muhammed’im bu nasıl töre
Devi yaratın ki bizi mi yeye
Şah Sultan’ım der ki şekavatımdır sana
Alemler içinde giriftar oluptur”

“Derviş Muhammedim kuş dili söyler
Herkes sevdiğinin methini eyler
Şah Sultan da senden gayrıyı neyler
Kulunun göksünde güldür efendim”

Nefeslerinden alınmış olan bu kıtalar haricinde yalnızca Derviş Muhammed’in mahlasını kullandığı şiirleri de vardır.

“Derviş Muhammedim pınar’ın gözü
Seni bilmeyenlerin karadır yüzü
Yarın mahşer günü sen kurtar bizi
Dünya ahret umudumsun efendim”

“Derviş Muhammedim delilim yaktım
Yedi dağ ardından balkıyıp çıktım
Mahlûkun yanında yakidi bahtım
Gene mahlûk der ki aslın nereli”

Ahmet Aşiki kimdir?¹³

Baba adı Musa olan Ahmet Aşiki 1763 İsaköy doğumludur. Türkmen boylarından olup bu gün yerinde olmayan Kışla Köyü’nden İsa Köyü’ne taşınan Kavlaklar ailesine mensuptur. Küçük yaşta Derviş Muhammet ve Sultan Hatunla birlikte Derviş Ali’den yol erkân saz ve söz eğitimi alan Aşiki’nin asıl adı, Ahmet’tir.

Yaşamının büyük bölümünü İsa Köyü’nde geçiren Aşiki sık sık da H. Bektaşî dergâhına gider gelir. Son ziyareti dönüşünde, Türkmen ‘Beğ dili’ kolundan olan Kayseri’nin Felâhiye’ye bağlı Acırlı köyünde hastalanır ve yakalandığı hastalıktan kurtulmaz. Yılı tam bilinmemekle birlikte 1821-1822 tarihlerinde orada vefat eder ve mezarı da oradadır.

Geride birçok eser bırakan Aşiki, Derviş Muhammet’le de musahip (yol kardeş) olduğu söylenir.

¹³ Bu bölümün hazırlanmasında Rasim Deniz’in Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumunda sunduğu yayınlanmamış bildiri bilgilerine de yer veren A. Rıza Uğurlu’nun Oğuzların Uzantısı Arguvan’ın İsa Köyü kitabından yararlanılmıştır.

Mustafa Alp'ın anlattıklarına göre, Aşiki'nin Acırlı'daki türbesi İsaköylü Ali Efendi Ali Alp ve Bektaş Şahin (Beppem) tarafından 1950'li yıllarda ziyaret edilir ve eksikleri tamir ettirilir. Aşiki de Derviş Muhammed gibi toplumsal ahlâk kurallarını öğütleyen şiirler yazmış ve okumuştur. Bir eserinde şöyle der;

Özün engin indir yüceden uçma
Enginlerde biten ayva nar olur
Tekebirlük edip yolundan azma
İblise uyanın işi zor olur

Söylüyom sözümnden haber alasin
Fehmeyleyip kendi özün bilesin
Dünyada iken ahret sahibin bulasin
Sahipsizler hayvan olur zor olur

Geldin şu dünya ya bir kâr edesin
Sermayen yok ise ya sen nidesin
Sana sunmazlar o aşkın badesin
Katrana girersin yerin nar olur

Gafil gözünü aç ömrün geçmeden
Can bülbülü kafesinden uçmadan
Yükünü at kervan gelip geçmeden
Son pişmanlık fayda vermez zor olur

Aşiki sıtkile çağır bariye
Terk eyledik namus ile arı ya
Gidip yine geleceksin geriye
Adem sıfatında gelen nur olur

Bu gibi nasihat öğüt edici şiirlerinin yanında, köyünden, köylüsünden ve sevdiklerinden uzaklarda hasta yatakta iken "her gurbet insanı gibi" hasretini şiirli bir hava ile şöyle dile getirir.

Felek seni benden cüda düşürdü
Bülbülü olduğum güller elveda
Yüce yüce karlı dağlar aşırđı
Bir zaman gezdiğim iller elveda

Ahı firak peyda olur özümde
Dertli olan anlamaz mı sözümde
Şol yar için akar iki gözümde
Taşıp taşıp giden seller elveda

Günden güne bakar iken yüzüne
Hasret kaldım ayağının tozuna
Düştüm gideceğim yolda izine
Yüzümü sürdüğüm yollar elveda

2.1.3.3. Türbe Ziyaret Zamanları ve Türbede Uyulması Gereken Davranışlar

Türbe her gün ziyaret edilmekte; ancak özellikle Cuma akşamları gelinmektedir. Haziran ayının 10 ila 15'i arasında belirlenen bir günde köylü kendi arasında para toplamakta ve o gün kurbanlar kesilip, yemekler yenilmektedir. Her cumartesi dışarıdan ziyaretçilerin adak kurbanlarıyla geldiği söylenmektedir.

Türbede uyulması gereken davranışlar ise; yüksek sesle konuşmamak, içeriye eğilerek girmek, kılık-kıyafete özen göstermek şekilde sıralanabilir.

2.1.3.4. Ziyaretçiler ve Uygulanan Pratikler

Şah Sultan Türbesine yalnızca köy halkı değil çevre illerden hatta rüyasında Şah Sultan'ı görüp en uzak illerden gelenler de vardır. Türbeye yalnızca ziyaret gerçekleştirmek amaçlı gelenlerin yanı sıra askere gidecek olanlar ve askerden dönenler, çocuk isteyenler, tohum ekerken mahsulün bereketli olmasını isteyenler, evlenmek isteyenler gibi çeşitli dileklerle gelenler de vardır.

Ziyaretçilere yol gösterecek olan kişi ise; türbeden sorumlu Bozan Köyü'nden Teslim Mansur'dur. O kişinin görevlendirilmesinin nedeni ise; genç olması ve kasaplık yapmasıdır.

Türbeden içeri eğilerek girilmekte ve Şah Sultan'a 3 kez niyaz edilmektedir. Şah Sultan'ın yüzü suyu hürmetine dilekler Allah'tan dilenir.

Şah Sultan'ın sandukasındaki yeşil örtüden kesilip alınmaktadır. Bu kesilen örtü; kola, boyna bağlanabildiği gibi, araba- ev gibi eşyaya da kazadan beladan korunmak amacıyla bağlanabilir.

Geçmişten bugüne türbede adaklar adanmakta ve kesilmektedir. Eskiden bir günde 52 kurbanın kesildiği günümüzde ise, belli zamanlarda günde 20 kurbanın kesildiği söylenmiştir. Her cumartesi de muhakkak en az 3 kurbanın türbeye gelenlerce kesildiği söylenmektedir.

Adak olarak genellikle koyun kesilmekte; ancak kişinin maddi durumuna göre kurban değişiklik arz etmektedir. Kişinin gönlünden geçirdiği her ne ise adak odur ve dileği gerçekleştikten sonra adağını yerine getirmelidir.

Mayıs ayının sonlarına doğru ve Haziranın başında adak kurbanıyla gelenlerin sayısında bir artış gözlemlenmektedir. Kuzuların sütten kesilmesi ve okulların tatil olması buna etkindir.

Türbede adak kurbanlarının kesileceği yerlerde bellidir. Adak kurbanı kesileceği zaman köylüye anons edilmekte ve türbede yeralan mutfak tarzındaki bölümde yemekler pişirilerek hep birlikte yenilmektedir.

Bazı kişiler ise vakit darlığından pişirilmesini bekleyememekte bu durumda ise; türbe ile ilgilenen kişi kesilen kurbanın dağıtımını üstlenmektedir.

Dilekleri gerçekleşen bazı kişiler de kurban harici kömbe, bisküvi, gofret tarzı yiyecekler de getirip dağıtabilmektedir.

Yağmur duasını gerçekleştirmek amacıyla Şah Sultan Türbesi'ne gidilir. Yağmur duasında kurbanlar kesilmektedir. Dua edildikten sonra yemekler pişirilip yenmektedir.

Yağmur duasına Şah Sultan Hatun türbesine gidilmesi hakkında hikâye¹⁴ şöyle ki:

Derviş Muhammed'in ve Şah Sultan'ın yaşadıkları bir dönemde beklenen yağmurlar yağmaz. O sırada Anzahar'da bulunan Derviş Muhammed'in yanına bu dilek için giden köylülere, Derviş Muhammed şöyle cevap verir: Bu iş için benim yanıma keşke gelmeseydiniz. Şah Sultan'ın yanına gitseydiniz. Bu işin anahtarını biz O'na verdik, der. Bunun üzerine Bozan'daki Şah Sultan'ın yanına gelenler, Derviş Muhammed'in bu cevabını kendilerine aktarırlar. Şah Sultan da gülererek: Kurban olduğum bu işi de mi benim üzerime yıktı, der. O günden sonra köylüler yağmur duası için hep Şah Sultan'a giderler. Elleri de boş dönmez. Yağmurlar yağmayınca civar köylüler: "Karahüyükölür ne duruyor, Şah Sultan'a gitmiyorlar mı?" diye bir beklenti içinde dahi olurlar."

Hasat zamanlarından sonra yapılan bu ziyaretlere gitme işine katılım çok yüksek olur. Kurbanlar kesilir; lokmalar pişerken cemler yapılır, semahlar dönülür. Bu esnada küskünler de barıştırılır.

2.1.3.5. Anlatılar:

Anlatı I:

"Bundan 50 yıl önce babam hastalanıyor. Malatya'ya hastaneye götürüyorlar. Doktorlar muayene ediyor ve felç olduğunu söylüyorlar. Babama bir daha düzelemeyeceğini, tıbben yapılacak bir şeyin olmadığını belirtiyorlar. Babam hastaneden çıkıyor; ama eve gelemiyor, vasıta yok. Bir dostanenin evinde 1 ay kalıyor. Bu arada Şah Sultan'ı gece rüyasında görüyor. 12 İmamlar U şeklinde oturmuşlar. Bir de 13. şahıs var bayan. Bayan en başta oturuyor. Babam içeri giriyor. Hz. Ali Efendimiz de orada. Yanına gidiyor ve niyaz etmek istiyor. O zaman Efendimiz: "Baştan niyaz ederek gel." deyince; "Hz. Ali dururken bir bayana ne için niyaz edeyim.", deyip tereddüte düşüyor ve yine Hz. Ali'ye yöneliyor. Hz Ali; "O da içimizden birisi, oradan başlayıp gel." diyor. Bu durum 3 kere tekrarlanıyor. Bu sefer babam Şah Sultan'ın yanına gidiyor. Eline varınca Sultan Hatun elini babamın omzuna atıyor ve "Allah Muhammet Ya Ali!", diyerek 3 sefer omzunu ovalıyor. Uykusundan uyanınca odada bir sineği fark ediyor. Allah tarafından o felçli koluyla sineği kovalıyor. Bu sefer hevesle gülererek yatağından kalkıyor ve sevinçle evdekilere ben iyi oldum diye bağılıyor" (K.6).

¹⁴<http://www.arguvanhaber.com/arguvan/karahuyukluler-geleneksel-yagmur-duasini-sah-sultanda-yaptilar.htm>Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Mehmet Ali Özçamur'un araştırmalarından yola çıkarak hazırlanmıştır.

Anlatı II:

“Dedemin babası Hasan Efendi Yüzbaşıymış. Harbe katılmış. Harpte askerleriyle birlikte esir düşmüş. Orada epey bir süre esir kalmış. Lakabı da Hocaymış. Hoca bir gün rüyasında Şah Sultanı görüyor. Şah Sultan, Yüzbaşıya:

- Yüzbaşım şu tarih şu gün gelecek Allah'ın izniyle siz serbest kalacaksınız, diyor.

Yüzbaşı askerlerine kurtulacaklarını söyleyince askerleri ona inanmıyorlar ve Hocanın delirdiğini düşünüyorlar. Ve hakikaten rüyasında kendisine söylenilen tarihte Yüzbaşı ve askerleri serbest bırakılıyor.”

“Şah Sultan'ı birçok kişi rüyasında gördüğünü söylemektedir. Ne şekilde gördüklerini sorduklarımızda ise; 12 İmamlarla U şeklinde oturur vaziyette gördüklerini anlatıyorlar...”(K.6).

Anlatı III:

“Bundan 5-10 sene kadar önce, Dolaylı diye geçer şimdi, bir çocuk hudutta asker, yanında bir asker arkadaşı daha var. Şah Sultan geceleyin babasının rüyasına giriyor. Şah Sultanın çocuğunu o harpten çekip aldığını görüyor. Bir zaman sonra çocuktan haber geliyor. Çocuk o çatışmadan sağ-salim kurtuluyor; ama hemen yanında duran asker arkadaşı şehit düşüyor” (K.7).

Anlatı IV:

“Buradan müfrezeler alıp Şah Sultan'ı götürüyor Keban'a. Keban'a giderken yolda mola veriyorlarmış. Şah Sultan'a da: “Bacım sen git de, biz senin arkandan geliriz.” diyor. Şah Sultan gidiyor, müfrezeler biraz daha duruyorlar. Sonra yola çıkıyorlar; ama yetişemiyorlar. Karşıdan gelen yolculara:

- Nerden geliyorsunuz? Siz bir atlı kız gördünüz mü?

- Yok, babam! Biz atın üzerinde yüzbaşı gördük.

Biraz daha ilerliyorlar ve yine yolda gördükleri kişilere soruyorlar.

- Buradan geçen bir kız gördünüz mü?

- Bir tane Arap gördük, atın üzerinde gidiyordu.

Bu söylenenleri şaşkınlıkla dinleyen komutan sonunda Şah Sultan'a yetişip ayağına kapanıyor. Bacım, ben ettim sen etme gel dön, diyor.

Şah Sultan: “Benim görevim var dönemem gitmeliyim.” diyor.

O zamanlar Malatya Keban'a bağlıymış. Keban'a gidiyor ve bir ailenin yanına bırakılıyor. Gittiği evde hane halkının bir yere gitme hazırlığında olduğunu görüyor. Hane halkı bir gelinin 3 gündür doğum yapamadığını ve o geline yardıma gitmeleri gerektiğini söylüyor. Şah Sultan da onlarla birlikte gidip geline yardımcı olmak istiyor. Geliyor ki zavallı gelin acısından sızlıyor. Başındaki yazmayı çıkarıp gelinin üzerine örtüyor. Örtünce gelin doğum yapıyor. Bunun üzerine diyor ki; “Bu yazma burada kalsın, zor

doğum yapan olursa bu yazmayla üzerini örtün ki kolay doğum yapısın.” Hala o yazma orada Keban’ın köyünde durur” (K.7).

Anlatı V:

“Hantabil Beyleri varmış. Derebeyi bunlar. Şah Sultan’a türlü eza cefa etmişler. Şah Sultan İsaköyden ayrılırken; umudum Allah’tan ki peyine (evin yıkık hali) ıspanak ekile, demiş. Şimdi gidip bakın ıspanak ekiliyor o konağın olduğu yerlere...” (K.7).

Anlatı VI:

“Şah Sultan’ın hiçbir şeyi yokmuş ki... Hz. Eyüp’ün mağarası gibi aynı o mağarayı andırıyor. Dünyadan gittikten sonra bu köyün çobanı - köyde en azından belki 2000-3000 koyun olurdu eskiden-koyunları karşıdaki yaylaya götürüyor, bakıyor ki oradan bir tane koç çıkıyor. Çoban da; demek ki bir koç buraya karıştı geldi, diyor. Çoban gidiyor, süt sağıp içsin ki karnını doyursun. Tam sütü sağıyor içecekken koç, boynuzuyla vurunca süt dökülüyor. Bunun üzerine çoban koça vurunca, koç ortadan kayboluyor. Akşam eve gelince olanı biteni anlatıyor. Bir koç karıştı sürüye gördünüz mü, diyor. Koçu gören bir kişi çıkmıyor. Koç da meğer ermişlerdenmiş. Çoban, haram yemesin diye koç sütü döküyor” (K.7).

2.1.3.6. Şiirlerinden Örnekler¹⁵

Şah Sultan çektiği sıkıntıları ve eziyetlerini şiirlerine de yansıtmıştır. Kendisine zulmetmeleri konusunda yazdığı şiirinde şöyle bahseder:

Ne zalimdir ne gaddardır ne betkar
Ta ezelden zalim yoluna düşman
Çok cevir eyleme olursun pişman
Zahmeti zararın kalasın zalim

Zalım kast eyledin girdin haneme
Yağma eyledin malım ondan sana ne
Seni şekva ederim barı Hudama
Zahmeti zararın kalasın zalim

¹⁵ Bu bölümün hazırlanmasında Mustafa Bal’ın derlemelerinden oluşan, Merdiven Köyü Şahkulu Sultan Külliyesini Koruma, Onarma ve Yaşatma Derneğinin katkılarıyla basılan “Derviş Muhammedim Nuru Vahit Eseri Dillerde Şahit” adlı eserden yararlanılmıştır. Eserde Derviş Muhammet’in 156, Ahmet Aşık’ın 73, Şah Sultan’ın 20 şiirine yer verilmiştir. Şiir öncesi verilen yorumlarda ise; Ali İhsan Öztürk’ün araştırma kitabından ve Halil Yazgan’ın araştırma yazısından yararlanılmıştır.

Her ne kadar zahmet edersen bana
Niyazım Hakkadır kıblem Kabeye
İlacım bulmadan gitmem uzağa
Zahmeti zararın kalasın zalim

Hak bize vermiştir nuru kudreti
Bir vakit zalıma etmem minneti
Bizler için açık kodu cenneti
Zahmeti zararın kalasın zalim

Şah Sultanım derdin gel Hakka söyle
Hakkın emri imiş ezelden böyle
Kaddarlar dünyada kalamı böyle
Zahmeti zararın kalasın zalim

Bir başka şiirinde kendisine zulmedenleri Firavuna benzetmekte ve bunların akıbetlerinin de Firavunun akıbetine uğramasını dilemektedir.

Bağdat'ta Mansurun darına hürmet
Eyüp'e çektiirdin zarına hürmet
Yağan yağmur esen yellere hürmet
Kerem eyle perişandır halimiz

Bir asi töredi gayet bed asil
Evlatlarımızı hep etti esir
Ayıplar sır eden çok olur kusur
Sana niyaz eder cümle varımız

Vilayet perişan gasevetim var
Yaram yürekdedir ilacını gör
Daha senden gayrı bize kim neder
Red eyleme amanımız ünümüz
Firavun Musa'ya gör neler etti
Arşı kürşü levhü kalem zar etti
Ahırında onu deryaya gark etti
Bunu da etsen de görse gözümüz

Derviş Muhammedim Âlidir ala
Hümnet eyle zalim Allahtan bula
Şah Sultan der felek bundan ne ola
Ah ile zar ile geçti günümüz

Şah Sultan kendisi hakkında çıkarılan dedikodulardan usandığını belirttiği bir şiirinde:

Yalancının menzilinden usandım
İnanmayın şu çürüğün sözüne
Sofuyum der gelir ceme oturur
İrabeti daim kendi özüne

Sofuyum deyi gelse ceme otursa
Gönlünün de arzusunu yitirse
Doksan dokuz yıl ibadet getirse
İnanmayın dönüşü var sözünde

Yatar yatar kalkar kendi uyanır
Uyanırda benliğinde dayanır
Yüzünde de bet irenkler boyanır
Kallaş boyacısı işler yüzünde

Neçe yıllar ayıbını gizledim
İnşallah imana gelir gözledim
İzin sürdüm yatağında izledim
Tavşan gibi fenleri var dizinde

Yüzü kara Hak cemine varamaz
Kör olmuştur Hak didarın göremez
Yüz yıl kalsa Ali nesli töremez
Muaviyenin oğlu ile kızından
İkrarını bağlamıştır gayrıya
Gelmiş bizden mehlem ister yaraya
Emmi olur harğı bendi ağrıya
Bir orak eğrisi vardır dizinde

Şah Sultanım inkâr soyu mavuya
Onların ne haddi var gerçeğe uya
Utanmasın gelsin dursun davaya
Kara şahitleri vardır yüzünde

“Sultan Hatın’ın birlikte eğitim aldığı, gönül bağıyla bağlı olduğu Hak aşığı Garip Ahmet bir başka söyleyişle Ahmet Aşıkî,Hacı Bektaş’ı ziyarette gider. Hacı Bektaş dergâhında zâkirlik ettikten sonra köyüne dönmek için yola çıkar. Yolda hastalanır ve rivayete göre Kayseri’nin Ecrin Köyü’nde vefat eder. Garip Ahmet’in hastalandığını duyan Sultan Hatın şu nefesi söyler:

Rum ellerine bir can gönderdim
Ya Ali sen gönder senden isterim
Bakmaz mısın kebab oldum kavruldum
Ya Ali sen gönder senden isterim

Gariptir bilemez uzak yolları
Kerem eyle aşırasın belleri
Çok gezdirmeyesin gurbet elleri
Ya Ali sen gönder senden isterim

Cemi kuşlar konar yerli yerince
Hasbuhâl ederler dilli dilince
Yad eller değmesin zülfü telince
Ya Ali sen gönder senden isterim

Ahmetim çekmiştir Mansur darını
Hakka teslim etti cümle varını
Hıdır arzuluyo hep cemalini
Ya Ali sen gönder senden isterim

Bir söz geldi söyleyeyim dilime
Bakmaz mısın fırgatıma zarıma
Bir yaralı geldi düştü koluna
Ya Ali sen gönder senden isterim

Yaralının sınığını sarmalı
İsteyenin muradını vermeli
Yüz ağynan sınasını salmalı
Ya Ali sen gönder senden isterim

Sevdüğümdür Allah Muhammet Ali
Zülfünün teline bendetti beni
Efendim sultanım canımın canı
Ya Ali sen gönder senden isterim

Sevdiğimdir Hacı Bektaşî Veli
Tavafa eriyi hep cümle varı
Ahmedin makamı cümleden ulu
Ya Ali sen gönder senden isterim

Derviş Muhammedim Hünkârın canı
Pervane olmuşum yandırma beni
Şah Sultan derdinden delidir deli
Ya Ali sen gönder senden isterim

Halk arasında Şah Sultan'ın hiç evlenmediği veya nişanlanmadığı her ne kadar söyleniyorsa da: Eskiden nişanlı kızlar ve gelinler, kaynana ve kayınbabaları ile konuşmazlardı. El işaretleri ile anlaşırlardı. Buna gelinlik etme denir. Gelinlik etme nezaket ve saygı olsun diye yapıldı. Şah Sultan'ın dilden dile dolaşan bir şiirinde;

Bir zaman Palha¹⁶da kuzuyu göttüm
Bir zaman Hamız'a gelinlik ettim

.....

Yine de dediler Baboğ'un kızı

Dediğine göre evlenmemişse de nişanlanmıştı (Yazgan 2003: 9).

Aşık ile Şah Sultan'ın birbirleri için söylediği gönül temelli halk şiirlerine de rastlanılmaktadır. Birbirlerine âşık oldukları¹⁷ da söylentiler arasındadır. Şah Sultan Aşık'ı yazdığı bir şiirinde:

Urum illerine bir can gönderdim
Ya Ali sen gönder senden isterim
Bakmaz mısın kebab oldum çevrildim
Ya Ali sen gönder senden isterim

Aşık, Akçadağ'da bulunduğu sırada, Şah Sultan için yazdığı bir şiirinde şöyle söylemektedir:

Ağçadağ'ın sabah esen yelleri
Hasretin çektiğim yardan haber ver
Çözüldü mü kâkülünün telleri
Asıldığım zülfü dardan haber ver

Şah Sultanın Sofra Duası:

Bozan Köyü'nden Sevim Özdemir'in büyüklerinden duyduğu ve sofrasında eksik etmediği Şah Sultan'ın yemek sonrası söylediği sofrada duası:

*“Bismillahirrahmanirrahim
Allah Allah!
Allah Muhammet Ya Ali!
Adile Anam keybeni,
Fatma Anam sofrada bedeli,
Dil birden nutuk birden diyeni,
Geçmiş insanları seveni,
Pir ismini tepsisinde göreni,
Hasan ile Hüseyin'i seveni,*

¹⁶ Şiirde geçen Palha; Sivas Divriği'nin günümüzde Çakmakdüzü adı verilen köyün eski adıdır.

¹⁷ Yazgan, Halil (2014), Büyükşehir Malatya Dergisi'nde Derviş Muhammed İle İlgili Yazı Üzerine Bir Değerlendirme.

*Kaşık sunup ekmeğini böleni,
Helal olsun doğrulukla yiyeni,
Şah-ı Merdan Ali Şah duası,
Toplansın meydan sofrası,
Yiyene helal olsun,
Yedirene delil olsun,
Bir lokmanız bin lokma kadar da karşı gelsin” (K.8).*

2.1.4. İmam Cafer Türbesi

Foto-05:İmam Cafer Türbesi / Dıştan Bir Görüntü

2.1.4.1. Coğrafi Konumu ve Fiziki Yapısı:

Türbe Arguvan İlçesine bağlı Ermişli Köyünde yüksekçe bir yerde yer almaktadır. 2000 yıllarında Haydar Yücel tarafından günümüzdeki halini alan türbenin öncesinde taştan- topraktan olduğu belirtilmiştir. Düz bir dama sahip olan yapı düzenlemeyle kubbeli hale getirilmiştir. İçerisinde yer alan 8 mezar yenilenmiş, sandukaları yapılmıştır. Sandukaların başında yer alan kavuk ve sarıkların mezar sahiplerine ait olmadığı belirtilmiştir. Türbede yer alan diğer mezarlar ise; İmam Cafer ve İmam Cafer'den sonra onun soyundan gelen Dedelere aittir.

Türbeyi yapım aşamasında yaşanan bir olay sonucu baştan ikinci sıradaki mezarın İmam Cafer'e ait olduğu söylenilmiştir. Olay şöyle ki;

“Bu mezarı Haydar Yücel yaptırdı, Antalya'dan gelip yaptılar. O da Hocalığı bırakmış burada çalışıyordu. Dedi ki; yahu bizim yaptığımız şeyleri, yapıp öpüyorsunuz, niyaz ediyorsunuz. 2 gün sonra geldi ve bana dedi ki: “Kardeşim baştan 2. mezar gündüz bana söyleyeceğini söyledi daha diyeceğim yok!”. Rüya falan değil, türbedeki mezarları düzenlerken ses duymuş. Üstüne basıp çalışırken üstüme basma, demiş. Bir şeyler daha duymuş; ama bize bu kadarını söyledi” (K.15).

2.1.4.2. Kültürel Tarihi:

Burada yatan zat İmam Cafer'in kendisi değildir. Hz. Hüseyin şehit edildiği zaman Kerbela olayından sonra, İmam Cafer ilim adamıydı ve yetiştirdiği insanları Anadolu'ya gönderdi. İmam Cafer'in eğitip, yetiştirdiği İmam Cafer de içlerinde en bilgili olanmış. Emevi zamanında herkes korkusundan bir yerlere gitmiş. Özellikle Türk olan yerlere sığınmışlar. Türkler sahip çıkmış. Mesela Battal Gazi Malatya'ya o zaman gelmiş. Battal Gazi geldiği zaman İmam Cafer'in yetiştirdiği İmam Cafer de irşat etmek için her tarafa gönderilmiş. Burada da vefat etmiştir (K. 15).

2.1.4.3. Ziyaretçiler ve Uygulanan Pratikler:

Hasta olanlar, bir müşkülü olanlar, evlenmek isteyenler gelirler. Bazıları: "Ben İmam Cafer'e gittim, lokma verdim niyaz ettim, şansım açıldı." diye söylüyor. Büyüklerden de gelen var hasta olup da şifa aramaya gelen de. Gece rüyasına girenler var. Felç olarak gelip de sabahleyin yürüyerek çıkanlar oluyor. Herkesin özüne bağlı. Hepsi değil ama iyi olanlar da çok. İncancına bağlı biraz da. "Sıtkınan tut, Karataştan tut!"(K.15).

Kişiler istediği zaman ziyarete gelirler; ancak genelde Eylül-Ekim aylarında gelen ziyaretçi sayısı fazla olur. O tarihte gelmelerinin bir nedeni de, okulların tatil olmasıdır. Bayram günleri ve perşembeyi cumaya bağlayan gece ziyaret edilir. O günlerde kurban kesilmez kömbe gibi hamur işi yiyecekler getirilir ve komşulara, çocuklara lokmalar dağıtılır. Kişilerin uyguladığı pratikler ise şöyle ki;

- Girişteki eşiği üç kere öper ve içeriye eğilerek geçer.
- Dizlerinin üstünde türbenin içerisindeki sandukaları bir baştan bir başa niyaz ederek tek tek öper. Bu esnada içinden ne geçiyorsa okur, dua eder. Bazıları 1 kere bazıları da üç kere dolanarak niyazeder.
- Sonrasında Fatiha okunur. İmam Cafer'in yüzü suyu hürmetine Allah'tan dileğini ister.

- Mum yakma pratiği halen devam etmektedir. İçeride yakılmamasına dikkat edilmekte, olası bir yangın durumuna karşı insanlara mumun dışarıda yakılması gerektiği belirtilmektedir. Geçmişte yakılan bir mumdan binanın bir kısmının yandığı söylenmiştir. Ziyaretçiler Allah! Muhammet! Ya Ali! deyip, dua ederek 3 mum yakmaktadır. Mum yakma pratiği geleneksel bir hal alıp, Cuma akşamları çeşmelerde de bu pratiğin uygulandığı belirtilmiştir.

- Kalıp halinde yeşil renkte bir örtü ve makas, sandukaların başında durmaktadır. Gelen ziyaretçilerin sandukaların üstündeki örtüden kesmemesi için ayrıca yeşil bir örtünün konulduğu belirtilmiş; ancak ziyaretçilerin birçoğu buna rağmen sandukanın üstündeki yeşil örtüden aldıkları gözlenmiştir. Yeşil örtüden kesilip alınanlar kola, boyna, arabaya ve eve takılmaktadır.

- Dileği kabul olanlar türbede adağını kesmektedir. Genelde koçlarla gelir. Adak kesileceği zaman köye anons geçilir, duyurulur ve orada pişirilip yenilir. Etli-pilav yapılır yanına da mevsimine göre yemekler yapılmakta, meyveler ikram edilmektedir.

Dışarıdan gelip de adağını kesecek olan kişiler, adak kurbanını türbede diğer ziyaretçilerle birlikte pişirip yiyebildiği gibi, başında durarak kesip dağıtımını da

yapabilir. Adağını kesen kişi adak kurbanından lokmasını yer. Bazı kişilerin adağıyla gelip, kurbanın bir kısmını Zeynel Abidin türbesine götürdüğü belirtilmiştir.

Adak kurbanını kişi kendisi getirebildiği gibi, köyden de temin edebilir. Adak kurbanı piştikten sonra dağıtmadan kazandayken ve dağıtıldıktan sonra Dede duasını eder. Lokmadan ilk adak sahibi, sonra Dede alır ve herkes yemeğe başlar.

Burayı koruyan, türbenin işleriyle meşgul olan kişi Ermişli Köyünün Muhtarı, İsmail Kalender'dir. Eskiden türbeye İmam Caferli, Dede Kırıgı (diğer Dedeler gibi iyi saz çalamadığı için bu ad verilmiştir.) diye bir dedenin baktığı; ancak İstanbul'a gidip yerleşmesiyle görevin oğluna bırakıldığı belirtilmiştir. Oğlu türbeye bakamayınca da sorumluluğu köy muhtarı almıştır.

2.1.4.4. İmam Caferi Anma Günü:

Temmuz'un 10'u gibi İmam Caferi Anma Günü yapılır. Önceden daha büyük çapta bir organizasyon gerçekleştirildiği, etkinliğe yalnızca Malatya ili değil, diğer illerden de gelenlerle 3000-5000 kişi olduğu söylenmiştir. Ancak son 2 senedir büyük çapta yapılmadığı; yalnız köydeki Dedelerin katılımıyla etkinliğin sürdürüldüğü belirtilmiştir. Komşu köylerden de gelenlerle birlikte sayının 1000 kişi civarında olmaktadır. Bu etkinliğe Kürt-Sünni, Türk-Sünni, Bektaşî -Aleviler, Bektaşîler her bir kesim davet edilmekte ve onlar da gelip kurbanlarını kesmektedirler.

2.1.4.5. Anlatılar:

Foto-06:İmam Cafer Türbesi/ İçten Bir Görüntü

Anlatı I:

“Ermenilerin gönderildiği zaman, bizim buradaki büyük meşenin orada kalmışlar, saklanmışlar. Bir Ermeni kaçıp bu türbeye kadar gelmiş. O zaman burası böyle yapılı değildi, taştan bir yerdi. Gelmiş buraya sığınmış. Peşi sıra Jandarmalar da gelmişler; ama adamı görememişler. Babamın da arkadaşıymış o kişi. Bunu bana babam anlatmıştı”(K.16).

Anlatı II:

“İmam Cafer'i rüyasında görenler de gelir türbeyi ziyaret ederler. Buraya Maraş'tan, Tunceli'den, Erzincan'dan gelenler vardır. Elazığlı bir kadın İmam Cafer'i rüyasında görmüş, çocuğu da hastaymış. Yani köyümüzü ve bizleri hiç bilmeyen bir kişi. Rüyasında görüyor ve adresi bulup buraya geldi. Ziyaret etti, kurbanını kesti ve kadının çocuğu da iyi oldu. Daha geçen sene

buraya Elazığ'dan bir bayan geldi, rüyasında görmüş o da. Büyük bir boğa kesti“(K.16).

Anlatı III:

- *“Birine ben şahit oldum. Amcamın hanımı vardı. Çocukları menenjit olmuştu, hiç iyi değildi durumu. Çocuk 6-7 yaşlarındaydı. Getirdiler buraya 1-2 saat durdu, gece kaldılar. Çocuk iyileşti ve durumu gayet iyi.*

- *Ermeni sülüs zamanında biri kaçıp buraya sığınmış da jandarmalar görmemiş adamı. Adam daha yakın bir tarihte öldü. Gelir buraya kurbanını keser ziyaret ederdi. Müslüman olmuş o olaydan sonar”(K.16).*

Anlatı IV:

“Bu köyde daha yaşıyor, bir komşum var. Onun hiç çocuğu olmuyordu. Erkek çocuğu olmuş o da hasta olmuş. Yani öldü ölecek hasta. Getirmiş buraya bırakmış, gitmiş. Sabahleyin gelmiş ki çocuk oldukça sağlıklı. Bir gece çocuk burada yatmış, iyileşmiş. Yani inanç da olacak kalbinde, özünde”(K.16).

2.1.5. Ali Baba Türbesi

“Ali Baba Türbesi; Arguvan İlçesi'ne bağlı Ermişli Köyü'nde yer alır. Yağmur duası için Ali Baba Türbesi'ne gidilir. Köyden para ve bulgur toplanır. Kurbanlar kesilir. Lokmayı toplayan büyüklerdir, çocuklar toplamaz. Koç-teke alıp kesilir. Allah'a yalvarırlar. Dualar edilir. Hep birlikte kadınlar, erkekler, çocuklar gider. Duayı Dedeler eder. Dua edilirken eller yukarı doğrudur”(K.15).

2.2. ZİYARET YERLERİ

2.2.1. Armut Ağacı - Kıratlı – Payamlı Ziyaret Yerleri

Arguvan İlçesi'ne bağlı Çavuş Köyü'nün tam karşısında yer alan ve tek başına duran bir ağacın kutsallığına inanılır. Ona bu kutsallığı veren halk anlatılarından biri de şöyle ki;

Bir zaman birisi rüyasında kıratlı görür. Kıratlının üzerinde de aksakallı birisi tepede öylece durur. Kişi o tepeye çıkar bakar ki rüyasında gördüğü kıratlı oradadır. Armut ağacının yanındaki taşın üzerinde de at nalı izi vardır. O günden beri oranın adı Kıratlı olarak kalmıştır. Geçmişten bugüne ziyaret edilir. Özellikle gençler bayramlarda ve özel günlerde kömbe, köfte, bicik (pişi) yaparlar, hem hazırladıkları yiyecekleri yerler hem de eğlenip gelirlerdi. Eskiden dilek dileyenler oraya çaput da bağlarlardı; şimdi bağlanmıyor. Çavuş Köyü'nde kutsallığına inanılan bir diğer yer ise; Payamlıdır. Orada geçmişte bir ateş yanmışçasına aydınlık olduğu, oranın nurlu bir yer olduğu kabul edilir. Özellikle

bayramları ziyaretler gerçekleştirilir. Eskiden genellikle gençlerin Payamlıya çıkıp çaput bağladıkları günümüzde bu pratiğin gerçekleşmediği belirtilmiştir (K.5).

2.2.2. Tek Öküzün Çift Süren Ziyareti

Tek Öküzle Çift Sürenin Ziyaretgâhı, Arguvan İlçesinin Koyuncu (Gürge) Köyü'nde yer alır. Tek Öküzle Çift Sürenin diğer adı Budala'dır. Hayatı ile ilgili yazılı bir kaynağa ulaşılamamış, bu konu söylenceler/rivayetlerle aydınlatılmaya çalışılmıştır. 12 İmamlardan 7. İmam Musa-ı Kazım evlatlarından ve Budalagiller kabilesinden olduğu söylenmektedir. Budala'nın mezarı Tokat'ın Reşadiye İlçesindedir (K.9).

2.2.2.1. Anlatılar:

Anlatı I:

“Köyden yukarı doğru, köyün 1 km uzağında arpa tarlaları var. Tek Öküzle Çift Süren her sabah kalkar öküzünü alır tarlaya gider. Tarlaya vardığı zaman dağdan ateş topu gibi hızlıca bir geyik gelir. Gelen geyiktir; ancak insanlar onu öküz olarak görür. Tek öküzle tarlanın sürülemeyeceğini bilen hanımı bu işe bir anlam veremez ve merakını gidermek üzere eşini takip eder. O sabah yine tek öküzüyle çift sürmeye giderken eşi kendisini takip eder ve bir taşın arkasına saklanarak eşini izlemeye başlar. Dağdan bir geyiğin hızlıca geldiğini, boyunduruğa girdiğini görür. Kafasını hafif kaldırıncı fark edilir ve geyik boyunduruğu kırarak hızla oradan uzaklaşır ve bir daha görünmez. Bunun üzerine kocası: “Sırrımı beyan ettin! İçinizden körlük, topallık çıkmasın!” diye beddua eder. Tek Öküzle Çift sürenin bedduasının tuttuğuna ve o gün bu gündür eşinin sülalesindeki insanlarda hep bir rahatsızlığın olduğuna inanılır”(K.9).

Anlatı II:

“Burada cem yapıyorlar, cemler bizde kış günü yapılır. Bu yanda Suçeyin diye bir köy var, orda bir müşkül çıkıyor. Oradaki insanlar birbirine davacı oluyor ve Dede bunu halledemiyor. Suçeyin Köyünden inançlı bir kadın, kışın 4-5 saat süren yerden o soğuğa aldırmadan yürüye yürüye bu köye geliyor. Budalaya burada ayan oluyor. Tek Öküzün Çift Sürenin diğer ismi de Budala. Budalaya diyor ki; Ya Budala, gel de ne olursun şu davayı kes! Tek Öküzle Çift Süren kalkıyor dışarı çıkacağım diyor. Gelip taşın üstüne çıkıyor. Biraz zaman geçince cemaat meraklanmaya başlıyor. Budalayı aramaya dışarı çıkıyorlar. Geliyorlar ki, burada bir tek pabuçları var, kendisi yok. Biraz sonra Budala geliyor. Cemaatin kendisine yönlendirdiği neredeydin sorusuna şu yanıt veriyor: Şurada bir dava vardı, hallettim de geldim. Nerede? Falanca yerde. Dediği yer de... kuş uçmaz kervan geçmez, öyle bir yer” (K.9).

Anlatı III:

“Budala dediğimizin aşağıda mezarı var. Bundan 25-30 sene evvel taştan yapıldı. Bir adamın rüyasına giriyor. Diyor ki: Gel de benim mezarımı yaptır. Adam da fakir, bir torba çimentoyla arkadaşını da yanına alıp gidiyorlar mezar yapmaya. O zaman bir taş daha çıkıyor. Taşı kaldırıyorlar ki: hiç bozulmamış, aynen duruyor. Bu yani 1-2-3 asırlık değil daha fazla. O anda benim annem bu kişilere yemek götürüyor, çalışıyorlar ya, acıkmışlardır diye. Gidip de bakıyor ki, ikisi de kenara çekilmiş ağlıyor. Neden ağladıklarını soruyor. Annemin ismi de Tamamdı. Tamam Ana, hiçbir yeri bozulmamış diyorlar. Hemen kapatıyorlar. Ondan sonra da ben yaptırdım”(K.9).

2.2.2.2. Ziyaretçiler:

Malatya İli de dâhil olmak üzere çevre illerden de ziyaretçiler gelmektedir. Evlenmek isteyenlerin, çocuk sahibi olmak isteyenlerin, askere gidecek olanlar ve bir müşkülü olan kişilerin buraya ziyaret gerçekleştirdikleri, ayrıca toklu (1 yaşında köç) ile gelip adak kurbanlarını kestikleri belirtilmiştir (K.14).

Taşın olduğu yer demirlerle çevrilmiş ve mum yakmak isteyenler düşünülmüş demir şamdan konulmuştur (K.9).

2.2.3. Karataş Ziyareti

Foto-07:Karataş Ziyareti/Karataş

2.2.3.1. Kültürel Tarihi

Karataş, Arguvan İlçesinin Koyuncu (Gürge) Köyü'nde yer alır. Karataş, diğer adıyla Satı Taşı hakkındaki araştırma Burhan Karadağ tarafından yapılmış olup, Gürge Köyü'nden Veli Akkol Dede, Haydar Dede, Nazım Akkol ve Ahmed Kubad'ın aktardığı bilgiler ışığında hazırlanan makalede Karataş'ın hikâyesine de yer verilmiştir.

Veli Dede'nin anlatımına göre öykü şöyle gelişiyor:

Nesilden nesle aktarılacak bize kadar ulaşan bilgilere ve benim de büyüklerimden duyduklarıma göre bu Karataş olayı, yüzyılları aşan bir zamanın ötesinde çok eskilere dayanmaktadır. Yani sözün kısası 700 yıllık bir zamanı içermektedir.

Öyküsüne gelince; bu tarihî olay şöyle olmuştur: Aşağı köylerden Çermik veya Karaca olarak söylenen bir köyden Şah Süleyman'ın gönülden bağlı bir talibi varmış. Talip ile Dede, birbirlerini çok iyi anlıyorlarmış.

Bir gün talip, Dedeye gönlünden geçeni söyler: *“hepimiz ölüp gideceğiz, toprak olacağız. Belki öbür dünyada ruhlarımız birleşerek şâd olur. Şimdi diyorum ki bu fani dünyada sizler bir dede olarak dünyanızı değiştirdiğinizde bize ne gibi bir eser bırakacaksınız? Adınız, ne ile yâd edilsin?”* Dedenin verdiği cevap ilginç: *“ben dünyadan intikal edeceğim zaman o saatlerde bu durumum sana ayan olsun. Sen benim cenazeme gelip yetişesin. Beni yıkayıp defnedesin. Eğer sen benden evvel ölürsen ben senin cenazene geleyim, taliplik ve dedeliği burada görelim. Her ikimizin hali, böylece birbirinize ayan olsun”* der. Aradan uzun zaman geçer. Yaz mevsiminin sıcak bir gününde Şah Süleyman hastalanıp ölüm yatağına düşer. Havanın sıcak olması nedeniyle yatağı, gündüz bir ağacın gölgesinde kocaman Karataş'ın yanındaymış, geceleri de içeriye alınmış. Dedenin hasta yatağına düşmesinden birkaç gün sonra bu durum talibine ayan olur.

Talip köye vardığında evin önündeki bahçede dedesinin yere serili yattığını ve başında bir kalabalık bulunduğunu görür. Adımlarını hızlandırarak dedesinin hasta yatağına yaklaşır, elini tutarak geçmiş olsun der. Bir süre anlamlı anlamlı bakışır. Sanki kendisini bekler bir hali var. Bir an için talip, dedesine doğru eğilerek fısıldar gibi şöyle der:

“Dedem, sen gidiyorsun. Hani seninle bir kavlimiz vardı. Bize seni anımsatan bir eserin olmayacak mı? Seni nasıl ve hangi eserinle anacağız?”.

O anda kendisinden geçmiş olan dede yatağının yanındaki karataşa elini koyarak başında toplanmış olan kalabalığa ve talibine şöyle seslenir:

“İşte benim eserim ve nişanım bu karataştır. Bu taş sizlere nazargâh olsun. Çocuğu olmayanlar, olup da ölenler bunun için Allah'tan ihsan isteyenler bu taşı üç defa dolansınlar. Her seferinde Allah-Muhammed-Ali aşkına diyerek dua ederlerse ikrar verip gönülden inanırlarsa çocukları olacaktır. Dilekleri kabuledilip çocukları olanlar; doğan çocuk kız ise adını Satı, oğlan ise Sadık koysunlar”.

Dedenin ölümünden sonra cenaze merasimi yapıp köyün alt kısmındaki mezarlığa defnediliyor. O gün bu gündür Şah Süleyman evine yakın olan bu Karataş,

çevre köylülerce ziyaret edilmekte, dualar okunmakta ve dilekler dilenmektedir (Kocadağ 2005: 318-319).

Taşın hikâyesi kaynak kişi anlatımıyla şöyle ki;

“Gerçeklerden bir Pir gelir buraya. Bugün burada ben vefat edeceğim der. Talibi de: Dedem ölüyor, Dedemin ölüsüne kavuşmam lazım, der. Adam kaç saatlik yerden gelir, bakar ki Dedesi burada yıkanıyor. Ey Dedem! Niye yüzünü gösterdin de gidiyorsun? diyor. Adam taş a elini açıp vurur. Keber olan, karınları gıyan, dilek dileyen gelsin bundan dileğini tutsun der“ (K.17).

2.2.3.2. Ziyaretçiler:

Karataş'a ziyarete çevre illerden de gelenler olmaktadır. Özellikle bayramlarda kalabalık olur. Ziyaretçiler gelir taş a üç kere niyaz eder ve kurbanı varsa kurbanını keser ya da lokması (şeker, pestil, para, meyve) taşın üzerine koyar.

2.2.3.3. Ritüeller ve Uygulamalar:

Karataş ziyaret yerine çocuğu olmayan, olup da ölenler gelmektedir. Bu taşın etrafında bir dizi pratik uygulanır. Şöyle ki; çocuğu olup da ölen kadın gelir. Orda bir kabile var. O taşın üstüne ya türbenin sahiplerinden biri ya da 14-15 yaşlarında bir çocuk çıkarılır. Oraya gelen kadının boynuna at gemi ya da atkı takılır. O taşın üstüne çıkan adam kadını 3 kere dolaştırır ve şöyle der:

Foto-08:Karataş / Cöher Alınan Yer

- Benim bir kısırağım var satıyorum. Ne veriyorsunuz?
- (misal) 300 lira veriyorum.
- Yok, vermem.
- Bir kere daha dolaştırır.
- Benim bir kısırağım var, satıyorum.
- Ne veriyorsunuz?
- 500 lira veriyorum.
- Yok, vermem.
- Üçüncü kez dolaştırır ve tekrar sorar.
- Benim bir kısırağım var, satıyorum ne veriyorsunuz?
- 1000 lira veriyorum.
- Satıyorum, sattım. Peki, hayrını gör. Tamam verdim.

Bu sembolik satma işleminden sonra taş a niyaz edilir. Cenabı Allah senin dileğini versin, muradını versin, diye ziyaretçilere yol gösteren kişi ve ziyaretçiler dua eder (K.9, K.11).

Malatya harici şehirlerden de çok gelenler olur ziyarete. Taşın akıbeti belli değildir. Yüzyıllardır burada olduğu söylenir. Çocukları olup da ölenler buraya gelince Takdir-i İlahi işte, yaşar çocukları. Bunun sonrasında çocuklara kız olursa Satı, erkek olursa Sadık adını verirler (K.12).

Türbeyi yaptıran Veli Akkol'un eşi Bade Akkol'un aktardıkları:

"Benim beyim Şahkulu Dergâhında Dedelik yapıyordu. Burası da bizim ocağımızdır. Çocukları olmayanlar, keber olup boğulanlar – rahimde ölüyor ya- buraya gelip satılırlar. Bu sembolik satma işleminden sonra oradan cöher var taşın altındaki toprak, ondan parmaklarıyla alıp ağızlarına atarlar, taştan da kırıp üstüne koyarlar. Çocukları olunca da gelir kurban keserler. Eğer kurbanıyla tekrar bir ziyaret gerçekleştirmezse çocuğun özürülü olacağına inanılır. 3 defa gelirler. Allah verir onlara çocukları. Evlat isteyen evlat, devlet isteyen devlet... Ne istersen o. Niyet edip de niyetini bozarsan o sakat olur. Buraya gelen insanlar itikadıyla gelip, inanmak durumundadır. Kurban kesenlerin dışında buraya şeker, lokum, bisküvi artık içinden ne geçirdiyse o lokmasını da getirebilir. Sembolik satma işleminden sonra, besmeleyle cöher alınır ve İhlâs suresini okunur. Biz dileğimizi Allah'tan dileriz, bu nazarlamasıdır".

2.2.3.4. Anlatılar:

Anlatı I:

"Benim eniştem, Arapkirli bir kişi ve Çayırlı Köyü'nden bir kişi Karataş'ın altında hazine var deyip, buraya geldiler. Kayınbabasına, biz şuradan toprağın altından girelim, alttaki hazineyi de bulalım diyor. Eniştem de gece yatıyor, rüyasında yılanların boynuna dolandığını görüyor. Ondan sonra Çayırlı Köyündeki kişiye diyor ki: Ben ne oraya girerim ne de yaklaşırım diyor"(K.10).

Anlatı II:

"Bu anlatacağım olay 5-10 senelik en fazla. Bizim köyde bir vatandaş vardı. İstanbul'da Şahkulu'da oturuyor. Edirne'ye giderken bir dükkânın levhasında Gürgelioğulları yazdığını görüyor. Merak edip dükkâna giriyor ve selamlaştıktan sonra diyor ki; Siz nerelisiniz? Biz Sivas Divriği'deniz, diyor. Adam daha da meraklanıyor. Neden bu adı verdiğini soruyor. Adamın cevabı: "Bizim hanımın çocukları kalmıyordu biz de duyduk Gürge'ye Karataş'a götürdük diyor. O taşta satıldı, bana iki evlat verdi. Ben de bu taşın anısına Gürgelioğulları yazdırdım tabelama.", diyor. Buraya çocuğu olup da ölenlerin dışında da ziyaretler gerçekleştirilir. Özellikle bayramlarda köy halkı ve civar köylüler de gelmektedir. Mum yakılır ve lokmalar dağıtılır" (K.9).

2.2.4. Kara Kapi Ziyareti

Kara Kapi; Arguvan İlçesinin Koyuncu (Gürge) Köyü'nde yer almaktadır. Kapının tarihi oldukça eskidir. Gürge'ye yerleşen, 9. İmam Muhammed Takî'nin soyundan gelen Şah Süleyman'ın; bir rivayete göre dergâhının, diğer rivayete göre ise evinin kapısı olduğuna inanılmaktadır. Kara Kapi Ziyareti ile ilgili bilgilere Burhan Kocadağ'ın 'Şah (Şeyh) Süleyman Ocağı' adlı makalesinde yer verilmiştir. Ayrıca bu konuda kaynak kişiden edinilen bilgiler de mevcuttur. Kocadağ'ın yazısında Kara Kapi'dan şöyle bahsedilmektedir:

Şah Süleyman Dede, Gürge'ye geldiği vakit mesken işinden sonra ilk iş olarak dergâh binasını yaptırıyor. Dergâhın kapısına da ceviz ağacından kalın tahtalı bir kapı yaptırıyor. Bu kapı hâlâ durmaktadır. Zaman zaman yıkılıp, yeniden yaptırılan bu dergâhı, hep o eski tarihi kapı tutmaktadır. Koyu kahverengindeki bu kapı, iç avluda bir anı olarak bulundurulmaktadır (Kocadağ 2005: 325).

Kaynak kişi anlatısı ise şöyledir:

“9. İmam Muhammed Taki'nin soyundan gelen Şah Süleyman; Gürge Köyü'ne gelmiş, buraya yerleşip ev yapmıştır. Ağaçtan yapılmış olan evin yalnız kapısına dokunmadan düzenledik. Şuanda betonarme bir binadır ve cemlerimizi orada yapıyoruz. Cem damı diyoruz oraya. Eskiden yağmur duasına Kara Kapi'ya gelinirdi. Şimdi hasta olanlar, vücudunun herhangi bir yerinde ağrı olanlar ziyarete gelmektedir. Allah'ım beni bu deritten kurtar! Zeyvesin ne olur derdimi al! gibi dualar edilmektedir ve inançlıysa alır gider” (K.11).

Foto-08:Yalınca Ziyareti (Noraşin/2012)

2.2.5. Yalınca Ziyareti

Arguvan Merkez'de mezarlık içerisinde yer alan ziyaret/adak yeri, bir mezardan ibarettir. Mezarın etrafı kapalı değildir. Üstü taşlarla kaplıdır. Harpte şehit düşen bir askere ait olduğu rivayet edilir. Türbe daha çok Eylül-Ekim aylarında, bayramlarda ziyaret edilir. Genellikle türbeye psikolojik rahatsızlığı olanlar, mahsulün bereketli

olmasını dileyenler gelir.Bazı dönemlerde koyun, koç gibi kurbanlar kesilir, yemekler yenir. Kömbe, kek tarzı yiyecekler hazırlanıp götürülebilir.

Ziyaretlerde kişiler mezar başını üç kere öperek, mezar etrafında 3 kere dolanır. O esnada kişi bildiği duaları eder. Dilekler Allah'tan dilenir. Ziyaret esnasında bir parmakla cöher alınır ve ağza atılır.

Yağmur duasına Yalıncağ Türbesi'ne çıkılır. Yağmur duası öncesinde evlerden para ve bulgur toplamak için köyden belirli kişiler görevlendirilir. Toplanan parayla koyun-koç alınır ve yağmur duasına çıkıldığında etli pilav hazırlanır. Yağmur duasına çocuklar, kadınlar ve erkekler hep birlikte çıkılır. Dualar edildikten sonra mezara su dökülür.

3. Değerlendirme Ve Sonuç:

Arguvan İlçesi'nde çalıştığımız türbe ve ziyaret yerlerinde yatan/yattığına inanılan evliyalari köken olarak incelediğimizde “Yalıncağ” adıyla bilinen mezar/kabir harpte şehit düşmüş askeri bir kişiliğe sahiptir. “Gani Baba”; Garip Musa evlatlarından ve Hacı Bektaş Veli dergâhında (yetmiş) Baba unvanı almıştır. “Divane” olarak bilinen ermiş/velinin kökeni ise İstanbul'daki Karacaahmet'e dayandığına ve Hızır Abdal soyundan geldiğine inanılmaktadır. Adı “Budala” olan; ancak hayattayken gösterdiği keramet ile anılan “Tek Öküzle Çift Süren”in 12 İmamlardan 7. İmam Musa-ı Kazım evlatlarından olduğu söylenmektedir. İmam Cafer ise; “İmam Cafer”in yetiştirdiği ve Anadolu'ya irşat için gönderilen erenlerdendir.

Velilerin kültürel tarihleri ile alakalı olarak sunulan bilgiler yazılı kaynaklardan çok söylence/rivayetlere dayanmaktadır. Hayatı ile alakalı bilgilerde farklı görüşlere sahip yazılı kaynak ve söylenceler açısından “Şah Sultan” karşımıza çıkmaktadır. Kaynakların kimine göre İsaköy'de köylünün bir bölümünce hor görülen hırpalanan Şah Sultan Anzahar'a gitmek zorunda kalmış yönünde ağırlıklı bir görüş olmasına karşın; bazı kaynaklar ise bunun doğru olmadığını belirtmektedir. Diğer görüşe göre ise; Şah Sultan'ın Anzahar'a gidiş nedeni, Derviş Muhammet'in yanında olmak ve Gani Babanın babası Gamber Ağa'nın Türbesine hizmet etmek içindir.

Halkın ziyaret ettiği yerlerle ilgili anlatılan pek çok anlatı, bu yerlerin kutsiyetinin halk arasında yayılmasına ve verilen değerlerin artmasına sebep olmuştur. Bu mekânlar tabiatüstü gücün, yani kutsalın tezahür merkezleri olarak tasavvur edilmektedir. İnsanları ziyaret mahallerine çeken şey, üstün gücü kendisinde barındırdığına inanılan bu yerlerin, halkın ihtiyaçlarına cevap vermesidir (Günay, Güngör, Kuzgun, 1996: 82-83).

Kendisinde maddi manevi güç olduğu kabul edilen ziyaret yerlerinin çeşitli ziyaret edilme nedenleri vardır. Çocuk sahibi olmak isteyenler veya çocuğu olup da yaşamayanlar, evlenmek isteyenler, askere veya gurbete gidip sağ salım dönebilmeyi isteyenler, mahsulün bereketli olmasını isteyenler, hastalıklarına şifa bulmak isteyenler vb. gibi çeşitli ziyaret amaçları vardır.

Araştırma bölgemizdeki ziyaret yerlerinin en çok ziyaret edildikleri zamanlar; cuma akşamları, arife ve bayramlardır. Okulların tatil olduğu Haziran ayından Eylül ayına ziyaretçi sayısında bir artış olmaktadır. Anma etkinliklerinin

düzenlendiği ve özel günlerin düzenlendiği (Nevruz Lokması, Hıdrellez Lokması, Aşure Lokması vs.) zamanlar da türbe ziyaret günlerini belirleyen etkenler arasındadır. Türbe/ziyaret/adak yerleri yağmur yağmadığı zamanlarda yağmur duasına gidiler yerlerden de olabilmektedir (Sultan Hatun Türbesi, Yalıncağ Türbesi, Ali Baba Türbesi).

Çalışmamızda yeralan türbe/ziyaret ve adak yerleri öne çıkan/anlamlandırılan motifler yönüyle değerlendirildiğinde; söylene, rüya görmeye dayalı anlatılar, ziyaretle ilgili uygulama ve pratiklerin, Anadolu'nun hemen birçok yöresinde mezarı ya da türbesi bulunan ermiş/veli kültüründeki görünümle aynı ve benzer ortak motifler taşıdığı görülebilir¹⁸.

Ziyaret esnasında uygulanan pratikler açısından değerlendirme yapıldığında; ziyaret yerine eğilerek girilmesi, eşige basılmaması, kapının, kabrin niyaz edilmesi, ziyaret taşı varsa ona üç defa niyaz edip, ağız-sızı olan yere gezdirilmesi ya da sadece niyaz edip yerine bırakılması, hasta olduğuna inanılan kişinin ziyaret içinde yatması (uyuyup, rüya görmesi düşünülür) ziyaret yerlerinin ortak yönleridir. Ayrıca ziyaret yerlerinde lokma adı verilen etli bulgur pilavından yapılan aşın hep birlikte yenilmesi, ziyarete kurban götürülenle beraber gelen katılımcıların kömbe, bisküvi vb. yiyeceği dağıtması gibi pratikler de görülmektedir.

Sağaltma motifinin taş kültü ve toprak kültü ile iç içe bir görünüm sergilediği ziyaret yeri olarak, Gani Baba ve Karataş Türbeleri söylenebilir. Gani Baba Türbesinde yeralan taşın yılanlık hastalığına iyi geldiği ve yılanlık hastalığının çıktığı yere sürülmesi eylemini hep kutsiyetle doğrudan yahut yakından temas yoluyla sirayet amacına yönelik sembolik ritüel eylemler olarak da kabul edebiliriz. Gani Baba ve Karataş Türbelerinden cöher (toprak) alınması; Gani Baba, Şah Sultan Hatun ve İmam Cafer Türbelerinden yeşil bez alınıp kişinin bu bezi evinde, arabasında ya da üstünde bulundurması kutsal/koruyucu güçle hep bu temas ve sirayet özelliğini sergilemektedir.

Birçok kültürde, özellikle de Orta Asya Türklerinde ve Eski Anadolu Türklerinde yaygın olan bir inanç olarak taş kültü ile alakalı motive Karataş Türbesinde/Ziyaretinde rastlamaktayız. Karataş'a çocuğu olmayan ya da olup da kalmayanların gelerek, çocuğun taşa sembolik satılması ritüelinin kökleri çok eskilere dayanmaktadır. Karataş'ın hikâyesinin anlatıldığı rivayete göre taş; Şah Süleyman'dan talibine nişan olarak bıraktığı "nazargahtır"¹⁹. Bu anlatı da taş kültürünün Veli Kültü kisvesinde kutsiyetini arttıran bir etkidir.

Mekân aşma motifine; daha hayattayken keramet olarak müşkül bir durumu çözmek için çok uzak mesafeyi kısa bir sürede gidip gelen Tek Öküzle Çift Süren'in anlatısında görmektediriz.

Rüya görmeye dayalı anlatılarda görülen motifler incelendiğinde; Gani Baba ve Şah Sultan'la ilgili anlatılarda kişinin rüyasına girerek kişilere şifa verme, türbede

¹⁸Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz.: Ocak, A. Yaşar (1984). Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

¹⁹ Nazargâh: Bakılan, nazar edilen yer.

uyurken görülen rüya sonucu hastalığından kurtulma ve rüyada müşkül durumda olan kişiye yardım etme motiflerini görmekteyiz. Gani Baba Türbesine ayağı kesilmek durumunda olan bir askerin gelip türbede yatması ve rüyasında gördüğü yılan sonrasında iyileşmesi, Şah Sultan'ın felçli bir hastanın rüyasına girip elini hastanın omzuna atarak ovalaması ve kişinin şifa görmesi anlatılar arasındadır. Ayrıca Şah Sultan'ın rüyasına giren kişilerce 12 İmamlarla birlikte görülmesi, kutsi yönünü de öne çıkarmaktadır.

Ahmet Yaşar Ocak'ın "Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menakıpnameleri" isimle eserinde yayınlamış olduğu sınıflamaya göre Kuran-ı Kerim ve Hadislerdeki mucize motiflerinden dua – bedduanın tutması motifini Şah Sultan, Derviş Muhammet ve Tek Öküzle Çift Süren'in anlatılarında görmekteyiz. Şah Sultan kendisine türlü eza cefaeden köylülere "*umudum Allah'tan ki, peyine ispanak ekile!*" bedduası üzerine günümüzde yıkılmış harap olmuş konağın olduğu yerlere ispanak ekildiğine dair anlatı, bedduanın tutması motifine örnek verilebilir. Şah Sultan'ın Hıdır Baba'ya giderken uğradığı Karahöyük Köyü Bömere/Bemere mezrasındaki 30 haneden hiç kimsenin kapısını açmaması üzerine, Göladağı'na giderken karşılaştığı çobanın nereden geliyor sun sorusuna "*Viran olasıca yerden geliyorum!*" şeklindeki bedduasının ve hiçbir yiyeceği olmayan çobanın karnı aç olan Şah Sultan'a süt sağıp vermesi sonucu çobana "Bir bin olsun!" şeklindeki duasının kabul olduğuyla alakalı anlatılarda bu motifle karşılaşmaktayız.

Her ne kadar Arguvan İlçesi'nde türbesi bulunmamakla birlikte tanınma/velileştirme ve etki boyutları açısından bulunduğu yörenin dışına taşan, bu suretle çevre yerleşim birimlerinde yaşayanlarca da ilgi gören Derviş Muhammet'in; yemeğine toz atanlara "Ben doydum onlar da toprağa doysun!" şeklindeki bedduası sonrasında, Bozan Köyü'nde günde 3-5 cenazenin çıkması anlatısı da bu motife bir örneklem niteliğindedir.

Bütün bu görüşme ve gözlemlerimiz sonucunda diyebiliriz ki, insanların dindarlık seviyesi, eğitim durumu, sosyo-ekonomik durumu ne olursa olsun bu mekânlar insanları bir araya getiren birliktelik bilincini oluşturan yerlerin başında gelmektedir. Bu mekânlar içsel doyum ve huzura ulaşmada, dilek ve isteklerin edilen dualarla kabul olacağı inancıyla kendisine inananlarca önem arz etmektedir.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

K.1: Ali Rıza Uğurlu, 1937 Doğumlu, İsaköy, Evli, İlkokul Mezunu, Araştırmacı-Yazar.

K.2: Bektaş Avşaroğlu, 1967 Doğumlu, İsaköy, Evli, Ortaokul Mezunu.

K.3: Teslime Çakmak, 1929 Doğumlu, İsaköy, Evli, Okuma-Yazma Yok.

K.4: Fatma Eren, 1972 Doğumlu, İsaköy, Çiftçi, Evli.

K.5: Vahap Özbay, 1962 Doğumlu, Çavuş Köyü, Evli, Belediyeden Emekli.

K.6: Hasanoğlu Ahmet Yılmaz, 1943 Doğumlu, Bozan Köyü, Evli, Emekli Başkomiser.

K.7: Ali Beyoğlu, 1958 Doğumlu, Karahöyük Köyü, Evli, Ortaokul Mezunu, Emekli.

K.8: Sevim Özdemir, 1944 Doğumlu, Bozan Köyü, Evli, Okuma-Yazma Var.

- K.9: Bektaş Dal, 1926 Doğumlu, , Bekâr, Arıcılık, İlkokul Mezunlu.
K.10: Kivriye Akkol, 1955 Doğumlu, Evli, Koyuncu (Gürge) Köyü, İlkokul Mezunlu, Emekli, Bakkal.
K.11: Sadık Yavuz, 1961 Doğumlu, Koyuncu (Gürge), Evli, Manav.
K.12: Zehra Üstün, 1948 Doğumlu, Hekimhan/Balıklaya, İlkokul, Çiftçi, Emekli.
K.13: Satı Şengöz, 1946 Doğumlu, Evli, Çiftçi, Okuma-Yazma Var.
K.14: Mehmet Ali Şengöz, 1924 Doğumlu, Koyuncu (Gürge) Köyü, Evli, Çiftçi, Okuma-Yazma Yok.
K.15: İsmail Kalender, 1939 Doğumlu, Ermişli Köyü, Evli, İlkokul Mezunlu, Muhtar.
K.16: İbrahim Öner, 1947 Doğumlu, Ermişli Köyü, Evli, İlkokul Mezunlu, Çiftçi.
K.17: Bade Akkol, 1942 Doğumlu, Koyuncu (Gürge) Köyü, İlkokul Mezunlu, Çiftçi.

KAYNAKÇA

- Aydınalp, Halil: “Türkiye’de Dini Hayatın Tarihsel Arka Planını Okumak-I: İslamiyet Öncesi Türk İnanç Sistemi ve Türklerin İslamlaşma Süreci”. Toplum Bilimleri Dergisi, S.4 (8), 2010 Temmuz-Aralık.
- Bal, Mustafa : *Derviş Muhammedim Nuru Vahit Eseri Dillerde Şahit*. Şahkulu Sultan Külliyesini Koruma, Onarma ve Yaşatma Derneği Yayınları, İstanbul, 1989.
- Coşkun, N. Çıblak: “Yatır ve Ziyaretlerin Halk Kültüründeki Rolü Bağlamında Mersin’deki Muğlat Dede Türbesinin İncelenmesi”. Turkish Studies. s: 1205-1219, 2013.
- Durma, Abdulhalim: *Evliyalar Şehri Malatya*. Yenigün Matbaası, Ankara, 2012.
- Freyer, Hans: *Din Sosyolojisi*. Çev: Turgut Kalpsüz. A.Ü. Basımevi, Ankara, 1961.
- Günay, Ü. ; Güngör, H.; Kuzgun, Ş.,: Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri. Kayseri, 1996.
- İnan, Abdülkadir: *Hurafeler ve Menşeleri*. Nur Matbaası, Ankara, 1962.
- İnan, Abdülkadir: Makaleler Ve İncelemeler. TTK Basımevi, Ankara, 1987.
- Keskin, Yahya Mustafa: “Turhal, Yeşilyurt Ve Sulusaray İlçelerin Halk Dindarlığının Bir Boyutunu Oluşturan Ziyaret, İnanç Ve Uygulamaları”. Fırat Üniversitesi İlah. Fak. Dergisi, 1999.
- Kocadağ, Burhan: Şah (Şeyh) Süleyman Ocağı. Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2005, S.34. Sf:315-340.
- Noraşin, Sabahiye (Derleyen): “Türbe Yatır Ve Ziyaret Yerleri”. Cd2015.0148-Cd2015.0154 (7 Adet Ses Kaydı), Kültür Ve Turizm Bakanlığı Araştırma Ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi Ve Belge Merkezi.
- Ocak, A. Yaşar: *Türk Halk İnançlarında Ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1989.

Ocak, A. Yaşar : Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler. T.T.K. Yay., Ankara, 1992.

Oymak, İskender: *Malatya Ziyaret Kültürü Ve Ziyaret Yerleri*. Promat Basın Yayın, İstanbul, 2013.

Özen, Kutlu: Malatyalı Şah Sultan. Erişim Tarihi: 20 Haziran 2014.
[Http://Www. Kutlu Ozen. Com/](http://www.kutluozen.com/)

Öztürk, A. İhsan: *Arguvan Ve Köyleri Tarihi*. Malatya, 2014.

Sevengil, Refik Ahmet: *Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri*. İstanbul, 1965.

Şahin, Hüseyin: “Bir Anadolu Ereni: Hasan Basri/Hasan Dede”.

Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri. Ankara, 2000, S. 659-669.

Turgay, Yazar: “Çadır, Bark, Türbe”. Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü Ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyum Bildirileri, Mezarlıklar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

Uğurlu, A. Rıza: *Dünden Bugüne Oğuzların Uzantısı Arguvan'ın İsaköyü*. Nadir Kitap, Malatya, 2005.

Yardımcı, Mehmet : *Edebiyat Tarihi Çerçevesinde Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. Ankara, 2008.

Yardımcı, Mehmet: “Edebiyatımızda Âşık Kolları Ve Zileli Talibî Kolu”. II. Tarihi Ve Kültürüyle Zile Sempozyumu. Tokat, 2011.

Yazgan, Halil: Arşiv (1954 İsaköy Doğumlu Hasan Hüseyin Çelik’ten Alınan Derviş Muhammed’in Nefesleri: Derviş Muhammed, Aşık Ve Şah Sultan’a Ait İlk Derleme Defteri).

Yazgan, Halil (2003/3). Bozan Köyünde Şah Sultan Ziyareti. Maksad.

Yazgan, Halil (2014, 4 Şubat). Büyükşehir Malatya Dergisi'nde Derviş Muhammed İle İlgili Yazı Üzerine Bir Değerlendirme. Erişim Tarihi: 1 Haziran 2014. <http://www.malatyasoz.com/yazar-16>.

Bu makalede yeralan fotoğraflar Arguvan İlçesi Halk Kültürü Alan Araştırması'nda edinilmiş olup, Kültür ve Turizm Bakanlığı AEGM Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezine kayıtlıdır.

ARGUVAN YÖRESİNDE GELENEKSEL TEDAVİ YÖNTEMLERİ (HALK HEKİMLİĞİ)

Opr. Dr. Hasan Basri KILIÇ¹
Dr. Nilüfer İrem TUNÇER²

Arguvan ve çevresi, binlerce yıldır değişik kültür ve uygarlıklara ev sahipliği yapmış olup, yörede yaşayanlar gerek göçerek geldikleri yerlerden getirdikleri yöntemleri, gerek yerleştikleri çevre ve gerekse yeni kültürlerden öğrendiklerini kültürlerine eklemişler ya da değiştirerek uygulamışlardır. Değişen inanç kültürleriyle de etkileşim sonucu onların yöntemlerini almışlar ve geleneksel tedavi yöntemleri kültürü oluşturmuşlardır.

Her ne kadar Cumhuriyetle birlikte modern tıbbın en ücra köşeye kadar yayılması neticesi geleneksel tıp unutulmaya yüz tutmuşsa da hala uygulayanlar olduğu gibi, modern tıp uygulayıcıları da geleneksel yöntemlerden yararlanma ve onları araştırma yoluna gitmektedir.

Bazen geleneksel yöntemlere ulaşmanın daha ucuz ve kolay olmasının yanında rahat uygulanır olması nedeniyle tercih edilmesi kaçınılmazdır. Bu yöntem inançsal bir kılıfla süslendiğinde reddetmek olanaksız hale gelebilmektedir.

Bu bölümde Arguvan yöresinde geçmişte uygulanmış ve hala uygulanmakta olan yöntemler anlatılacaktır.

Arguvan ve yöresindeki geleneksel tedavi yöntemlerini *fiziksel* ve *manevi* yöntemler olarak ikiye ayırarak inceleyebiliriz. Bazen bu iki yöntemin etkilerini arttırmak için birlikte kullanıldığı da görülmektedir.

1. FİZİKSEL YÖNTEMLER

a. Bağlama, sargı, kuşak gibi yöntemler

Baş ağrısında; alından geçip ensede bağlanan tülbent ya da bez daha çok kadınlar tarafından uygulanır. Buna “çeki bağlama” da denir. Baş ağrısını geçireceğine inanılır. Aynı zamanda bu çevreye “benim başım ağrıyor” şeklinde bir rahatsızlık ilanıdır.

Kuşak bağlama;beli saran bir kuşağın dolanması. Bel, karın ve kasık ağrısı gibi şikâyetlerde veya böylesi bir rahatsızlıkla karşılaşmama maksatlı kullanılır. Bu yöntemin bel fitiği bibi rahatsızlıklarda geçici tedavi amaçlı kullanıldığı da görülmektedir.

Ufak bir bezi el-ayakta oluşmuş küçük yaralar ve kesiler üzerine bağlama yöntemi; Dış etkilerden koruma amaçlı olup, bazen ters etkileri olsa da aslı amaç mikroplardan korunma düşüncesidir.

Boynun atkı gibi sıcak tutacak malzemelerle bağlanması; bu bölgenin her türlü ağrılı durumlardan kurtulması amaçlı uygulanmaktadır.

¹ Atatürk Hastanesi Genel Cerrahi Bölümü

² Başkent Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi Öğretim Üyesi, Ortodonti Anabilimdalı.

b. Alkol, ispirto, gazyağı gibi kimyasal madde uygulama

Ağrıyan diz üzerine pamuğa sürülerek kompres yapma ya da sırt, bacak, karın ve kol gibi bölgelere sürme şeklinde uygulanır.

c. Tütün, kül, yakılmış bez uygulama

Daha çok kanamalı yaralara bası yaparak uygulanır.

d. Masaj yöntemleri

Ovalama, öfeleme, kulunç kırma, sırt çiğneme, taplikleme, şaplikleme, çırtıkeme (bu terimler Arguvan yöresine ait yerel terimlerdir) şeklinde de gerçekleştirilebilmektedir. Karın, sırt, omuz, bel, boyun, bacak eklemi gibi yerlere uygulanmaktadır. Uygulamacının yeteneklerine göre sabunla, yağla, sıcak suyla zenginleştirilebilir.

e. Bel çekme

Bel ağrılarında uygulanan bir yöntemdir. Hastanın ayakları bir ağaç ya da direğe bağlanır. Çekici baş tarafına geçer, ensesini bir bezle destekleyerek kafasını tutar, hızla ve güçlü bir şekilde kafadan çeker. Hastanın omurgası ağaç ile çekici arasında gerilir ve bu şekilde amaca ulaşılmaya çalışılır.

f. Kupa çekme

Omuz, sırt, bel ağrılarında uygulanmaya başlamış ve hemen hemen her türlü hastalıkta kullanılır hale gelmiştir.

Vücudun kılsız, düzgün yüzeyle bir bölgesine uygulanır. Bir bardak içerisine yanıcı bir madde emdirilmiş pamuk ya da sigarakağı yakılır. Bardak vücuda yapıştırılır. Yanma neticesinde oksijeni tükenen bardağın içerisinde negatif basınç oluşunca vücudu içine çeker. O bölgeye kan göllenmesi olur.

g. Hacamat

Vücudun bir bölgesi kesilerek kontrollü kanama oluşturulmasıdır. Baş ağrılarında tepeden bir bölge tıraş edilerek yapılır. Diğer ağrılı durumlarda ağrıyan bölgeye yakın bir yerden uygulanır. Kupa gibi, birçok hastalıkta uygulanır. Sarılık durumunda ve özellikle tansiyon düşürme maksatlı olarak da yapılır.

h. Çula koyma

Her türlü düşme, bayılma, şuur kaybıyla sonuçlanan travmalarda uygulanır. Hasta sağlam bir çula veya kilime yatırılır. Çul, baş ve ayakucundan tutulur. Hasta iyileşene ya da sallayanlar yorulana kadar sallanır.

1. Deriye sarma

Damdan, ağaçtan, yardan, yüksekten düşme, çoklu yaralanma durumlarında. Bir hayvan kesilir, derisi yüzülür, hasta soyundurulur, deri üzerine sarılır. Bu durumda kanamasız yaraların ve morlukların hızla iyileştiği görülmüştür.

i. Ahbuna gömme

Soğukta kalan ve donma tehlikesi geçiren kişinin sıcak yere sokulması işlemidir. Kuru gübre (ahbun) bulunur, kafa dışarıda kalacak şekilde gömülür, soğukta kalan ve uyuşan bölgelere his gelince sıcak odaya alınır.

j. Vücut deliklerine tedavi gereçleri uygulama

Her türlü göz hastalığında göze taze süt sıkma, süregelen iltihaplarda sütleğen sütü sıkma. (Seyreltilmiş hali ile.) Her türlü kulak ağrısında kulak deliğine süt ya da zeytinyağı damlatma. Her türlü karın ağrısı ve kabızlıkta sabundan yapılmış fitil anüs yoluyla uygulama, Sara nöbeti geçirenin ağzına kesik soğan basma.

k. Vücuda tedavi maksatlı doğal madde sürme

- Arı sokmasında küp dibinden çamur,
- Pişiğe ağ hıyar ikiye yarılr, iç yüzüyle pişikli bölge temizlenir,
- Saçkırana dövülmüş sarımsak,
- Yaralanmalara tuzlu yağ,
- Sinek ve sivrisinek ısırtığına tükürük,
- Ufak kesiklere çocuk iştetmek,
- Çibana, dolamaya pişmiş soğan bağlama.

l. Kabak buğulama

Sukabağı kaynar su ile doldurulur, çıkan buharına oturulur. Bağırsak kurduna ve her türlü anal hastalığa (fissür, fistül, hemoroid) iyi geldiği iddia edilir. Bağırsak kurdu için ayrıca çiğ kabak çekirdeği yenmesi de tavsiye edilir.

m. Kırık, çıkık, ezilme, burkulma gibi travmalarda uygulanan yöntemler

- Sıcak suya tuz atarak pansuman yapma
- Et bağlama
- Kupa çekme
- Yakı uygulama
- Hamur çekme
- Kuru üzüm döverek bağlama gibi yöntemler yumuşak doku travmalarında uygulanır.

Kırıklarda kırık oturtulduktan sonra ilkel alçı ile sarılır. Bu alçı, hamur ve bez ile yapılabildiği gibi bez üzerine yumurta akı dökülüp kırılmış kıl ile desteklenir ve kuruması beklenir. Çıkıklar elle çekerek oturtulur. Eskiden omuz ve kalça çıkıklarında tuluk yöntemi uygulandığı söylenmektedir.

n. Diş çekme

Köyün çoğu kere berberleri tarafından uygulanır. Kerpeten ya da pense ile direkt çekim yapılabilir. Çekilecek dişe ip bağlanabiliyorsa ip direkt elle ya da kapı, dut dalı gibi ani kuvvet uygulayacak yardımcıları ile çekilir. Köyde berber, dişçi, otacı gibi görevlerin bazen tamamını üstlenen bu şahısların harici fiziki müdahalelerde bulunduğu da gözlemlenmektedir. Buna örnek olarak, tansiyona bağlı baş ağrısı

halinde “ Pis kanı alınca geçecek “ iddiası ile bir damarda çok küçük bir kesi yaratarak kan basıncının düşürülmesi vakası büyüklerimiz tarafından nakledilmiştir.

o. Sünnet

Berber ya da sünnetçiler tarafından uygulanmakta olup, çocuk kirvesi tarafından elleri bacaklarının altından geçirilerek dışarıdan tutulur. Yardımcılar çocuğun ağzına lokumları basarken sünnetçi usturayla sünnet derisini keser. Yakılmış bir bez parçasını deriye basarak sarar. Yakın tarihlerde yaraya penisilin tozu gibi ilaç ihtiva eden maddeler sürülmekte idi. Bunun amacı ise çocuğun cinsel organında oluşan, iltihaplanmaya yol açan ve kapalı ortamda üreyen mikrobik hastalıklara engel olabilmektir.

p. Sarılık

Yenidoğan sarılığında bebeğin yüzü sarı tülbent ile örtülür. Bunun yanında kirli kan akıtılırsa sarılığın geçeceği inansıya çocuğu karın ve kulak arkası bölgelerinde kesi yaparak kan akıtılması gibi uygulamalar da söz konusu olup, modern tıp ile bu ilkel uygulamalar son bulmuştur. Jiletle kesi yaratarak pis kan akıtma yöntemi büyük sarılıklarında da uygulanmaktaydı.

r. Göbek düşmesi tedavisi

Çoğu kere ağır bir cisim kaldırma sonrası alt karında ağrı ile başlayan durum olup, göbek ve çevresinde fitikleşme, alt karın kaslarında yırtılma ve kaslı fitikleri tedavici, fitiğı yerine koyarak tedavi eder yada tedavi ettiği düşünülür.

2- MANEVİ YÖNTEMLER

Manevi yöntemlerin yelpazesi, fiziksel yöntemlere göre çok daha geniştir. Genellikle yerel yöntemlerin uygulandığı fiziksel tedavi yollarının çaresiz kaldığı durumlarda uygulanır. Bu meydana çevredeki ocak, yatır, türbe gibi yerler ve manevi yetileri olduğuna inanılan kanaat önderleri gibi şahıslar ziyaret edilir.Söz konusu Ocak ve Yatırların bir kısmının belli hastalıklara iyi geldiği düşünüldüğü gibi (bunlardan bazıları Dabaz Ocağı, Yılcıncık Ocağı gibi hastalıklar için gidilen ocak ve yatırlardır) genelde her derde deva görüleceğine inanılan yatır ve ocaklar da mevcuttur. Eğitim seviyesinin yükselmesi ile özellikle Arguvan yöresinin insanları tedaviyi tıp alanında aramakta ise de halen ocak, yatır gibi yerlerin ziyaret edilmesi geleneksel olarak devam etmektedir.

a) Ziyaret Yerleri ve Türbeler:

Her hangi bir hastalık ve şikayet nedeniyle, bazen bir de kurban adanarak ziyaret gerçekleştirilir, hatta bir gece türbede yatılarak tedavinin pekişeceği inancı da vardır. Arguvan yöresinde bu gibi ziyaret edilen yerler içinde en önemlileri Abdulvahap ve Hasan Basri Türbeleridir. Abdulvahap Türbesi Fırat nehrinin karşı geçesinde, kendi adıyla anılan dağın Malatya'ya bakan ucundadır ve Arguvan'ın hemen her yerinden görülür. Çok zor ulaşılan sarp bir yerde olduğu için ulaşılabilecek bir noktaya türbeyi temsilen küçük Abdulvahap adında bir temsili

türbe inşa edilmiş ve bu türbe ziyaret edilmektedir. Fırat nehrinin Malatya tarafında kalan Korucuk köyündeki Hasan Basri türbesi de çok fazla ziyaret edilen bir türbe olup, yakın zamanda yapılan baraj gölü bu ziyareti su altında bıraktığı için ziyaret Battalgazi ilçesi sınırları içine taşınmıştır.

Rivayete göre Abdulvahap'ın Hasan Basri'ye “*dertliler bana deliler sana*” dediği söylenir. Bu nedenle yörede fiziksel rahatsızlıklar nedeniyle Abdulvahap türbesi ziyaret edilirken, ruh ve sinir rahatsızlıkları için Hasan Basri türbesi ziyaret edilmektedir. Arguvan yöresinin insanları bu inançsal bağ doğrultusunda, Erzincan'ın Kemaliye ilçesi sınırları içerisinde bulunan Ocak köyünde bulunan Hıdır Abdal ziyaretini düzenli olarak ziyaret etmektedirler. Bu ocak Alevi Bektaşî kültüründe “ Düşkün kaldırma ocağı” olarak bilinmesine rağmen, ruh ve sinir hastalıkları başta olmak üzere tüm hastalıkların tedavisine yönelik olarak ziyaret edilir. Ocak köyünde de deli, saralı, felçli sayısının çokluğunu görenlerin “ Hıdır Abdal niye bu köye şifa olmuyor” sorusu üzerine “Yerli deliye Hıdır Abdal neyliye “ şeklinde mizahi bir cevabın verildiği söylenir. Ancak itikadi inanışlar nedeniyle halen bu ziyaretler hasta olmasa da ziyaret edilir.

İsaköyde Gani Baba, Karahöyükte, Hıdır Ağa, Germişide (Ermişli) İmam Cafer, Minayık'de (Kuyudere) Sarı Baba, Bozan'da Sultan Hatun, Mezirme'de Karadirek, Kızık ve Yukarı köylerde Kara Baba türbe ve ziyaretleri bunlardan bazılarıdır.

b) **Muska:** Arguvan bölgesinde nuska olarak adlandırılan, arap alfabesi ile bir kâğıda yazılmış yazı, üçgen şeklinde katlanır ve bir beze sarılıp dikilir. Daha sonra bu muska boyna asılır veya giysiye dikilerek kullanılır. Dinsel ve büyüsel gücü nedeniyle hastalıklardan ve kötülüklerden koruyacağına inanılır.

c) **Cöher:** Ziyaret edilen ve kutsal sayılan ziyaret ve türbelerden alınan topraktır. Bunu yiyen kişinin hastalıklardan korunacağı ve iyileşeceği inancı vardır. Yine oralarda hazırlanıp getirilen lokma (etli pilav, kurban eti vs.) ve yiyecekler de aynı amaçla kullanılmaktadır.

d) **Al basması, Cin çarpması:** Bunlar halk arasında adlandırılan manevi varlıklar olup, genellikle kötülük yapmak gibi eylemlerinin olduğuna inanılmaktadır. Her zaman şifa vermedikleri ve kötülükleri de yaygın inanışlar arasındadır.

Al basması genellikle lohusalarda görülür ve tedavi amaçlı olarak lohusanın yatağının altına bıçak, makas, tuz konur. 40 gün boyunca yanında birisi yatar ve bu şekilde lohusanın Al'dan korunacağına inanılır. İşin aslı ise lohusalık depresyonudur ve psikolojik yollarla lohusanın depresyonunun atlatılmaya çalışılmasıdır. Ancak halk arasında bu inanış olduğu için ciddi bir tedavi yöntemi olarak görülmektedir.

Cinler (bazen ziyaretler) insanı çarparlar. Felç inmesi ve ruh-sinir hastalıklarının cin çarpması sonucu olduğu yaygın inanıştır. Bu inanışlar aslında şamanlıktan kalma, sonradan İslamiyet'le de bağdaştırılmış inançlardır. Bu hastalıklardan kurtulmak için en yakın ziyarete kurban kesilerek ziyaret edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

e) **Manevi şahsiyet ve kanaat önderleri;** peygamber soyundan geldiğine inanılan Seyit, Dede ve Ocakzadeler tarafından her türlü hastalığa, dualar ve fiziksel müdahalelerle şifa sağlanacağı inancı ile buralar da ziyaret edilir.

Elle hastanın başı ve sırtı sıvazlanarak dualar okunarak hatta tükürerek şifa verdiğine inanılmaktadır.

f) Çocuğu olmayan kadınların bir dink'e (Arguvan'ın bazı köylerinde mansere olarak da adlandırılmaktadır) at yerine koşularak çevrilmesi sonucu hamile kalacağı inancı da mevcut olup, bazı köylerde bu inanışa uygun davranışlar da görülmüştür.

Yörede bir dedenin bakışlarıyla kısırlığa son verdiği ve bu nazara maruz kalan kadınların hamile kaldığı gibi, bu gün batıl kabul edilen inanışlara da rastlanmıştır.

KAYNAK KİŞİLER

- 1) Elif Çakır
- 2) Zeynep Tunçer
- 3) Satı Aydoğdu
- 4) Hatice Yıldız
- 5) Nazlı Yıldırım

III
ARGUVANDA MADDİ KÜLTÜR UNSURLARI

ARGUVAN MUTFAĞINA BİR BAKIŞ¹

Zuhal KASAP²

Milli kimliğimiz içerisinde yeralan değerlerden birisi mutfak kültürümüzdür. Türk mutfaklarının dünyanın en zengin mutfakları içerisinde yer alması bu değerimize sahip çıkmamız için gerekli nedenlerden birisidir. Ülkemiz mutfakları ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde saray mutfakları ve yöresel Anadolu mutfakları şeklinde alt başlıktan söz edilebilir. Bu çalışma ise yöresel mutfakları kapsamaktadır.

Genel konumu bakımından engebeli bir arazide yerleşim oluşturan Arguvan İlçesi'nde Doğu Anadolu Bölgesi'ne özgü karasal bir iklim tipi görülür. Arazi ise genellikle çıplaktır. Sulama suyu sıkıntısı görülen ilçede başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Tarım arazilerinde ekilen tahıl ise buğdaydır. Arguvan halkı, sulama sıkıntısı çekmesi nedeniyle ticari amaçla sebzeçilik yapmamaktadır. İlçe merkezinde ve köylerinde evin ihtiyacı olan sebzeler yetiştirilir.

Arguvan'ın değişik köylerinde yapılan derleme çalışmalarında kaynak kişilerden elde edilen bilgilere göre yöre mutfakları; ocak, yiyecek türleri, kışlık yiyecek hazırlıkları, özel günlerde yapılan yemekler, mutfakta kullanılan araç gereçler, sofrada adabı, mutfakla ilgili inanışlar gibi alt başlıklarla ele alınacaktır.

Arguvan Mutfakları

İki katlı olan evlerde mutfak genellikle giriş katta yer alır. Bu tarz mutfaklar, içinde ocak barındırdığı gibi kiler görevi de görür. Kışlık yiyecekler, ocakta kullanılan kara kazanlar vs. bu mutfaklarda muhafaza edilir. Günümüzde mutfakların genel görünümünde fark edilir derecede bir değişiklik olsa da sergen- raf tarzı halen kullanılmaktadır.

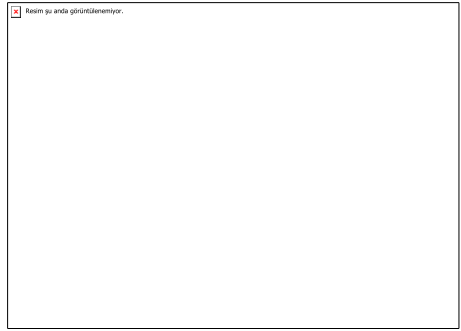

Foto-1 Mutfak malzemelerinin konulduğu sergen-raf

Foto-2 Mutfaktan bir görünüm (Yukarısülmenli Köyü)

¹ Bu makalenin bir bölümü 24 Nisan 2014 tarihinde İnönü Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "4. Ulusal Arguvan Sempozyumu"nda bildiri olarak sunulmuştur.

² Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Folklor Araştırmacısı

Arguvan Mutfağında Ocak

Araştırma yapılan köy evlerinin her birisinde tespit edilen ocaklar evin dışında bir yerdedir. Evin içinde yeralan ocaklar ise oturma odasının dışında, kullanıldığı zaman rahatsızlık vermeyecek bir bölümde bulunmaktadır. Ocaklar günümüzde yerini tüplü ev aletlerine devretse de özellikle ekmek pişirilirken halen kullanılmaktadır. Yapımında kerpiç veya tuğla tercih edilir. Tarlacık Köyü'nde ocakla ilgili edinilen bilgiye göre “taplı taş” denilen yuvarlak, siyah bir taş, ocağın zeminine yerleştirilir. Yörede kayalık yerlerden temin edilen bu siyah taş, patlama yapmadığı ve ısıya dayanıklı olduğu için tercih edilir. Kimi zaman ocağın içinde sacayağı da bulunmaktadır. Yakacak olarak köylerde genellikle odun, tezek, buğday sapı kullanılır. Pişirilen malzemeye göre yakacak türü de değişmektedir. Ekmek yaparken tezek; süt pişirirken veya yemek yaparken odun, buğday sapı kullanılır. Çünkü tezeğin bu tarz yiyeceklere pişme aşamasında kokusu sinebilmektedir.

Foto-3 Ocaklık, sac ve ocak demiri

Foto-4 Ocak ve üzerinde kullanılan kazan.

Foto-5 Ocakta Yakacak Olarak Kullanılan Buğday Sapı

Foto-6 Tezek

Foto-7 Ocakta kullanılan sacayağı

Foto-8

Yiyecek Türleri

Unla Hazırlanan Yiyecekler

Kömbe:Arguvan'a bağlı değişik köylerde yapılan derleme çalışmaları sırasında hemen her köyde karşımıza çıkan kömbe için un, su veya süt ve bir miktar tuz yoğrulup kayım (sert) bir hamur elde edilir. Hamura maya konulmadığı için, dinlendirmeye de gerek yoktur. Hazırlanan hamur oklava ile yufka ekmek gibi açılır. Yaklaşık on, on beş adet yufka elde edilir. Yağlanmış "kömbe tepsisi"ne önce bir adet yufka serilir.

Tereyağı, kuru soğan, veya kıymadan oluşan harç her yufkanın arasına konulur. Yumurtanın sarısı, biraz yağ ve yoğurttan oluşan karışım en üstteki hamurun üstüne sürülür. Kare kare kesilir. Ocakta tezekten bir ateş hazırlanır. Tepsi bu ateşin üzerine yerleştirilir. Üzerine de bir sac kapatılıp sacın da üstüne tezekle hazırlanan kor ateş konulur. Kömbe bu közün içinde kızarana kadar pişirilir. Başka tür bir yakacak tercih edilmez. Örneğin odun ateşi kömbenin yanmasına sebep olur. Kömbe, piştikten yaklaşık on beş dakika sonra servis yapılır. Günümüzde kömbe bu şekilde geleneksel yöntemle pişirildiği gibi elektrikli fırınlarda da pişirilebilir. Kömbe içi hazırlanırken arzuya göre patates, ıspanak vs. de kullanılır.

Foto-10

Foto-11

Dolama (Kıvırtmaç)

Süt, yoğurt, yumurta, bir miktar toz şeker ve eritilmiş tereyağı ile hamur hazırlanır. Bezeler yufka gibi açılır. Aralarına ceviz konulur ve hamur baştan başa kıvrılır. Üzerine piştikten sonra şerbet dökülür.

Sırın: Yufka doğranır. Üzerine yoğurt ve salçalı tereyağı gezdirilerek servis yapılır.

Bişi: Mayalanmış, hafif kalın ve yuvarlakça şekil verilen hamur, sıvı yağda kızartılır

Foto-12

Foto-13

Foto-14

Foto-15

Cumur: Kepekli undan hamur yoğrulur. Biraz kalınca açılarak sacda pişirilir. Bu şekilde 10-15 adet pişirilen hamurlar biraz dinlendirildikten sonra üfelenir (ufalanır). Diğer tarafta suyu ve eti kullanılmak üzere tavuk haşlanır. Bir tavada soğan kavrulur. Eritilmiş tereyağı içine tavuk etinden doğranır ve kavrulmuş soğan katılır. Tavuğun suyundan da biraz içine konulur. Hazırlanan bu malzeme ufalanan hamurun üzerine dökülüp servis yapılır.

Mayalı Ekmek

Foto-16

Şıllık

Foto-17

Erişte

Foto-18

Çorbalar:

Tarhana Çorbası:Kışlık yiyecek hazırlıkları içerisinde önemli bir yere sahip olan ve değişik aşamalardan geçirilerek elde edilen tarhananın yapımı şu şekildedir:Büyükçe bir kazanın içine konulan su, kaynadığı zaman yıkanmış yarma içine atılır. Tuzu koyulur. Ateşten alınan yarmanın bir iki saat şişmesi beklenir. Ekşi hamurdan mayası hazırlanır. Yarmayla bu maya yoğrulur. Elde edilen karışım akşamüzeri temiz bir bez ve kamış otunun üzerine parça parça serilir. İki üç gün sonra toplanıp çuvallara kaldırılır. Pişirileceği zaman ihtiyaca göre akşamdan ısıtılır ve çorbası yapılır. Kurutulma aşamasında kamış otu tercih edilmesinin sebebi kamışın tarhananın ekşisini alıyor olmasıdır. Çorbası pişirilirken içine bir miktar pancar doğranabilir veya şeker atılabilir. Bunlar tarhananın ekşisini almak için kullanılır. Üzerine de yörede yetişen bir çeşit baharat olan anık ve tereyağı pişirilerek dökülür. İsaköy’de elde edilen bu tarhana yapımı derleme yapılan diğer köylerde de benzerlik gösterir. Örneğin Yazıbaşı Köyü’nde tarhana kurutulurken yine kamış üzerine serilir. Tarhana yapımında ayrılan bir nokta bazı köylerde ilk yapım aşamasında içerisine yoğurt konulmasıdır.

Kurutulmuş tarhana ve çorbası

Foto-19

Foto-20

Ayran Çorbası

Foto-21

Foto-22

İçerisine döğme (yarma) ve nohut konularak yapılan ve soğuk olarak servis edilen ayranlı çorbanın üzeri isteğe göre süslenir.

Gavuterlesi: Tereyağında bir miktar un kavrulur. Üzerine suyu eklenir. Sürekli karıştırılarak pişirilir. Baharatın kullanılmadığı bu çorbanın içine bulgur atılabilir.

Bulgur ve Çeşitleriyle Yapılan Yiyecekler

İçli Köfte:

Yapımında ufak bulgur veya sümüt adı verilen bulgur kullanılır. Kıyma, yeşil kara) mercimek, kuru soğan ve baharattan oluşan bir iç malzeme hazırlanıp kavrulur. Yarım kilo kadar bulgur sıcak su ile ıslatılır, yoğrulur. Yumuşak bir hamur elde edilir. Ceviz büyüklüğünde parçalar alınarak işaret parmağı yardımıyla içi açılır. Hazırlanmış mercimekli, kıymalı karışım hamurun içine doldurulur. Ağız kısımları sıkıca kapatılır.

Foto-23 Bu işlem yapılırken hamurun ele yapışmaması için küçük bir kaba hazırlanan su ile eller ıslatılır. Geniş bir tencerede su kaynatılır ve hazırlanan köfteler bu kaynayan suya bırakılır. On, on beş dakika kaynadıktan sonra alınan köftelerin üzerine arzu edilirse eritilmiş tereyağı ve salça ilave edilir.

Analı Kızıl:

Yarım kg. çiğ köftelik bulgurun içine bir miktar tuz ve isteğe göre baharat konulur (karabiber, kırmızı biber vs). Yarım kg. kadar da yağsız kıyma konulur. Biraz su eklenerek iyice yoğrulur. Yumuşak ve ele yapışmayan kıvama gelen bu malzeme iki parçaya ayrılır. Bir parçasıyla misket büyüklüğündeki köfteler, diğer parçasıyla da aynı içli köftede yapıldığı gibi büyük köfteler hazırlanır.

Foto-24. Bu büyük parçaların içine baharatla birlikte kavrulmuş soğan ve kıyma konulur. Büyük bir tencerede iki yemek kaşığı yağın içerisine doğranan orta boy soğan pembeleştirilir ve salçası eklenir. Tencereye köftelere yetecek kadar su eklenir. Kaynayan suyun içine tuz atılır. Hazırlanan köfteler de bu suya ilave edilir. Haşlandıktan sonra köfteler sudan çıkarılır. Biraz soğutulur ve üzerine tencerede kalan su dökülerek servis edilir.

Etli Bulgur Pilavı:

Yörede baş bulgur diye bilinen büyük bulgurdan yapılır. Aş yağında (tereyağı) kuşbaşı doğranan etler kavrulur. İçerisine bulgur ve su ilave edilir. Suyu çekinceye kadar pişirilir. Günlük öğünler için (öğle ve akşam yemeği olarak) yapıldığı gibi misafir sofralarında, düğün yemeklerinde, Abdal Musa Aşı, cenaze yemekleri gibi günlerde de sıkça yapılır.

Foto-25

Foto-26 Mercimek Köftesi

Foto-27 Yoğurtlu Köfte

Etli-Sebzeli-Tahıllı Yemekler

Hırçıklı Köfte:

Foto-28

Lahana, ıspanak veya patlıcan gibi sebzeler kullanılarak yapılır. İçerisine isteğe göre yeşil (kara) mercimek de konulabilir. Sebzeler doğranıp haşlanır. Yarmadan (döğme) köfte hamuru hazırlanır. Misket büyüklüğünde köfteler yapılır, sebzelerin içine aktarılır. Ayrı bir tavada salça ve soğan kavrulur. Yemeğin üzerine dökülür. Hafif ateşte pişirilir.

Kış Gıllıklisi-Sulu Köfte:

Kışın kullanılmak üzere kurutulan patlıcan ve yeşil fasulye yıkanıp haşlanır. Ayrı bir tencerede salça ve soğan kavrulur. Suyu ilave edilir. Yeşil mercimek bu suya eklenerek pişirilir. Orta bulgurdan tuz ve ılık suyla yumuşak bir hamur elde edilir. Misket büyüklüğünde köfteler yapılır. Kaynayan yeşil mercimeğe eklenir. Bu şekilde biraz pişirildikten sonra haşlanmış sebzeler ilave edilir ve altı kapatılır. Sıcak servis edilen bir kış yemeğidir.

Foto-29

Dolma Çeşitleri

Arguvan İlçesi'nde yapılan dolmalar ülkemiz genelinde yapılanlarla aynıdır. Yazın temin edilen patlıcan, dolmalık biber, üzüm yaprağı gibi sebzeler usulüne uygun olarak kış için hazırlanır. Dolma için kullanılacak sebzelerde ilk akla gelen yöntem kurutma yöntemidir. Sebzeler yazın sıcak günlerde ipe dizilerek kurutulur. Dolması yapılacağı zaman sıcak suda haşlanır. İsteğe göre pirinç, bulgur ve baharatlardan hazırlanan bir içle, haşlanan sebzeler doldurulur.

Foto-30

Foto-31

Foto-32

Foto-33

Bumbar Dolması:Büyük veya küçükbaş hayvanların kalın bağırsağına yörede bumbar denilmektedir. Dolması şu şekilde yapılır: Bumbarın içinin pisliği temizlenir. Ters döndürülür. Bulgur unu veya iri tuzla iyice ovularak yoğrulur. Soğuk suda bir süre bekletip yıkanır. Baş bulgura soğan, baharat, salça, maydanoz ve yağ eklenip karıştırılır. İstenirse kıyma da ilave edilebilir. Bumbarların yağlı kısmı içe gelecek şekilde hazırlanan harç bumbarın içine doldurulur. Yalnız bu işlem yapılmadan önce kaymayı kolaylaştırmak için doldurmaya, hazırlanan halka soğanlardan başlanır. İçi doldurulan bumbar, tencereye konulur. Üzerini kapatacak kadar su ve bir miktar tuz eklenir. Önce harlı ateşte sonra kısık ateşte 3-3,5 saat pişirilir. Sıcak servis yapılır.

Tatlılar

Foto-34

Hamur işinden yapılan tatlıların yanı sıra İlçe’de yetişen meyvelerden de tatlı ve pestiller yapılır. **Un Helvası:**Bir tavada yağ eritilip içine un koyulur. Sürekli karıştırılarak pembeleşene kadar kavrulur. Ocaktan indirilince içine şeker ilave edilir. Bir tepsiye konulur, dilimlenir. Bir başka un helvası yapımı şöyledir. Un kavrulur. Başka bir kapta eritilmiş yağ ve pekmez kavrulan una eklenir. İsteğe göre şekillendirilir ve süslenir.

Peynir Helvası:

Foto-35

Peynir bir gece suda bekletilerek tuzundan arındırılır. Suyu süzildükten sonra içine nişasta ve su ilave edip ateş üzerinde sürekli karıştırılır. Toz şekeri ilave edilir. Dibi tutmasın diye kısık ateşte şekeri iyice yedirilir. En son içerisine eritilmiş tereyağı ilave edilir. Servis tabağına alınır. Dilimlenerek servis edilir.

Baklava:

Foto-36

Dut Pekmezi:

Foto-37

Pestil Tatlısı-Kavurması

Foto-38

Kuru Duttan Yapılan Pohnut

Foto-39

Foto-40

Foto-41

Çir Kavurması:Kurutulmuş kayısı, biraz su eklenerek pişirilir. Üzerine eritilmiş tereyağı gezdirilir ve cevizle süslenerek servis edilir.

Alıç ve Marmelatı

Foto-42

Kuşburnu (Şıllan) ve Marmelatı

Foto-43

Kayısı, pestili ve çekirdeği

Foto-44

Kışlık Yiyecek Hazırlıkları

Arguvan Köylerinin bazılarında çekilen su sıkıntısı sebebiyle sebze yetiştiremeyen halk, kışın kurutacağı sebzeleri genellikle Malatya'dan temin etmektedir. Kış hazırlıkları Temmuz ve Ağustos ayında başlamaktadır. Fasulye, patlıcan, biber gibi sebzeler ipe dizilerek kurutulur. Kayısıdan reçel, duttan pekmez yapılır. Tarhana ve bulgur yapımı da kış hazırlığı içerisinde hatırı sayılır bir yere sahiptir. Üzüm yaprağından salamura yapmak için hazırlanan kışlık yiyeceği, bazı köylerde “turşu” denilmektedir. Taze fasulye yaprağı da yine salamura şeklinde hazırlanarak kışlık yiyecekler arasında yerini alır.

Foto-45 Kilerden bir görüntü

Foto-46 Kış için kilerde saklanan yiyecekler

Kış için hazırlanan yiyecekler çeşitlerine göre saklanır. Örneğin peynir, davar (koyun) derisinde; kavurma tenekelerde; tarhana, bulgur, un, patates, yarma, pekmez, reçel gibi gıdalar kilerde saklanır. Erzak ve yiyeceklerin saklandığı yer olan kiler ya mutfığa bitişiktir, ya da evlerin alt katındadır. Kiler, yiyeceklerin yanı sıra, yakacak malzemelerin konulduğu bir yerdir.

Foto-47 (Soldan sağa) Erik reçelleri, inek peyniri, vişne reçeli, dut pekmezi, biber turşusu vekoyun peyniri

Foto-48

Foto-49

Foto-50

Ham domates ya kasa içinde ya da samana gömülerek saklanabilir. Değişen zamanla Arguvan'da yiyecekleri saklarken teknolojidten yararlanıldığı gibi geleneksel saklama yöntemleri de devam etmektedir.

Foto-51 Orta bulgurdan yapılan kısır

Foto-52 Başbulgurdan yapılan etli bulgur pilavı

Arguvan mutfağında bulgur, ekmekten sonra en çok kullanılan yiyecektir. Değirmenlerde uzun uğraşlar sonunda elde edilen bulgur araştırma yapılan köylerde üç çeşit olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyük bulgur; yöredeki diğer tabiri baş bulgurdur. Bulgurun bu çeşidi genellikle pilav yapımında kullanılır. Orta bulgur kısır yapımında kullanılır. Ufak bulgur, sümüt veya kısırılık diye tabir edilen bulgur çeşidi ise içli köftelerde kullanılan bulgur çeşididir. Buğdayı kendi imkânlarıyla değirmene götüren köylü, bulgurun bittiği aşamada değirmenciye emeğinin karşılığı olarak ya bulgurdan bir miktar verir ya da ücret öder. İşi biten bulgur, evin kiler kısmı varsa kilere, yoksa soğuk bir odasına tuzlanarak çuvallar içerisinde kaldırılır.

Kış için yapılan peynir, bazı köylerde “turşuluk” diye tabir edilir. Yapımı ise şu şekildedir: Kaynamış süt biraz ılıdıktan sonra içerisine hazır satılan peynir mayası konulur. Bu maya miktarı, sütün miktarına göre değişir. Üzeri temiz bir bezle örtülür. Mayalanan peynir, yarım saat kadar bekletilip dolaba kaldırılır. Yaklaşık bir saat de bu şekilde dinlendirilir. Soğuyan peynir “süzek” denilen bez torbalara konulur. Üzerine taş bırakılır, suyu iyice süzülür. Daha sonra tuzlanır ve plastik bidonlara kaldırılır. Kısa süre içinde tüketilecek peynir susuz bırakılır. Kış için hazırlanan ise bir miktar suyla birlikte bidona konulup ayak değmeyecek bir yere çukur kazılarak konur ve toprakla üzeri örtülür. Ekim, Kasım aylarında yenmek üzere çıkarılır.

Foto-53

Foto-54

Yoğurt mayalanırken “ Benim değil, Fadime anamın eli” diyerek mayalama yapılır. Yazın mayalanan yoğurdun üzeri örtülmez. Kışın yapılıyorsa üzeri örtülür. Yoğurdun mayalanma süresi de mevsimine göre değişir. Yazın bir iki saatte mayalanırken kışın daha uzun bir sürede yoğurt maya tutmaktadır.

Foto-55

Özel Gün Yemekleri

Arguvan’da yeni doğum yapmış kadına (lohusa) sütü artsın diye koyu herle (kuymak) denilen tereyağlı ve şekerli bir yiyecek yedirilir. Sıcak süt, tarhana çorbası, mercimekli pilav lohusa kadın için hazırlanan diğer yiyeceklerdendir. Yeni doğan bebeğe anne sütünden evvel şekerli su verilir.

Foto-56 Yeni doğum yapmış kadına kuvvet verdiğine ve süt artırdığına inanıldığı için yedirilen ilk yiyecek olan kuymak-herle

Foto-57 Sarıbursa’dan yapılan hedik

Bebeğin ilk dişi çıktığında ülkemizin birçok yerinde görülen hedik pişirilir. Hedik için rengi kırmızıya yakın olan ve yörede “Sarıbursa” denilen bir buğday çeşidi tercih edilir. İlk mahsulünü alan her köylü bereket getirmesi için “tohum hedigi” yapar. Ve bu hedik, bakraçlara konularak yettiğince komşulara dağıtılır (Yukarısülmenli).

Alevi köylerinde çocuk sünnet edildiğinde verilen yemeğin ismi “Peygamber Lokması”dır. Arguvan’a bağlı bazı köylerde kirvenin ayağına kurban kesme âdeti mevcuttur (İsaköy). Bu özel günde aile ekonomik gücüne göre yemek hazırlar. Özel günlerde misafirler, “ortalık sinileri” diye tabir edilen, on kişiyi etrafına alabilen sofralarda ağırlanır. Eskiden ortalık sinilerinde kadın-erkek ayrı otururken günümüzde karışık oturulmaya başlanmıştır (Tarlacık Köyü).

Düğünde yemek yapmak gönüllü bir iştir, parayla yapılmaz. Aşçı olarak tercih edilen kişiye emeğinin karşılığında “hatır alma” maksadıyla havlu, yazma, gibi hediyeler verilir. Düğünlerde yemek yapma işi “yemek dökme” diye tabir edilir. Düğünün yapıldığı mevsime göre yemek çeşitleri değişir. Etli bulgur pilavı ise değişmeyen bir yiyecektir. Gelin kız, erkek evine geldiğinde ayağına kurban kesilir ve eti dağıtılır (Koyuncu Köyü).

Arguvan köylerinde kişi öldüğü zaman mezar kazanlara cenaze sahipleri tarafından “kazma takırtısı” denilen yemek verilir. İlk gün komşular ve akrabalar köfte, kömbe, çorba, ağartı (yoğurt, ayran, süt) gibi yemekler yapıp cenaze evine götürür. Cenaze için ekmek yapılacak olursa ilk ekmek köpeğin hakkıdır. Bazı köylerde ise cenazeden sonra kırk gün boyunca fakir bir aileye günlük yemek verilir (Yazıbaşı Köyü). Üç, yedi veya kırkında yemek verme halen süren bir gelenektir. Cenaze yemeğine “can aşısı” da denilmektedir. Bu günlerde etli bulgur pilavı, çorba, ayran, salata gibi yiyeceklerin verildiği görülmüştür.

Foto-58 Üç Yemeği'nde etli Bulgur Pilavı hazırlayan gönüllü bir aşçı (Çavuş Köyü)

Arguvan'ın Alevi geleneğine bağlı köylerinde dikkat çeken özel bir gün Abdal Musa Aşı'dır. Aralık, Ocak veya Şubat aylarının bir gününde düzenlenen törenler, günümüzde de yaşayan bir gelenektir. Köyde gönüllü bir kişi, halkın; “Allah'ın payı, çocuklarımın başı gözü, sadakası” diyerek verdiği parayı, odunu ve buğdayı toplar. Ev başına para toplama işine “kesim vurmak” denilmektedir. Toplanan parayla koç kurbanlar alınır. Kültür evlerinde kurban eti ile bulgur pilavı yapılır. Abdal Musa Lokması iştirak edenlere dağıtılır. Bazı köylerde bu lokmanın piştiği gün cem töreni gerçekleştirilir. Cuma akşamları (Perşembe gecesi) bir fakire evde pişen yemekten veya süt, yoğurt tarzı yiyeceklerden verilir. Alevi köylerinde görülen bu gelenek “Cuma lokması, cumalık çıkartma” adıyla anılır. Mayıs ayı içerisinde denk gelen Hıdırellez'de üç veya yedi gün, yani tek gün olacak şekilde oruç tutulur. Hızır kömbesi (lokması) yapıp evlere dağıtılır (Tarlacık Köyü).

Muharrem Ayı'nda on-on iki gün oruç tutulur. Hz. Hüseyin'in susuz bırakılarak şehit edilmesine atfen tutulan bu oruç süresince Alevi geleneğine göre su içilmez, yumurta ve et yenilmez, soğan doğranılmaz. Ayrar ve hoşaf oruç açılırken tercih edilen içeceklerdir. Kömbe ve köfte iftar zamanı hemen her sofrada bulunur. Oruç bitiminde içinde on iki çeşit yiyecek olan “Hak aşkına” aşure pişirilip komşulara dağıtılır (İsaköy, Tarlacık Köyü, Asar Köyü).

Ballıkaya'da Vaylo Dede veya Tek Öküzle Çift Süren, Hasan Efendi gibi ziyaret yerlerine gidildiğinde orada yatan kişi aşkına kurban (koyun) kesilir. Ancak kurbandsız gidildiği de olur. Lokma pişirilip dağıtılır. Ayrar, salata, ekmek, bisküvi gibi yiyecekler de götürülebilir. Vaylo Dede'ye gidilirken “Şu işimi kabul et, ben sağa bi göçünan geliyim” şeklinde adak adandığı gibi, hastası olan da bir şeyler adayıp Vaylo Dede'ye ziyarete gidebilir. Adak kurbanı, adayan kişi tarafından hiç yenilmez, tamamı dağıtılır. (Asar Köyü)

Mutfakta Kullanılan Bazı Araç Gereçler

Foto-59 Bakır Kazanlar. Bu kazanlar özel günlerde yemek yapımında kullanıldığı gibi ölen kişi için hazırlanacak suyu ısıtmada da kullanılır.

Foto-60 Bakır helke, sahan, tencere

Foto-61 Ekmek Duvağı: Ekmek yaparken hamuru

Foto-62 Ekmek Tahtası: Yufka ekmek, makarna vb. hamur işleri

Foto-63 Elek

Foto-64 Teşt: İçinde hamur mayalanır. Hamur Eğişi: Hazırlanan hamurdan bezeler almaya yarar.

Foto-65 Kömbe, yufka ekmek vs hamur işleri yapılırken kullanılan (yukarıdan aşağıya) oklava, aktaraç, eğış ve ekmek

Foto-66 Tahta Kevgir: Kazanlarda pişirilen yemeği karıştırmak için kullanılır.

Sofra Adabı

Yemekler genel olarak yer sofrasında yenilmektedir. Sofra bezi üzerine sini yerleştirilir ve üzerine tabaklar dizilir. “Bismillah” denilerek yemeğe başlanır. Pilav, makarna gibi bazı yiyecekler ortak bir tabaktan yenilirken çorbalar herkese ayrı ayrı konulabilir. Yemeğe ilk olarak aile büyüğünün başlaması beklenir. Aile bireyleri içerisinde, yeni evlenmiş çift varsa erkek sofrada bulunurken, kadın ilk zamanlarda sofraya oturmaz. Erkeklerin sofradan kalkmasını bekler veya başka bir odada yemek yer. Bir misafir gelirse düşüncesi ile evin hanımı sofrada fazladan tabak, kaşık, çatal bulundurur. Misafir ağırlanan bir sofrada ilk lokmayı alması için misafir beklenir. Ev sahibi doymuş olsa bile misafirin çekinip sofradan erken kalmasını önlemek için hemen kalkmaz. Misafir bulunan bir sofrada herhangi bir eksik fark edilirse sessizce bu eksiklik giderilir. Sofra bezinin içine düşen kırıntılar ayak değmeyen bir yere çırpılır (Asar Köyü, Yazıbaşı).

Yemek yenildikten sonra Şah Sultan’ın yaptığı bir sofrada duası şu şekildedir:

3

Bismillahirrahmanirrahim
Allah Allah
Allah Muhammed ya Ali
Adile Anam keybeni
Fatma Anam sofrada bedeli
Dil birden nutuk birden diyeni
Geçmiş insanları seveni
Kaşık sunup ekmeğini bölüneni
Helal olsun doğrulukla yiyeni
Şah-ı Merdan Ali Şah duası
Toplansın meydan sofrası
Yiyene helal olsun
Yedirene delil olsun
Bir lokmanız bin lokma kadar da karşı gelsin.

³Derleyen: Sabahiye Noraşin. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Folklor Araştırmacısı.

Foot-67 Misafir için hazırlanan bir yer sofrası

Mutfağa Yönelik İnanışlar

Arguvan'ın değişik köylerinde yapılan derleme çalışmalarında kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre;

- Ekmek pişirilen yere un dökülürse süpürülmesi gerekir. Çiğnenmesi günahdır.
- Hamur mayalama sırasında hamur sıçrarsa misafir geleceğine veya çocuklardan hayırlı bir haber alınacağına inanılır.
- Yemek yerken kaşıktan lokma düşerse, alıp yenilmez. “Bir aç geliyor” diye düşünülür.
- Nazar değmemesi için kilerin kapısına nazar boncuğu veya iğde dalı asılır.
- Perşembe akşamları “gara dışarı çıkmaz” inancı vardır. Gara’dan kasıt ocağın üstüne konulan kara kazandır. Kazan gece dışarı çıkarılırsa cenaze olacağına inanılır.
- Cuma akşamları hamur mayalamak günahdır. İnanışa göre bir kadın Cuma akşamı hamur mayalar. Ertesi gün hamur kana bulanır.
- Emanet alınan kazanın işi bitince yıkanıp sahibine verilir. Emanet alınan kazanın evde kalmasının iyi olmayacağı inancı vardır. Çünkü ölü kazanı yıkanıp ağzı ters çevrilir. Akşam karanlık bastırana kadar kalır. Karanlık çökünce kaldırılır. Ödünç alınarak yemek yapılan kazanlar da ölü kazanı gibi olmasın, denilerek işi bitince hemen sahibine iade edilir.
- Yufka ekmek yaparken yufka yırtılırsa, bir komşunun veya misafirin, o işin üstüne geleceğine inanılır. Şayet bir komşu gelirse “Fatmana ısıcağı” denilerek komşuya bir tane yufka ekmek verilir.
- Akşam yemeğinin bulaşığı eve melek girdiği için mutlaka yıkanır, gece yıkanmayan bulaşığı şeytanlar yıkar.
- Damızlık (maya) her isteyen kişiye verilmez. Verilirse bir kayıp olur, hayvanlara bir zeval gelebilir, inancı vardır.
- Ocaktaki küle su dökülürken “Allah, Muhammet, ya Ali” denilir. Kötü rüya görüldüğünde ocağa tuz atılır.
- Üç yemeğinde evde yapılan bir yiyecek örneğin bulgur pilavı, mezara götürülür. Kuşlar ölünün hayrına yesin diye mezarın baş tarafına dökülür.
- Misafir rızkını beraber getirir. Üç kişilik yemek pişse, iki kişi misafir gelse o yemek hepsine de yeter inancı vardır.

Mutfakta Kullanılan Malzeme ve Yiyeceklerin Yöresel İsimleri

- Ağartı: Süt, yoğurt ve ayrana verilen ortak isim.
- Aktaraç: Sac üstündeki yufkayı çevirmeye yarayan tahta veya demir araç
- Aşyağı: Tereyağı
- Çir: Kurutulmuş kayısı
- Çömçe: Büyük tahta kaşık, kepçe
- Çüt: Çift
- Dağlanmış Peynir: Sütü pişirilerek yapılan peynir.
- Dögme: Yarma
- Eğiş: Küçük kürek.
- Fetir: Mayasız ekmek
- Gün Kurusu: Güneşte kurutulmuş kayısı
- Hıla: Yaygı, büyük örtü.
- Kamis: Kevgir, süzgeç
- Külek: İçerisine tereyağ konulan tahta kova
- Pirpirim: Semizotu
- Sital: Kulplu su kabı
- Şıllık: Krep
- Şırlan: Kuşburnu
- Teşt: Büyük leğen
- Yangaç: Çekirdeği çıkarılmış kayısı
- Yumak: Hamur topağı, beze, pazı

Sonuç

Arguvan'ın İsaköy, Tarlacık, Yukarısülmenli, Koyuncu, Asar, Çavuş ve Yazıbaşı köylerinde yapılan derleme çalışmalarında elde edilen bilgilere göre; değişen zamanla halk mutfağında da birtakım değişiklikler gerçekleşmiştir. Mutfak araç gereçlerinde en belirgin değişiklik, bakırdan çeliğe geçiştir. Bu farklılaşma hemen her köyde tespit edilmesine rağmen kaynak kişiler bakır malzemelerde yapılan yiyeceklerin daha lezzetli olduğu bilgisini vermiştir.

Geleneksel yöntemlerle elde edilen yiyecekler günümüzde hâlen yapılmaktadır. Ancak ürünü elde ederken kullanılan araç gereçler teknolojiye payını almıştır. Örneğin tereyağı tamamen insan gücüyle yayıklarda elde edilirken, günümüzde elektrikle çalışan makinelerde üretilmeye başlanmıştır.

Yaz aylarında başlanılan kışlık yiyecek hazırlığı araştırma yapılan bütün köylerde tespit edilmiştir. Sebze temin etmekte il merkezine bağlı olan ilçede kışlık hazırlıklar içinde kurutma yöntemi geleneğe uygun bir şekilde devam etmektedir. Özel günler içerisinde “kış yarısı eğlenceleri” gibi unutulmaya başlananlar olsa da Abdal Musa Lokması, Hızır Lokması tüm canlılığıyla devam etmektedir.

Zahmetli bir yapım aşaması olan yiyecekler (tarhana, bulgur, kömbe vb.) genellikle altmış- yetmiş yaşına ulaşmış aile büyüğü tarafından komşu kadınlarla imece usulüyle yapılıp şehir merkezindeki veya şehrin dışındaki aile bireylerine gönderilmektedir. Yeni nesil, yöresel yemeklerin yapımını aile büyüklerine bırakmış olsalar bile bahsi geçen yemekleri yapmayı öğrenmiş durumdadırlar.

KAYNAKÇA

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi'nde Yararlanılan Bilgi ve Belge Verileri

YB2014.0070	F2014.4464	F2014.4507
YB2014.0071	F2014.4465	F2014.4508
YB2014.0072	F2014.4466	F2014.4511
YB2014.0073	F2014.4467	F2014.4512
YB2014.0074	F2014.4474	F2014.4513
YB2014.0075	F2014.4476	F2014.4514
YB2014.0076	F2014.4478	F2014.4517
CD2014.0377	F2014.4480	F2014.4518
CD2014.0378	F2014.4481	F2014.4519
CD2014.0379	F2014.4483	F2014.4520
CD2014.0380	F2014.4484	F2014.4522
CD2014.0381	F2014.4487	F2014.4524
CD2014.0382	F2014.4489	F2014.4525
CD2014.0383	F2014.4491	F2014.4526
CD2014.0384	F2014.4492	F2014.4528
CD2014.0385	F2014.4493	F2014.4529
F2014.4457	F2014.4498	F2014.4531
F2014.4458	F2014.4499	F2014.4534
F2014.4459	F2014.4500	F2014.4535
F2014.4460	F2014.4502	F2014.4536
F2014.4461	F2014.4503	F2014.4537
F2014.4462	F2014.4504	F2014.4538
		F2014.4539

- Doğan, İsmail vd; *Malatya Mutfak Kültürü*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001
- Halıcı, Feyzi; Geleneksel Türk Mutfak Sempozyum Bildirileri, Konya Turizm Derneği Yayınları, 1982.
- *Malatya Mutfak ve Yemek Kültürü*.Malatya Kitaplığı Yayınları, Mayıs, 2013
- Tan, Nail; *Derlemeler Makaleler*.2007.

MALATYA İLİ ARGUVAN İLÇESİNDE GELENEKSEL EL SANATLARINDAN ÖRNEKLER

* Abdullah CANSIZ
** Davut TATLI

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'nün planlı alan araştırmalarından Malatya ili Arguvan halk kültürü alan araştırması çerçevesinde el sanatlarından “ Örgü işleri (çorap, eldiven, kazak vb.), dokumacılık (halı-kilim-palaz-heybe-çuval vb.), ahşap işleri, nalbantlık gibi çeşitli alanlarda derleme yapılmıştır.

Arguvan'ın doğusunda Elâzığ ili Baskil ilçesi ve Malatya'nın Arapkir ilçesi, kuzeyinde Arapkir ile Sivas ili Divriği ilçesi, batısında Hekimhan ilçesi ve güneyinde Yazıhan ilçesi ile çevrilidir. Malatya'ya 71 km uzaklıktadır.

Arguvan Merkez, İsaköy, Yazıbaşı Köyü, Bozan Köyü, Çavuş Köyü, Asar Köyü, Çevreli Köyü, Ermişli Köyü, Koyuncu Köylü, Bozburun Köyü, Tarlacık Köyü, Yukarı Sürmeli Köyü, Eymir Köyü, Kızık Köyü, Atmalı Köyü, Göçeruşağı Köyü Araştırma süresinin elverdiği ölçüde ilçenin yapı bakımından farklı köylerinde çalışma yapılarak farklılıklar ve benzerlikler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma alan araştırması yöntemiyle gözlem ve görüşme teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma konularına ilişkin görüşmeler esnasında ses kaydı yapılmış, fotoğraf ve video kaydıyla görsel belgeleme çalışması gerçekleştirilmiştir.

1- Arguvan Dokumaları:

Yurdumuzdaki dokumacılığın yapıldığı yörelere bakıldığında her bölgenin kendine özgü özellikleri az veya çok taşıdığı görülür. Arguvan (Malatya) yöresinde dokumacılık (halı-kilim-palaz-çuval-heybe vb.) gelişmiş ve uzun yıllar yapılmıştır.

Hayvancılık, yöre halkının temel geçim kaynakları arasında yer almaktadır. Dokumacılığın ana malzemesini koyunyünü veya keçi kılı oluşturur. Dokumada kullanılan malzemenin fazlalığı Arguvan'da dokumacılığın gelişmesini sağlamıştır.

Yünlerin Kırılması; Yılda bir kez kırılan hayvanların yünlerinden yorgan, döşek, yastık gibi ev eşyaları yanında halı, kilim ve palaz gibi dokumalar ve kazak, çorap, eldiven gibi örgü işlerinde yapılır. Dokumada kullanılan yünler genelde kendi hayvanlarından elde edilir ancak kendi yünlerinin yetersiz olduğu durumlarda satın alma yoluna da gidilir.

* Kültür ve Turizm Bakanlığı Folklor Araştırmacısı

** Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Folklor Araştırmacısı

Foto-1 Yünlerin Kurutulması

Foto-2 Yünün Taranması

Yünlerin Yıkınması; Yünler yaz aylarında kırıldığı için genelde yağlı olur. Hem yağdan arındırmak hem temizlemek amacıyla yünler yıkanır. Yıkama genelde dere ya da çay kenarlarında yapılır. Yıkama komşuların yardımlaşması ile yapılır. Kimi zaman yün yıkamaları eğlencelere dönüşür; yün yıkama için toplanan genç bayanlar yemekler hazırlar, türküler söyler, bir birlerine bilmece sorar, maniler okur. Yıkanan yünler güneşte kuruması için taşlara ya da çalılara serilir.

Foto-3 Tarak ve İğ

Foto-4 Yünün Bükülmesi

Yünlerin Taranması; Tarama işlemine başlamada önce yıkanan yünler çırpılır, bu şekilde içinde eğer toz kalmışsa, temizlenmiş olur. Tarama işi yün tarağı denilen, 75-80 cm uzunluğunda 30-35 cm genişliğinde ahşap bir zeminin ucuna uzunlukları 25 cm civarında bulunan yaklaşık 80 adet metal çubuğun iki sıra halinde çakılması ile oluşturulmuş bir el aleti ile yapılır.

Yünlerin Eğrilmesi (Bükülmesi); Tarama işleminden geçirilen yünler, “İğ” ya da “Taşı” diye adlandırılan aletle eğrilerek iplik haline getirilir. Yün eğirme işini daha çok belli bir yaşa gelmiş bayanlar gündelik işlerden arta kalan zamanlarda yapar.

Kök Boyacılığı ve Yünlerin Boyanması; Çeşitli bitkilerin kabuk, yaprak, meyve ve köklerinin büyük kazanlarda kaynatılarak elde edilir. Elde edilmek istenen renge göre bitki kökleri, yaprakları ya da kabukları suda kaynatılır. Bitkiler iyice rengini verdikten sonra ip haline getirilmiş yünler boyalı suya bandırılır, biraz daha kaynatılıp boyaların yünlere iyice işlemesi için bir değnek ile karıştırılır. İstenilen kıvama gelen ipler çıkarılıp hemen soğuk su ile yıkanır ve kuruması için asılır. İpler boyandıktan sonra yıkanmazsa renk değişimine uğrayabilir. Arguvan ilçesinde ipler kök boya ile boyanırdı ancak zamanla hazır boyalar kökboyaların yerini almıştır. Günümüzde ise tamamen fabrika ürerimi ipler kullanılmaktadır.

Foto-5 Kök Boyası ve İp Dokuma Tezgâhı;

Alan araştırması süresince faal olan her hangi bir kilim tezgâhı tespit edilmemiştir. Hali hazırda bulunan halı ve kilimler ise günümüzden yaklaşık olarak 25-30 sene önce dokunmuştur. Yörede iki tür tezgâh kullanılmaktadır. Bu tezgâhlar yatay (yer tezgâhı) ve dikey tezgâh şeklindedir. Kaynak kişilerimizin verdiği tezgâh tarifi ise şöyledir; dikdörtgen şeklinde, sağ ve sol tarafında ahşaptan iki direğin bulunduğu, bu iki direğin üst ve alt taraflarında direkleri tutmak ve atkı iplerini tutturmak için iki ayrı değnek bulunmaktadır. Değneklerin uçları, direklerin içinden geçeceği şekilde oyulmuştur. Basit, dikdörtgen şekilde bulunan bu tezgâh duvara yaslanarak sabitleştirilir. Değnek ve direkler dışında tezgâh, “dargur” ‘masur’ ve kurkut (kirkit) denilen parçalardan oluşur.

Dargur: Çözgü iplerini bir birinden ayırmak için kullanılır.

Masur : Atkı iplerinin üzerine sarıldığı ve dokuma aşamasında kolaylık sağlayan parçadır.

Kurkut (Kirkit): Dokumayı sıkılaştırmak için kullanılan alettir.

Malatya ili Arguvan İlçesi’nde bulunabilen dokuma örneklerine bakıldığında, en son 25-30 yıl öncesine ait olup 60 yaşına ulaşmış yaşlı kadınlar tarafından dokunmaktaydı. Geçmişte, dokumayı büyükler genç kızlara öğretir, bu sayede nesilden nesile dokumacılığın devamı sağlanırdı. Günlük kullanımda veya evlenecek kızların çeyizleri içinde kullanmak için dokunmaktaydı. Günümüzde ise teknolojinin

gelişmesiyle birlikte, hazır ürünlerin köylere inmesi ve gençlerin dokumacılığa önem vermemesi dokumacılığın durmasına sebep olmuştur. Arguvan’da yapılan dokumalarına bakıldığında, halı, yastık, kilim, palaz, çuval ve heybe gibi dokuma örneklerine rastlanmaktadır.

Halı: Halı dokuma tezgâhlarında dokunur. Günümüzde kullanılan tezgâhlar daha çok metalden üretilmiştir. Ancak yakın bir zamana kadar ahşap tezgâhlar kullanılmaktaydı. Halı tezgâhına çözgü ipleri atılır, ardından halının dokumasına geçilirdi. Arguvan halıları tek düğüm tekniği ile yapılır. Halılar daha çok gündelik işlerin az olduğu kış aylarında dokunur. Tezgâh evin bir bölümüne kurulur halı ev içinde dokunur. Halıyı bir kişi tek başına dokuduğu gibi birkaç kişinin aynı halıyı birlikte dokuduğu da olur.

Foto-6 Halı

Halıların ebatları dokuyucunun isteği ve halının kullanım amacına göre değişmektedir. Arguvan’da sergi (yaygı) halısı ve yastık halısı dokunmaktadır.

Foto-7 Halı yastık

Kilim: Düz dokumalardan olan kilim, kirkitli dokumalar gurubunda yer almaktadır. Kilimler, yer sergisi(yaygı), duvar örtüsü, perde, yük örtüsü gibi işlerde kullanılmaktadır. Dokuma tezgâhlarında dokunan kilimler daha çok kış aylarında dokunur. Tezgâha atılan çözgü ipleri boyanmaz. Atkı ipleri ise yapılacak kilime göre çeşitli renklere boyanır. Geçmişte boyamada kök boya tercih edilirken günümüzde hazır ipler kullanılmaktadır.

Foto-8 Kilim

Foto-9 Kilim

Palaz: Düz dokumlar içinde yer alan palaz, küçükleri iki kanat büyükleri ise dört kanat dokunur. Palazlar daha çok yer sergisi, perde ve yük örtüsü olarak kullanılmaktadır. Palazlar genelde sade renkler hâkimdir. Desen veya motif çok kullanılmamaktadır. Daha çok düz desen veya motif kullanılmaktadır.

Foto-10 Palaz

Çuval: Kilim, palaz gibi dokuma türleri ile elde edilmiştir. Torbadan biraz daha büyük olup taşıma veya saklama eşyasıdır.

Foto-11 Çuval

Foto-12 Heybe

Foto-13 Heybe

Heybe: Yük taşımak için kullanılmaktadır. Genellikle yün ve keçi kılından dokunmuştur. İnsanlar, duygularını, hislerini, korkularını, beklentilerini, hayallerini, umutlarını, motiflerle kilimlere işlemişlerdir. Arguvan dokumalarında **“Eli Belinde Motifi, Koç Boynuzu Motifi, İnsan Motifi, Bereket Motifi, Yıldız Motifi, Kurt Ağzı (Kurt İzi, Canavar Ayağı) Motifi, Yılan Motifi, Akrep Motifi, El, Parmak ve Tarak Motifleri, Muska Motifi, Su Yolu (Meander) Motifi, Pıtrak Motifi, Göz Motifi, Çengel Motifi, Hayat Ağacı ve Çiçek Motifi”** gibi motifler kullanılmıştır.

Arguvan İlçesi dokumlarında; kırmızı, beyaz, kahverengi, sarı, yeşil gibi renkler hakimdir.

2- Örgü İşleri:

Arguvan'da örülen çorap ve patiklerde, geçmişte koyun-keçi kılından yapılan ipler kullanılırken günümüzde orlon ipler kullanılmaktadır. Çorap ve patik örücülüğü kadınlar tarafından yapılmaktadır. Günümüzde genç kızlar pek rağbet göstermemektedirler.

Çorap ve patikler beş şişe örülür. Kullanıldığı yere, kişiye ve amaca göre çeşitli motifler verilerek yapılır. Kadınlar için örülen çoraplar dize kadar uzundur. Kısa olanlara ise patik denilmektedir. Farklı boyut ve desenleri olan kadın çorap ve patiklerinde boncuk, sümbül, kiraz gibi motifler kullanılmaktadır. Kadınların çoraplarında canlı renkler hakim olup, mavi, kırmızı, siyah, mor, lila renkleri kullanılmaktadır. Erkek çorapların beyaz ve siyah renkleri kullanılır. Erkek çoraplarının boyutu dize kadar uzundur.

Foto-14 Patik

Çorap ve patikler kızların çeyizinde kullanıldığı gibi, günlük yaşamda da kullanılmaktadır. Aynı şekilde kazak, hırka eldiven, atkı vb. örgü işleri yörede kadınlar tarafından yapılmaktadır.

Foto-15 Çorap ve Eldiven

Foto-16 Örgü Hırka

3-Nalbantlık

Nalbantlık; at, eşek, katır, öküzü gibi taşımacılıkta kullanılan hayvanların ayaklarını korumak için yapılan nal çakma sanatıdır. Hayvanların ayak boyutuna göre ve kullanım yerine göre 8-9-10-11-12 boyutlarında ayaklarının altına nal dediğimiz demir çakılır.

Binek veya yük taşımacılığında kullanılan hayvanların ayaklarının zarar görmemesi için ortaya çıkmış bir sanat dalı olan nalbantlık, günümüzde teknolojinin gelişmesiyle, taşımacılıkta motorlu araçların kullanılması, nalbantlığın önemini yitirmesine sebep olmuştur.

Nal, günümüzde hazır olarak Malatya merkezden alınmaktadır. Sactan yapılan nal, atın ayağın boyutuna göre kesilir. Daha sonra kesilen nalın kenarları vurulur. Kenarları vurulan nala 6 veya 8 delik açılır. Nallar günümüzde tamamen makine yapımı demir nallar kullanılmaktadır.

Foto-17 Nalbant

Hayvan iki buçuk, üç yaşına geldiği zaman nallanır. Hayvan huysuz ise veya ayakta nallanacaksa kışkanç denilen aletle hayvanın burnu sıkılır ve hareketsiz kalır. Yunacak ile hayvanın ayak tırnakları kesilir ve törpülenir. Her nal söküp takmada hayvanın ayağı temizlenir ve düzeltilir. Nal, mih ile hayvanın ayağına çakılır. Altı tane mih atılır.

Nalbantlıkta kullanılan aletler, Nal, nalbant kerpeteni, kışkaç, yunacak, mih ve çekiştir.

Nallanan hayvan ayağını yere sağlam basar ve yerdeki sert çisimler ayağına batmaz. Nal havanın ayağın en az iki veya üç ay kalır. Bu süreçte tırnağı büyüyen hayvan tekrar nallanır.

Hayvanın ayağında “karınçalık” hastalığı olduğu zaman nal tutmaz. Karınçalık hastalığı, hayvanın ayağının parça parça yarılmasıdır. İyileşmesi için atın ayağından nal sökülür ve on beş-yirmi gün nalsız dolaştırılır. Hasta olan turnak taşla sürttüğçe kırılır. Tamamen kırıldıktan sonra, tırnağın yeniden uzamasıyla hastalık geçer ve hayvan tekrardan nallanır. Hayvanın ayağında zorlama ve iltihaplanma gibi hastalıklarda görülür.

Günümüzde teknolojinin gelişimi, yük taşımacılığında motorlu taşıtların kullanılması nalbantlık mesleğinin yok olmasına sebep olmuştur. Arguvan’da bu işin son temsilcisi Nalbant Mehmet Ali Kubad kalmıştır.

4-Yorgancılık:

Arguvan’da yorgancılık geleneksel meslek olarak değil de, ev hanımlarının günlük yaşamda kullanmak için yaptıkları ürünlerdir. Yaz aylarında koyunlardan kırkılan yünlerin derede köpükle dövülerek temizlenir ve yıkanır. Yıkandıktan yün çubuğu ile çırpılır ve sonra kurumaya bırakılır. Şelte denilen kumaş serilir ve kenarlarında dikilir. Yün şeltenin içine yayılır ve büküp düzlenir. Ters düz edildikten sonra yorgan açılır ve ağız kısmı dikilir. Ağız diklen yorgan diğer kısımları da baklava dilimi şeklinde dikilir. Şiltenin altına beyaz pamuk kumaş üzerine de renkli ve desenli kumaş serilir ve kenarları dikildikten sonra yorgan hazır hale gelir. Yorganın ebatına ve boyutuna göre bir buçuk ve dört kilo arasında yün kullanılır.

Foto-18 Yorgan Yapımı

Foto-19 Yorganın Yüzlenmesi

Yörede erkeklerde daha koyu renkler kullanılırken, kadınlar pembe, kırmızı, eflatun gibi renkler kullanılmaktadır. Her evlenecek kızın çeyizinde üç dört adet yorgan yapılır ve konur.

Genelde evlerde kadınlar tarafında yapılan ve geçmişte kız çocuklarına da öğretilen yorgan yapımı günümüzde teknolojinin gelişimiyle ve genç kızların ilgi göstermemesi sonucu unutulmaya yüz tutmuştur. Günümüzde en fazla hazır yorganlar kullanılmaktadır.

5-Ahşap İşçiliği

Malatya iklim olarak kurak bir yapıya sahiptir. Karasal iklimin etkin olduğu yörede çok farklı ağaç türü bulunmamaktadır. Malatya Ovası bozkır görünümündedir. Bu coğrafyada belli başlı ağaç türleri, meşe, ardıç, meyve ağaçları (kayısı-elma) ve çayırar ağaç çeşitleridir. Bu çeşitlilik, ham maddesi ağaç olan el sanatları ürünlerini de yansıtmıştır. Arguvan’da ahşap işleri günlük yaşamda kullanılmak üzere yöre halkı tarafından yapılmaktadır.

Yayık: Tereyağı çıkarmak için sütün içine döküldüğü ve çalkalandığı kaptır. En eski biçimi dikdörtgen biçiminde ve içi derince oyulmuş olup tahtadan yapılmıştır. Yayığın içinde sütün çalkalanmasını sağlayan bir düzenek bulunmaktadır. Yayığın kapağı kapatıldığında çalkalama işlemini sağlayan kolu üst kısmında kalır. Bu kolun döndürülmesiyle işlem gerçekleştirilir. Yörede kullanılan kimi yayıklarsa silindirik biçiminde olup iki tarafında tutma ve ip geçirme yerleri bulunan ortası deliktir. Ortasındaki delikten yoğurt koyulur ve iyice çalkalanır. Yoğurttan ayran çıkarılır.

Foto-20 Yayık

Foto-21 Yayık

Tarak (Leyli):

Yün taraklar genellikle yüzeyi geniş olan bir tahtaya çiviler çakılarak yapılır. Yün tarama işlemi sırasında yünü tarayacak kişi yere oturur. Tahtanın çivisiz uzun tarafını dizinin altına alır, yünleri iki eliyle çivilerin üzerine batırır. İki yana doğru hızla çeker. Tarama işleminin amacı; dolaşan yünün açılması, eğirme işleminin kolaylıkla yapılmasıdır.

Foto-22 Tarak (Leyli)

Foto-23 Dibek

Dibek:

Dibek, taneli yiyecekleri dövüp ufalamaya, ezip un haline getirmeye yarar. Küçüğüne havan veya dibek, açık havada tokmaklarla bulgur, yarma vb tahılların dövüldüğü daha büyüklerine de soku denir. Darbelere dayanıklı olması için tek parça ağaç kütüğünün içi oyularak yapılır.

Kırat:

Buday, arpa, nohut, un gibi tahıl ürünlerini ölçmeye veya tartmaya yarayan ahşaptan yapılmış bir araçtır. Yarım ve tam kırat olmak üzere iki şekilde yapılır. Yarım kırat 7,5 kilo tam kırat 15 kilodur.

Foto-24 Kırat

Foto:25 Ellik

Ellik:

Ekin biçilirken parmaklara takılan ağaçtan yapılmış, bir nevi koruyucu eldivendir. Yörede buday ekimi yaygın olduğu için geçmişte sık kullanılmıştır.

Malatya İli Arguvan İlçesi, Eymir köyünün yerlisi olan Ali Rıza Tatar, emekli olduktan sonra yörede kullanılan eski tarım aletlerinin ahşaptan ve taştan maketlerini yapmaktadır.

Foto-26 Şahra

Foto-27 Çıkrık

Foto-28 Dink

Foto-29 El Taş

Foto-30 Lov Taşı

Malatya İli Arguvan İlçesi, Eymir Köyünde bulunan etnografik eşyalara ait fotoğraflar:

Foto-31 Demirci Körüğü

Foto-32 Çıkrık

Foto-33 Patoz Makinesi

Foto-34 Yayık

Foto-35 Şahra

Foto-36 Kara Saban

KAYNAKÇA

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi'nde Yaralanılan Bilgi ve Belge Verileri

CD2014.0145	F2014.2337	F2014.2245
YB2014.0115	F2014.2304	F2014.2246
CD2014.0146	F2014.2557	F2014.2249
YB2014.0116	F2014.2294	F2014.2254
CD2014.0147	F2014.2329	F2014.2354
YB2014.0117	F2014.2273	F2014.2356
CD2014.0148	F2014.2328	F2014.2359
YB2014.0118	F2014.2301	F2014.2360
CD2014.0149	F2014.2319	F2014.2361
YB2014.0119	F2014.2291	F2014.2344
CD2014.0150	F2014.2269	F2014.2355
YB2014.0120	F2014.2270	F2014.2362
CD2014.0152	F2014.2262	F2014.2348
YB2014.0122	F2014.2265	F2014.2353
CD2014.0137	F2014.2313	F2014.2351
CD2014.0138	F2014.2316	F2014.2365
CD2014.0137	F201.2344	
BVB2014. 0006	F2014.2349	

İnternet Kaynakça

<http://www.arguvanhaber.com/arguvan-haritasi-s4.html>

IV
ARGUVAN HALK EDEBİYATI

ARGUVANLI ABDULKADİR'İN AĞITI ve VARYANTLARI

Hüseyin ŞAHİN¹

Anadolu Türkçesinde “ağıt, bozlak; Azerbaycan dilindeki ağı eş-anlamlı ağla-, bozla- fiillerini vermiş olan köke çıkar; yas kelimesi ise Arapça “keder” anlamına gelen ye’s den gelir. Ağıt; bir törene bağlı olsun ya da olmasın, acıklı bir olayı kendisine konu edinen metni ve ezgisi de bu olayı hatırlatmaya, dile getirmeye elverişli “türkü”lerin bütünüdür (Esen 1982: 10). Ağıtların birbiri ardına söylendiği “ölüye ağlama” törenlerini sadece kadınlar düzenler ve yürütürler. Bunlar ölünün anası, bacası, yakın akrabaları, komşularıdır. Erkeklerinde ağıt yaktıkları birkaç istisna vardır. Özellikle yöre aşıkları destan niteliğinde ağıtlar yakar.

Çalışma alanımız olan Malatya- Arguvan yöresinde ağlama töreni, ya ölünün başında ya mezarında “esvap/asbap (çamaşır) dökme” denilen, ölünün birkaç parça çamaşırı, yılın bazı zamanlarında (yedisi, kırkı, ilk bayramı gibi) ortaya çıkartılarak yapılmaktadır. Ölünün defnedilişinin üçüncü ve yedinci gününde kadınlar mezara gider. Burada da ölenin giysileri mezar üzerine konularak ağıt yakılır, ağlaşılır. Mezara giderek kalanların ağıt yakmaları töreni, ölünün kırk ve ilk bayramlarında tekrarlanır.

Genelde ölü başında, mezarda, giysi sergilemede, ölü sahibi kadınlar ağıtlarla karşılaşır. Her köyde “ağıtçı” ya da “İyi ölü türküsü söyleyen ölü türküsü söyleyen” kadınlar bulunur. Ağıtlar, ölen kişinin genç, bekar, yeni gelin, nişanlı, hastalıklı, mesleğine göre çeşitlenir. Eğer kişi akşamdan ölmüş ise kadınlar cenazenin başında halka biçiminde otururlar. Sabaha kadar ağıtlar yakarlar. Ağıtı yakanlar ya o aileden birisi ya da ölümlere ağıt yakan “ağıtçı” kadınlardır.

Ağıtçı kadın her mısranın sonunda “Ölem ölem” , “ooy, oooy” , “canım çıka” , “Bacın öle – anan öle” , “ölem oğlan kadan alırım” gibi sözler söyler. Orada törende bulunan kadınlarda seslerini yükselerek hıçkırıklarla buna katılırlar. Yöredeki töreye göre ölü başında ağlamamak ayıp sayılır. Arguvan çevresine söylenen ağıtlar da ölünün vücutça, huyca övünülecek tarafları bir bir sayılır. Onun yiğitliği, güzelliği, boyu, endamı övülür. Ele alacağımız ağıt/türkü olan Arguvan’ın Karahöyük Köyü’nden Abdulkadir Işık’ın üzerine yakılmış bir kısmı birbirine benzeyen öyküyle örtüşen bir kısmı da çeşitli rivayetlere dayandırılarak aktarılan ağıtın birden çok varyantı bulunur. Abdulkadir Işık’ın Fırat’ta boğulmasıyla ilgili Arguvan kaynaklı 8, Fırat çevresi kaynaklı 2 olmak üzere 10 tane ağıt metni ve öykü tespit edildi.

Üniversiteli Abdulkadir’e Ağıt/Gazete Haberleri

9 Haziran 1957 Pazar günü, Malatya’nın farklı bir köşesi, günümüzde Karakaya Baraj Gölü sularının altında kalan eski Korucuk (*Hasan Basri*) ziyaret yeri² başka bir trajediye sahne olmuştur. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde

¹ Uzman/Etnoarkeolog Malatya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

²(Şahin, H. 2000, s.659-695)

öğrenim gören Abdulkadir Işık yaz tatilini geçirmek için geldiği Malatya’da, piknik yapmak amacıyla gittikleri Fırat’ın kıyısında bulunan ziyaret yerinde serinlemek için girdiği sudan bir daha çıkamamış, Fırat, cansız bedenini 5 gün sonra vermiştir. 11 Haziran 1957 Salı günü yayınlanan Malatya Postası gazetesi “Üniversiteli bir genç Fırat’ta boğuldu” başlıklı haberinde olayı şu şekilde aktarmaktadır.

“Şehrimiz Çavuşoğlu mahallesinde oturan 22 yaşlarında ve İstanbul yüksek tahsil talebelerinden olup tatilini evinde geçirmeye gelen Abdulkadir Işık adlı genç Pazar gününü geçirmek için gitmiş oldukları Sinan Köyü civarında Fırat Nehri’nde yıkanmak için suya girmiş ve bir daha çıkamamıştır. Çocuğu gören köylüler saatlerce aramışlarsa da cesedi bulamamışlardır. Hadise muhitte derin bir teessür yaratmıştır”.

20 Haziran 1957 Perşembe günü yayınlanan Gayret gazetesi ise “Fırat’ta boğulan gencin cesedi bulundu” başlığı ile yayınladığı haberde, Korucuk’a (Hasan Basri) kurban kesmek için giden ve yıkanmak için girdiği suda boğulan Hukuk Fakültesi öğrencisi Abdulkadir Işık’ın cenazesinin olaydan 5 gün sonra bulunduğunu bildirmiştir³.

Malatya Postası Haberi/11.7.1957

Varyant/1

Abdulkadir’in Yaşamı-Fırat’ta Boğulması

Öyküsü Ve Mezarı İle Anlatılar/Abdulkadir’in Ağıtı

Abdulkadir’in Fırat’ta boğulmasıyla ilgili yer/mekan ve zaman bilgilerinin yerli yerine oturması açısından en detaylı bilgiler Sultan Kılıç’ın makalesinde yer almaktadır. Kılıç, Abdulkadir’in yakınları ile yaptığı söyleşi tarzındaki incelemesiyle bu konuyla ilgili en net bilgileri ortaya koymaktadır. Bu da türkülere kadar yansımış bu acı olayın doğru tarih ve bilgilerle hatırlanmasında önemli olacaktır.

³Kızılkaya, N. 2017, www.malatyahaber.com

Abdulkadir 25 Eylül 1939 Malatya doğumludur. Ana ve babası Arguvan'ın Karahöyük Köyündendir. Ankara'da Hukuk Fakültesi öğrencisi olan Abdulkadir 2. Sınıfa geçer ve tatil için Malatya Çavuşoğlu Mahallesindeki baba ocağına gelir. Bitişik komşuları Musta Efendi'nin Ümmügüssün Korucuk'da Hasan Basri/Hasan-Basra Ziyaretine bir kurban adak eylemiştir. Komşu ve akrabalarını da davet eder. Abdulkadir'in de gelmesini ister. Abdulkadir'in anası Fatma oğlu daha yeni geldiği için ona özlem duymuştur ve gitmesini istemiştir. “Biraz hasret giderelim daha yeni geldi Abdulkadir” diye de ziyarete gitmesine gönlü razı gelmemiştir. Kamyon kasasına doluşarak Korucuk'taki Türbeye giderler.

Burada gençler Fırat'ı geçmek için idiaya girerler. Yüzerken akıntı artınca dönmek isterler. Ancak Abdulkadir dönmez. Köylüsü Gara Abdilla (Abdullah Özfırat) da kıyıya dönenler arasındadır. O'nun anlatımına göre Abdulkadir biraz ileriye doğru yüzdükten sonra elini kaldırır kıyıya doğru ve girdaba kapılır. Fırat O'nu daha vermez. Boğulmuştur. Evden faytona binerek Fırat kenarına giden anası ile babası acıya dayanamayıp feryatlar eder ve kendilerini Fırat'a atmak isterler. Bunu farkedenden faytoncu onlara engel olmuş, diye nakledilmektedir.

Fırat Abdulkadir'i 5 gün vermez. Mavi gözlü, kumral saçlı, uzun boylu, yakışıklı üniversiteli Abdulkadir, beşinci günün sonunda köylüler kıyıda şişmiş bir ceset görür ve jandarmaya haber verirler. Anası Fatma, Abdulkadir'in ceseti başında yüzünü, saçını-başını yormaya başlar. O arada Abdulkadir'in başına elini atar ve eline saç gelir. Yakınları elindeki bir tutam saç alır ve saklarlar. Cebinden iki tane de delikli 100 para çıkar. Abdulkadir'i Malatya Kıltepe'deki mezarlığa defnederler.

Abdulkadir'in boğulmasıyla birlikte ailesi devamlı komşuları Ümmügüssün'ü suçlamış, götürmeseydiniz boğulmazdı diye...Ümmügüssün bu sıkınıya dayanamayarak 6 yaşındaki oğlu Teslim'i yanına alarak Korucuk'a gitmiş ve türbenin etrafında “Kurtar bizi bu azaptan” diye yalvararak, oğlunu üç defa dolaştırır. Abdulkadir'in boğulmasının ardından 15 gün geçtikten sonra Teslim karpuz yerken boğazına kaçan karpuz çekirdeğinin nefes borusunu tıkaması sonucu ölmüştür.

Abdulkadir'in kardeşleri Güllü, Nazife, Sebahat ve Ali kalmıştır. Ali (Ali Işık 2014 de 70 yaşındadır) okul dönüşünde habersizce hergün ağabeyinin mezarına gider ağlarmış. Bunu görenler durumu ailesine bildirirler. Çözüm olarak Ali, Arguvan Halpuz'da öğretmenlik yapan enişterisi Ali ve ablaları Güllü Topçu'nun yanına gönderilir.

Anlatınlara göre Abulkadir'in sevdiği kız, acısı içine gömerek yasını tutmuştur. Bir süre sonra da başkasıyla evlendirilmiş, anlatıldığına göre hiçbir zaman O'nu unutmamış-unutamamıştır⁴. Anası Fatma öldüğünde Kıltepe'deki mezarının yanına defnetmek isterler. Ancak mezarlık olduğu için defin yasağı vardır. Şehir mezarlığına defnedilirken Abdulkadir'in ve kendinin bir tutam saç, Abdulkadir'in elbisesi ve cebinden çıkan iki adet para anasının mezarına gömülür. Abdulkadir'in mezar taşında şunlar yazılıdır:

“D.(Doğumu) 25.09.1939/ Ö.(Ölümü) 09.06.1957”

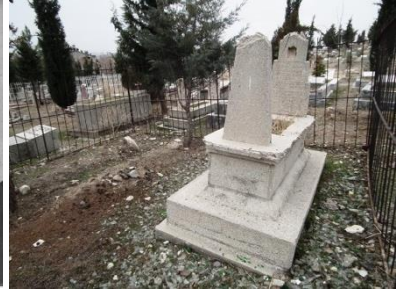
“Ben garip eşim garip/Mezarda taşım garip”

⁴Kılıç, S. 2014,s.1

“Genç yaşımda terk eyledim dünyamı
Fırat suyunda kaybettim dünyamı”

“Onsekiz yaşıma erdim
Hukuk Fakültesine girdim
Bu kadere boyun eğdim”

Mezarın baş taşında oluşturulan boşluğa/niş içerisine fotoğrafı konulmuş, cam yerleştirilmiş ve demir parmaklık yapılarak resim korumaya alınmıştır. Ancak daha sonra demir ve cam sökülerek fotoğraf yerinden alınmıştır.

Ağıtı Yakan Aşık Bektaş Kaymaz- Abdulkadir Işık ve Mezarı

Aile yakınları Abdulkadir’in bir şiir defteri olduğunu, sonradan yakılmış olduğunu belirtmişlerdir. Abdulkadir’in Sultan (Kekecin Sultan) Ebesi/Babaannesesi’nin mezarı mezarlıkta defin yasağı olmasına rağmen vasiyeti üzerine yanına defnedilmiştir. Uzun yıllardır Malatya’da Abdulkadir’in boğulma neticesi ölmesinden hareketle mezarının bulunduğu yere “Boğmaca” hastalığı olanlar ziyarete gitmektedirler. Mezarının çevresi şişe kırıklarıyla doludur. Halk inanışına göre boğmaca olanlar, ellerindeki şişeyi mezara çarpıp kırınca boğmaca rahatsızlığının geçeceğine inanılmaktadır.

Kılıç’ın⁵ tespit ettiği (Arguvan Eymir’li Aşık Bektaş Kaymaz’ın yazdığı bilgisini vererek paylaştığı ağıt şöyledir:

Fırat kenarında yüzen kayıklar
Anam ağlar bacım beni sayıklar
Başıma toplanmış bağırı yanıklar
Nettim size verin benim yarimi
Nettim size ben yâre götürün

Elbisem duvarda asılı galdı
Çeyizim sandıkta basılı galdı
O yar benim ile küsülü galdı
Nettim size verin benim yarimi
Nettim size ben yâre götürün

⁵Kılıç, S. 2014

Fırat kenarında asbap yumuşlar
Yumuş yumuş gül dalına sermişler
Sevmediğim yerde sevdi demişler
Sevem de gurtulam elin dilinden
Alam da gurtulam köyün dilinden

Fırat kenarında gayih değilim
Yardan ayrılalı ayih değilim
Bir çift selamına layih değilim
Guruya gaderim yardan ayrıldım
Ölem de gurtulam elin dilinden

Varyant/2

Abdulkadir'in Boğulması Ve Mezarının Suyla Dolması

“Abdülkadir Işık, Ankara Hukuk Fakültesi öğrencisidir. Hukuk Fakültesi 3. sınıf öğrencisi olan Abdülkadir bir tatil zamanı Malatya’ya, ailesinin yanına gelir. Ertesi gün komşularının çoğu Korucuk’ta Hasan Basri Türbesi’ne ziyarete gideceklerdir. Abdülkadir’in babası Abdullah, hanımına: “*Abdülkadir’i ziyarete gönderme; genç bunlar; içki içerler; bir taşkınlık yaparlar*” diye tembihte bulunmuş. Abdullah Işık, Devlet Demir Yolları’nda çalışıyormuş. İşe gidince Abdülkadir de tüm uyarılara rağmen bu ziyarete gitmiş. Bu arada Fırat’ta yüzmek istemişler. Fırat’ın akıntısına kapılan Abdülkadir, suya batmış ve bir daha su yüzüne çıkmamış. Bütün aramalara rağmen ölüsüne ulaşılammış. Birçok köylümüz, Fırat kenarında adeta nöbet tutarak, cesedin su yüzüne çıkmasını beklemişler (Anlatılanlara göre beş gün boyunca Fırat kenarından ayrılmayanlardan biri de Kürtmek Ali olmuş). Mile saplanmış ceset beşinci gün dik bir vaziyette su yüzeyine çıkmış. Defin işleminin yapılması için ceset Malatya’ya getirilmiş; Çarmuzu Mezarlığı’nda toprağa verme hazırlıkları yapılmış. Anlatılanlara göre, cenazenin yapılacağı zaman apaçık olan gökyüzünde bulutlar toplanmış; çok uzun süren bir yağmur başlamış. Kazılan mezar çukuru devamlı su ile dolmaktaymış. Mezarın içindeki sular bir türlü temizlenememiş. “Bu kadersiz, su ile gitti, su ile gömülsün.” denilerek, ceset su dolu mezar içerisinde toprağa verilmiş(bir hafta sonra ilk defnedildiği yerden çıkartılan ceset, ilk kazılan mezarın hemen yakınında yeni bir mezar kazılarak oraya yeniden defnedilmiş). Genç yaşta yaşamını yitiren Abdülkadir Işık için ağıtlar yakılmış. Anlatılanlara göre çok da yakışıklıymış. Kendisini çocukluğundan itibaren neredeyse ninesi büyüttmüş. Bütün gün ninesinin sırtından inmezmiş. “*Ninengin sırtından in, biraz dinlensin*” dedikleri zaman, ninesi “*bırakın, o benim sırtım da iken ben asıl o zaman dinleniyorum*” dermiş. Aktarılan ağıt metni, Sultan Kılıç’ın verdiği metindir⁶. Dr. Hasan Basri Kılıç’ın belirttiğine göre; ağıtı 1957 Nisan ayında Fırat Nehri’nde boğulan Abdulkadir Işık üzerine yöre aşıklarından Aşık Bektaş Kaymaz yazmış ve Öğretmen Ali Kılıç’a iletmıştır⁷.

⁶Kılıç, S. 2014, s.1.

⁷Bkz.; Özdemir, www.karahuyuk.com

Varyant/3

Karahöyük Köylülerinin Hasan Basri/Korucuk Ziyaretine Gidişi Ve Abdulkadir'in Fırat'ta Boğulması

Arguvan yöresinde yılın herhangi bir gününde köylülerin toplu olarak, yörede bulunan türbelere ziyarete gittikleri olur. Bu gidişler önceki yıllarda özellikle hasat sonu-güz aylarına rastlardı. Götürülen adak kurbanları (koç, dana, horoz vb.) kesilir, pişirilir ve “lokma” adıyla “yemek dökülür.” Yani birlikte pişirilen etli aş birlikte yenir. Dilekler dilenir, dualar edilir, akşama doğru tekrar köylerine dönerler. Arguvan Karahöyük köyünden bir grup 1957 yılının Nisan/Ağustos ayında Malatya/Battalgazi (Eski Malatya) İlçesi'ne bağlı Korucuk Köyü'nde Fırat kenarında türbesi bulunan. Hasan Basri/Korucuk Ziyaretine giderler. Gençler serinlemek için Fırat'ın sularına girer, yüzerler. Aralarında Hukuk Fakültesi öğrencisi Abdulkadir Işık da vardır. Abdulkadir bir ara uzaklaşır, bunu gören ziyaretçiler feryat-figan ederler, ancak kurtaramazlar. Abdulkadir, Fırat'ın sularına yenik düşmüş, boğulmuştur. Bu olay üzerine Gülistan Altuntaş'ın yeğenine yaktığı ağıt şöyledir.

Dere yüzünde dönen kayıklar
Anam ağlar babam beni sayıklar
Başıma toplanmış bağırı yanıklar
Nettim size beni yâre götürün

Sen benim kuzumsun ezel ezelden
Sen geziyken ben sakındım nazardan
Allah'ını seversen doğrul mezerden
Kuzum-Sen doğrul ki ben gireyim yerine

Gide gide gâvur eli yurd olur
Sinek üşer yaralarım kurdolur
Öleneçe Murat (Fırat) bana derdolur
Ölem Abdulkadir gadan alırım

Görünüyü Korucuk'un çalısı
Sen miyidin talebenin birisi

.....
Ölem Abdulkadir gadan alırım⁸.

⁸Şahin ve Özerol, 2004, s.105.

Varyant/4

Abdulkadir'in Dayisi İle Fırat'ta Yüzmesi Ve Boğulması

Ağıtta yöre türkülerinin iç içe oluşu göze çarpar. Bu olayla ilgili başka bir anlatım ise şöyledir:

“1957 Mayıs sonlarında Karahöyükçüler Korucuk'taki Hasan Basri Ziyaretine giderler. Abdulkadir Işık Hukuk Fakültesinde ikinci sınıfta okumaktadır. Köylüleri ile birlikte o da gider. Türbenin hemen yanında akan Fırat Nehrine girerek serinlemek ister (anlatıcı Mayıs ayında Fırat'ın suyunun soğuk olduğunu, karların erime dönemi olduğunu hesaba katmaz), Abdulkadir hemen dayısının ardından suya girmiştir. Dayı-yeğen söğütlerin bulunduğu, girdaplanan yere varırlar. Dayı sudan çıkar, Abdulkadir görünmez, kaybolur. Cesedi bir hafta sonra bulunur.”

Ağıtı İsaköyden Eşe Hatunun okuduğu söylenir⁹.

Elbisem duvarda asılı kaldı
Çeyizin sandıkta basılı kaldı
O yar benim için küsülü kaldı
Nettim size verin benim yârimi

Varyant/5

“Fırat Kenarında Yüzen Kayıklar”

S.Turhan ve arkadaşlarının yayımladığı bir eserde (Turhan ve Arkadaşları 1996: 27), aynı olaydaki isim İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencisi Hüseyin Dağlar üzerine öyküleştirilmiştir. Yine aynı eserdeki öyküde özetle; Elazığ ve Malatya illerinin sınırı olan Fırat Nehri üzerindeki küçük kayıklarla ulaşım sağlanır. Fırat kıyısındaki küçük bir köyde, köyün delikanlılarından biri yüksek tahsil yapar. Ailesi tarafından habersiz köyden bir kızla nişanlanan genç köye geldiğinde; “kızla görüşmüş, sevmiş” denilmeye başlar. Genç ise, kızı beğenmediğini belirtir. Bunu duyan kız, kendini Fırat'a atarak intihar eder. Cesedi bulunamaz. Pişmanlık duyan genç ve yöre halkı bu acıklı olay üzerine ağıt yakarlar(Turhan ve Arkadaşları, 1996: 32).

Fırat kenarında yüzen kayıklar
Başıma toplanmış bağıryanıklar
Anam ağlar bacım beni sayıklar
Nettim size verin benim yârimi-Nedem yârimi
Nettim size beni yâre götürün-Nedem götürün

Elbisem duvarda asılı kaldı
Çeyizim sandıkta basılı kaldı
O yar benim ile küsülü kaldı

⁹M. Çakır, Flas Tv. Mozaik Programı, 1.8.2000

Nettim size verin benim yârîmi-Nedem yârîmi
Nettim size beni yâre götürün-Nedem götürün¹⁰

Varyantlara Konu Olan Bazi Ağıt Metinleri

1.

Fırat kenarında yüzen kayıklar
Anam ağlar bacım beni sayıklar
Başıma toplanmış bağı yanıklar
Nettim size ben yâre götürün

Fırat kenarında asbap yumuşlar
Yumuş yumuş gül dalına komuşlar
Sevmediğim yerde sevdi demişler
Sevem de kurtulam elin dilinden

Söğüdün yaprağı narindir narin
Girme Abdulkadir orası derin
Garalı haberim anama verin
Nettim size beni yâre götürün

Çantası duvarda asılı kaldı
Kitabı bavulda basılı kaldı
Nişanlısı köyde küsülü kaldı
Nettim size beni yâre götürün

Fırat kenarında balık avlarım
Saçın uzun gül dalına bağlarım
Ellerin yâri de gelip geçtikçe
Elimi koynuma sokar ağlarım¹¹

2.

Fırat kenarında yüzen kayıklar
Anam ağlar bacım beni sayıklar
Başıma toplandı bağı yanıklar
Yaralıyım beni yâre gönderin

Serindir Fırat'ın gölgesi serin
Gitme Abdulkadir ötesi derin
Alicı kuş vurmuş yaramı sarın
Yaralıyım beni yâre gönderin

¹⁰TRT Repertuarı: 03630, KK: Kemal Çıgırık-Derleyen: Mustafa Özgül

¹¹Özerol, S. 2004, Özel Belgelik; Bkz., Temiz, M., 1998, s.37; Şahin, H. 2014, s.46-48

Kitabım bavulda basılı kaldı
Elbisem duvarda asılı kaldı
Nişanlım sılada küsülü kaldı
Yaralıyım beni yâre gönderin

3.

Bizim elin ağaları beyleri
Gadan alam durma dedim get eğleni eğleni
Vakıtlı vakıtsız yollara getmee
Yolda durnam nazlı çağrışıp ötme
Adaya varınca sakın ses etme
Orda avcın vardır avlarlar seni/ eğlerler seni

4.

Gede gede (gide gide) gavur köyü yurt olur
Bu dert oğmaz(yaşatmaz) beni yüreğime dert olur
Senin gibi gözü gara mert olur
Yeri oğlan gurban olam ben saa (sana)

Çıkam görem yüksekliğinde kar var mı?
Enem (inem) görem enginlerde gül var mı
Canım çıka guzum senin gibi bahtı kara kul var mı?
Abdul Hoca gurban olam ölürüm ben saa (sana)

5.

Yücedağ başında harmanım mı var?
İfade vermeye dermanım mı var
Kalkıp gelmişler benden ifade sora
Hökümet benim ifade vermeye dermanım mı var

Gögyüzünde bölük bölük turnalar
Dere kenarında döner kayıklar
Anam ağlar babam beni sayıklar
Başıma toplanmış bağıryanıklar

Bir çift durnam gelmiş aslı Maraş'tan
Yaş olmuş telbis yağmurdan yaştan
Kuzum sen hiç mi korkmadın alıcı kuştan
Senin işin neydi dere kenarında

Gökyüzünde dönen hürü melekler
Olmadı kabul olmadı dilekler
Anam ölenecek bu dert beni helekler
Suya getme oğlum n'olur bu dert beni helekler(helak/öldürür)
Sen benim kuzumsun ezel ezelden
Sen gezyiken ben sakındım nazardan

Allahı seviysen doğrul mezardan
Kuzum sen doğrul ki (kalk ki) ben gireyim yeriye

6.
Fırat kenarında esvap yumuşlar
Yuyup yuyup gül dalına koymuşlar
Sevmediğim yerde sevdi demişler
Sevem de kurtulam elin dilinden

Aşağıdan gelir eli boş değil
Söyledim söyledi gönül hoş değil
Bir güzeli bir çirkine vermişler
Sevdiği de kendisine eş değil

Konak yüksek atamadım karını
Yollar uzak kayıp ettim yolumu
Eğer o konaktan düşer ölürsem
O vefasız yardan alın kanımı¹²

Varyantlarda Geçen Öykülerin Motif Değerlendirmesi

1. Fırat nehri.

2. Olayın Kömürhan Köprüsü civarı ile Tohma Çayı'nın Fırat'a karıştığı yer arasında geçmesi.

3. Fırat'ta boğulan gencin adı 1 ve 3. varyantta Abdulkadir Işık, 5. varyantta Hüseyin Dağlar, 5. varyantta ad verilmemekte; 1. Varyantta ise adının Abdulkadir Işık olduğu ve Ankara Hukuk Fakültesi 2. Sınıfa geçmiş öğrenci olduğu anlatılmaktadır. Aynı varyanttaki olay anlatımı yer, mekan, zaman bakımından da periyodik bir akış göstermektedir. Her dört varyantta da yüksek öğrenim gördüğü, köyüne/Malatya'ya tatile geldiği ve Fırat'ta boğularak ölmeleri ortak bir motiftir.

4. Her üç varyantta gençler nişanlıdır. Ancak, nişanlılarının konumu farklıdır. 1. Varyantta nişanlı değil, ancak sevdiği vardır. Sevdiği kız Abdulkadir'in ölümünden sonra başkasıyla evlendirilmiştir.

5. Diğer varyantlardaki tarihlendirme 1. Varyanttaki anlatımlarda büyük ölünde netleşmektedir. Ana- baba adı, kardeşleri, öğretmen eniştesi Ali, komşuları Ümmügüssün ve oğlu Teslim ile doğum-ölüm tarihleri, öldüğü tarih açıktır. Netleşen boğulma tarihi gazete haberine göre 9 Nisan 1957 dir. Öykülerde ortak yön taşımayan motifler şöyle sıralanabilir:

1. Abdulkadir'in dayısı ile Korucuk ziyareti civarında suya girmesi, yöre ve kişi adlarının belirtilmesi.

2. Hüseyin'in nişanlısı ile küsülü olması, anasının kendisini Hüseyin'in ardından suya atması ve kurtarılması.

3. V. varyantta boğulanın, gencin nişanlısı olması.

¹²KK: Hasan Durak

4. Tüm varyantlarda da olayın Fırat boyunda geçmesine karşın yalnızca III. ve I. varyantta gencin köyünün adının verilmesi.

5. I. varyantta Teslim'in karpuz çekirdeği yiyerek ölmesi.

6. Diğer varyantlarda bilinmeyen bir konu da I. varyantta anlatılan Abdulkadir'in mezarına "Boğmaca" rahatsızlığı olanların götürülmesidir.

7. Metin sırası 6 da verilen Hasan Durak'ın kaynak gösterildiği türkü metninde hem Abdulkadir'in öyküsünden bölümler hem de "konak yüksek atamadım karını" türküsünün bir dördlüğü alınarak yeni bir ağıt/türkü oluşturulduğunu görürüz.

Öyküler dikkate alındığında, "Fırat kenarında yüzen kayıklar" türküsü ağıt özelliği taşımaktadır. Ancak, türkünün şu ya da bu yöreye aittir adlandırmasından çok, yaşanan kültürel çevrede kendinden bir şeyler bulmak, kendi derdini-yaşadığı olayı dizelerle dile getirildiğinin daha önemli olduğu görülür. Bu da ağıt/türkünün geniş kültürel çevrede beğenilerek söylenmesinde ve yaşatılmasında, zengin öykülerle kuşaklara aktarımında önemli bir etmen olarak öne çıkmıştır.

Arguvan'ın Fırat'la bağlantısının ne kadar olduğu değerlendirildiğinde; Morhamam, Gümüşlü (Kesirik), İçmece (Çermik), Karababa (Mamahar), Bozburun (Parçikan) köyünün Çöllük Mezrası coğrafi olarak Fırat'la bağlantılıdır. Ancak, Arguvan havalarının geniş bir yayılım alanı olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Yörede gurbet, sıla, ayrılık, seveda gibi motifler türkülerde belirgin olarak yer aldığı gibi; "Fırat" motifin e daha çok deyişlerde rastlanır. Çünkü Fırat Kerbela'ya doğru akar, Alevi-Bektaşilerce kutsal bir yerdir. Bu konuda Avşaroğlu Kul Mustafa'nın "Gönül arz eyledi kendi hanemden/Gönül kalk gidelim Hüseyin'e doğru" ve Hekimhanlı Esiri'nin "Fırat suyu Kerbela'ya varınca" deyişleri ünlüdür. Fırat her ne kadar can alsa da Arguvan halkı onunla barışıktır. Ona ne sitem eder, ne de beddua. Çünkü Fırat'ın suyu onlar için bir yaşam kaynağıdır ve de Kerbela'ya doğru akmakta, onların Hz. Hüseyin'e özlemini oraya taşımaktadır.

Hekimhan/Ballıkaya Köyü'nden Hasan Özerol'un anlatımı da Abdulkadir ile ilgili varyantlara dayalı olup; Abdulkadir'in ölümü ile bağlantılı olduğu belirtilir¹³. Varyantlarda görülen yıl ve ay konusu tam belirgin değildir; 1955- 1957 yıllarında mı olayın meydana geldiği, nisan, mayıs ayı sonu, haziran ya da ağustos ayında mı olduğu net olmamakla birlikte olayın 1957 senesinde olduğu konusu anlatımlarda daha öne çıkmaktadır. Ancak Sultan Kılıç'ın makalesinde¹⁴ ve olayı ve Abdulkadir'in cenazesinin bulunmasıyla ilgili yerel gazete haberleri tarihi netleştirmektedir. Abdulkadir Işık üzerine yakılan ağıt, sonraki yıllarda TRT Repertuarına "Fırat Kenarında Yüzen Kayıklar" olarak geçmiştir. Yıllardır söylenegelen Abdulkadir'in Arguvan çevresinde olduğu gibi türkü formunda da ulusal radyo ve televizyonlarda icra edilmektedir.

¹³Özerol, S. 2004, Özel Belgelik

¹⁴Kılıç, S. 2014, s.1

KAYNAKÇA

- Çakır, Mehmet 01.08.2000: “Arguvan Tanıtımı, Flash Tv. Mozaik Programı, 1.8.2000, İstanbul
- Esen, A. Şükrü :*Anadolu Ağıtları*. (Hazırlayan: Pertev Naili Boratav), Türkiye Bankası Kültür Yayınları, Tisa Matbaası, Ankara, 1982.
- Gayret Gazetesi 20.07.1957 : Fırat’ta Boğulan Gencin Cesedi Bulundu”, Malatya.
- Kılıç, H. Basri: *Arguvanlı Ozanlar-1*. Arguvanlılar Kültür ve Dayanışma Derneği Yay., Ankara, 2003.
- Kılıç, Sultan2014 : “Fırat Ağlıyorsa Sebebi Vardır”,
<http://www.malatyagezi.com/firat- agliyorsa- sebebi-vardir.html>(Erişim Tarihi: 10.02.2014)
- Kızılkaya, Nezir 2017 : “Acının Getirdiği türküler”, www.malatyahaber.com, (Erişim:6.02.2017)
- Malatya Haber Postası 11.07.1957 : “Üniversiteli Bir Genç Fırat’ta Boğuldu”, Malatya.
- Öçamur, M.Ali : Karahöyük Köyünden Derlenen Ağıt Örnekleri,
www.karahuyuk.com,(Erişim: 10.02. 2013)
- Özerol, Süleyman 2002 : “Özel Belgelik”, Malatya.
- Şahin, Hüseyin: “Bir Anadolu Ereni: Hasan Basri/Hasan Dede (Malatya’da Hasan Basri Adı ve Türbesi Çevresinde Oluşan Kültürel Değerler Üzerine Bir Araştırma)”, UluslararasıAnadolu İnançları Kongresi Bildirileri (23-28 Ekim 2000, Ürgüp), Ankara, 2000.
- Şahin, Hüseyin-Özerol, Süleyman: *Arguvan Türküleri Halkbilimsel Bir Araştırma Denemesi*. AKEV Yay., İstanbul, 2004.
- Şahin, Hüseyin : “Arguvan Yöresindeki Ağıtlar Üzerine Bir Araştırma”, 4. Ulusal Arguvan Sempozyumu Bildiri Özetleri- Arguvan Halk Kültürü, (24 Nisan 2014/İnönü Üniv), Ankara, 2014.
- Temiz, Muharrem 1998 : *Arguvan Ezgileri-I*. AKEV Yay., İstanbul, 1998.
- Turhan, Salih ve Arkadaşları: *Notalarıyla Türkülerimiz ve Hikâyeleri 1.*, Cem Ofset, 1996.

ARGUVAN HALK EDEBİYATINDAN ÖRNEKLER

*İskan ALTIN

Bu yazıda Malatya İli Arguvan İlçesi halk edebiyatı ürünleri üzerinde durulmuştur. Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından 2013 yılında yapılan alan araştırmasında, kaynak kişilerden derlenen halk edebiyatı ürünlerinden örneklere yer verilmiştir. Yapılan araştırmanın süresinin kısıtlı oluşu nedeniyle bütün köylere gidilememiş, bu nedenle halk edebiyatının tüm konularında veri elde edilememiştir. Gidilen köylerde vakit yettiğinde daha çok kaynak kişiyle görüşülmeye çalışılmış, bunun sonucunda halk edebiyatının; masal, hikâye, halk şiiri, ağıt, bilmece ve türkü gibi konularında derlemeler yapılmıştır. Yapılan derlemeler, bütünlüğünü bozmadan ve olabildiğince müdahale edilmeden, kaynak kişinin orijinal anlatımına bağlı kalınarak verilmiştir.

Halk Şiiri

Halk edebiyatı kapsamına giren bütün şiirlere halk şiiri denilir. Halk şiirinin içinde; mani, türkü, koşma, destan, koçaklama, ağıt, taşlama, semai, varsağı, ilahi türleri yer almaktadır. Dörtlüklerle yazılan, hece ölçüsü kullanılan, uyaklı şiirlerdir. Halk şiirinde konu sınırlaması yoktur. Aşk, gurbet, askerlik, ayrılık, hasret, keder, yiğitlik, yurt ve doğa sevgisi, köy yaşamı ve toplumsal sorunları konu edinir. Halkın duygu, düşünce ve yaşam tarzını yansıtır.

Arguvandan Derlenen Halk Şiiri Örnekleri

Sanatkar Yeşil Eymir

Hayat veren üç değirmen dönerdi
İmam bayram taşlarını dişlerdi
Culfalar kilime nakış işlerdi
Sanatkarı çoktu yeşil Eymir'in

Değirmenler un yapardı çevreye
Meşhur unu ulaşırdı her köye
Ekmeği tat verir bayana beye
Kaynak Suyu boldu yeşil Eymir'in

Vel'efendi Ali usta bina yapardı
Abbas ile Süleyman tabut atardı
Hasan İnce Sadık hayvan nallardı
Sanatkarı çoktu yeşil Eymir'in

*Diyarbakır İl Kültür ve Turizm MüdürlüğüFolklor Araştırmacısı

Hasaki avini bostan ekerdi
Eyinli Fatma esbap dikerdi
Kızlar el taşında bulgur çekerdi
Sanatkarı çoktu yeşil Eymir'in

Lehimciydi Hasan Hüseyin
Leblebiciydi Çece Hüseyin
Çakır Hasan ile küçük Hüseyin
Köşkerleri idi yeşil Eymir'in

Yunus usta sacdan çivi yapardı
Vahapla Hüseyin demir döverdi
Sadık Sayın Durmaz kürük çekerdi
Sanatkarı çoktu yeşil Eymir'in

Mehmet Ali İhsan iğne yapardı
Kasım Baba hastalara bakardı
Çayır Ali kırık çıkık sarardı
Sağlıkçısı çoktu yeşil Eymir'in

Doğum ebesiydi Şahrban Ana
Çok hizmet götürdü yeni doğana
İbrahim beg berber idi her cana
Her meslekten vardı yeşil Eymir'in

Ali Yılmaz dinkte bulgur döverdi
Gelinler ve kızlar örgü örerti
Duttan pekmez yapar pestil dökerdi
İş bileni çoktu yeşil Eymir'in

Hızarcılar köyde tahta biçerti
Marangozlar odaları döşerti
Ocak taşlarında kömbe pişerti
Sanatkarı çoktu yeşil Eymir'in

İsmail balyozla taşlar kırardı
Herkes bu taşlarla evler yapardı
Bazısı topraktan kerpiç dökerdi
Sanatkarı çoktu yeşil Eymir'in

Küçük Ali amca palan dikerdi
Nineler çıkırıkla iplik bükerti
Sato salman bükten sepet örerti
Sanatkarı çoktu yeşil Eymir'in

Kalaycılar Arapgir'den gelirdi
Köylünün kabına cila verirdi
Harman sonu alacağın alırdı
Kabları temizdi yeşil Eymir'in

Aşık Bektaş olaylara bakardı
Esinlenip herkese türkü yakardı
İmam Doğan ile söyler çalardı
Saz çalamı çoktu yeşil Eymir'in

Kepekçiler davul zurna çalardı
Bayanlar ve baylar halay çekerdi
Gençler aba giyer tura oynardı
Folkloru zengindi yeşil Eymir'in

Valisi kaymakamı gelip gezerdi
Aşık Bektaş konuklara şiir dizerdi
Bağlamayla hem çalar hem söylediler
Kültürü zengindi yeşil Eymir'in

İlkbaharda herkes dağa göçerdi
Çobanları yanık kaval çalardı
Herkes kışlık peynir yağın yapardı
Yaylaları şendi yeşil Eymir'in

Mehmet Sayın yapma deve yapardı
Devesini boncuk çamla süslerdi
Arap Bacı kıvrak danslar yapardı
Kış yarısı şendi yeşil Eymir'in

Düğünler bayramlar çok şen olurdu
Çevre köyler hep Eymire gelirdi
Dam üstünde namazını kılardı
Misafiri çoktu yeşil Eymir'in

İnanç önderiydi Allahverdiler
Yıllarca çevreye hizmet verdiler
Geleneğin izlerini sürdüler
Özü sözü birdi yeşil Eymir'in

Köylü toplanarak kurban keserdi
Abdal Musa lokmaları pişerdi
Dedeler gelerek cemi birlerdi
Dargını barıştırdı yeşil Eymir'in

Eskiden beş yıllık okulu vardı
Çoğu gençler enstitüde okudu
Eğitimci olup çok hizmet verdi
Öğretmeni eğitmeni çoktu Eymir'in

Altmış altı köye olmuştu merkez
Boş yaşayan cahil kadrini bilmez
Gayrı tasalanma sen Hasan Yılmaz
Geleceği parlak yeşil Eymir'in

Eymir Köyü Anıları

İlkbaharda yaylalara göçerdik
Kuyu başlarına çadır açardık
Doya doya soğuk suyun içerdik
Şimdi ıssız kaldı bütün yaylalar

Avmutlu olup ta kuzu güderdik
Gün doğmadan esmereyi aşardık
Değnek ile çiğdem çalık eşerdik
Şimdi yalnız kaldı bütün yaylalar

Serin olur kızıl pınar yaylası
Şifa verir ardıçların havası
Sacda yapılrıdı kümbenin hası
Şimdi düşte kaldı bütün anılar

Yamaçlardan yaprak çadır kırardık
Ekizde sulakta göbek arardık
Zabun derede davar sulardık
Şimdi hazin çağlar bütün dereler

Zor çıkardık kızılbayır yokuşu
Zevk verirdi topsorgunun akışı
Neşe saçar kekliklerin ötüşü
Şimdi bu anılar geçmişte kaldı

Hava bulutlanır şimşek çakardı
Çocuğun çoluğun ödü kopardı
Bazı yağmur bazı dolu yağardı
Şimdi o zamanın hayali kaldı

Yol vermezdi Karacaoğlan boğazı
Kurtlara yem oldu koyun ve kuzu
Hep kekik kokardı armutlu düzü
Şimdi bütün bunlar mazide kaldı

Anneler tulukla yayık yayardı
Kuşluk vakti belde koyun sağardı
Çan sesleri bize ninni söylerdi
Şimdi bu anılar rüyada kaldı

Kaşbaşından Malatyaya bakardık
Eşeklere biner dağa çıkardık
Esmereyin düzde keven öterdik
Şimdi o günlerin özlemi kaldı

Türküler söyledik yayla yolunda
Odunu keserdik alma oğlunda
Hayat vardı peynirinde yağında
Şimdi peynir tadı damakta kaldı

Çok çalışkan idi gelini kızı
İnsanla doluydu yaban ve yazı
Öte yüzden toplardık nergiz, nevruzu
Şimdi gurbet elde düşlerde kaldı

Yaylalardan ayran yoğurt çekerdik
Haylımyarla ekinleri biçerdik
Çayırıları biçer burma bükerdik
Şimdi orak tırpan müzede kaldı

Arıcılar yaylaları yol etti
Kovanları alıp yaylaya gitti
Arıları her çiçekten bal etti
Şimdi bu yaylalar arıya kaldı

Şaşır kerem ıslatırdık dere
Dehre ile ot doğrardık evlerde
Sürüler yatardı izbe körlerde
Şimdi yıkıntılar virane kaldı

Tarlaları ağır herge ederdik
Ekerdik, biçerdik, şahra çekerdik
Aktarır, dönderir, döven sürerdik
Şimdi bu tarlalar hep anuz kaldı

Güz gelince düğün dernek başlardı
Halaylar çekilir davul çalardı
Gençler aba giyer tura oynardı
Şimdi o neşeden eser kalmadı

Kızlar el taşında bulgur çekerti
Terziler el bezinden gömlek dikerdi
Gelin güvey evine atla giderdi
Şimdi köyümüzde at da kalmadı

Bulgur satmak için şehre giderdik
Susuz yazlarda pancar soyardık
Alışveriş yapar köye dönerdik
Şimdi o çileler geride kaldı

Pamuğu eğirir iplik yapardık
Çulfalarda bezle kilim dokurdık
El bezinden giyecekler dikerdik
Şimdi bu sanatlar mazide kaldı

Köyümüzün sanatkarı çok idi
Çevresinde hiç benzeri yok idi
Çevre köyler köyümüzde okudu
Şimdi minibüsle gelir çocuklar

Eymir köyü çevresinin incisi
Villalarla doldu yeşil bahçesi
Çok çalışkan emeklisi işçisi
Daha çok yapacak işimiz kaldı

Siriderya civarından gelmişiz
Gül dağının eteğine konmuşuz
Altı asırdır burada mutlu olmuşuz
Atamızdan bize hatıra kaldı

Bu yaylalar dağlar hep sizi bekler
Size özlem duyar hasretlik çeker
Hasan Yılmaz ile içini döker
Şimdi sık ziyaret yapmanız kaldı¹

Bana Şair Dediler Ya

Bana şair dediler ya
Gönlüm attan indi kardaş
Bu halimle sezdiler ya
Dilde hırsım dindi kardaş

¹Kaynak Kişi: Hasan Yılmaz, 81 yaşında, Köy Enstitüsü mezunu, Arguvan/Eymir Köyü.

Yazar iken ayırmadım
Ayıranı da kayırmadım
Lafla insan doyurmadım
Bir dediğim bindi kardeş

Ayak atıp cezedurdum
Gördüğümü sezedurdum
Meyil edip yazadurdum
Gönlüm neler yendi kardeş

Şair da kul yaşar ölür
Öleceğin o da bilir
Güzel dedi ise kalır
O da dilde dendi kardeş

Ali Rızam gül topladım
Gülü gül diye kokladım
Kokusun içte sakladım
O da sineye sindi kardeş

Gülmeli Kardeş Dedim

Birileri yıldız ayda gezerken
Yerdekiler çağı bilmeli kardeş
Güneşten de öte bakıp süzen var
İnsanın değerini bilmeli kardeş

Karlar kalkıp düzden duman gitmeli
Yerlerinde yeşil otlar bitmeli
Bağa bakılmalı güller tikmeli
Dallarında kuşlar ötmeli kardeş

İşte o gecenin şafağın görüp
Güneşle barışın rüzgarın sürüp
Silahın savaşın sesini kesip
İnsanlar yanyana gelmeli kardeş

Yurtta cihanda sulh kanun olmalı
Atanın bu sözü kural konmalı
Doğu batı herkes dost yaşamalı
Kainat yüzyüze gelmeli kardeş

Demokrasi barış lafla olmuyor
Çıplak giyinmiyor aç da doymuyor
Dilek de dua da fayda etmiyor
Her eve ekmek aş gitmeli kardeş

Vatandaş devlete evlat olmalı
Devlet baba ise yansız durmalı
Haklılar hukukla hakkın almalı
Herkesi bir gözle görmeli kardaş

Ali Rızam huzur görünsün ister
Soygunun defteri dürülsün ister
Şu cihan korkusuz gezilsin ister
El alem gününü sürmeli kardaş²

MASALLAR

Masal, kahramanları insanlar, hayvanlar devler ve olağanüstü yaratıklar olan, gerçekliği olmayan, hayal ürünü nesirle söylenmiş anlatılardır. Olağanüstü ve hayal ürünü olmasına rağmen, dinleyenlerini, özellikle çocukları inandırabilen masallar vardır. Halk Edebiyatının en önemli unsurlarından biri olan masallar, genellikle iyi ve kötü çatışması üzerine kurulur. Çocukların temel değerleri kazanmasında en önemli araçlardan biri olan masallar, eğlendirirken düşündüren mesajlar içerir.

Arguvanda Derlenen Masallardan Örnekler

Değirmenci İle Tilki

“Bi değirmenci varımış, heç kimsesi yoğmış sadece bi gendiymiş. Bir gün bir dilkiylen kardaş olmuş. Eeee dikli her gün tavuğlarını yeyimiş, tavuğları varmış. Her gun birini götürümiş her gun birini gotürümiş, her gun birini. Bir gun bu tavuk pinekliğinde (kümesinde) bu değirmenci beklemiş. Bekleyenden sonra dikliyi yağalamış. Yağalamış bunu almış evine götürmüş. Evine gotürmüş bu dilkinen kardaş olmuşlar. Bir gun böyle, beş gun böyle, on gun böyle değirmenciye demiş ki, sen niye evlenmiyin? Değirmenci demiş ki ben bir fakir adamım demiş bişeyim yoğ bi değirmenim var baa kim gız vere? Demiş ben seni evereceğüm. Nasıl everecen dilki gardaş demiş. Ben seni everecem demiş. Bir gun koymuş bu padişahın evine getmiş. Neyse bu pisi neye bırağtınız eve ? demiş Padişah ya. Bu pisi neye bırağtınız eve ?demiş. Demiş ki; Karısı biraz vicdan da adamda var vicdansız da, demiş ki adamı içeri alağ. Eyi hoşgeldiniz demiş. Demiş ki kıradınız (bir çeşit ölçek) var mı? Evel kırad diyilerdi. Demiş ki gırada geldim ki demiş altınımızi ölçek padişahım demiş. Ooo demiş ben zannedimdi ki benden zengini yoğ benden zengini de var. Bu gıradı ali geli değirmenciye. Bi dane altınları var tek bi dene onu gıradın arkasına yapıştıri onu padişaha

²Kaynak Kişi: Ali Rıza Uğurlu, 75 yaşında, İlkokul mezunu, Arguvan /İsaköy

götürü. Padişahın avradına veriyi giradı deyî ki bağ deyî herif deyî, bey deyî altının biri şeye yapışmış gelmiş deyî. Kırada. Bir gun duri, iki gün duri, uçuncu guni gızına dünir gidiyî. Deyiki padişahım deyî Allah'ın emrilen gızına dünur geldim deyî. Padişah e altın çoğ ya, deyiki eyî. O guni gidi daha erdesi gün gene geli iki uç tane toplıyo, geliyî gızı veri padişah, padişah gızı veriyî. Tandır yoğ kab yoğ. Gızı veriyî bunlar neyse düğün ediyî geliye gelini getiri. Evde bişey yoğ. Bu gelin işte devlere, devlere deyiki, deyiki gardaş o neydi deyiki padişah deyî sizi deyî öldürmeye geli deyî. Çabuğ şu yığınların altına girin deyî. Develer (devler) bu yığınların altına giri bunların her birine bir kirpiti çalıye, devunun sarayına gelini getirecek. Onlari yağıyi kibriti çalıyi, onları saraya getiriii. Padişah gızını veri bu gün sarayı getiri deyî ki şey deyî şey bağ deyî ben ölürsem deyî, beni deyî çıncığlayacan boncuğlayacan deyî değirmenciye, beni gömecen deyî. Elbette gardeşim sen benim gardeşimsin deyî. Bir gün duruyî, iki gun duruyî, uç gun duruyî, dördüncü guni yalandan öli dilki. gelin deyiki galdır şu pisi deyî. Ele deyince dikli gene ayağa kağı. Ayağa kağınca deyî haaa hadin, hadin tacın tağtınzı tolayın gidin deyî. Eee etme dilki gardaş tutma dilki gardaş sen onun gusuruna kalma. Tilkinin gonluni ediii, bu dilki bir gun gerçekten öli. Gerçekten öliyir, bunu cıncığliy boncuğliy süslüyiii, goturü mezara koyuyo. Geli değirmenci eve. Değirmenci eve geliyîi gurban. Onlar yemiş içmiş muradına yetmiş Allah bizi de yedire”³.

“Bir gün üç tane gız,yakacağa gidiler yani, çırpıya. Üç yani gomşular. Üçü de gidileer, yağaçağlarını toplılar, sırtına şelek (yük) ediler. Sırtlarına aliler. İpinen bağliler, omuzlarına gadar. Gızın biri işte dışarı çığı, diyi ben dışarı çıkacam siz gedin. O iki gız argadaşları yollaniyî. O gızın sırtına ayi geli şelğin üstüne oturiy. Gız gağamiyî. Ayi buni şelğilen beraber aliyi gidi. Arğadaşları bi gozliyi, iki gozliy ki arğadaşları gele. Yoğ gelmiyî. Koye gidiler. Koye gidince işte anası deyî ki işte Fatma nırde? Deyî ki bilmirik deyî. Fatma işte arğada bekledik bekledik gelmedi biz de çıktığ geldik. Bunlar aramaya çığiler bacılarını dağı aşariler. Ayi bunu, bu Fatma'yi götürüyî bir mağaranın içine soğıyi. İnine gotürüyî. At eti getiriyî, it getiriyî işte hayvan eti getirdimi gız yeyi işte garnını doyuruyî. Bir gun böyle beş gun böyleee, bu gız mağarada çocuğ doğuriy iki tene. bir yüzü insan bir yüzü ayi. Neyse bu gardaşları kırk gun gırg gece ariyeler bu bacılarını. Bağiler ki bi yerden ses geli. Deyî ki burdan bi ses geli gardeşinin biri. Deyî ki nerden işte, eğililer bağiler bi daşın attan. Daşı galdiriler hepsi birden gi. Bacısı bir mağarada, bu bacılarını aliler. Yavrularını orda goyiler. Bacılarını getiriler kırk galıp suyuna sabunanan yığiler. Yığiler bunu gabul ediler bacılarını. Bir

³Kaynak Kişi: Rabia Atalan, 68 yaşında, okur-yazar değil, Arguvan/Merkez/81 Evler Mahallesi

gun beyle beş gun beyleee, bağiler ki her Allah'ın guni ayi geli, damda gezi, ayağını gumbir gumbir vuri. Adamlar çığı govali, geri geli. Deyi ki Fatma bebeg ööööşti yani bebekler ağı gel deyi... Bir gun böle, beş gun böle, bunlar gardeşler, koylüler bekliler ayıyı. Beklileer bunu vuruylar. Ayıyı vuruylar. Gızı kurtardılar. Bunu dutilar, bi odun çırpsının üstüne goyular. Attan kirpidi çaliler. Ayıyı yağılar mı, ha bunlarda böle bitmiş gurban ne edeyim ha bitti..."⁴

Hilhili İle Tiltili

"Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken, pireler berber iken, bir varmışş bir yokmuşş...

Hilhili ile Tiltili isminde iki tane yarı saf, yarı akıllı bir evli varmış, çift. Onların çocukları olmamış, yıllar sonra bi çocukları olmuş, kız çocuğu. Tabi günler gelmiş, geçmiş. Bu kız çocukları büyümüş, evlenme yaşına gelmiş. Bir talibi çığmış, kızı vermişler. Evlendirmişler, köylerinden uzak bir köye getmiş yalnız. Tabi ki zaman ayrı bi zaman geçince bu bizim hilhili ile tiltili de çocuklarını görmek istemişler, arzulamışlar gidelim demişler. Yalnız bir hediye almamız gerek. Ne alalım; düşünmüşler, bir türlü karar varmamışlar. Bir çift çizme almışlar. Çizmeyi almışlar yola düşmüşler. Tabi getmişler, az getmiş uz getmiş, dere depe düz getmişler. Kızın evine varmışlar. Kızın evinde akşam tabi ki, hoş beş... Anne baba geldi, hal hatır. Akşam olunca bir göz yerleri varmış. Onlar da çok fakirmiş. Ne yapalım, anne demiş yatacak yerimiz yok, kusura bakmayın nerde yatıracam sizi, kızım demiş biz tamam bu kümeste de yatarığ. Bir kapalı yer üşümecek. Tabi ki bunlar da tavuğun kümesine almışlar. Gece yatmışlar. Bizimkiler de saf olduğu için, tavuk kümesinde yatarken, bu tavuklar ister istemez gagalarıyla kaşınınca, eyvah demiş herif demiş, gören mi demiş, bizim kız demiş hiç tavuklara banyo yaptırmamış, çok kirlenmişler, kaşınılar demiş. Ne yapağ demiş. Hanım demiş, gel kızım da yok, bu gece bir kazan su kaynatağ demiş, bunların hepsini yıkayalım. Tamam demişler. Bir kazan su kaynatmışlar, tabi kız felan yati, haberdar deail. Bi kazan su kaynatmışlar, kaynar suyun içine tavukları, horozları, ördekleri hepsini sokmuş çıkartmışlar. Tabi ki o sıcak suda haşlanmışlar. Ölmüş. Bağ demiş hanım, banyo yaptırdık rahatladılar, ne güzel uyku çekiyler. Tabi sabah olur, kız geliyor yumurta almaya, bakıyor tavuklar ölmüş. Gidip babasına sori, ne yaptınız baba siz bizim tavuklara, ne oldu bunlara? Ya kızım hiç Allahtan korkmadın mı, sen bunlara hiç banyo yaptımın mı, hep kaşınılerdi biz de demiş iyi bir banyo yaptırdık. Tabi damat da sinirleni, demiş hediyenizi de alın evimi terk edin. Kızmış bunları

⁴Kaynak Kişi: Rabia Atalan, 68 yaşında, okur-yazar değil, Arguvan/Merkez/81 Evler Mahallesi

evden kovmuşlar. Nihayetinde çizmelerini almışlar, çizme ellerinde yolda giderken tarlada leylek görmüşler. O leyleğe bakmışlar, herif görin mi demiş , hayvanın ayağında bir ayakkabısı bile yok, yalın ayak dolani demiş. Ne yapag demiş gel çizmeyi buna verelim. Tabi çizmeyi leyleğe doğru götürünce leylek kaçmaya başlamış. Niye böyle yapıy acaba demişler, bizden utanıyor demiş. Gel biz bu çizmeyi atalım o gelir sonra giyer demiş, o şekilde çizmeyi atmışlar tabi, saf oldukları için bunun farkına varmamışlar. Böylelikle kendi köylerine dönmüşler kalan yaşamlarını sürdürmüşler”⁵.

“Var varalım, sür sürelim destursüz bağa girelim. Ağır zaman içinde, develer dellal iken, koyunlar çoban iken, bi padişah varımış. Kırk tane oğlu varımış. Bu padişah demiş ki, ben kırk tane kız bulmasam bir padişahın, oğullarımı ben evermem demiş. Bunlar ata binmişler, gitmişler artık, burdan farzet ki bir batı duvletine. Batiya doğru giderken işte orda bulmuşlar bi tenesini. Bir padişah bulmuşlar, kırk kızı var. Oğullarından birinin ismi de mahmut efendiymiş. O mahmut efendiyi götürmemişler, Mahmut efendi benim yerime vezirim getsin demiş. Tabi padişah ya, demiş peki veziri götürmüşler. Veziri götürünce padişah orda saymış, otuz dokuz tenesini sayınca demiş eniştenin biri hani ya, demiş ki eniştenin biri rahatsızdı gelmedi, beni yerine gönderdi, bunu vezir diyo. Oldu demişler. Neyse yola çıkmışlar. Yani o gidiyken o mahmut efendi demiş ki sakın ha sakın suyun başında yatmayasınız. O zaman katdar bunlar gitmiş tabi kızı istemişler. Tabi padişah bu kırk gun kırk gece davul çalmış, zurna çalmışlar. Orda oynamışlar. Gelinleri ata bindirmişler, o zamanlar at zamanı. Çıgmış geliyorlar. Gelmişler işte padişah demiş ki, padişah da beraber ya babaları. Yav demiş biz demiş, biz şey yaptığı, suyun başı olmazsa demiş, bu kaddar bu kadar kadın-kız, bu kadar erkek abdestimiz suyumuz hepsi nolacak. Biz mecbur suyun başında oturacaz. Öyle mi öyle. Bunlar yatmışlar tabi gece bağmışlar ki, sabahdan, gece kalğmışlar ki bi sıcak basmış orayı, bir canavar yüz atmış adamı sarmış, demiş ki mahmut efendiyi getirmezsenz sizi salmam, boşa üzölmeyin. Öyle mi öyle. Veziri göndermişler. Vezir gelmiş demiş ki mahmut efendi mesele bundan ibaret bizi birağmiylar. Bizi birağmi deyince, kim birağmiy, demiş böyle böyle, canavar gelmiş, adrafımızı sarmış. E ne edceğiz ya demiş, evinize getseniz dahi demiş, nefesimle çeker sizi yударım. Vezir demiş ki, Mahmut efendi seni istiyor. Mahmut efendi demiş ben size demedim mi giderken suyun başında yatmayın, dedim mi demedim mi yatmayın deye size söyledim. Siz de demiş, gitmişsiniz suyun başında yatmışsınız. Ben getmem demiş. Yalvarmış yakarmış gonlünü yapmışlar Mahmut efendinin. Getmişler demiş Mahmut efendiyi getirdik. Getirdiniz mi demiş, evet

⁵Kaynak kişi: Kemal Aslantürk, 43 yaşında, lise mezunu, Arguvan/ Yukarı Sölmenli Köyü.

demişler. Hadi işiniz rast gelsin demiş, bırakmış gelinleri, kızları, artık onlar davulu zurnayı çalarak köye doğru geliy. Herkes gelmiş, bunlar demiş ki hele beş-altı gün de burda davul çalın, gelin oynasın, halk oynasın. Padişah da demiş ki benim oğlum gelmedi, ben nasıl rahat edem. Mahmut efendi gelmeyince ben davul çaldırmam demiş. Mahmut efendiyi getirmeye çalışmışlar, getmişler demişler Mahmut Efendiyi göndereceksin. Demiş ki vala Mahmut efendiyi zor veririm. Demiş Ya Mahmut Efendi ya da kırk gelin, kırk oğlan. Onlar da demişler öyleyse Mahmut Efendi kalsın. O zaman iş bitiy orda... ”⁶

HALK HİKAYELERİ

Halk Hikâyeleri, nazım-nesir karışık şekilde anlatılan, konularını tarihten, günlük hayattan alan, gerçek olayların yanı sıra hayali olayların da anlatıldığı uzun anlatmalardır. Toplumun değerlerini, hayatın acı-tatlı taraflarını ve anlatıcının hayallerini de barındırırlar. Hikayeler, destan, menkıbe masal ve dini öğelerden de beslenirler.

Arguvandan Derlenen Halk Hikayesi Örnekleri

Beyoğlu İle Kız

“İki gardeş var. Birinin beş tane kız çocuğu var, birinin beş tane erkek çocuğu var. E kız çocuğu, erkek çocuğu olan biraz daha, hani erkek gutsal ya bizde Türklerde daha doğrusu. Onu için o biraz daha böyle şımarık yahutta kurulgan böyle kaba gezi, kız çocuğu olan biraz daha sığgın böyle üzüntülü gezi. Öyle işte her gün de sabah namazına gidince işte o erkek kardeşi o kızın babası namazda sabahtan karşılaşılır gidirken. Gel benim deyi yedi tane it afedersin it babası, kızları o anlamda görüyo adam. Bu adam bir şey söylemi. Geçti namaza gidi bir gün böyle, beş gün böyle, adam fağat düşüni dertli dertli böyle. Adam her gün gendin o sözle karşılı. Şeyi, o bi küçük gızı varmış küçük kız deyi ki baba sen niye böyle her gün namaza git gelip üzgün gidip üzgün geliysin ney bunun anlamı sebebi ney? Yok gızım ne olacak derdime derman olacan. Baba olurum en son deyi tamam gızım söylerim sana meseleyi deyi. Amcan bana hergün böyle deyi. Deyi ki, gel buraya yedi tane itin babası. Deyi di bende altına gağamım cevap veremim onun için böyle üzgünüm sığın (düşünceli) geziyim... Baba öyleyse diyi amcama get de ki, mademki ben yedi tane itin babasıyım sen de yedi tane erkeğin babasısın, gel çocuklarımızı şeye salak birertene kara (gurbete, çalışmaya) gönderek, hangisi görem parayı daha çok

⁶Kaynak Kişi: Duran Aslantürk, 82 yaşında, okur-yazar değil, Arguvan/Yukarı Sülmenli Köyü

getirecek. Diyi ki bilmem gızım gabul eder mi? Baba bi söyle diyi. Gine ertesi gün namaza gidince garşılaşi aynı sözü söyli diyi ki madem sen böyle diyisin seninki ekek benimki gız, gel çocuklarımdan birer tanesini gurbete kara gönderek. Para gazanmaya gönderek goremim hangisi parayı çoğ getirecek. Bu, olur deydi. İşte o beyüğ oğlunu daha böyle atılğanmış ki beyüğ oğlunu bir at veriyi, kuşandırı, silahını veriyi, hevbesine parasını dolduriyi. Öbür da güçük gızını gönderi. Fakat o gariban bir şeysi yotur çok fazla. O da işte bi dağarcığına (ekmek konulan çanta) işte birkaç ekmek koyuyi annesi. O atına gidi. Gız da yaya. Bunlar gidiler işte uzun boylu gittikten sonra yol ikiye ayrılı, bir yerde gavyşak. Variler o hangisine gidek hangisine gitmeyek, hangisine gidik hangisine gitmiyek. Gız deydi ki ben şu yola gidiyim sen de şu yola git deydi. Yalnız o yolda yazı ki buraya giden gelmez. Buraya giden gelir. Gız deyiki bu yola gidip gelmeyen yola gidiyim. Sen şu yola git diyi. Neyse ne zaman geri dönecekler altı ay sonra geri dönecekler bunlar gittikleri yerden. Gız gediği bir ağanın çiftliğine vari. Orada unuttum söylemeyi, erkeğ kıyafetini gız tebdili kıyafetine oluyo gız erkeğ oluyor. Bir şeysi yoktur, yanında bide şeyi var guçuk finosu (köpek) var. Gız gedi bir ağanın çiftliğine orda gızmetkar duri işte çalışi. İşte orda bir bağçe var diyiki sen bu bağçede diyi bağımını yapacasın, çiçeklerin ağaçların sulamasını bağımını otunu alacasın, burada çalışacaksın. Gız gediyo orda çalışmaya başliyi belli bir ücretleden paraylan. Öbür oğlanda gediği hiç ondan haberde yok. Gız gediği oda çalışiği admında bir oğlu var hani hikayenin adı bey oğlunan gız dedim ya gızın adını bilemedim tabi. Ağanında bir oğlu var bey oğlu, o da at ila her gün bahçede geziyi. Atın üzerinde kuş avliyi, öyle geziyi gezince de oğlanlarda Ali gızın adı adın ne deydi Ali diyiler. Ali bahçede hergün çalışi. Oğlan da atınan her gün gediği u bunun çalışmasında hoşuna geliyi. Siması da hoşuna gidiyi. O ağanın bey oğlu fakat Ali erkeğ yapacağı bir şey yok. Aradan zaman geçiği oğlan baba deydi saa bişey söylerim de benden iş itme deydi, niye yavrum deydi. Bu Ali gız diyi. Ben buna aşış oldum diyi. Bu Ali gız diyi. Yok yavrum etme deydi. Adı Ali. Elbisesini görüsün. Erkeğ gibi gız niye çıksınki gurbete çalışsın diyi. Çocuğu ikna ediyi. Çocuk bir zaman gidiyo, öle duriyi. En son geliyi baba Ali gız diyi. Ne bilin yavrum diyi. Baba kolu bilezik yeri diyi. Kulağında kupe yeri var diyi. Gaşları halga halga diyi. Ali gız baba diyi. Etme yavrum tutma yavrum, yok baba Ali gız diyi. Öyleyse yavrum deneyek bunu diyi. Nasıl deneyeceğekk baba diyi. Gız gısmı şeye meraklı diyi inciye, kılca. Bizim bahçeye gidin orda deydi incilik var. Eğer bu gız bunu toplarsa, telaşla toplarsa büyükhali gızdır diyi. Yoksa böyle çoğ itibar etmezse inciye gılciğe Ali erkektir deydi. E baba iyi deydi. Neyse bi gaçta gız gine arkadaş çağırılar, gızlar hep birden incige inci gılca toplamaya gidicek diyi. Sen de gel diyiler. Olur diyi Ali de barabar gidiyi onlarla. Fagat Ali'nin

finosu da var ya yanında, o fino diyiki Ali'ye böyle böyle diyi seni deneyecekler. Bu bey oğlu sana aşık oldu, senin kız olduğunu ispat etmeg için, aman ha bilin sen inciye gilciği görünce dayanamayacasın, çok güzel toplayacasın, aman ha toplama diyi. Ben senin ayagabıların atına kara sakız yapıştırırım, tutkal orayı bastıkça hepsini toplar hiç gorkma diyi. Sen hiç çiğne geç, yüzüne bile bağma incinin gilciğin diyi. Ağşam eve geliler. Babası soruyo oğluna, oğlum ne yaptın diyi? Baba diyi inci gilciği çiğnadi geçti. Hiç eyipte bağmadı bile yüzüne amma baba diyi ne dersen de Ali kız diyi. Sonra aradan zaman geçiyi, altı ay doli. Bunlar hani o amcasıoğluna yolda gene gavşakta bileşicekler ya altı ay sonra. Kız deyiki benim gari günüm doliy. Ali ben diyi gari gidem diyi memlekete. Anam babam var beni özlemişlerdir. İşte iyi de para kazanmış orda çok da dolgun ücret vermişler. Neyse şey diyiler buna bir at veriyler, hevbesini dolduriler paraylan, eşyalarılan, çeşitli giysilerlen bunu uğurlıylar. Memlekete gidecek, neyse kız gidince bir not yazi:

Yaz geldim güz gidiyim

Yaz geldim güz gidiyim

Oğlan geldim güz gidiyim

Diye notu birağı gidi gidenden sonra. Neyse, beyoğlu kız gidenden sonra o notu buliye odasında, hemen babasına goşi baba ben demedim mi Ali kız. Hemen oğlan ata biniy sürüyi. Sürüyi gidi tam o gavşakta gavuşı Ali'ye. O anda amcasının oğlu da geliyi. Geliyi amma üstü başı yırtılmış, kirli öyleee perişan bi vaziyette. Çalışmamış, iş bulamamış. Çok perişan bir vaziyette yaya geli bu sefer, attı yoktur yaya geliyo, kızın atı da var tabi Ali'nin. Beyoğlu da aliye onu. Beraber köye gidiler işte. Babasından itsiyi. Tekrar geliler de uzun boylu toy düğünü yapıler. Kırk gün kırk gece davul çalılar. İçkiler içili, yemekler yeni. Beg oğlunan kız evleniler”⁷.

Şah İsmail Hikayesi

“Şah İsmail doği, bunun ismini vermiler. İsmi goymiyler. Bir ziyaret geli, doğunca dey ben geleceğim çocuğun ismini goyma. Milleti toplılar yemek dökiler, diyiler ki biz bu çocuğun ismini गयाğ kimse gelmedi. O yemek verilirken geli, dey ki çocuğunuzun ismi Şah İsmail dey gaybolir. Şah İsmail sangi ermiş birisi olir. Sonra bu gezi, birde atı var. Atın adı Gamertay. Ata binii gezi her tarafı. Geziken bir çadıra variki orda bir kız var. Kızı gorunce bu attan düşir bayılır. Bayılınca kız geli çadırda buna su serpi, ayıldı. Kızın ismi de Gülizar. Ayıldınca gıza aşış oli orda. Ayran içi. Gıza dey ki orda ben saa aşış oldum. Ben seni alıp gotürecem. Kız deyiki hele biraz dolaşta gel. Ben babamnan

⁷Kaynak Kişi: İsmail Dinçer, 73 yaşında, ilkokul mezunu, Arguvan/ İsaköy

anamla biraz görüşem. Gedi. Babası Anası gelince, yoğ bunu alıp
gaçıriler. Bir kağıt ali ocağ taşının altına goyi. Deyi ki; Şah İsmail
babam beni Hindinen Yemene gaçırı, sen oraya durma gel. Gız da
aşığ olir. Oralari aririken kağıdı alır oğiyi. Oğiyi haydin çığıp
gidiyi. Gediye Hin'de variki orda bir duğun var. Davul duğun.
Birine sori orda, bu duğun kimin dey... Deyi ki; ne bilem babam,
bir gızı anası babası gaçırdı, getirdi. Gırk gundur davul çalını gız
gınayi yağıturmi dey. Bu anli ki Gülizar. Deyi ki; beni dey o
gızınan görüşturu rmusun? Babam git dey, vurdüğünü öldüreyi
deyi. Bu gızın gendinde bir hediyesi varımış. Deyi ki sen bunu onun
eline ver o saa bişey demez. Veriyi onu. Eline verince ileri vari ;
siz durun gızın gınasını ben yakacağam dey. Sen gel cadı sen gel
ki seni güzel edem dey. Gız yağlaşta eline verince heç kimse
galmasın dey teyze benim gınamı yağacağ dey. Ora boşaliyi,
gızınan gendi gali. dey ki; Teyze sana bunu veren adam nirde ? O
da dey; Bunu bana veren adam işte filan yerde bekliyi. Tamam
deyi teyze sen git onu gor dey. O bizim ğas bahçada beklesın.
Millete de dey ki hiç kimse dışarı çığmayacağ, kimse
gorunmeyecek. Bu teyze benim gınamı yapacak. Çığı ağşam olmuş
bir insan galmi bir yerde. Gedi Şah İsmaili buli bağçanın içinde.
Görüşiler. Orda hemen bunu atın terkisine ali savuşup gidi. He
goyup gidi. Gediyeiii. Gediler gediler bir gıza daha rast geli. Onun
adı da Gulperi. E rast gelince dey ki Gulizar dey bu gızı da
yanımıza alağ. Tamam alağ dey ben bu gızı sevdim. Yanlarına
aliler gızı da. Bir atıninan donalılar. Gülizar'ın babası arkasına
ekseriye sali. Askeriye salınca bu Gulperi de silahlı çoğ ağıllı bi
gız imiş. Bir suyun başına variler susiler. Diyi ki; Şah İsmail ile
Gulizar'a siz burada biraz ırakat edin su için. Askerleri gorir ben
biraz dolaşacam dey. Birez dolaşı, o askerlerin çoğunu vuruyo
elduri. Eldurduktan sonra geliyi ki bunlar sarılmış yatiler. Sonra
uyaniler deyiler ki Gulperi bu insanlar ney. Biraz dey av yaptım
siz rahatınza bağı dey. Sonra gağıp gidiler. Gittikten sonra koye
gidi ki duğun yapa da evlene. Deyi ki babamı çağırın. Babasını
getiriyi anasınan babası gelince. Babası gıza aşığ oli. Deyi ki,
illaki Şah İsmaili öldürüp bu gızları ben alacam dey. Gaç tane
cellet salsa Şah İsmaili öldüremiler. Öldüremedikten sonra geli
deyi ki oğlum bağ saa hakkımı helal edem seni dey ne öldürür?
Beni dey tek saçımın teli oldurur başka bişey deel. Saçının telini
ali bu oğlanın gozlerini çığari dağın başına goyuyo. Dağın başına
goyduktan sonra geli ki gızlar ağlayi. Gızlar ağlar duğun edi tutuy
duğunu. Gulperi, Gulizara sen dur ben onu oldurecem dey.
Guizari içeri koyi yanına bir tas zehir al dey. Eğer bu bizi cerb
ilen alabilirse bu zehiri iç öl, beni öldürürlerse dey. Tamam dey.
Çığı gedi bütün o duğunculere garşı koyuyo. Deyi ki Şah İsmailin
babasını getirin yanıma. Gelince dey ki; Bağ dey bu gadar
insanın canını aldım, senin de canımı alam yoğsa Şah İsmailin

yerini söyluyon mu deyi, canım alma tamam seni goturecem Şah İsmailin yanına. Oraya goturup Şah İsmailin gozleri yoğtur. Babası gettikten deyi Gulperi benim bu gozlerin ne olacağ, nerde. Bir guş geli Allah tarafından bunu gozlerini getiriy. Şah İsmail gelebilsem kızlar gece yanınıza gelecem deyi. Gozlerini oraya goyuyo bu da yalnlılığla sağ gözünü sola dağı solu sağa dağı, gozleri şaş oli. Sabağtan oli bu adam gine duğun durur. Baba gine duğun dutunca. Şah İsmail duğune geli. Gulperi tanımi emme gozleri şaş. Şah İsmail girişi hemen butun insanlari insanlari olduri. Babasının yanına gelince de gene babasını olduremi eli varmi. Gülperi eve gidince deyi Gülizar bir yiğit geldi, hepsini oldurdi. Şah İsmail beyazetiim ama gozleri beyaz etmidi. Ağşam oli gidi gapıyı vuri açiler içeri aliler. Deyi ki kızlar açın benim. Ben deyi olduremem babamı. Deyi siz yanıza çağırın merdiveni çıkınca ben bağmam, gormem merdivenden aşağı attır oldür. Sabahlan kızların yanına geli ki alacağ götürececek. Ondan sonra dediklerini de yapı. Gız babayı ati, duğun ediler, yeyi içi muradına eriler. Siz de eresiz...”⁸

Alhanoğlu Hikayesi

“Bu bizim köyle, Eymir köyle, Bozanlıoğlu’nun o zamanki ileri geleni ile Eymir köyünün ileri gelenleri dedelerimiz arasında geçen bir dağ anlaşmazlığı ve bu dağ anlaşmazlığını sona erdirmek için Alhanoğlu’nun o devirde İstanbul’a nasıl gittiğini, tapusunu getirdiğini, padişah fermanını nasıl getirdiğini ifade ediyor. Bunu Alhanoğlu ile Bozanlıoğlu arasındaki dağ anlaşmazlığını anlatır bu şiirim. Şimdiki Eymir köyü dağ hudutları bin sekizyüz elli beşteki eski tarihle bin iki yüz seksen iki padişah fermanıyla tespit edilmiştir. Bu hikayeyi biz büyüklerimizden dinledik. Ben de bunu kaleme aldım hatıra olsun diye. Geridekilere bir bilgi versin diye hem de köyümüzün tarihi çünkü çok önemli. Burada geçiyor zaten. Bu şiirim onu ifade etmektedir:

Üç kardeş kurdunuz Eymir köyünü
Alhanoğlu, Arzımanoğlu, Nazaroğlu
Eskiden dağ, taş, ormanlıkmiş
Çağıl çağıl dereler akıyormuş heryandan
Yeşil çayırılığı, soğuk pınarlı yaylalar
Hayat veriyormuş davara, mala
Çan sesleri inletiyormuş her yanı
Yanık türküler söylenirmiş obada, dağda
Üç peşliyi, saltalığı taçlı giyinen gelinler kızlar,

⁸Kaynak Kişi: Şehriban Uğurlu, 75 yaşında, okur-yazar, Arguvan/İsaköy.

Berde bakraçlara koyun sütü sağarmış.
Oluk, Armutlu, Kızılpınar, Kazan uçuran yaylalarında yapılan
kaymak, yoğurt, kekik kokarmış.
Meleşen koyun kuzu sesleri,
Çobanların kaval seslerine karıştırmış
Her yıl mayıs ekim ayları arası devam edermiş bu yayla hayatı.
İşte geçmiş yıllardan birinde,
Alhanoğlu göçer yaylası oluğa.
Küçük kızı otlatır kuzularını, bereketli çayırılarda.
Kuşluk vakti sıcak basınca,
Yatağa vurur kuzularını esmerideki armut ağacının altına.
Komşu köyün ağası Bozanlıoğlu hiddetlenir.
“Buralar benim sakın gelme buralara” diyerek bir tokat patlatır
kızın suratına.
Kız ağlayarak koşar çadıra,
Anlatır olan biteni babası Alhanoğlu'na.
Alhanoğlu sabırla dinler kızını, seslenir hanımına.
“Heybemi hazırla, azığımı koy içine, atımı nallatmaya gideceğim
Hekimhan'a”.
Atına atlar Alhanoğlu, koyulur yola.
Hiç kimseye duyurmadan, bir ayda varır atla İstanbul'a.
Alhanoğlu gecikince hanımına düşer bir korku.
Kocamı Bozanlıoğlu öldürdü diyerek şikayet eder onu Maden'deki
hükümet makamına.
Yıl bin ikiyüz seksen iki, bin sekiz yüz elli beşe tekabül eder.
Bu tarihte Alhanoğlu alır da tapusunu,
Padişah fermanıyla atlar yine atına
Gelir Maden Emirliğine.
Maden Emirliği çağırır Bozanlıoğlu'nu kendi makamına.
Gösterir tapuyu Bozanlıoğluna,
Ve yazdırır tapu kenarına
Bu sınırlar içinde bir kuzu çubuğu dahi kesmeye hakkın yoktur
diyerek,
Basar imzayı emir huzurunda tapuya.
Üç aylık yorucu bir uğraştan sonra
Alır tapusunu Alhanoğlu,
Döner Eymir'in yeşil yaylasına.
Çoluk çocuk tüm köylü rahat bir nefes alır,
Devameder yayla hayatına.
Alhanoğlu geriden gelenler rahat etsin diye,
Onurlu bir miras bırakır toplumuna.
Torunları olan bizler mekanları cennet olsun diyerek saygılar ve
dualar sunarız, tüm emeği geçenlere”⁹.

⁹Kaynak Kişi: Hasan Yılmaz, 81 yaşında, Köy Enstitüsü mezunu, Arguvan/Eymir Köyü

TÜRKÜLER

Türkü, belli ezgilerle söylenen, insanların başından geçen olayları, bunun toplum içindeki yarattığı etkileri, aşk, hasret, gurbet gibi duyguları yansıtan bir anonim halk şiiri nazım biçimidir. Anadolu insanının yaşam biçimini yansıtır.

Arguvan deyince akla gelen ilk sözcüklerden biri olan türkü Halk Edebiyatı ile Halk Müziğinin ortak konusudur. Bu bölümde derlediğimiz “Hon Türküleri”nden örnekler yer almaktadır.

Hon Türküleri (Ekin Biçme Türküleri, Geviş Getirme)

İşçilerin, orakla ekin biçerken uyguladıkları biçme düzenine hon denir. İşçiler belli aralıklarla sıralanarak belli bir alanı önlerine alırlar, o alan biçildikten sonra yeni bir alanı önlerine alarak biçmeye devam ederler. Hon türküleri de ekin biçilirken orak hareketinin ortak bir ritm tutturulmasıyla birlikte işçiler tarafından söylenen, halk müziğinde “deme-çevirme” olarak adlandırılan türkülerdir. Ekin biçme türküleri, geviş getirme olarak da adlandırılırlar. Herhangi bir müzik aleti olmadan, honcular arasında sesi güzel olan herhangi biri türkü söyler, diğerleri ise tekrarlar. Arada ilk söyleyenin de katıldığı koro halinde söylenen kısım gelir. Bu kısmın koro halinde söylenmesinin nedeni biçilen eldeki ekinin bırakılması ve rahatlık sağlanması, nefes aldırmasıdır.

Arguvandan Derlenen Hon Türküsü Örnekleri

*“Abdulahap derler de tepe başında
Abdulahap derler de tepe başında
Bir çift kız yetişmiş anam onbeş yaşında
Bir çift kız yetişmiş anam onbeş yaşında
Birinin kolunda da altın bilezik
Birinin kolunda da altın bilezik
Birinin parmağında fosforlu yüzük
Birinin parmağında fosforlu yüzük
Birini sevsem de birine yazık
Birini sevsem de birine yazık
İkisini birden alam kurtulam
İkisini birden alam kurtulam*

İkisini birden alam kurtulam

Ha dağlar ha dağlar, elleri kournunda bir gelin ağlar

*Koyun sürölendi de daldı harmana
Koyun sürölendi de daldı harmana
Acep yârim dem başında var mola*

Acep yârim dem başında var mola
Kaldırsam yorganı da girsem goynuna
Kaldırsam yorganı da girsem goynuna
Acep yârim sefa geldin der'mola
Acep yârim sefa geldin der'mola

Acep yârim sefa geldin der'mola
Acep yârim sefa geldin der'mola

Ha dağlar ha dağlar, elleri koynunda bir gelin ağlar

Ekin ekildiinde elinde orak
Ekin ekildiinde elinde orak
Ekini kurumuş tarlası ırak
Ekini kurumuş tarlası ırak
Ben yâri görmesem ağlıyım ırak
Ben yâri görmesem ağlıyım ırak

Yârimi görmesem ağlıyım ırak
Yârimi görmesem ağlıyım ırak

Ha dağlar ha dağlar, elleri koynunda bir gelin ağlar

Güzel senin ile gidek yollara
Güzel senin ile de gidek yollara
Ağır gidek gelek de yol incinmesin
Ağır gidek gelek de yol incinmesin
Tatlı sohbetine de şirin sözüne
Tatlı sohbetine de şirin sözüne
Dudak zahmet çekip de dil incinmesin
Dudak zahmet çekip de dil incinmesin

Dudak zahmet çekip dil incinmesin
Dudak zahmet çekip dil incinmesin

Ha dağlar ha dağlar, elleri koynunda bir gelin ağlar

Dereye indim de daş bulamadım
Dereye indim de daş bulamadım
Bir yüzük yaptırdım kaş bulamadım
Bir yüzük yaptırdım da kaş bulamadım
Geldim dünya alemi dolaştım cümleyi
Geldim dünya alemi dolaştım cümleyi
Halıma münasip de eş bulamadım
Halıma münasip de eş bulamadım

*Halıma münasip eş bulamadım
Halıma münasip eş bulamadım*

Ha dağlar ha dağlar, elleri koynunda bir gelin ağlar

*Güzel kava güzel de delim olmasın
Güzel kava güzel de delim olmasın
O yar benim olsun da malım olmasın
O yar benim olsun da malım olmasın
Malınla cennete gitmiş var mola
Malınla cennete gitmiş var mola*

*Malınla cennete gitmiş var mola
Malınla cennete gitmiş var mola*

Ha dağlar ha dağlar, elleri koynunda bir gelin ağlar

*Bulut duman duman da lüle lüle
Bulut duman duman da lüle lüle
Giyin kumaşını da gidek düğüne
Giyin kumaşını da gidek düğüne
İkimiz de şu dünyanın sonuna
İkimiz de şu dünyanın sonuna
Biri yari biri kendi desinler
Biri yari biri kendi desinler*

*Biri yari biri kendi desinler
Biri yari biri kendi desinler*

*Desinler desinler, desinler desinler
Biri yari biri kendi desinler*

*Yüce dağ başından da aşırdın beni
Yüce dağ başından da aşırdın beni
Tükenmez bir derde de düşürdün beni
Tükenmez bir derde de düşürdün beni
Neden soysuz bende de gönlün yoğudu
Neden soysuz bende de gönlün yoğudu
Niye doğru yoldan da şaşırdın beni
Niye doğru yoldan da şaşırdın beni*

*Niye doğru yoldan şaşırdın beni
Niye doğru yoldan şaşırdın beni*

*Şaşırdın şaşırdın, şaşırdın şaşırdın
Niye doğru yoldan şaşırdın beni*

*Yürü güzel yürü de yolundan azma
Yürü güzel yürü de yolundan azma
Elin giybetine de kuyular kazma
Elin giybetine de kuyular kazma*

*Elin gaybetine de kuyular kazma
Elin gaybetine de kuyular kazma*

*Di kasma, di kasma
Elin gaybetine kuyular kazma*

*Aşağıdan gelende yar benim yârim
Aşağıdan gelende yar benim yârim
Yüzüne bakmadan da kayniyi kanım
Yüzüne bakmadan da kayniyi kanım*

*Yüzüne bakmadan kayniyi kanım
Yüzüne bakmadan kayniyi kanım*

*Di canım, di canım
Yüzüne bakmadan kayniyi kanım*

*Aşağıdan gelir de eli develi
Aşağıdan gelir de eli develi
Devesinin boynu da altıncı halı
Devesinin boynu da altıncı halı
Sen gelin olmuşsun da burnun havalı
Sen gelin olmuşsun da burnun havalı
Ben seni kız iken seven oğlanım
Ben seni kız iken seven olanım*

*Ben seni kız iken seven oğlanım
Ben seni kız iken seven oğlanım*

*Ben seni ben seni, ben seni ben seni
Ben seni kız iken seven oğlanım*

*Yüce dağ başında da yayılan kazlar
Yüce dağ başında da yayılan kazlar
Başını kaldırmış da sılayı gözler
Başını kaldırmış da sılayı gözler
Tuz ekmek yediğim de gelinle kızlar
Tuz ekmek yediğim de gelinle kızlar
Gelin helallaşak da ben gider oldum
Gelin helallaşak da ben gider oldum*

Gelin helallaşak ben gider oldum
Gelin helallaşak ben gider oldum
Gelin helallaşak ben gider oldum
Gelin helallaşak ben gider oldum

Kapısının önü de bi tarla nohut
Kapısının önü de bi tarla nohut
Ölürüm sevdiğim de bir kur'an okut
Ölürüm sevdiğim de bir kur'an okut
Eğer salacama da yetişemezsen
Eğer salacama da yetişemezsen
Mezarım üstünde de eğlen bir vakıt
Mezarım üstünde de eğlen bir vakıt

Mezarım başında eğlen bir vakıt
Mezarım başında eğlen bir vakıt

Bir vakıt bir vakıt, bir vakıt bir vakıt
Mezarım başında eğlen bir vakıt

Havayı kapladı da bir kara bulut
Havayı kapladı da bir kara bulut
Gediyim askere de sen beni unut
Gediyim askere de sen beni unut
Verdiğim gülleri de boynunda kurut
Verdiğim gülleri de boynunda kurut
Esen yellerine de ver gele güzel
Esen yellerine de ver gele güzel
Esen yellerine de ver gele güzel
Esen yellerine de ver gele güzel

Bir bulut kayniyi de Sivas elinde
Bir bulut kayniyi de Sivas elinde
Ucu pullu mektup gelmiş yârimden
Ucu pullu mektup gelmiş yârimden
Yazan yazamamış da uyku şerinden
Yazan yazamamış da uyku şerinden

Birde ben yazayım alnım terinden
Bir de ben yazayım alnım terinden

Terinden terinden, terinden terinden
Bir de ben yazayım alnım terinden

Yaln ayak mı gittin dağa oduna
Yaln ayak mı gittin dağa oduna
Gelin kurban olam da senin adına
Gelin kurban olam da senin adına
Götürmemişsinde de beni yanına
Götürmemişsinde de beni yanına
Yanında eğlenem de ölene kadar
Yanında eğlenem de ölene kadar

Yanında eğlenem ölene kadar
Yanında eğlenem ölene kadar

Şu dağların dikeninden bucundan
Şu dağların dikeninden bucundan
Yedi yıl da bekar geldim ucundan
Yedi yıl da bekar geldim ucundan
Bana gerdanını öldüm acından
Bana gerdanını öldüm acından
Satardım bu canı da beslerim seni
Satardım bu canı da beslerim seni

Satardım bu canı beslerim seni
Satardım bu canı beslerim seni

Beslerim beslerim, beslerim beslerim
Satardım bu canı beslerim seni

İpek gömlek giymiş önü işleme
İpek gömlek giymiş de önü işleme
Köprüye girmeden de naza başlama
Köprüye girmeden de naza başlama
Allahın seversen de öp de dişleme
Allahın seversen de öp de dişleme
Sabah olur diş yerleri bell'olur
Sabah olur diş yerleri bell'olur

Sabah olur diş yerleri bell'olur
Sabah olur diş yerleri bell'olur

Bell'olur bell'olur, bell'olur bell'olur
Sabah olur diş yerleri bell'olur
Kürdün develeri de gider geç gelir
Kürdün develeri de gider geç gelir
Yayılır yayılır da karnı aç gelir
Yayılır yayılır da karnı aç gelir
Babam beni vermiş de kürdün eline

Babam beni vermiş de kürdün eline
Kürtler kürtçe söyler de bana zor gelir
Kürtler kürtçe söyler de bana zor gelir

Kürtler kürtçe söyler bana zor gelir
Kürtler kürtçe söyler bana zor gelir

Zor gelir zor gelir, zor gelir zor gelir
Kürtler kürtçe söyler bana zor gelir

Elmanın dibinde de gülü hışladım
Elmanın dibinde de gülü hışladım
Öpem derken al yanaktan dişledim
Öpem derken al yanaktan dişledim
Kurt yeyip de çürüyesi dişlerim
Kurt yeyip de çürüyesi dişlerim
Yine beni bir cerpliye bağladın
Yine beni bir cerpliye bağladın

Yine beni bir cerpliye bağladın
Yine beni bir cerpliye bağladın

Bağladı bağladı, bağladı bağladı
Yine beni bir cerpliye bağladı

Karşıda bir ağaçta gülüp duruyor
Karşıda bir ağaçta gülüp duruyor
Çiçeği burnunda da solup duruyor
Çiçeği burnunda da solup duruyor
Bir güzeli bir kötüye vermişler
Bir güzeli bir kötüye vermişler
Gözünün yaşını da silip duruyor
Gözünün yaşını da silip duruyor

Gözünün yaşın da silip duruyor
Gözünün yaşın da silip duruyor

Duruyor duruyor, duruyor duruyor
Gözünün yaşını da silip duruyor

Kapısının önü de bir ufak yokuş
Kapısının önü de bir ufak yokuş
Kurban olam gelin de bu nasıl bakış
Kurban olam gelin de bu nasıl bakış
Halının üstüne de tüktüğün nakış
Halının üstüne de tüktüğün nakış

*Kurban olam kirkıt tutan ellere
Kurban olam kirkıt tutan ellere*

*Kurban olam kirkıt tutan ellere
Kurban olam kirkıt tutan ellere*

*Ellere ellere, ellere ellere
Kurban olam kirkıt tutan ellere”¹⁰*

AĞITLAR

Ağıt, insanların acı bir olay karşısında bu acılarını, korkularını telaşlarını, feryatlarını söz ve ezgilerle dile getirmesidir. Ölen kişilerin ardından, gelin kınasında veya değerli bir varlığını kaybeden kişiler tarafından söylenebilirler. Söylemek yerinde daha çok “yakmak” sözcüğü kullanılır. Genellikle dörtlükler halinde söylenirler.

Arguvandan Derlenen Ağıt Örnekleri

*“Benim oğlum ondörd yaşında ziyarete gittik ayağı gaydı düştü
ordan vefat etti o acınlan işte öğrenik aliğ.”*

*“Benim de beş gardeşim var idi beşi de öldi. Bide kız gardeşim var
idi altı gardeşimin altısı da öldü o acıyla söyledik;*

*“Ben çıktım anne geyik avına,
Geyik avına*

*Geyik çekti beni gendi dağına,
Geyik çekti annem arama beni
Kendi dağına*

*Elbisem tuvarda asılı galdı
Kitabım da orda basılı galdı*

*Aşağıdan gelir develer mi acep
Aşağıdan gelir develer mi acep
Devenin boynunu göreler mi acap
Gardaşın kızlarını doveler mi acap
Oğlan oğlan bacın öle
Aman*

*Gardaş senin bacın öli, oğlan senin bacın öli
Amaaan yaşın onüç on dord
Yaşın ? bağ bunu unuttum.*

*Düş felek düştün peşime
Onsekiz yaşında felek düştün peşime
Ay gattın ekmeğime aşıma*

¹⁰Kaynak kişiler: Haydar Güler, Ahmet Yıldırım, Bayram Güler, Arguvan /Asar köyü

Amaaan
Felek onsekiz yaşında düştün peşime
Felek onsekiz yaşında düştün peşime
Zehir gattın ekmeğime aşım, amaannn

Neler açtın garip başıma aga
Valla senin bacın öli, gardaş senin bacın öli
Mezarının eşin dar olsun
Etrafı mor sümbüllü bağ olsun
Aman.

Gardaş deyi ki ben ölürsem yavrularım sağ olsun
Oğlan senin bacın öli.
Garanlığ dalını atmış kenara
Yolcular yolunda gamlasın deyi
Yelluz yelluz galdım yuvada
Ellerim havada ağzım duvada
Yavaş yavaş düzenledim sazımı
Guzular gaybettim baharımı yazımı

Gidi gidi o yollarda yoruldum
Gurbet guzular yoruldum
Atımı bağladım iğde dalına

Oturdum ağladım gendi halıma, ooyyy
Oğlan senin bacın öle gardaş senin bacın öle
Ooyyyy
Dağa giden avcılardan Sordum
Yola giden yolculardan Sordum
Verin gardaş verin bacılarımı,
Amaann

Açmayın pencereyi yeller değmesin
Açmayın pencereyi yeller değmesin
Aslanın öldüğünü duymasın eller
Amaann
Paşamın öldüğünü duymasın koyler, duymasın koyler”¹¹

Cemsieye bindim de
Gittim yoğurda, gittim yoğurda
Biraz hizmet edem dedim bu yurda
Demekki de vadem yetmiş burada

¹¹Kaynak Kişiler: Şehriban Uğurlu, 75 yaşında, okur-yazar, Arguvan/İsaköy
Kaman Dinçer, 66 yaşında, okur-yazar, Arguvan/İsaköy

Otuz dokuzluyam, Üç ayım kaldı
Bilmiyom gardeşler şu bana noldu
İzin yapmadım ki tez gidem deyi
Dostlarım ağladı düşmanım güldü

Benim mezarlığım yeşildir kaysı
Alırım şapkamı asker namusu
Durdur şöfür durdur ben yaralandım

Kardaş sen gideli yedi yıl oldu yedi yıl oldu
Diktiğin ağaçlar da meyveye durdu, meyveye durdu

Seninle gidenler silaya geldi silaya geldi
Ah gelmeyin mi kardaş uğruna öldüğüm, uğruna öldüğüm
Gelmeyin mi kardaş uğruna öldüğüm

Elde karanfilim, boyda fidanım, boyda fidanım
Bugün misafirim de yarın giderim, yarın giderim

Bir canımı size minet mi ederim, minnet mi ederim
Alır başım bu yerlerden giderim, giderim oy oy”¹²

BİLMECELER

Bilmece, insanların deneyimleri sonucunda biçimlenmiş ve kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar gelmiş, hoşça vakit geçirmek amacıyla söylenen zeka ve söz oyunlarına dayalı kalıplaşmış sözlerdir.

Arguvandan Derlenen Bilmece Örnekleri

- “Dam üstünde bilye oynar (dolu)
- Yuvarladım sıpayı aşdı getti tepeyi (iğne-iplik)
- Eli golu çağ gibi
Eğulur su içmeye
Eğulur oğlağ gibi (arı)
- Daldan kestim tağtalığ suya attım abalığ (sabun)
- Anırır anırır ancağ potuğ doğurur (çıkırık)
- Değirmen depe, dört yanı güpe
Altın ağır sağ gümüş götür ye (ay, yıldız, güneş)
- Yittim gap asıldı gundur buğdası açıldı (ay, güneş)
- Yuk ustunde yarım kümbe (aydede)
- Yuk ustunde kıl yumağı (kedi)
- Yaş soğtum guru çıktı (kömbe)

¹²Kaynak Kişi: Satı Eren, 60 sayında, okur-yazar değil, Arguvan/Tarlacık Köyü.

- Guru soğtım yaş çığı (kova,su)
- Çarığımı çattım bacadan attım (terazi)
- Ağılim top davarım çoğ (nar)
- Çarşıdan aldım bir tane eve geldim bin tane (nar)
- Yer altında yağlı gayış (yılan)
- Yer altında top duğme (çiğdem)
- Yer altında gara barmağ (çalığ, çiğdem gibi bişey)
- Hey hilidi hilidi dış gapının kilidi
Gece bize gelen kim idi (uyku)
- Dam ardında bel dikili (hırsız)
- Dam ardında dana bağı guyrugu koke bağı (kabak)
- Kar olan dağdan şelegi indirir (bıçak)
- Kurt guzu gaçar g.tunden leblebi saçar (keçi)
- Aldır abası yeşildir çuğası
Bunu bilmeyen eşek sıpası (soğan)hiç Estağfurullah
- Sana yararlı gelim boğazı gıllı gelim (yosunlu taş)”¹³

¹³Kaynak Kişi: Rabia Atalan, 68 yaşında, okur-yazar değil, Arguvan/Merkez/81 Evler Mahallesi

ARGUVAN YÖRESİNDEN DERLENEN KISA SÖZLÜ GELENEK ÜRÜNLERİNDEN KESİTLER

Hakan GÜLLÜOĞLU*

Manilerde Anadolu insanının düşünce yapısını, beğenisini, dertlerini, kıskançlıklarını, özlemlerini, sevgilerini vb. ortak kültürün sergilenişini görürüz. Kendine özgü bir gelenek içinde söylenen maniler bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla günümüze uzanır. Başta aşk olmak üzere hemen her konuda yazılabilen anonim bir türüdür. Çoğunlukla 7 heceli dört dizelik bir bentten meydana gelir. Dizeleri 4-5-8-10-14 heceli kalıplarla söylenmiş maniler de vardır. Arguvan yöresinde söylenen maniler 7'li ve farklı hece kalıplarıyla dile getirilmiştir. Manilerimizin genel özelliği ilk iki dize hazırlık dizeleridir. Son iki dize ile anlam bağlantısı yoktur. Asıl anlatılmak istenen son iki dizede verilir. Arguvan Kızık Köyü'nde kaynak kişimiz Musa Aslantaş'tan derlediğimiz sözlü gelenek unsurlarımızdan hikâyeli manilerden, şairlerden, ağıtlardan bir kısmına yer verdik.

Bizim köyler

Karasaban öküz çeker
Peşkir¹ alır tohum eker
Başak biçer belin bükür
Köylülerimiz çalışkandır

Misafir tanrının derler
Tarhana çorbası yerler
Ankara lastiği² giyerler
Nasırlı eller alışkandır

Issız oba dağı bekler
Yoksulluk günü gün ekler
Zehmeride³ ter yükler
Çobanın yastığı taştandır.

Musa unuttur mu kendi köyünü
Davullu zurnalı olur düğünü
Katıklı çorba ile geçer öğünü
Arzularım iştendir ha iştendir.

* Malatya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Folklor Araştırmacısı

¹ Peşkir: havlu, tohum serpmeye kullanılan önlük.

² Ankara Lastiği: lastik, siyah renkli ayakkabı çesidi. Genellikle tarlada çalışılırken giyilir.

³ Halk takviminde kış aylarından birisi.

Maniler

Aman pınar eşme pınar
Kaynayarak coşma pınar
Sucum sana gelir ise
Sakin derdim açma pınar

Durupdurup akmayasın
Hain gözle bakmıyasın
Benimyosmam çok nazlıdır
Bentlerini yıkmayasın

Pınar ben kuzu gibiyim
Silinmiş yazı gibiyim
Gelen güzel yaktı beni
O şahın sazı gibiyim

Bu pınar sevdalı pınar
Akşamları mumlar yanar
Musa'yı sakın unutma
Mezarına kuşlar konar

Sorkunluğun altı taşlı⁴
Akşam oldu gölge bastı
Nazlı yar suda geliydi
Kasaveti beni bastı

Atmalıyım ağam ben,
Tutmalıyım ağam ben.
İster isen kayadan;
Atmalıyım ağam ben.⁵

Atmadan gel Atmadan,
Kaşlarını çatmadan...
Bu yıl böyle giderse,
Umut kestim Fatma'dan

⁴Sorkun,sorhun,sorgun: çalıya benzer bir çeşit söğüt, sepet örmede kullanılır.

⁵“Atmalıyım” iki anlama geldiği için cinaslı maniye örnek olmuştur. Atma yöresi Arguvan'ın Kızık köyünden sonra gelen yöreye verilen isimdir. Yukarı Atma da denilir.

Değirmenin ardı meşe
Güneş kalka gölge düşe
Beni yardan ayıranın
Evine figanlar düşe.

Değirmenin ardı kamış
Yardan bana haber gelmiş
Yar selamın baş üstüne
Kendisi niye gelmemiş

Çıktım mışmış kurusuna
İndim kızlar sürüsüne
Mendil seni yıkatırım
Üç güzelin birisine

Üzüm aldım üzümünen
Yar küsülü biziminen
O yarı alıp gittiler
Vallah gördüm gözümünen

Arguvan düze düşer
Zülûfün yüze düşer
Gel sarılak sevdiğim
Kavuşmak bize düşer

Felek vurdu taş ile
Gözüm doldu yaş ile
Ben nereye gideyim
Bu sevdalı baş ile

Kekliğim seker gelir
Tüyünü döker gelir
Kızın gönlü olursa
Kapıyı söker gelir

Yine türkü olarak okunan manilerden bir dörtlükte şu örnek verilebilir:

Çalı mıyım çalı mıyım
Ben çalının dalı mıyım
O yar gurbet ele gitmiş
Geri dönse alır mıyım

Yine Kaynak Kişimiz Musa Aslantaş, başından geçen bir olayı şöyle anlatmaktadır:

“Biz küçükken köyde bir gün koyunları yayarken İbrahim’le ben yeni çıkan ekinlerin içine bilmeden hayvanları bıraktık. Bizi gören

köylülerde mal sahibine şikâyet etmiş. 20 dönüm buğdayı hayvanlar hep talan etti. Hiçbir şey koymadı tarla dümdüz oldu valla. Neyse Eymir'in ihtiyar heyeti ve bizim köyün(Kızık) ihtiyar heyeti toplandı. Bizi çağırdılar. Akşam köye varınca 150- 200 kişi toplanmış bizi bekliyor. Köyün ihtiyar heyeti de bizlere yemin ettiriyorlar. Yayıdınız mı yaymadınız mı diye? Siz mi yaydınız hayvanları? Biz de korktuk tabi yemin etmeye başladık. Herkes dedi ki, İbrahimle Musa yaydı. Ben de döndüm Karababa'ya yemin etmeye başladım. Karababa bizim orda ziyaret yerimizdir. Önce İbrahim yemin etti yaymadık diye. Şimdi sıra bana geldi. Benim adımda Musa olduğu için Karababa'ya döndüm şöyle dedim:

Karababa beni kat kat kavura yaydım Musa

Anam babam bir kuru tahta yuva yaydım Musa

İmam Hüseyin'in hışmina gidem yaydım Musa dedim.

Mal sahibi dedi ki oğlum sen kötü yemin ediyorsun zaten belli yaymamışsın. Ben “yaydım Musa” diyorum onlar “yaydım ise” anlıyor öyle kurtulduk o olaydan. Orda aslında ben yaydım diyorum yani yeminimde günah yok.”

Kaynak kişi Musa Aslantaş anlattığı olaydan mani/yemininde Türkçemizin ses bilgisi özelliğinden olan “**ulama**”özelliğiyle kurtulmuştur. Yani ünsüzle biten kelimelerden sonra ünlü ile başlayan kelimeler gelirse, önceki kelimenin son ünsüzü, sonraki kelimenin ilk ünlüsüne bağlanarak okunabilir. Bu durum konuşma dilinde kendiliğinden olur ve bir kelimeymiş gibi telaffuz edilir (yaydımise, yaydımusu).

Ağıt:

Ağıt, genellikle bir ölümün ya da acı, üzücü bir olayın ardından söylenen halk türküsüdür. Doğal afetler, ölüm, hastalık gibi çaresizlikler karşısında korku, heyecan, üzüntü, isyan gibi duyguları ifade eden ezgili sözlerdir.1952-53 yıllarında yaşanmış bir hikâyedir. Arguvan İlçemizde Hüseyin Şahin'in 1990 yılında Morhamam Köyü'nde ölüm geleneği ile ilgili yaptığı çalışmada Dede Korkut'un Bamsı Beyrek hikâyesinde geçen

“Vardılar, gömleği Banu Çiçeğe iletiler.

Gördü tanıdı, odur dedi, çekti yakasını yırttı,

Acı tırnak ak yüzüne aldı çaldı,

Güz elması gibi al yanağını yırttı”

ağıt motifiyle birebir örtüşentırnaklarla yüzü kanatma, yaka yırtma, yüze toprak atma gibi inanışlar video ile kayıt altına alınmıştır. Aşağıda ağıt dörtlüklerinden birkaç örnek yer almaktadır:

Akrabalarının gelininin ölümü üzerine kaynak kişinin yaktığı ağıt:

Elbisesi duvarda asılı kaldı

Çehizi sandıkta basılı kaldı

Aldılar yârimi uyan uyansın

Buna hangi yürek kimler dayansın.

Kızının ölümü üzerine yakılan ağıt:

*Çıktım dalın birisine
Balta vurdum kurusuna
Ezrail pençe çaldı
Üç de kızın birisine*

Kötü hastalıktan (kanser) ölen akrabasının yaktığı ağıt:

*Ağılın kapısını açın
Koyunu kuzudan seçin
Bu yiğit de yaylacıydı
Kefenini borca verin*

Kocasının ölümü üzerine yakılan ağıt:

*Aşağıdan göç geliyi
Göç üstünde koç geliyi
Acı taze sabır eyle
Sesi çıkmadan geliyi
Aşağıdan gelen ath
Tozu da dumana gatti
Bu yiğide ölmüş derler
Ölüsü de ne firgatlı⁶*

Kaynak kişimiz Musa Aslantaş TRT repertuvarında **“Kirve Bayramımız Mübarek Ola”** diye geçen ağıtın kendi köyünde yaşanmış gerçek acı bir olaydan dolayı yazıldığını söylüyor. Bu hikayeyide Âşık Bektaş Kaymaz’dan dinlediğini dile getiriyor. Bu hikâyenin ve türkünün daha geniş anlatıldığı **“Arguvan Türküleri”**(Şahin-Özerol,2004:367-368) adlı kitapta farklı varyantlarıyla karşılaşmaktayız. Bu yaşanmış gerçek hikâyelerden biri sonucunda ağıtımız ortaya çıkmıştır. Kaynak kişimiz Musa Aslantaş ağzından şöyle diyor:

“Bizim buralarda eskiden Bayram arifelerinde silah atılır Bayramın gelmesi müjdelendir, bir gelenek haline gelmişti. Köylülerden Hıdır adında biri arife günü orak biçmeden geliyor atıyla beraber bir çağlaağacına yaslanıyor. Bir sigara sarıyor. Köylülerde arife günü bir silah atak diyorlar. Silahı atanlardan biri de Hıdır’ın kirvesidir. İşte köy neşelensin bir adet olarak. Silah atıyorlar bu Hıdır adındaki rahmetli omuzundan vuruluyor o vakit vefat ediyor. Yani kirvesi tarafından kazayla vuruluyor. İşte bunun üzerine de ağıt yakılmıştır.”

⁶Firgat/Firkat: Ayrılık

*Yorgun argın geldim orak biçmeden⁷
Köyün çeşmesinden bir su içmeden
Karıştım kanlara vakit geçmeden
Kivre/Küvre⁸ bayramımız karalı geldi.*

*Atımı getirin gideyim konağa
Zalım kahpe felek ne yaptım sana
Olanca tufanı verinde bana
Kivre bayramımız karalı geldi.*

*Başımda ağlaşır gelinler kızlar
Sağ yanım değil sol yanım sızılar
Kivrem mahpushane yolu gözler
Kivre bayramımız karalı geldi.*

KAYNAKÇA

Artun, Erman: “Mani Söyleme Gelenegi”, 7. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri, Eskişehir, 1997.

Güllüoğlu, Hakan. Arguvan ilçe merkezi mahallelerinde kaynak kişilerle görüşme ve belgeleme çalışmaları, 2016.

Şahin, Hüseyin-Özerol, Süleyman: *Arguvan Türküleri-Halk Bilimsel Bir Araştırma Denemesi*. AKEV Yay., İstanbul, 2004.

Şahin, Hüseyin. Malatya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Halk Kültürü Arşivi. 1990.

Kaynak Kişi: Musa ASLANTAŞ, 1947, Arguvan/Kızık Köyü doğumlu, emekli.

⁷Eymirli Aşık Bektaş’ın yazdığı ağıtın Şahin-Özerol (2004) kitabında varyant ve öyküsünün detaylı olarak ele aldığı görülmektedir. Eserdeki 1. Dörtlük (Aşağıdan gelir omuz omuza) bizim derlememizde yoktur. Yine derlememizde 2. Dörtlüğün 3. Dizesi (Yağlı kurşun gitmez ciğerdeşmeden) olarak söylenmektedir. Derlememizde (Atımı getirin gideyim konağa) dörtlüğü belirtilen eserde yer almamaktadır. Şahin-Özerol derlemesindeki (Çağıla/Duvara yaslandım cigaramıçem) söz başıyla başlayan dörtlük yine derlememizde bulunmamaktadır. Özetle ağıtın sözlerinin yörede daha farklı varyantları ile karşılaşılabileceğini de belirtebiliriz.

⁸Kivre/Küvre, Kügre: Yörede erkek çocuğun sünnetindeki şölen üstlenicisi. (Babanın arkadaşı, dostu vb. kişiden seçilebilir). Kirveler arasında kız alıp verilmez. Kirvelik peygamber dostluğu olarak adlandırılır. Soya dayanmayan ancak çocuğun sünneti dolayısıyla oluşan sanal/fahri bir akrabalık türüdür.

V
ARGUVANDA MÜZİK OYUN EĞLENCE

ARGUVAN YÖRESİ MÜZİK KÜLTÜRÜNÜN GENEL KARAKTERİSTİĞİ ve BÖLGESEL ÖZELLİKLERİ

Doç. Dr. Banu Mustan DÖNMEZ¹

Dost Cemalin benzer güneşe aya
Bakamam yüzüne yandırır beni
Aşığı kül eyler sendeki ziya
Gonca güller gibi soldurur beni

Seyit Meftuni'yem hayranım sana
Acı şu halime merhem et bana
Kara toprak oldu bize öz ana
Sarar sinesine buldurur beni

Giriş

Günümüzde *somut olmayan kültür ürünlerinin* değeri, belgelenebilmesindeki zorluklar ve kaybolma tehlikesi nedeniyle günden güne artmakta, çoğunlukla da bu yerel ürünler UNESCO tarafından belgelenmektedir. İçinde şiiri, çalgıyı, tınıyı, ezgiyi, edebiyatı, öz olarak söylemek gerekirse ‘ses’i barındıran müzik, somut olmayan kültür ürünlerinin en önemlisidir. Bu bağlamda içinde bulunduğumuz çağ, dünyanın merkezinin Batı olmadığına daha iyi anlaşıldığı ve Batı-dışı yerel müzik kültürlerinin üzerinde odaklanıldığı çağdır.

Dolayısıyla Batı-dışı müzik kültürüne ait ürünlerin değeri, globalleşen dünyada günden güne artmaktadır. Bu nedenle, unutulduğu zannedilen ve daha düne kadar hakir görülen yerel müzikler, hızlı bir biçimde revaç bulmaya başlamıştır. Özellikle yerel müzikler için daha çok geçerli olan unutulmuşluktan revaç bulmaya ve popüler olmaya giden yol, etnomüzikoloji literatüründe müzik uyanışı (musical revival) olarak adlandırılmaktadır: “Müziksel bir terim olarak uyanış (revival), çağdaş yaşamın gereği olarak sönmekte olduğuna inanılan bir müzik geleneğinin, kültürünün ya da üslubunun paradoksal bir biçimde hızla revaç bulmaya başlaması olarak tanımlanabilir (Mustan Dönmez 2014: 80).

İşte globalleşen dünyada bu revaç bulma durumunun bir uzantısı da Türk halk müziği geleneğidir. Son iki-üç on yıldır türküler, endüstriyel dünyada hızla popülerleşmeye ve çok seslendirilerek işlenmeye başlamıştır. Arguvanlı sanatçılar, kaynak kişiler ve ozanlar da bu müzik uyanışından nasiplerini alarak medyada daha fazla duyulmaya ve hissedilmeye başlamışlardır. Arguvan müzik kültürü, Anadolu’nun önemli yerel zenginliklerinden biri olarak sürekli keşfedilmeye hazır biçimde karşımızda durmaktadır.

¹Doç. Dr. Banu Mustan Dönmez, İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Müzik Bölümü, Müzikoloji Anabilim Dalı.

I. Arguvan Bölgesinin Coğrafi Ve Kültürel Özellikleri

Kültür analizi, analiz yapılacak bölgeden ve o bölgeyi çevreleyen etnik ve kültürel oluşumdan bağımsız olamadığı için, Arguvan Yöresi'nin müziksel karakteristiğini incelemekten önce, bu bölge ve civarı hakkında birtakım bilgiler vermek yerinde olacaktır.

1.1. Coğrafi Konum

Engebeli ve dağlık bir araziye sahip olan Arguvan'ın Kuzeyi Güneyine göre rakım açısından daha yüksek ve dağlıktır. Ayrıca birçok dere ve çayı olan bölgenin bu dere ve çaylarının debisi düzensizdir. Bu bölgenin coğrafi yapısı kayısı, meyve üretimi ve hayvancılığı zorunlu birer geçim kaynağı haline getirmiştir.

Arguvan'ınDoğusunda Elâzığ ili Baskil ilçesi, Kuzey Doğu'sunda Malatya İli Arapkir İlçesi, Kuzey Batısında Sivas İli Divriği İlçesi, Batısında Hekimhan İlçesi ve Güneyinde Yazıhan İlçesi ile çevrilidir. Dolayısıyla müziksel açıdan Arguvan İlçesi ve köyleri merkez olmakla birlikte, bölgenin çevrelerini saran Yazıhan, Arapkir, Divriği, Hekimhan ve Baskil ilçelerini bir *müzik kültürü havzası* olarak ele almak, kültür incelemesi açısından zihnimizi berraklaştıracaktır. Sıralamış olduğumuz bu civar ilçelerin ve köylerinin müzik kültürünü Arguvan bölgesinden keskin sınırlarla ayırabilmemiz mümkün değildir: Arguvan civarında bilinen türkü ve deyişler civar ilçelerde de bilindiği gibi, bu ilçelerde bilinen türkü ve deyişler de Arguvan'da bilinmekte ve icra edilmektedir. “Arguvan türküleri, ilçe merkezinden başka bazı yerleşim birimlerinde de icra edilmektedir. Yazıha/Karaca, Boyaca, Ambarcık, Fethiye; Hekimhan/Ballıkaya, İğdir ve çevresi, Hasançelebi Beldesi ve çevresi, Akçadağ Ören Beldesi ve çevresi, Doğanşehir Polat çevresi, Malatya merkez, ilçe ve bazı köyleri, Elazığ/ Baskil İlçesinin Fırat Nehri boyundaki bazı köyleri türkülerin yoğunlukla söylendiği yerleşim birimlerindendir (Şahin ve Özerol, 2004: 23). Yöre, Sivas, Kahramanmaraş, Çorum, Elazığ, Gaziantep, Şanlıurfa gibi civar illeri de kültürel olarak etkilemektedir.

Bölgelere kültürünü kazandıran etmenler, topluluklar ve bu toplulukların dâhil olduğu etnik ve kültürel yapı olduğuna göre, Arguvan yöresi müziklerini kategorize ederek incelemekten önce, ilçenin etnik yapısına genel olarak göz atmak gerekmektedir.

1.2. Etnik Yapı

İlçe nüfusu 8.379'dir. İlçe merkezinde 2.057 kişi yaşamaktadır. Yani nüfusun yaklaşık dörtte biri merkezde yaşarken geri kalanı köy ve mezralarda yaşamaktadır. Bölgede iki farklı mezhepten (Alevi ve Sünni) topluluklar bulunur. Aleviler nüfusun %85, Sünniler ise %15'ı oluşturmaktadır. 47 köyün bulunduğu Arguvan'da 33 alevi, 2 Alevi-Sünni, 12 Sünni köy bulunmaktadır. Alevilerin %75'i Türk kökenlidir. Atmalı Aşireti, Alevi aşiretleri arasında en baskın olanıdır denebilir.

Bu mezhepsel yapı, müzik kültürünü belirlemesi açısından önemlidir. Arguvan müziklerinin yapısal özellikleri üzerinde Alevi kültürüne sahip olan ozanların ayrı bir yeri bulunmakla birlikte, ağız ve üslup açısından dünyasal türküler, her iki mezhebi de ortak şemsiye altında toplamaktadır. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında, dinsel ve dünyasal türlerin üslup özellikleri detaylandırılacaktır.

II. Arguvan Yöre Türkülerine Genel Bir Bakış

Arguvan İlçesi, gerek ozanları, gerek kaynak kişileri, gerekse sanatçıları yönüyle, Malatya ili sınırları içerisinde, bağlı olduğu köylerle birlikte halk müziği kültürünün yaşatıldığı en önemli ilçedir. Derviş Muhammet ve Şah Sultan (1755), Aşık Hikmet (1765), Âşık Hasan Hüseyin (1900), Âşık Balı (1907), Âşık Bektaş Kaymaz (1919), İbrahim Mamo Temiz (Seyit Meftuni 1920) gibi ozanların adları Arguvan yöresiyle özdeş duruma gelmiştir. Hasan Durak ve Teslim Budak gibi kaynak kişileri ve Muharrem Temiz, Gani Pekşen, Erhan Yılmaz, Sabahat Akkiraz, Erol Köker, Hüseyin Şahin gibi sanatçıları, sadece burada adını anabildiklerimizden bazılarıdır.

Bölgede Arguvan ağzı ile söylenen uzun havalar daha çok anonim bir nitelik taşıyan dünyasal türler iken, aşıklık geleneği içerisinde usta-çırak ilişkisiyle ya da cem ve muhabbet ortamlarında yetişen aşıkların mahlaslı (usta malı) dörtlükleri, daha çok tasavvufi ve dini konuları içerir. Aşağıda Aşık Balı'ya ait iki dizeyle bunu örnekletmek gerekirse;

Turab olup irfan cemine düştüm
Pirimin elinden bir dolu içtim
Hakk ile batılı okudum seçtim
Çok şükür didara erdim erenler

Ya da

Aşıklar katreyi ummandan aldı
Aktı gözüm yaşı çaylara döndü
Bize bu ayrılık Mevladan geldi

Küçük yaşta çıktım gurbet ellere (Arguvanlı Aşık Veli) (Emir Karagünlü, 2004: 5–6).

Bazı bilindik Arguvan türkülerini ise ‘Sunam Senden Evvel Vadem Yeterse’, ‘Kaşlarını Eğdirirsin’, ‘Kayanın Dibinde Mal Mı Yayılır’, ‘Malatya Eline Serin Dediler’, ‘Melul Mahsun Duran Güzel’, ‘Nazlı Yardan Bana Bir Haber Gelmiş’, ‘Sabah Güneşiydin Alnıma Doğdun’, ‘Sunam Bir Gün Şu Dünyadan’, ‘Yüce Dağdan Bir Yol İner’, ‘Kapının Önünde Önlük Dikiyi’, ‘Sen Gelmezsen Arguvan’a Gidemem’ gibi türkülerdir (Atılğan-Turhan, 1999: 1–164). Ancak bu örnekler, kesinlikle Arguvan yöresinin zenginliklerini sınırlandırmak için verilmemiştir. Bölgedeki zengin müzik kültürü, özellikle anında doğaçlanıp sonradan da unutulabilen uzun havalar ve ağıtlardan dolayı tam olarak tespit edilememektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında, yöre müziğinin dinsel ve dünyasal içerikli türkülerini, üslupsal açıdan ele alınacaktır.

III. Arguvan Müziğinin Biçimsel Ve İçeriksel Özellikleri

3.1. Biçimsel Özellikler

Arguvan havası ya da Arguvan ağzı olarak adlandırılan yöre türküleri, dil/diyalekt, ezgi yapısı, ritim ve yönüyle ayrılır. Biçimsel özellikleri şu şekilde sınıflandırabiliriz:

- 1) Vokal bir ezgiyle seslendirilir.
- 2) Yerel bir ağız kullanılır (Ataş, 2009: 16), bu ağız çokça Sivas Divriği'nin Çamşılı yöresine ve biraz da Arguvan'ın civarındaki ilçelere (Yazıhan, Hekiman, Arapkir, Baskil) biraz benzemektedir. Bu yerel ağzın fark edilebilir özelliği, halkın büyük ölçüde Türkmen ve Oğuz aşiretlerine bağlı olmasından ileri gelmektedir (Uğurlu, 2005: 17). Civarda konuşulan Kürtçe ise, Kürtlerle olan kültürel etkileşimden ileri gelir.
- 3) Cura ya da bağlama eşlik eder.
- 4) Ayak (ezgi dizisi) bakımından karmaşık bir yapıya sahip değildir. Hüseyini, uşşak ya da garip (hicaz) ayağı (ezgi dizisi) kullanılmaktadır. Dolayısıyla da bu makamlarla koşut bir biçimde, ender durumlar haricinde türkülerin karar sesi 'la' dır.
- 5) Ezgisel yapıda reçitatif (konuşmaya yakın, konuşur gibi) bir üslup kullanılmaktadır. Ezgilerin bu üslupla seslendirilmesini ezgilerin adım adım birbirine yakın gidişlerinden, hece süreleri arasındaki darlıktan, yöresel şive kullanımından ve Ah, aman, oy, ölem, nideem..gibi katma sözlerden anlamaktayız. Ayrıca türkülerin aralarında ve bitişlerinde 'loy', 'uy', 'oy', 'vay' ah", "vah" gibi katma sözler kullanılır (Ataş, 2009: 15).
- 6) Ayrıca özellikle uzun havalar söz konusu olduğunda, ses genliği dardır. 4-5-6-7 ses arasında seyreden uzun havalar, nadir durumlarda bir oktavı aşmaktadır (Şahin-Erol, 2004: 71). Yöre uzun havalarının ses genliklerinin dar oluşunda, ezgilerin reçitatif (konuşur gibi) okunmasının payı büyüktür.
- 7) 'Arguvan Havaları' ya da 'Arguvan Ağzı' ibaresi, aslında Arguvan yöresinin uzun havalarını anlatmaktadır. Bu nedenle Evin Çelebi, Arguvan havasını bir uzun hava türü olarak sınıflandırmıştır (Evin Çelebi 2002: 16). Bu ibare, Arguvan müzik üslubunu özetlemektedir. Son derece yaygın olan Arguvan uzun havaları çoğu zaman özellikle doğaçlama ve yarı doğaçlamayla seslendirilebilmekte ve uzun havalara birden çok kişi de eşlik edebilmektedir. Bu formun serbest yapısı, çoğu zaman notaya almada bir takım sorunlara yol açabilmektedir. Bu uzun hava formlarının en tanınmış olanlarından bazı özellikler vermek gerekirse, 'El ediyi', 'Sunam', 'Çayın Ortasında Yılgın Adası', 'Düşmüşüm Aşkına Perişan Halim' gibi...(Atılğan ve Turhan 1999: 1999-224).
- 8) Uzun havaları oluşturan serbest ritimlerin dışında, kırık hava, türkü ve deyişlerin ritimleri, zenginlik ve çeşitlilik taşır (Ataş 2009: 15).
- 9) Arguvan havalarının halk edebiyatı kurallarından beslenen hece ölçüsüne uygun yapısı vardır.
- 10) Havalar, genel olarak anonimdir.

Ancak burada şunu önemle vurgulamak gerekmektedir; Arguvan havalarına yöresel bir nitelik kazandıran yukarıda sıralanan ve ya sıralanamayarak gözden kaçabilen bu özelliklerin çoğu, dünyevi türkülerde daha bariz olarak ortaya çıkabilmektedir. Dinsel (Alevi kültürüne yönelik) deyiş ve semahlarda ise, biraz daha farklı bir yapı vardır. Bu durum, aşağıdaki başlıkta detaylandırılacaktır.

3.2. Arguvan Müziğinin İçeriksel Özellikleri: Dinsel-Dünyevi Türler

Arguvan müzik ürünlerinin üslubunu belirleyen diğer bir etken ise içerik, başka bir deyişle sözlerdir. Arguvan türkü sözlerinin dinsel nitelikli olması durumunda, dünyasal türkülerle karşılaştırıldığında, üslupsal özelliklerinde ciddi farklılık oluşmaktadır. Başka bir deyişle yukarıda sıralamış olduğumuz Arguvan havalarına ait yerel nitelikler, deyiş ve semahlar söz konusu olduğunda büyük ölçüde ortadan kalkmaktadır. Şimdi Arguvan yöresi dinsel müziklerinin genel üslupsal özellikleri ele alındıktan sonra, Arguvan müzik ürünlerinin dinsel ve dünyasal sözlü olanları arasındaki derin üslupsal farklılık ve bu farklılığın nedenleri üzerinde ayrıca durulacaktır.

Arguvan dinsel türlerinin dünyasal türler gibi yavaş ya da serbest ritimli (uzun hava ve ağıt formu) olması beklenen bir özellik değildir, çünkü cem türleri daha çok transsal (vecd hali) bir durumun alt yapısını ritmik olarak oluşturmaktadır: Semah ve tevhit gibi duygusal coşku veren türlerin tempodan yoksun olması beklenemez.

Deyiş ve semahlarda uzun havaya dayanan doğaçlama ve yarı doğaçlama ile yapılan vokal icrasının olmamasının diğer bir nedeni ise şudur; ozanlara ait dizeler değişmeksizin nesilden nesle aktarılma hedefini taşımaktadır. Bu hedefle oluşturulmuş olan halk tasavvufu edebiyatı ürünlerinin bağlamayla seslendirilmesi de, değişmeyen sözlerin değişmeyen ezgi kalıplarıyla gelecek nesle taşınması anlamına gelir. Bu durum, dinsel türlerde diğer Arguvan havalarındaki uzun hava ve doğaçlama formunu engeller. Böylelikle, hareketli ve dinamik deyiş ve semahların seslendirilmesiyle Arguvan ağız özelliklerinin de çok fazla kullanılamayacağı aşîkârdır.

Arguvan ve yörelerindeki deyiş ve semahlar da genel itibariyle anonim türler değildir. Bu türlerin anonim olmamasının başlıca nedeni ise, Alevi müziklerinin sözü koruma, unutmama ve kuşaktan kuşağa aktarma, ayrıca söz ozanlarının da isimlerini metnin içinde (mahlas yoluyla) yâd etme geleneğidir. Böylelikle hem Alevi kültürüne ait olan düşünceler (şiir ve müzik yoluyla) akılda kalmakta, hem de bu kültürün yaratıcısı ve taşıyıcısı olan ozanlar unutulmamaktadır. Bu nedenle Alevi dinsel niteliği taşıyan eserlerin yalnızca Arguvan yöresinde değil, tüm yörelerde anonimlik oranının daha düşük olduğunu görmekteyiz.

Dolayısıyla Pir Sultan Abdal ya da Şah Hatayi mahlaslı bir eserin ezgisi, Ege yörelerinde bambaşka, Akdeniz ve Doğu Anadolu yörelerinde bambaşka olabilmekte, ancak sözler değişmemektedir. Bu durum da, Arguvan yöresi dinsel müzik ürünlerinin Arguvan bölgesinden çok Alevi müziklerine özgü nüveleri barındırmasını sağlamaktadır.

Yöre ve civarına mal olmuş dinsel nitelikli deyiş ve semahların bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: “Ermişli Semahı”, “Ağbaba Semahı”, “Ya Hızır Semahı (Muhabbet Eyledim Sadık Yar İle)”, “Üç Beş Âşık Cem Olmuşlar Bir Yere”, “Dünya Umuruna Meylini Verme”, “Gel Ey Gönül Mülk Edinme Bu Dehri” gibi örnekler sayılabilir.

Son olarak Arguvan yöresi Alevi müzikleri için özellikle şunu vurgulamak gerekmektedir: Yöreye özgü dinsel müzik ürünleri Arguvan malı ürünler olmaktan çok Arapkir-Yazıhan-Baskil-Arguvan-Divriği havzasının ortak kültürel ürünleri olarak algılanmak durumundadır. Çünkü geçmişe özgü Alevi kültürü yaygın uygulamalardan biri de, farklı dedelerin farklı cemleri yürütmesi ya da farklı taliplerin farklı ocakların cemlerine gitmesiydi ki, bu da farklı Alevi topluluklar arasındaki kültürel etkileşimin kolaylaşmasını sağlamaktaydı.

Sonuç Ve Öneriler

Arguvan yöresine ait dünyasal ürünler, dinsel ürünlerle karşılaştırıldığında, yöre karakteristiğini daha fazla yansıtmaktadır. ‘Arguvan havaları’ adıyla geçen Arguvan dünyasal müzik ürünleri, reçitatif (konuşur gibi) ve bitişik seslerle icra edilmesi, uzun hava ve ağıt formuyla hüznü (acıkl) bir etki bırakması, dar bir ses genliği ve sınırlı makamsal kalıplarla seslendirilmesi, sürekli katma sözlerle beslenmesi ve kendine özgü yerel ağzı ve birden çok kişi tarafından vokal olarak seslendirilebilmesi gibi özellikleri bakımından Arguvan’ı adeta tınısal olarak betimlemekte ve temsil etmektedir.

Ancak yöredeki, özellikle Ermişli Köyü gibi belli başlı kaynak bölgelerin de etkisini hissettirdiği Alevi-Bektaşî kültürüne ait dinsel müzik türlerine gelince, bu türleri daha çok birbiri ile sürekli etkileşime geçen Doğu Aleviliğine ait dinsel türler içerisine dahil etmek daha sağlıklı olur.

Arguvan ve yöresi, gerek dinsel ve gerek dünyasal anlamındaki müziksel ürünler açısından başlı başına kaynak bir bölgedir. Bölge, zenginlik kaynağını büyük ölçüde Alevi-Bektaşî kültürüne ve ayrıca geçmişten bugüne kadar gelmiş olan farklı medeniyetlere borçludur. Bu yörede ilk araştırmalar, Alman müzkologlar Kurt-Ursula Reinhart tarafından yapılmaya başlanmıştır: “Sänger und Poeten mit der Laute” adlı eserlerinde Malatya ve Arguvan bölgesi köylerinde 1968–1970 yılları arasında araştırma yaptıklarını resimler ve araştırmalar yoluyla belgelemişlerdir” (Bulgan, 2009: 50). Ancak bölgenin müzikal açıdan zenginliği bilinse de, folklor bilimcilerin derlemecilik çalışmaları dışında, bölge üzerine özellikle Türk etnomüzikologlar tarafından henüz yeterince yoğunlaşılamamıştır ve yoğunlaşılması gerekmektedir.

İlerisi için Arguvan yöre müziğinin daha detaylı analiz edebilmesi adına, dinsel ve dünyasal anlamdaki müzik türlerini çözümlemeye yönelik farklı üslupsal değişkenler ve sabitler, ezgisel, makamsal, ritimsel, sözsel vb. açıdan oluşturulabilir. Böylelikle yörenin müziksel karakteristikleri ve en fazla ilgi ve etkileşim içerisinde oldukları civar yöreler saptanmış olur. Bu üslupsal analizle, yörenin müzik kültürünü biçimsel ve içeriksel yönden detaylı olarak anlayabilmek mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ataş, Murat: *Geçmişten Günümüze Arguvan Müzik Kültürünü Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danş. Murat Bulgan. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya, 2009.
- Atılğan, Halil-Turhan, Salih; *Malatya Musiki Folkloru*. Malatya Belediyesi Kültür Yayınları (No 1), Ankara, 1999.
- Bulgan, Murat: “Malatya-Arguvan Bölgesi Saha Araştırması ve Etnomüzikoloji Açısından Önemi”. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 2, Cilt 2, Haziran 2009.
- Emir Karagünlü, Sevim: *Arguvanlı Aşık Balı, Günlüğü ve Şiirleri*. Rektur Yayıncılık, Malatya, 2004.
- Evin Küçükçelesi, Aylin: *Uzun Havalar*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- Uğurlu, Ali Rıza: *Dünden Bugüne Oğuzların Uzantısı Arguvan'ın İsaköy'ü*. Rektur Matbaacılık, Malatya, 2005.
- Mustan Dönmez, Banu: *Alevi Müzik Uyanışı*. Gece Kitaplığı, Ankara, 2014.
- Şahin, Hüseyin-Özerol, Süleyman: *Arguvan Türküleri Halkbilimsel Bir Araştırma Denemesi*. Arguvan ve Köyleri Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004.

İnternet

-<http://www.nkfu.com/malatya-ili-hakkinda-bilgi/> (Harita: Erişim. Tarihi 15-05-2014).

MALATYA – ARGUVAN YÖRESİ HALK MÜZİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ¹

Hakan Sinan METE²

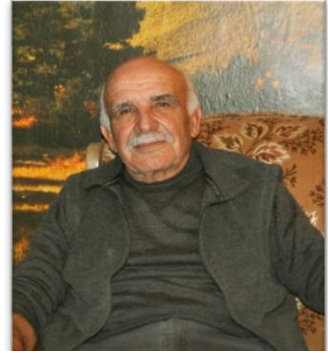
Arguvan, Malatya'ya 72 km uzaklıkta ve kuzeyinde kalan, doğuda Arapgir, batıda Hekimhan, kuzeyde Sivas ile Divriği ilçesi, güneyde Malatya ve Elazığ topraklarıyla çevrilmiştir. Malatya'nın en az nüfus yoğunluğu olan ilçesidir. Yüzölçümü 1037 km²'dir. İlçede bir belde, bir belediye, 46 köy, 4 mahalle ve 73 mezra bulunmaktadır.

Arguvan ilçe merkezi toprak kayması nedeniyle iki defa yer değiştirmiştir. Yeni yerleşim yeri, eskisinin 2 km. kuzeyinde yer almaktadır. Arguvan İlçesi'ne bağlı belde ve köyler; Akören, Armutlu, Asar, Asmaca, Aşağısülmenli, Bahçeli, Bozan, Bozburun, Çavuşköy, Çayırılı, Çevreli, Doydum, Ermişli, Eymir, Gümüşlü, Güngören, Güveçli, İçmece, İsaköy, Karababa, Karahöyük, Kışla, Kızık, Koçak, Konakbaşı, Koyuncu, Kuyudere, Morhamam, Tarlacık, Tatkınık, Yamaç, Yayıklı, Yazıbaşı, Yeniköy, Yenisu, Yukarısülmenli, Yürekaşı, Çobandere, Yoncalı, Alhasuşağı, Göçeruşağı, Gökağaç, Kömürlük, Kurutaş, Sığircuşağı ve Gürge'dir. ³

Bu çalışma, Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından planlanarak, 20 – 29 Ekim 2013 tarihleri arasında Şube Müdürü Gülşen Balıkcı başkanlığında, Arguvan Kaymakamlığı tarafından görevlendirilen Asker Doğan'ın eşliğinde, 7 kişilik araştırma grubu ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma süresince tarafımda Malatya merkezi, ilçe merkezi (Dolaylı Mahallesi) ile birlikte; Asmaca, Bozan, Çavuş, Çayırılı, Eymir, İsaköy, Kızık, Koyuncu, Kömürlük, Tarlacık, Yazıbaşı ve Yukarısürmenli köylerinde halk müziği alanında çalışmalar yapılmıştır.

Arguvan Türkçesi, Türkçenin Oğuz grubunda yer almaktadır. Arguvan'da kullanılan Türkçeye en yakını Gagauz Türkçesidir. Her dil gibi ilişkiye girdiği dillerden etkilenmiştir. Osmanlı döneminde Arapça ve Farsça'dan, son yıllarda ise Avrupa dillerinden kelimeler almıştır. Ancak dilin temel yapısı bozulmamıştır. Arguvan, Türkçeler içinde belki de başka dillerden en az etkilenen bölgeyi oluşturmaktadır. ⁴

Arguvan ezgileri, halk müziği literatüründe “Arguvan Ağzı”, “Arguvan Makamı”, “Arguvan Havası” olarak geçer. Bir görüşe göre

Müslüm ENGÜZEL

¹ Bu yazının bir bölümü 24 Nisan 2014 tarihinde İnönü Üniversitesi'nde gerçekleştirilen “4. Ulusal Arguvan Sempozyumu”nda bildiri olarak sunulmuştur.

² İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Folklor Araştırmacısı(Emekli)

³ <http://www.malatyakulturturizm.gov.tr/TR,58270/arguvan.html>(06.03.2014).

⁴ Hasan Basri Kılıç, “Arguvan da Dil”, http://cavuskoyu.com/makale_arguvandili.htm (27.02.2014).

Arguvan türkülerinin çıkış kaynağı olarak Dolaylı Mahallesi (Harpuz) gösterilse de,⁵ genel anlamıyla Arguvan ilçesi ve köylerinden doğup çevre il ve ilçelere yayıldığı söylenebilir. Günümüzde Elazığ (Şeyh Hasan), Malatya; (Atabey) Yazıhan İlçesi, (Karaca, Fethiye), Hekimhan ilçesi (Ballıkaya, Başkavak, İğdir, Hasançelebi, Hacılar) köylerinde Arguvan ağzının etkisi görülmektedir.⁶

Ağız, halk müziğimizde yöresel konuşma farklılıklarını karşılar.⁷ Okuyuş tavrı, üslup ve tarz yörelerin ayırtedici özelliğini oluşturur. Edebiyat alanında “diyalekt” olarak adlandırılan bu duruma halk müziğinde ağız (Azeri ağzı, Arguvan ağzı, Rumeli ağzı, Barak ağzı, Karadeniz ağzı vb.) adı verilmektedir.

Arguvan’dan derlenerek TRT repertuarına kaydedilmiş 85 ezgiden 11 tanesi kırık hava, geri kalanı uzun havadır. Arguvan ilçesinde gerçekleştirdiğimiz çalışmada ise, 32 kaynak kişi ile görüşülmüş, tasnif ve tahlili yapılmamış haliyle⁸ yaklaşık 190 ezgi derlenmiştir.

Arguvan’da yaptığımız çalışmada genel olarak Arguvan ağzı uzun havalar ve kırık havalar, deyiş ve duvazlar, atma yöresi türküler, iş - çalışma türküler (hon türküsü) derlenmiştir.

Arguvan ağzı ezgiler birkaç yakın arkadaşın bir araya geldiği ortamlarda seslendirilir. Bu toplantıların muhabbet, alem vb gibi özel bir adının olmadığı saptanmıştır. Toplantılar akşamüstü başlayıp gece geç saatlere kadar devam edebilmektedir. Seslendirme ortamında farklı yaş grupları bir araya gelmekte, gelenek birinci elden genç kuşaklara aktarılmaktadır. Ortamda bağlama çalan birkaç kişi bulunsa da genellikle ezgiye tek bağlama eşlik etmektedir.

Dilaver Doğan, Hasan Hüseyin Yılmaz, Asker Doğan

Seslendirilen ezgilerin bir sırası yoktur. Seslendirici kendi duygularına göre istediği ezgiyi seslendirir. Ortamda bulunan kişiler zaman zaman ezgiye katılabilse de, hangi kıtanın söyleneceğini türküyeye başlayan kişi belirlemektedir. Eskiden bu

⁵ Kaynak kişi: Müslüm Engüzel.

⁶ Kaynak kişi: Süleyman Özerol.

⁷ <http://www.gurgeli.com/arguvan-agzi-turkuleri/> (06.03.2014).

⁸ Derlenen ezgilerin bir kısmı birkaç kaynak kişiden tekrar derlenmiştir.

toplantıların “Uzaktan Gelmişim Yorgunum Hancı” ezgisiyle bitirildiği, ancak günümüzde bunun uygulanmadığı belirtilmiştir.⁹

Arguvan ağzı ezgiler çoğunlukla bir sekizli (oktav) içerisinde seslendirilir. Karar sesi genelde la perdesidir. Seslendirici ezgiye başlarken önce bu karar sesini genizden çıkarılan “n..ah” ünlemiyle duyurur. Bu ses, dinleyicilerin ilgisini toplamaya, söze girileceğini haber vermeye yarar.

Arguvan ezgileri, halk müziğimizin genel karakterine uygun olarak iniçi seyirle seslendirilir. Ezgiler ya bir atlama ile ya da yanaşık seslerle 4. ya da 7. derecelere çıkmakta, 3.,4. ve 5. derecelerde ezginin güçlüsü duyurulmaktadır. Karar sesi duyurulduktan sonra 7.dereceye atlanmışsa, hemen iniçi karakter göstermekte, 3. ve 4.derecelerde yarım karar gösterilerek karar sesine ulaşılmaktadır. Arguvan türkülerinin kullanım aşısı şu perdelerden oluşmaktadır:

Kullanım aşısında gösterilen sekizlik değerdeki ilk iki ses (fad5, sol5) süsleme amacıyla kullanılmaktadır. Bu durumda gereç aşıının 11 perdeden oluştuğunu söyleyebiliriz. Arguvan ağı ezgilerin **eslik çalgısı bağlamadır ve bağlama düzeni ile çalınır**. Çoğunlukla Hüseyini ayağı kullanılmakta, **Uşşak makamı ve Garip dizilerine de rastlanmaktadır**.

Türkülerin içeriği sevdiğine kavuşamama, ondan uzak kalma ya da aşkına karşılık alamama üzerine kurulmuştur. Bu konu genel olarak kadercilik anlayışıyla işlenmiş (nidem,neyleyim) ve içerisinde bulunulan durumdan yakınılsa da tam bir kabulleniş ile bağlanmıştır.

Ben yolcuym helallaşak sabahtan
Bu ayrılık devam eder bir zaman
Bir buse alayım o gül yanaktan
Bu ayrılık devam eder bir zaman

Gene dumanlandı dağların başı
Durmayıp akıyor gözümün yaşı
Hatırdan çıkarman aşık Bektaş'ı
Bu ayrılık devam eder bir zaman

Hece ölçüsünün 7, 8 ve 11 'li kalıpları kullanılan dizeler seslendirilirken
 " aboo abo, aman, ah aman, ah aman oy, ahoo, dağlar duman, derdi güzel, oy, haksız,
 ölem, nidem, uy," türünden ünlemeler ve katma sözcüklere yer verilir ki bu durum,
 yöre türkülerinin karakteristik bir özelliğidir. Çalışmamız sırasında, hece kalıbına

⁹ Kaynak kişi: Müslüm Engüzel, Süleyman Özerol.

uyan ve türkünün konusu ile benzerlik gösteren farklı ezgilere ait dizelerin seslendirilen ezgiye katıştırıldığı gözlenmiştir.

Bölgede Arguvan ağzı ezgileri çalıp söyleyen oldukça fazla yerel seslendirici olduğu görülmüştür. Çamşılı ve Barak ağzı ile etkileşim içinde olan¹⁰ Arguvan ağzını en iyi kullanmış kişiler olarak Abidin Yücekaya, Kara Ali, Hacı Engüzel, Abbas Ekici sayılmaktadır.¹¹ Günümüzdeki seslendiriciler, aslında yakıcısı yakın zamana kadar bilinen Arguvan ağzı ezgilerin kim tarafından yakıldığı hızla unutmaktadır. Bu durumdan rahatsızlık duydukları gözlenen kaynak kişiler, okudukları ezgilerin kime ait olduğunu çevredeki kişilere sorup hatırlamaya çalışmışlardır.

Bölgeden derlediğimiz Kürtçe söylenen Atma yöresi ezgileri ise Arguvan ağzından ayrı düşünmek gerekir. Atma yöresi ezgilerde de sevdâ, sevgiliye kavuşamama, gurbet konuları işlenir. Atma yöresi ezgilerde de katma söz dizilerine rastlanmakla birlikte deyiş üslubu ağır basmaktadır.

Hasan KARASOY

Rındık dana sar mayine
Doğrı şandna Argavune
Dora la Nazliye çavrandin
Kirna kawa sar heline

Güzelimi ata bindirdiler
Doğru Arguvan'a gönderdiler
Nazlı'nın etrafını çevirdiler
Yuvada yatan keklige çevirdiler

Vı dilimin vı dilimin
Haksiz haksiz vı dilimin
Eme çirkan vı dilimin

Bu yüreğim bu yüreğim
Haksız, haksız bu yüreğim
Biz ne yapacağız bu yüreğimi.¹²

Yörede Alevi Bektaşî kültürü etkisiyle deyiş, duvaz ve semah ezgilerine sıkça rastlanır. Yerel ağız özellikleri zorlarsa da, bu türküler Arguvan ağzından farklı seslendirilir. Yörede “içeri makamı”, “dede makamı” olarak tanımlanan; üç telli, on iki perdeli cura bağlama (karadüzen) eşliği ile tezene ve elle çalma tekniğiyle (pençe – şelpe) cemlerde, muhabbetlerde söylenen deyişler, duvazlar, semahlar yörede zenginlik gösterir.¹³ Deyiş ve düvazlarda Yahyalı Kerem, Kerem ve Garip ayağı kullanılmaktadır.

¹⁰ Hüseyin Şahin, Süleyman Özerol, “Arguvan Türküleri Halkbilimsel Bir Araştırma Denemesi”, İstanbul: Arguvan ve Köyleri Eğitim Kültür Vakfı Yayınları 2, 2004, s.19.

¹¹ Kaynak kişi: Müslüm Engüzel.

¹² Kaynak kişi: Hasan Karasoy, Çeviri: Rıza Parlak.

¹³ Hüseyin Şahin, Süleyman Özerol, s.659.

Arguvan, tarıma elverişli bir coğrafi yapıya sahiptir. Yaşamın her alanına türküyü yerleştirmiş olan bu coğrafyanın insanları, ekin biçerken de türkü söylemektedir. Yörede ekin biçmeye “hon”, biçenlere “honcu” denmektedir. Söylenen ezgiler de “hon türküsü” ya da “gevüş türküsü”¹⁴ olarak adlandırılır. Honculardan bir kişi bir dize söyler, diğerleri söylenen dizeyi tekrarlar. Bağlantı ise hep birlikte söylenir. Deme çevirme tarzı bu söyleyiş biçiminde birbirinden bağımsız konulara geçiş yapılabilmektedir.

Nere gidem bu gönülün elinden
Her nereye varsam da yar ister benden
Sanki benim mor sümbüllü bağım var
Zehmerin elinde gül ister benden

Aşağıdan gelir de yara bak yara
Burnu gadafilli de gözleri kara
Sen beni düşürdün de diyarı hara
Ben de seni düşüreyim çöllere

Ha böyle ha böyle
Ellerin goynunda merhamet eyle¹⁵

Arguvan yöresinin sözlü edebiyatı çok güçlüdür. Sözlü anlatımda diline uymayanı ne almış ne de aktarmıştır. Dilinden söylemeyen ozanların söylemelerini aktarmamış; dilinden söyleyenleri (Karac’oğlan, Ercişli Emrah, Pir Sultan...) benimsemiş, türkülerini deyişlerini dilden dile aktarmış, onları yaşatmıştır.¹⁶

Yöre insanı güçlü bir anlatma yetisine ve kelime hazinesine sahiptir. Bu durum türkü sözlerinde yansımıştır. Yörenin en önemli özelliği yaşamın her alanını konu alan ya da değinen söz dizilerine rastlanmasıdır.

Arguvan türkülerini yaşamışlıklar anlatılırken yaşayan ezgilerden oluşur. Yöre insanı kendisini belki de en iyi müzikle ifade edebilmektedir. Derdini, tasasını, sevincini, sohbet ortamında söylerse toplum tarafından yadırganacağını düşündüğü hemen her konuyu müzik ile ifade edebilmektedir. Sözlere yansıyan derin ifadeler, hızlı düşünen ve yorumlayan yöre insanları tarafından hemen algılanmakta ve içselleştirilmektedir.

¹⁴Gevüş ya da geviş, toplu olarak iş yaparken koro halinde türkü söyleme anlamına gelir.

¹⁵ Kaynak kişi: Ali Gültekin.

¹⁶ Hasan Basri Kılıç, “Arguvan da Dil”, http://cavuskoyu.com/makale_arguvandili.htm (27.02.2014).

KAYNAKÇA

- Kılıç, Hasan Basri: “Arguvan da Dil”,
http://cavuskoyu.com/makale_arguvandili.htm (27.02.2014)
Şahin, Hüseyin-Özerol, Süleyman: “*Arguvan Türküleri Halkbilimsel Bir Araştırma Denemesi*”.Arguvan ve Köyleri Eğitim Kültür Vakfı Yayınları 2, İstanbul, 2004
“Arguvan”,
<http://www.malatyakulturturizm.gov.tr/TR,58270/arguvan.html>(06.03.2014)
“*Arguvan Ağzı*”, <http://www.gurgeli.com/arguvan-agzi-turkuleri/>(06.03.2014)

KAYNAK KİŞİLER

- Ali Gültekin, 1928 Arguvan doğumlu, İlkokul mezunu.
- Asker Doğan, 1960 Eymir doğumlu, Üniversite mezunu.
- Dilaver Doğan, 1964 Eymir doğumlu, Ortaokul mezunu.
- Hasan Hüseyin Yılmaz, 1963 Eymir doğumlu, Lise mezunu
- Hasan Karasoy, 1968 Çobandere doğumlu, İlkokul mezunu.
- Müslüm Engüzel, 1947 Dolaylı doğumlu, İlkokul mezunu.
- Süleyman Özerol, 1953 Hekimhan – Ballıkaya doğumlu, Üniversite mezunu.

ARGUVAN YÖRESİ İNANÇ MÜZİĞİ “İÇERİ MAKAMI” ÜZERİNE YAPISAL ve KÜLTÜREL ANALİZ

**Doç. Dr. Banu MUSTAN DÖNMEZ¹,
Doktorant Mustafa DAĞDEVİREN²**

Teşekkür:

Bu çalışmanın yazarları olarak, çalışmanın oluşumuna, verdiği yöre bilgileri ile katkıda bulunan saz eğitimcisi ve cem zakiri Malatyalı Murat Dursun’a, saz eğitimcisi ve icracı Malatyalı **İrfan Yılmaz**’a, saz eğitimcisi ve zakir Sivas Divriği’li Volkan Yılmaz’er’e ve saz imalatçısı ve “Bağlama ve Âşıklar Müzesi” kurucusu Sivas’lı Şentürk İyidoğan’a teşekkür ederiz.

Şekil 1: Seyit Meftuni (1920-1982)³

1. Giriş: Genel Hatlarıyla “İnanç Müziği Etnografisi” ve Özelde “Arguvan İnanç Müziği”

Tarih öncesi dönemlerden bu yana inanca yönelik ritüeller, güzel sanatları anlatanduyusal öğelerden müzik, edebiyat, heykel, resim gibi birçok öğeyi içermiştir. Ancak bunlar içerisinde edebiyat-müzik-dans gibi işitsel nitelikli olanlar, inanca yönelik ritüeller içerisinde en başat konumda olanlardır. Müzik-edebiyat-dans-ritüel ilişkisine yönelik bu derin bağlantının, inanç müziği etnolojisi açısından birçok bağlayıcı nedeni bulunmaktadır. Bunları maddelemek gerekirse:

1- Doğaüstü olanla iletişime geçme ve bu biçimde doğaya hâkim olma dürtüsü, müziğin doğuşuna ilişkin teorilerden bir tanesidir (Nettl 2005: 289). Bu

1 İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Müzik Bilimleri Bölümü, Müzikoloji Anabilim Dalı.

2 İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anabilim Dalı DoktoraÖğrencisi ve Sivas Muzaffer Sarısözen Güzel Sanatlar Lisesi Müzik Öğretmeni.

³Malatya, Arguvan, Mınayık (Kuyudere). Eseri yaptıran oğlu Muharrem Temiz. Sivas Merkez Şentürk Sazevi Sahibi ve Bağlama ve Âşıklar Müzesi Kurucusu Şentürk İyidoğan’ın Müzesinden, 28-04-2018’de fotoğraflanmıştır. Fotoğraf: Mustafa Dağdeviren.

teori çerçevesinde denebilir ki, müzik adeta inanç adına doğmuş olabilir ve bu nedenle bile dinsel ritüeller müzikle iç içedir denilebilir.

2- Başlangıçta yazı yoktu, çoğunluğu söz yoluyla bugüne gelen kültür ürünlerinin, yani sözlü kültür ürünlerinin unutulmaması ve en az bellek zayıyatıyla bugüne gelebilmesi için hayati değerdeki sözler; jest, mimik, tekerleme, şiir ve müzik gibi en akılda tutucu ve belleğe kazıyıcı sanatlarla sunuluyordu; şiir-müziğin en önemli işlevi, unutulmayı engellemesiydi (Ong 2003: 49-50). Bu nedenle ilkel zamanlarda müzik, akılda tutuculuğu açısından yazının gördüğü işlevi görüyordu.

Özellikle içinde bulunduğu coğrafyada varoluş sıkıntıları ve baskılarla yaşayan Alevi toplulukları, yazılı belgeler bırakmak yerine, kültürlerini kelimaları (ilahi sözler) ve sazlarıyla (bağlama) bugüne kadar taşıdıkları için, bu topluluklar için müzik, hayati bir işleve sahip olagelmıştır.

3- Müziğin diğer bir işlevi de vermiş olduğu tinsel haz aracılığıyla, insanlığı sıkıntıdan kurtarmasıydı. Bu nedenle hem ağır ya da tek düze işlerin verdiği sıkıntılardan kurtulabilmek hem de dinsel ritüellerde sıkıntıdan kurtulabilmek için, tüm dünyada insanlık, müziği etkin olarak kullanmıştır.

4- Ayrıca transı sağlayan dinsel ritüeller esnasında, müzik ve ritim tetikleyici bir nitelik taşır ki (Rouget 1985: 63-124), Anadolu'daki Sünni tarikatlara ait zikir törenlerine Mevlevi ve Alevilerdeki sema ve semah ritüelleri, bu durumun Anadolu coğrafyasındaki örnekleridir. Trans, kısmi ve geçici bir ruh göçüdür ve bilim dilinde kullanılan “trans” kavramı İslamiyet’te “vecd”, Alevilikte “Hakk’la Hak olma” gibi terimlerle anılır.

5- Ayrıca ruhsal arınmanın kazanılmasında ve ruhun kötülüklerden arınmasında da dinsel ritüeller içerisinde kullanılan edebiyat ve müziğin çok önemli bir etkisi bulunmaktadır. Aristoteles, bu fenomeni *katharsis* olarak adlandırır (Aristoteles 2001: 22). Arınma, bir anlamda dinsel ritüellerden sonra ruhun tutkularından arınarak iyi bir insan olma (insan-ı kamil) yolculuğu için bir durak olarak düşünülebilir.

Yukarıda ele alınan temel nedenler dolayısıyla din ve müzik arasında organik bir bağ vardır ve bu gerçeklik, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de olgusaldır. Bu çalışma, Malatya İli Arguvan İlçesi merkez ve köylerindeki inanç müziği üzerine yapısal ve kültürel bir analiz yapabilmek adına gerçekleştirilmiştir. Binlerce yıllık kültürel mirasa sahip olan Anadolu coğrafyası, çeşitli sebeplerle birbirlerinden etkilenen farklı kültür topluluklarının bir arada yaşamasıyla bir kültür sentezi oluşturmuştur. Nesilden nesle aktararak günümüze ulaşan Türk Halk Müziği verilerinin bugüne kadarki kaynağı geleneksel toplum modeli olduğu için, geleneksel toplum özellikle moderniteye geçişle birlikte kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Cumhuriyet Dönemi kültür politikalarına ait bir sıkıntı olan “evrenselleşme” adına Batı müziği ve kültürünün dayatılması ve kültür emperyalizmi nedeniyle farklı hegamonik odakların halkın kültürüne etkisi; ayrıca kültürde modernleşmeyle birlikte, yaşam koşullarının değişmesi ve çeşitli teknolojik araçların otantik dokuya müdahalesi, yöresel müziklerin hızlı kültürel dönüşümüne neden olmuştur. Arguvan, bu değişim rüzgârına karşı duran ender yörelerden biri olarak etnomüzikolojik ve folklorik anlamda önemli veriler barındırmaktadır.

Malatya İline bağlı olup şehrin kuzeyinde yeralan Arguvan ilçesinin 45 köyü bulunmaktadır. Bölgenin merkezinin ve merkeze bağlı köylerinin en önemli özelliği

Türk ve Kürt topluluklarıyla, ayrıca Alevi ve Sünni inancına sahip insanlardan oluşan kozmopolit yapıyla hoşgörü içerisinde bir arada yaşamasıdır. Bu yapı, âşıklık geleneğini de etkilemiş olup Malatya’da en çok âşığın yetiştiği, usta-çırak ilişkisinin en canlı olduğu yerin Arguvan yöresi olmasını sağlamıştır. Arguvan’ın önemli âşıkları Derviş Muhammet/Mehmet (1755), Malatya’nın bilinen ilk kadın şairi Şah Sultan (1755), Âşıkî (1765), Âşık Hasan Hüseyin (1900), Âşık Balı/Alı Altun (1907), Âşık Bektaş Kaymaz (1919), Âşık Seyit Meftunî/İbrahim Memo Temiz (1920) olup ozanlar, geleneksel kültürün geleceğe taşıyıcılığını yapmışlardır (Yardımcı, 2008: 289).

Bölgede Alevi kimliğinin baskın olduğu ve bu kimliğin müziği de etkilediği görülmektedir. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında, bölgede ve civarında “*ıçeri makamı*” olarak anılan Alevi inanç müziğine ait cem türleri, yöreye ilişkin karakteristikleri açısından, bir kültür analizi yapabilmek için ele alınacaktır. Ancak öncelikle “*dışarı makamı*” adıyla anılan inanç-dışı müziğe genel hatlarıyla bakmak, *inanç ıçi-inanç dışı* türlerin ortak ve farklı noktalarını anlayabilmek açısından gereklidir.

2. Arguvan Yöresi Dünyevi Müzik Kültürünün Karakteristik Özelliklerine Genel Bir Bakış

Arguvan’a özgü yöresel kullanımda, “inanç dışı” müziği ifade etmek için “*dışarı makamı*” kavramı kullanılır. Bu ibareden kast edilen, makamlar değil müziğin işlevsel konumudur. Malatyalı müzisyen İrfan Yılmaz’dan alınan bilgilere göre, Arguvan’ın inançsal ve inanç dışı yöresel müziği, bütün Malatya’yı etkileyen başat bir niteliğe sahip olup, özellikle Malatya Yöresine ait Türk Yöresel Müziği türlerinin üslupsal özelliğini belirlemesi açısından önemli bir rol üstlenmiştir. Bu nedenle gerek Malatya’nın Haçova, Hekiman, Pütürge, Arapkir gibi diğer ilçe ve yerleşkelerinin gerek ise Malatya ile çevre illerine ait Sivas Çamşılı ve Adıyaman gibi sınıra yakın bölgelerinin üslupsal müzik özelliklerinin bıçak gibi birbirlerinden ayrılması mümkün değildir.⁴

Arguvan Yöresel Müziğini söz ögesi yönüyle ayıran en önemli nitelik, hem dünyasal hem de inançsal müziklerde, yöre ağız olan “Arguvan Ağızı”nın türkü ve deyişlere yansımasıdır. Bu ağız özelliği, konuşurken de anlaşılmaqla birlikte, vokal bir müzikte bütün bütün ortaya çıkmaktadır:

“Arguvan Ağızı”, resitatif (konuşur gibi) tarzda olup; yöredeki konuşma dilinin özellikle düzensiz kalıp ritimli eserlere yansımından başka bir şey değildir. Yöre halkı, konuşma üslubu içerisinde kullandığı “ölem, ah aman, adam, oy, aney,” gibi terennümlerin yanı sıra “suna boylum ağlama”, “Yaradan’a kurban olam”, “ben ölüriim ağlama”, “cananım benim” gibi cümleleri, Arguvan’da yaygın olarak kullanılan kalıp melodilerin içerisine ustalıkla yerleştirmiştir” (Eroğlu 2011: 32).

Arguvan ağız türküler, yöredeki söyleniş tarzına, ezgisel ve ritmik yapısına, söz öğelerine göre bir karakteristik ortaya koyarak literatüre girmiştir. Gerek TRT Türk Halk Müziği dağarı gerek Kültür Bakanlığı Halk Müziği dağarı incelendiğinde, derlenerek notaya alınmış Arguvan türkülerinin büyük çoğunluğunun uzun

⁴İrfan Yılmaz ile görüşme, Malatya Merkez, 13-04-2018.

havalardan oluştuğu görülmektedir. Dağardaki notaya alınmış uzun hava sayısı yüze yakındır. Ancak çoğu uzun havanın ağıtımsı bir yapıya sahip olması ve serbest ritimli ya da doğaçlamaya ilişkin eserlerin notaya alınmasının güçlüğü de göz önünde bulundurulduğu zaman, yörede sürekli doğaçlanarak unutilan, notaya alınması teknik sıkıntılar içeren veya yöre halkı tarafından bilindiği halde notaya alınmamış olan yüzlerce türkünün olduğunu tahmin etmek zor değildir.

Malatyalı saz ustası Murat Dursun ile yapılan görüşmelerden alınan bilgiye göre, Arguvan dünyevi havalarının uzun hava formunda olanları, doğaçlama ve serbest ritim esasına dayandığı için notaya alınması çok mümkün olmayan türlerdir. Bunların da genel karakteristik özellikleri;

1. Arguvan Ağzı ile seslendirilmeleri
2. Genellikle La-Mi notaları arasında ve hüseyini ayağı ile seslendirilmeleri,
3. Serbest ritimli bir biçimde oluşturuldukları için doğaçlama ya da yarı-doğaçlama ilkeleri esasına göre oluşturulmaları ve bu özellikleri nedeni ile kolay kolay notaya alınamamaları,
4. Uzun havaya dayalı olan söz özelliklerinin icrası esnasına sürekli “ah”, “aman ölem”, “yaradana kurban olam”, “kölen olam aman” gibi katma sözlerin kullanılması,
5. Sözler icra edilirken ya çok az hecenin süresi uzun notalarla icra edilmesi, ya da tersi olarak isyanı bildirmek üzere, birden bire çok fazla hecenin süresi kısa notalarla icra edilmesi (örnek “Çayın Ortasında Yılğın Adası türküsü”).⁵
6. Arguvan yöresi uzun havaları için Şahin ve Özerol, hemen hepsinin zaman zaman birlikte söylenebildiğini, bu birlikteliğin daha çok bağlantılar/katmalarda görüldüğünü, toplulukta bulunanların birkaç saniye farkla katıldıklarını ve içgüdüsel olarak birliktelik sağladıklarını; özün bozulmadığı gibi bir tür kanonun oluşturulduğunu belirtmişlerdir (Şahin ve Özerol 2004: 37). Ayrıca yazarlar, bu katma sözlerin, yakınlarının sorununu dile getirme, hitap etme gibi nedenlerle söyleyiş zenginliği ve bütünsellik kazandıran harf, hece, sözcük, cümle-dizi ya da dizeler biçiminde oluşturulduğunu belirtmişlerdir (Şahin ve Özerol 2004: 657). Diğer yörelerde, genellikle hareketli havalarda görülen bu katma söz birlikteliği, Arguvan uzun havalarına karakteristik bir özellik katmaktadır. Karar sesine gidilirken iç çekme, ses bırakma, seslerin üstüne basa basa karar sesine gitme, Arguvan ağzı uzun havaların en belirgin özellikleridir. Sözleri genelde koşma türünde olup, söz cümlesini, müzik cümlesine eşitlemek için bolca ünlem kullanılması Arguvan uzun havalarının başka bir karakteristik özelliğidir (Atılğan-Turhan 1999: XVIII).

⁵Murat Dursun ile görüşme-09-02-2018 Malatya Merkezde görüşme.

Ben Yolcuyum Helallaşak (Arguvan Havası)

Yöre: Arguvan/ Kaynak Kişi: Muharrem Temiz/ Notaya Alan: Sertan Demir

Nota 1.Hüseyini Makamında Arguvan Yöresi Uzun Hava Örneği (Demir 2013: 136)

TRT dağarında Arguvan yöresi adına kayıtlı 9, Tahir Yöresi adına kayıtlı 1 adet usüllü türkü bulunmaktadır. Kişisel derleme ve araştırmalarla ortaya çıkan ve yazılan dağarlarda ise daha çok usüllü havalar dikkat çekmektedir. Arguvan ve Köyleri Eğitim Kültür Vakfı tarafından hazırlanan *Arguvan Ezgileri I* kitabında, içlerinde daha önce TRT tarafından dağara alınmış türkülerle birlikte, özellikle Muharrem Temiz’in derlediği 60 adet usüllü hava örneği bulunmaktadır. *Arguvan Ezgileri II* kitabı incelendiğinde ise, H. Sinan Mete’nin kasetlerden notaya aldığı türkülerde, az sayıda yöresel havanın bulunduğu görülmüştür. 2013 yılında Kültür Bakanlığı Araştırma ve Geliştirme Müdürlüğü tarafından yapılan derleme çalışmalarıyla ilgili olarak, derleme çalışmalarının içerisinde bulunan Mete; çalışmada 32 kaynak kişi ile görüşüldüğünü, tasnifi ve tahlili yapılmamış haliyle 190 ezgi derlendiğini belirtmiştir. Derlenen bu ezgiler Kültür Bakanlığı arşivinde değerlendirilmektedir (Mete 2014: 20).

Arguvan yöresi dünyevi ezgilerine *-dışarı makamı-* ilişkin usüllü türkülerin TRT dağarında olanları makamsal yönden incelendiğinde, hemen hepsinin “hüseyini makamı”nda, bir tanesinin ise “segâh makamı”nda olduğu görülmektedir. Ancak kişisel derlemelerle notaya alınan türküler incelendiğinde, yine hüseyini makamı ağırlıklı olmak üzere Muharrem Temiz’in derlemelerinde “hicaz makamı”nda da ezgilerin olduğu görülmektedir. Aşağıda hüseyini, segâh ve hicaz makamında olan türkü notalarından örnekler verilmiştir:

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA NO: 536
İNCELEME TARİHİ: 22. 11. 1973

YÖRESİ
ADİYAMAN - MINAYIK

KİMDEN ALINDIĞI
AŞIK HASAN HÜSEYİN

SÜRE
M = $\frac{1}{2}$ = 00

DERLEYEN
M. SARISOZEN

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
M. SARISOZEN

DÜNMÜ BURDAYIDIN (telli durna)

DÜN MÜ BUR DA YI DİN BU GÜN NÜ GEL DİN
AŞK SEV DA SI GEL Dİ KAY NA DİM COŞ DUM

ÖT ME GA RİP GA Rİ — P Sİ NE Mİ DEL DİN
YÜKSEK TE NU ÇAR KE — N EN Cİ NE DÜŞ DÜM

Nota 2. Hüseyini Makamında Arguvan Türküsü, (TRT Dağarı)

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA NO: 852
İNCELEME TARİHİ: 4/10/1974

YÖRESİ
ADİYAMAN

KİMDEN ALINDIĞI
HASAN HÜSEYİN ORHAN

DERLEYEN
M. SARISOZEN

DERLEME TARİHİ
30/11/1954

NOTAYA ALAN
M. SARISOZEN

KARŞIDA KARA ERİK

SÜRESİ :

(SAZ.....)

Nota 3. Segâh Makamında Arguvan Türküsü (TRT Dağarı).

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR No : 3899
İNCELEME TARİHİ : 11. 8. 1993

DERLEYEN
GANİ PEKŞEN

YÖRE
MALATYA / Arguvan
KAYNAK KİŞİ
ALİ RIZA PEKŞEN

GİDEM DEDİM SUNA BOYLUM

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
GANİ PEKŞEN

SÜRE :

Nota 4. Hüseyini Makamında Arguvan Türküsü(TRT Dağarı)

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No : 2825
İNCELEME TARİHİ : 19.2.1986

DERLEYEN
YÜCEL PAŞMAKÇI

YÖRESİ
MALATYA - ERGUVAN

DERLEME TARİHİ
27.3.1985

KİMDEN ALINDIĞI
MUHARRREM TEMİZ

PINAR SENİ NEYDİP NEYDİP NETMELİ

SÜRESİ :

NOTAYA ALAN
YÜCEL PAŞMAKÇI

Nota 5. Uşşak Makamında Arguvan Türküsü(TRT Dağarı).

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 2 837
İNCELEME TARİHİ: 9.10.1988

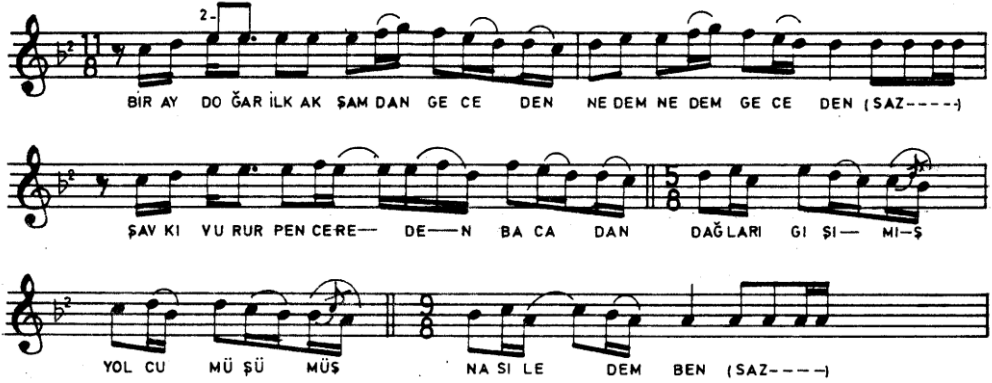
YÖRESİ
MALATYA ARGUVAN
KİMDEN ALINDIĞI
HASAN DURAK
SÜRESİ:

DERLEYEN
İHSAN ÖZTÜRK

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
İHSAN ÖZTÜRK

BİR AY DOĞAR

BİR AY DO ĞAR İLK AK ŞAM DAN GE CE DEN NE DEM NE DEM GE CE DEN (SAZ----)

ŞAY KI VU RUR PEN CERE— DE—N BA CA DAN DAĞ LARI GI ŞI— MI—Ş

YOL CU MÜ ŞÜ MÜŞ NA SI LE DEM BEN (SAZ----)

Nota 6. Hüseyini Makamında Arguvan Türküsü (TRT Dağarı).

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 2886
İNCELEME TARİHİ:

YÖRESİ
ARGUVAN
KİMDEN ALINDIĞI
KADIR AKBAŞ
SÜRESİ:

DERLEYEN
İHSAN ÖZTÜRK

DERLEME TARİHİ
-1986-

NOTAYA ALAN
İHSAN ÖZTÜRK

YÜCE DAĞDAN BİR YOL İNER

(Saz.....)

Nota 7. Hüseyini Makamında Arguvan Türküsü (TRT Dağarı).

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No: 3615
İNCELEME TARİHİ : 2.5.1991

YÖRESİ
MALATYA Arguvan
KİMDEN ALINDIĞI
ZEKİ SALMAN
SÜRESİ :

KAPININ ÖNÜNDE ÖNLÜK DİKİYİ

DERLEYEN
ZAFER GÜNDOĞDU

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
ZAFER GÜNDOĞDU

Nota 8. Hüseyini Makamında Arguvan Türküsü (TRT Dağarı).

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR No: 4175
İNCELEME TARİHİ : 30. 04. 1998

YÖRE
MALATYA Arguvan
KAYNAK KİŞİ
TESLİM BUDAK
SÜRE :

MALATYA'NIN ELİNE SERİN DEDİLER

DERLEYEN
UFUK ERBAŞ

DERLEME TARİHİ

NOTALAYAN
AHMET TURAN ŞAN

Nota 9. Hüseyini Makamında Arguvan Türküsü, (TRT Dağarı).

YÖRESİ: ARGUVAN
K. KİŞİ: Pehlül ALKAN
VAKIF SIRA NO: 26

DERLEME/NOTA
Muharrem TEMİZ

GELELEDE GÜLÜM GELELE

Saç-la -rın a ğar-muş bir hal ol - muş - sun

ge - le - le- de gti - lüm gel - le - le (SAZ)

Nota 10. Hicaz Makamında Arguvan Türküsü (Arguvan Ezgileri I, 1998: 45).

YÖRESİ: ARGUVAN
K. KİŞİ: Muharrem ARI
VAKIF SIRA NO: 51

DERLEME/NOTA
Muharrem ARI
Ayla KARACAN

PİRİN ELİNDEN ELİNDEN

E yıl - dim bir do - lu iç - tim pi - rin e - lin - den e - lin - den

yandı yü-re-ğim tu- tuş-tu na-rı e-lin - den e - lin - den

Nota 11. Hicaz Makamında Arguvan Türküsü, (Arguvan Ezgileri I, 1998: 45).

Tüm Anadolu'da olduğu gibi Arguvan'da da farklı etnik yapı ve inanç sistemine sahip toplulukların oluşturduğu kozmopolit yapı, kültürler arası etkileşimi kaçınılmaz kılmıştır. Dolayısıyla bölgede var olan Kürt topluluklarından derlenen ezgiler de mevcuttur. *Arguvan Ezgileri I* kitabında yine Muharrem Temiz'in derlediği hem Türkçe hem de Kürtçe sözlerden oluşan ezgiler de bulunmaktadır. Bu ezgilerden bir örnek Nota 12 da verilmiştir.

ÇAYA GÖLE

(GÖL DAĞI)

YÖRESİ: ARGUVAN
K. KİŞİ: Battal ÇIPLAK
VAKIF SIRA NO: 30

Derleme/Nota
Muharrem TEMİZ

Çayı go le vo Çayı go le vo Mal bal kı rın

çun war ge vo Hu ro di so hu ro di so

ku ti ta ri u - ğur ol sun

Nota 12. Hicaz Makamında Türkçe ve Kürtçe Sözlü Arguvan Türküsü (Arguvan Ezgileri I, 1998: 49).

Arguvan Türküleri ritmik yönden incelendiğinde ise, gerek TRT dağına kayıtlı türkülerde gerekse kişisel derlemelerde, ezgilerin Türk Halk Müziği dağırında olan usüllerin çeşitli şekillerini ve özellikle aksak ritimlerin asimetrik dağılımını içerisinde barındırdığı göze çarpmaktadır. Bu asimetrik dağılım, Arguvan türkülerinin karakteristik özelliklerini ortaya koymaktadır. Örnek türküler incelendiğinde⁶ neredeyse iki ölçü bile aynı devam etmeyen usullerle karşılaşmaktadır.

3. “İçeri Makamı” Kavramı ve Arguvan Yöresi İnanç Müziğinin Karakteristik Özellikleri

Bilindiği gibi “makam” ya da “ayak” kavramları, Geleneksel Türk Müziğindeki ezgi kalıplarından ve seyirden oluşan karakteristik özellikleri dile getirmek için kullanılır. Ancak Arguvan’a özgü yöresel kullanımda “içeri makamı” inanç müziğini, “dışarı makamı” ise inanç dışı / dünyevi müziği ifade etmektedir. Bu ibarelerden kast edilen makamlar değil müziğin işlevsel konumudur. Bu bağlamda “içeri makamı” kavramı, Alevi ritüeli olan cem içerisinde yapılan müziği ve bu müziğin deyiş, semah, düvaz, methiye-mersiye gibi türlerini ifade eder. Arguvan dinsel ve dünyasal müziklerinin “içeri ve dışarı makamı” olarak adlandırılmasının en önemli nedeni, hem inançsal hem de inanç dışı dağırın bölgede zengin olmasına karşın ikisinin yerinin birbirine karıştırılmaması ve inanç müziklerinin, yalnızca cem içerisinde seslendirilmesine ilişkin bir mahremiyetinin olmasıdır⁷.

⁶Bkz. Nota 5-6-7-8-9-12.

⁷Bkz. Şekil 2.

Şekil 2. Arguvan Eymir Köyü'nden bir cem töreni ve semah,⁸

Şekil 3: Şu an Hakka yürümüş olan İmam Cafer Ocağı'ndan Cemal ve Gaskan Dedeler⁹

Arguvan Alevileri, inanç kültürlerini güçlü bir şekilde yaşamlarına ve müziklerine yansıtmışlardır. Son yıllarda yapılan araştırma ve derleme çalışmaları, bu kültürün daha çok tanınmasını sağlamıştır. İnanç müziğinde kullanılan semah, deyiş, duaz-ı imam, mersiye, mihraciye gibi formların çeşitliliği ve özgünlüğü; ruzba (balta sazı/dede sazı), cura, aşık düzeni gibi çeşitli sazların çalım tekniği ve akortlardaki farklılıklar, inanç müziklerinde kullanılan makamsal yapıdan ritmik yapıya ve söz ögesine kadar birçok müziksel öğenin özgünlüğü, Arguvan'ı etnomüzikologlar, Geleneksel Türk Halk Müziği teorikileri ve folklorcular tarafından cazip bir bölge haline getirmiştir.¹⁰

Türk Halk Müziğinde yöresel tavır/üslup, bir yörenin sözel kültürünü, yerel makamlarını, ses aralıklarını, çalgı çeşitliliğini, çalım tekniklerini, akort sistemlerini, yerel ağzı ve buna benzer birçok özelliği kapsar. Ortaya çıkan yöre ürünleri, kültür içerisinde yaşayarak devamlılığını sürdürür. Bu bağlamda Arguvan denildiğinde akla her ne kadar farklı formlardaki Arguvan İnanç Dışı Havaları gelse de, bölge Anadolu coğrafyasındaki Alevi müziğinin de önemli merkezlerinden biridir. Arguvan müzisyenleri, ozanlara ait değişmeyen müzik metinlerini, kendi yaratıcı oryantasyonlarına ve yörelerinin geleneğine uygun ezgilerle tekrar yorumlamışlardır.

Arguvan Yöresi İnanç Müziği, bölgeye ait olan dünyevi müzik türleriyle karşılaştırıldığı zaman, bölgesel nitelikler açısından daha az karakteristik olabilmekte ve üslubu civar bölgelerle karışabilmektedir: *Bunun en önemli nedeni, Alevi inanç müziğine ait olan sözlerin büyük ölçüde değişmez olması ve ezgisel ve ritmik yapının ortak söz kümeleri adına oluşturulmuş olmasıdır.* Buna karşın Arguvan inanç müzikleri, kendine özgü bir takım karakteristikleri içerisinde barındırması nedeniyle, tıpkı dünyevi havaları gibi diğer yörelerden ayrılmaktadır. Diğer yörelerden ayrılan bu farklılıklar, Aleviler tarafından, Alevi düşüncesi

⁸Yayınlanma tarihi 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=oXI-RXdrly8>, Erişim Tarihi: 23.04.2018

⁹Arguvan, Emirler Mezrası (Foto, “Balta Saz, Ruzba, Dede Sazı, Balta Bağlama” adlı Facebook Gurubndan alınmıştır, erişim tarihi: 16-04-2018).

¹⁰Görsel bir örnek olarak bkz. Şekil 3.

içerisindeki “yol bir, sürekin binbir” anlayışı doğrultusunda, amaca ulaşmak bağlamında çeşitliliği ve zenginliği ifade eden bir kültür varyasyonu olarak algılanmaktadır. Bu çalışmada Arguvan Yöresi İnanç Müziğinin karakteristiği bu açıdan ele alınmaktadır.

3.1. Arguvan Yöresi İnanç Müziğinde Kullanılan Saz Türleri ve İşlevleri

Alevi-Bektaşî topluluklarında ibadet yapılarırken en yaygın olarak kullanılan çalgının saz olduğu bilinir: “Saz, Alevilikte hem inançsal bir kült, hem pasif bir silah ve direniş metaforu, hem ozanın kendisini onunla özdeşleştirdiği bir dost olmak üzere çoğul anlamlara sahiptir. Saz turnaya, bebeğe ya da dertli ozanın kendisine de benzetilebilmektedir. Çalgının bu şekilde insansılaştırılması, ozanların dizelerinde de işlenmiştir” (Mustan Dönmez 2008: 60).

Cem içerisinde ya da bir cem türünü (deyiş, semah, düvaz) seslendirmek üzere cem dışında çalınan saz, herhangi bir çalgı olmanın ötesinde, kendisine kutsiyet atfedilen bir çalgıdır. Alevi-Bektaşî topluluklarının çoğu, bu kutsiyeti ifade edebilmek için, çalgıyı “Telli Kur’an” ibaresiyle anarlar ve cemlerdeki performansın öncesinde ve sonrasında üç kere (Allah- Muhammed- Ali üçlemesi) öperler. Bu şekilde bir işleve sahip olduğu zaman aynı çalgı, elektro-sazdaki gibi oyun havası ya da çiftetelli seslendirmede kullanılamaz. Tam tersine, hem tapınma hem de inanç şekillerinin, felsefesinin ve kültürünün akılda tutulması için bir gereç olarak kullanılan müziğin birincil enstrümanıdır, ikincil enstrüman ise, kelamın içinden çıktığı müzik sözü, Batı deyişimle “vokal”dir. Bu yönüyle Alevi inançsal uygulamaları içerisinde müzik sözün kölesi, söz müziğin efendisidir denebilir ve İnançsal Türk Yöresel Müziği, kesinlikle çalgısal / enstrümantal (sözsüz) nitelikli olamaz. Çünkü burada amaç, müziği bir köprü olarak kullanarak kelamı zikretmektir. Sazın çeşitli türlerinin ve akort sistemlerinin inanç müzikleri içerisindeki kullanımı, Alevi topluluklarına ve yörelere göre farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, bölgesel kültürlerden kaynaklanma olup, Aleviler tarafından, kendi ifadeleriyle -“Yol bir sürekin bin bir”- zenginlik olarak değerlendirilir.

Arguvan’a ait inanç müziklerinin ve çalgılarının genel niteliği de, Anadolu Aleviliğine ait bu algıdan farklı değildir. Ancak bu alt başlıktaki amaç, saz türleri açısından da oldukça zengin bir yapı sergileyen Arguvan Yöresi’nde, inanç müziği içinde etkin olarak kullanılan saz türleri ve bu türlerin ansambl (çalgı takımı) olarak kullanımına yönelik uygulamaları ortaya çıkarabilmektir.

Arguvan Bölgesi, saz zenginliği açısından Türkiye’nin en zengin bölgelerinden biridir. Her saz türü, Arguvan Yöresi İnanç Müziği açısından ayrı bir yere sahiptir. Malatyalı saz ustası ve eğitimci İrfan Yılmaz ile yapılan görüşmelerden alınan bilgiye göre Arguvan Yöresi’nde cem içerisinde çalınan saz türleri “balta sazı” (dede sazı), “cura” ve “âşık düzeni”dir. 1980’lerdeki sazın Arif Sağ’ın başı çekmesi ile modernleşmesinden ve seri üretiminden önce, “Veysel Sazı” gurubu içerisinde yer alan bu oyma saz gurupları (“balta sazı”, “cura”, “âşık düzeni”),

modernleşme sonrası revaçtan düşmüş olmakla birlikte, günümüzde bu sazlara bir geri dönüş olduğu görülmektedir¹¹.

Şekil 4: Doğu Anadolu Yöresi Oyma Otantik Sazlarından¹²

Açın'a göre ruzba, bazı yörelerde dede sazlarına verilen isim olmakla birlikte bazı yörelerde ise bir tür saz akorduyla ilişkilendirilir. Ayrıca Irızva diye bir saz türü vardır ki bu saz türü için Açın: "...Üç tek telli olduğu, cura saz büyüklüğünde on üç perdeli, tekne kısmı yanlardan tabana konik olarak iner arka kesitinden bir üçgeni andırır, parmak uçlarıyla çalınır" tanımını yapmıştır (Açın 1980: 217). Açın'ın bu ifadesi, balta/dede sazını tanımlamaktadır. Çoğu bölgede Irızva ve Ruzba'nın aynı saz olduğu görüşü yaygındır. Arguvanlı Türk Yöresel Müziği sanatçısı ve saz icracısı Muarrem Temiz'in "balta sazı" ile ilgili görüşü şu biçimdedir:

"Yüzyıllardan beri Arguvan yöresinde bilinen 'balta sazı', Âşık Veysel'den Hasret Gültekin'e, Nesimi Çimen'den Cengiz Özkan'a kadar yöre sanatçılarının dile getirdiği basit bir enstrüman. Perdelerin bağlanma biçimi, emsâlini çokça gördüğümüz günümüz sazlarından çok daha sade ve yalın (16 ilâ 24 perde). İşte o yüzden balta saz 'virtüozite'ye, yani bir saz üzerinde yüksek derecede artistik hüner göstermeye elverişli bir âlet değil. Perde sayısındaki

¹¹bkz. Şekil 4, İrfan Yılmaz ile görüşme, 13. 04. 2017, Malatya Merkez.

¹²Soldaki Âşık Veysel'in kendi sazı; ortadaki bir yangından çıkarıldıktan sonra Zileli Kör Sadık Baba'nın eline geçen 200 yıl önce kullandığı 12 perdeli büyük boy dede (balta) sazı ve sağdaki Tunceli Yöresine ait 400 yıllık dede (balta) sazı. Fotoğraflar: Sivas Merkez Şentürk Sazevi Sahibi ve "Bağlama ve Âşıklar Müzesi" Kurucusu Şentürk İyidoğan'ın müzesinden alınmıştır. Fotoğraf: Mustafa Dağdeviren.

değişkenlik ve azlık bile onun ne kadar mütevazı bir enstrüman olduğuna işaret eder”¹³.

Temiz’in yukarıdaki ifadesi de doğrulamaktadır ki, balta sazın virtüöziteye uygunsuzluğu, bir inanç müziği çalgısı olmasından kaynaklanmaktadır. İnanç müziklerinin en önemli özelliği, müziğin inanca yönelik kültürel birikimi bellekte tutmak ve sonraki kuşaklara aktarmak için araç olmasıdır. Dolayısıyla inanç kültürü sözlerle aşılandığı için, balta sazı da virtüözite amacına değil inancı sunmak için “söz eşliği” amacına hizmet eder. Buna karşın son yıllarda bir Batı müziği geleneği olan “virtüözite”, Batı kültürü ile olan etkileşimler sonucunda, geleneksel çalgılardan biri olan “saz” ve özellikle bir inanç sazı olan “balta saz” üzerinde de *şelpe* ve *pençe* “çalış teknikleri”yle sergilenmeye başlamıştır.

Arguvan Geleneksel Cem Müziği -*içeri makamı*- içerisinde cura ya da balta sazı tek ya da birlikte; ya da bu iki sazdan biri âşık düzeni başka bir saz ile birlikte düet yapılarak seslendirilebilir. Arguvan yöresinde dede sazı ile birlikte curanın kullanımına, yörede “koşturma” denir (Eroğlu 2011: 30). Bu iki çalgının yaygın olarak kullanılmasında, cem ibadetlerindeki zakirlik geleneğinin etkin olduğu söylenebilir. Yorumlama biçimine bakıldığında “tel çekme” ve “pençe vurma” tekniklerinin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Özellikle balta sazı, el ile çalınabilen, dünyevi türlerin ya da oyun havalarının çalınmadığı, ibadete yönelik bir çalgı olması bakımından özel bir kutsiyete sahiptir. Bu nedenle diğer bir adı “dede sazı” olarak geçmektedir. Ancak cem müziklerinin sadece bu çalgılar ile çalınabilmesi şartı yoktur ve gelenek artık tüm Türkiye’de olduğu gibi yörede de esnemeye başlamış, eski âşık düzeni sazlardan yola çıkılarak modernize edilen kısa sap saz da cemlerde çalınmaya başlamıştır.

2.3. Arguvan Yöresi İnançsal Müzik Türleri

Dinî törenler, genellikle kutsal bir arketip (ilk örnek) modelin tekrar edilmesi, o modeli temsil eden olgunun yeniden canlandırılarak tekrarlanması olgusunu takip eder. Bu kutsal an, pek çok dinî yapıda yaratılış veya Tanrı ile buluşma anıdır (Güray 2012: 75). Alevi ritüelleri içerisinde kutsiyet, müzik ve sözle ifade edilmektedir. Aleviler, güvenlikleri açısından ibadetlerini gizli yaptıkları için, kültür belleklerini yazılı değil sözlü kültürle oluşturmuşlar ve sözlü kültürle öğretilerini bugüne taşımalarında en basat rolü müzik üstlenmiştir. Çünkü müzik, yalnızca estetik algı açısından değil, belleği diri tutabilmek açısından da önemli olmuştur. Bu bağlamda iş gören en temel cem türleri nefes, deyiş, semah, duvaz-ı imam, tevhit, methiye-mersiye ve mihraçlama gibi türlerle ve formlarla ortaya çıkmıştır. Arguvan Yöresi inançsal müzik türleri, Anadolu Alevi Müzik Geleneğinin dışında olmayıp, Anadolu coğrafyasının organik bir parçasıdır. Arguvan Yöresi inançsal müzik türleri, bu geleneğin içinde olmasına karşın, üslubu açısından yöresel farklılıklar göstermekte olup, aşağıda bu farklılıklara değinilecektir.

Malatyalı saz eğitmeni ve dershaneci Murat Dursun’la yapılan görüşmelere göre, Arguvan’ı da kapsayan Malatya ve yörelerinde *Nesimi*, *Hatayi*, *Fuzuli*, *Yemini*,

¹³Temiz, 2016, <http://www.arguvanhaber.com/turkiye/muharrem-temiz-e-ve-alevi-huznu-ne-dair-h3519.html>, erişim tarih: 14-04-2018).

Virani, *Pir Sultan*, *Kul Himmet* yedilisinden oluşan ve şiirleri Alevi kültürünün önemli temsillerinden olan “Yedi Ulu Ozan” geleneği, Malatya’da çok baskındır.¹⁴ Tüm Alevilikte yaygın olan ve inançsal müzik geleneğine özünü veren Yedi Ulu Ozan’a ait sözlerin Malatya Bölgesi’nde daha ön planda olduğu ve Malatya’da bir Sivas’taki gibi özgün söz üreten ozanların görece daha az olduğu, bunun yerine saz ustaları ve zakirlerin “otantik”, “doğru” ve “öz” olduğu düşünülen bu ozanlara ait sözleri, Onların değimiyle -usta malı- eserleri, bu bölgede daha yoğun olarak ve kendi müziksel geleneklerine uygun bir biçimde ancak sözlerini değiştirmeksizin seslendirdikleri, bu çalışma yazarlarının gözlemleri tarafından da saptanmıştır. Malatya Aleviliğine ait inanç müziği içerisinde Yedi Ulu Ozana gönülden bağlılık, yaratıcı ozanlılığı başaramamaktan öte, otantik ve kadim olana bağlılıktan ileri gelmektedir. Bu yönüyle Malatyanın kültürel olarak daha durağan (statik) ve kadime bağlı olduğu saptaması, kesinlikle bir abartı değildir. Bu özellik, en çok deyiş, düvaz ve semah türleri içerisinde kendini göstermektedir ki çalışmanın ilerleyen kısımları içerisinde bu durum örneklendirilecektir¹⁵. Ancak burada, notaya alınmış örnekler dışında, notaya alınmış-alınmamış Yedi Ulu Ozan mahlaslı yöre örneklerinden bazılarını, başlıklarıyla da sıralamak gerekir:

Notaya Alınmış/Alınmamış Yedi Ulu Ozan Mahlaslı Yöre Örnekleri:

1. **Gafil Olma Cümle Cihan Bir Vücut (Deyiş):** Kaynak Kişi: Ali Bayır, Derleyen: Muharrem Temiz, Mahlas: **Virani**.

2. **Güzel Cemalini Gördüm Beğendim (Deyiş):** Kaynak Kişi: Cafer Buğra, Seslendirenler: Erol Köker, Muharrem Temiz, Mercan Erzincan, Mahlas: **Virani**.

3. **Allah Allah Deyip Yola Gidenler (Deyiş):** Seslendiren: Erol Köker, Mahlas: **Pir Sultan Abdal**.

4. **Muhammed’in Bahçasında Selvi Çınarım Alidir İllallah (Düvaz-ı İmam):** Seslendiren: Erol Köker, Mahlas: **Kul Himmet**.

5. **Vücudum Şehrine Girdim (Düvaz-ı İmam):** Seslendiren: Gani Pekşen, Mahlas: **Nesimi**.

6. **Güzel Yar (Deyiş):** Seslendiren: Erol Köker, Mahlas: **Nesimi**.

Yukarıdaki örnekler, yöredeki Yedi Ulu Ozan bağlılığına ilişkin olanlardan yalnızca birkaçıdır ve Yedi Ulu Ozan’a ait dinsel müziğe, daha birçok örnek verilebilir. Anonim ya da ozanı belli bir çok eserin de, yöredeki Yedi Ulu Ozan sevgisi nedeniyle bu ozanlara feda edilmiş olması da olasılık dâhilindedir.

2.3.1. Deyiş ve Düvazlar

Deyiş: Yörelere göre “Deme (Malatya), Beyit (Erzincan), Ayet (Sivas), Dime, Deylem gibi sözcükler, bazı Alevi-Bektaşî topluluklarında, deyiş teriminin karşılığı olarak kullanılmaktadır” (Onatça 2007: 48). “Deyişler, belirgin bir konu sınırlaması bulunmayan şiir ve ezgi bileşimleri olup, felsefi ya da tasavvufi konuları içerirler. Ayrıca, genelde bir ozanın elinden çıktıklarını işaret eden mahlasa sahiptirler ve ozanların üzerinde en fazla yaratıcılık sergilediği türlerdir”(Mustan Dönmez, 2008: 73).

¹⁴Murat Dursun’la görüşme, Malatya/09-03-2018.

¹⁵Notalı Yedi Ulu Ozan İnanç Müziği Örnekleri için Bkz. Nota 13-14-16-17-19-20.

Yöresi: Arguvan/ Derleyen/Notaya Alan: Muharrem Temiz
Kaynak Kişi: İ. Mamo Temiz (Seyit Meftuni)

Hatayi Deyişi

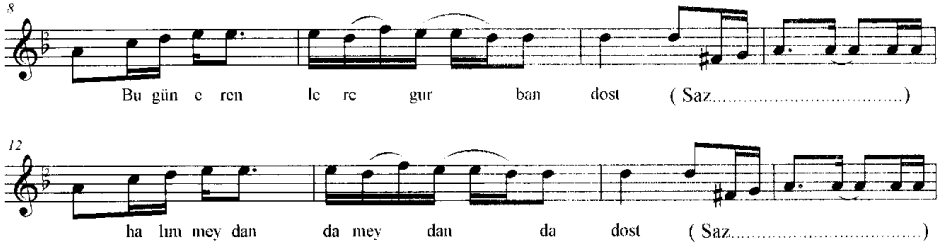

ŞahHa - ta - yım e-der -
ca - ni - le - se rim - Pi - re gur - ban -
ol-sun ol - sun ca-ni le - se rim -

Nota 13: Hatayi mahlaslı Deyiş Örneği (Arguvan Ezgileri I, 1998: 25)

Yöresi: Arguvan/ Mınayık/ Derleyen: Muharrem Temiz
Kaynak Kişi: Hasan Temiz /Notaya Alan: Sinan Cem Eroğlu ve Mehmet Sarialtun
Vakıf Sıra No: 2/16

Bugün Erenlere Kurban

Bu gün e ren le re gur ban dost (Saz.....)
ha lın mey dan da mey dan da dost (Saz.....)

Nota 14: Nesimi mahlaslı “Bugün Erenlere Kurban”
Deyişi, (http://www.sanatumuziginotalari.com/thm/thm_nota_inderme.aspnotaid=1919&mode=1&sessionid=674655535), Erişim Tarihi: 14-04-2018

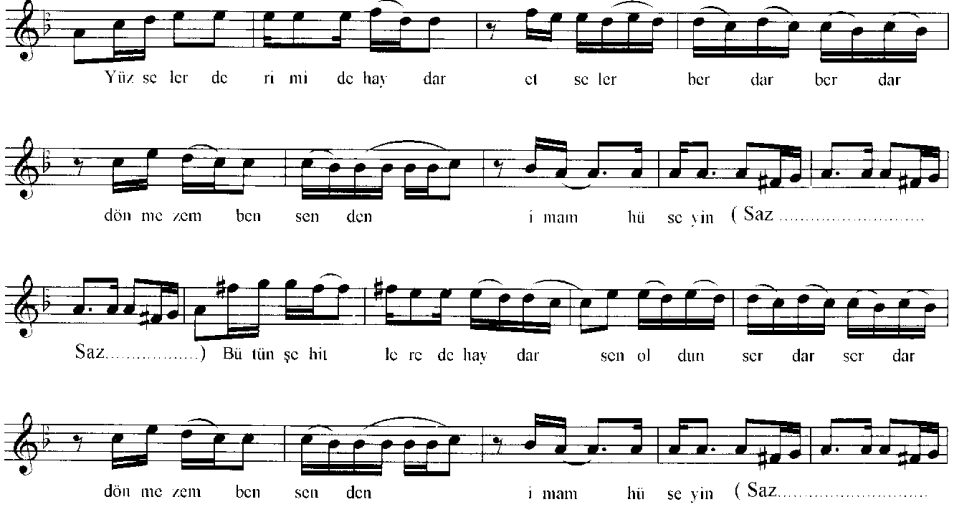
Yöresi: Arguvan Minayık Köyü

Derleme: Muharrem Temiz

Kaynak Kişi: Seyit Meftuni/ Âşık İkrarı / Notaya Alan: Sinan Cem Eroğlu

Vakıf Sıra No: 2/40

İmam Hüseyin

Yüz se ler de ri mi de hay dar et se ler ber dar ber dar

dön me zem ben sen den i mam hü se yin (Saz.....

Saz.....) Bü tün şe hit le re de hay dar sen ol dun ser dar ser dar

dön me zem ben sen den i mam hü se yin (Saz.....

Nota 15: Seyit Meftuni Mahlaslı “İmam Hüseyin”

Deyişi(http://www.sanatmuziginotalari.com/thm/thm_nota_inderme.aspnotaid=859&mode=1&sessionid=246071467), (Erişim Tarihi, 14-04-2018)

Yöresi: Arguvan/ Kuyudere

Derleyen ve Notaya Alan: Muharrem Temiz

Kaynak Kişi: Hüseyin Sarıaltun

Selman Oldu Alem Aldı Özünü

Sel-man ol-du a-lem SAZ al dı ö - zünü Te-cel lah-ğı dı-da

sür - dü yü - zü nü Hay - dar - sın ya dost Hay-dar sen-sın de yi de SAZ

Nota 16: Kul Himmet Mahlaslı “Selman Oldu Âlem Aldı Özünü” Deyişi (Arguvan Ezgileri I,1998: 88).

Örnek notalarda da görüldüğü gibi Arguvan yöresi inançsal müzikleri içinde deyişlerin diğer türlere oranla çeşitliliği oldukça fazladır. Deyişlerde Yedi Ulu Ozan'ın mahlaslarının yanında Meftuni gibi yöre âşıklarının mahlasları da varlığını göstermektedir.

Düvaz(-ı İmam):

“Alevi-Bektaşî geleneğinde On İki İmam'ı metheden şiirlere; düvâz, duvaz, düvazdeh imam, düvazde imam, düvaz imam, duvaz-imam, düvâz-nâme, düvazimam, düvaz-ı imam denilmektedir....Düvâzlar, Alevî-Bektaşî geleneğinin yansıdığı hemen her âyîn-erkânda okunur. Bu durum, düvâzların işlevini arttırmış ve önemli metinler haline getirmiştir. Düvâz okumak söylemek On İki İmam'a, Hacı Bektaş'a ve onların soyundan gelen pirlere ve dedelere ikrarın bir gereğidir” (İyiyol 2013: 230, 249).

Divriğili saz ustası ve cem zakiri Volkan Yılmazır ile yapılan görüşmelere göre Duvaz-ı İmam; cem ibadetlerinde 12 imamı anlatan, saz eşliğinde seslendirilen ve cem katılımcılarının eşliğinde seslendirilen özel bir cem türü olarak tanımlanır.¹⁶

2.3.2. Semah

Semah sözü Arapça ‘sema’ ya da ‘sima’ köküne dayanır. “İşitmek, güzel ve iyi şöhreti, anlayışı duymak anlamına gelir. Terim olarak müzik ezgilerini dinlemek, dinlerken vecde gelip devinmek, kendinden geçip oynayıp dönmek demektir” (Bozkurt, 1995: 19). Semahlarla ilgili olarak Uludemir ise: “Dini amaçla halk ezgileriyle yapılan dans; ezgileri semah havası; sözleri semah nefesidir” tanımını yapmıştır (Uludemir 1995: 55).

Alevi teolojisinde insan, evren ve Tanrı, birbirinin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu birlikteliğin en önemli harcı ise sevgi ve aşktır. Dolayısıyla inançsal dans, görsel-işitsel bir anlatım biçimi olarak, çoğul metaforlar barındırır. İnançsal dansa ait yöresel/kültürel farklılıklara karşın düşünme biçimi aynıdır. Semah, inançsal bir trans (kendinden geçme) durumu olarak, cem ibadetlerinde “Hakka ulaşmak” için “kendinden geçerek” dönülen bir ibadet şeklidir. Semah dönülerek fenafillâh¹⁷a ulaşılır.

Semahın ‘etik’ bir yönü de vardır. ‘Semah dönme’, Alevi cemaatinin iyiye ve doğruya ilişkin telkinleri onaylamasının da beden diliyle gösterimidir. Zaten semah sözleri genelde etik yargılar içerir ve semah dönenler, katiyen bu beden devinimini daha farklı amaçlara yönelik olarak uygulamazlar (Mustan Dönmez 2008: 72).

Alevi cem müzikleri, birbirine benzemesine karşın Arguvan inançsal müziklerinin yapısı içerisinde Yedi Ulu Ozanın “Hatayi, Nesimi, Virani, Yemini, Teslim Abdal, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet” mahlaslarını kullanılma sıklığı, bu

¹⁶Volkan Yılmazır görüşme: 15-02-2018.

¹⁷Allah'ın varlığı içinde yok olma.

çalışmada daha önce de vurgulandığı gibi daha fazladır. Bölgedeki Yedi Ulu Ozan geleneği, yöre cemlerinde özgün üslup özelliklerinden birini oluşturmaktadır.

TRT dağırı incelendiğinde, Arguvan adına kayıtlı sadece bir adet semah bulunmaktadır. TRT dağırında kayıtlı olan bu semah, *Çektiğim Cevr ile Cefa (Ağbaba Semahı)* adını taşır. Nota 17’de kısa bir kesiti verilen eser, Hüseyini makamındadır, semah formunun genel özelliklerini barındırmaz ve geneli 4/4’lük olup, bir bölümlü olduğu görülmektedir. Alışıldık ritim özellikleri ve semaha ait bölümlerin “selamlama, ağırlama, yeldirme, duraklama” bulunmaması, bu yöre semahının, bölgesel bir karakteristiğe sahip olmadığının göstergesidir.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR No : 3412
İNCELEME TARİHİ : 20. 4. 1990

YÖRE
MALATYA
KAYNAK KİŞİ
BAYRAM AKSÜT "Arguvanlı"
SÜRE : 80

ÇEKTİĞİM CEVR İLE CEFA

DERLEYEN
YÜCEL PAŞMAKÇI

DERLEME TARİHİ
29. 11. 1969
NOTALAYAN
YÜCEL PAŞMAKÇI

Nota 17. Pir Sultan Mahlaslı Semah (Ağbaba Semahı, TRT Arşivi)

Kişisel derlemelerin yapıldığı semahlar ise, yukarıdaki örneğin tersine, taşıdığı yöresel karakteristikler açısından daha dikkat çekicidir. Eroğlu, yüksek lisans çalışmasında derlediği *Kırat Semahı*, *Bozok Semahı*, *Yâ Hızır Semahı*, *Kırklar Semahı*, *Ali Nur Semahı*, *Ağbaba Semahı* ve *Bâbullah Semahını* vokal ve saz notalarıyla birlikte iki partili olarak derlemiştir. Eroğlu, derlemiş olduğu bu Arguvan semahlarının dil, ağız ve tavır özellikleri, edebi yapısı, melodik yapısı, formu hakkındaki bilimsel özellikleri ifade etmiştir. Derlenen semahlar, ritmik olarak incelendiğinde birçoğu -yöresel karakteristik özellikleri pek bulundurmamayan-yeldirme kısımları 6 ve 12 zamanlı usullerden oluşmakta olduğunu saptamıştır. Çoğu semah ise, eserin ortasında ya da bölüm değişikliklerinde (örneğin yeldirme bölümüne geçişte), ritimsel ya da makamsal bir geçkiye uğrayabilmektedir.

Nota No. 01: Kırat Semahı

Yöre: Arapkir Hastek Köyü / Derleyen ve Notaya Alan: Seval Eroğlu (Mart/2008)
Kaynak Kişi: Bektaş Özcan/ Mecnun Özcan/ Hakan Çetin

Vokal

Ne n ni ha..... ne.....n ni ha.... ne n..... ni ha.... ne n ni.....

Saz

Vokal

Has.... nen ni..... ne..... n ni de... dos... t nen ni..... ne n ni.....

Saz

Nota 18. Arguvan Kırat Semahı, (Eroğlu 2011: 35).

Nota No. 02: Bozok Semahı

Yöre: Emirler Mezrası/Arguvan / Derleyen ve Notaya Alan: Seval Eroğlu (Ağustos 2009)

Kaynak Kişi: Cemal Erberk (Âşık Halisi)

Vokal

Sor ma be bi ra der mez he bi mi zi...

Saz

Vokal

mez.... he bi mi... zi biz mez hep bil mezik

Saz

Nota 19. Nesimi Mahlaslı Arguvan Bozok Semahı, (Eroğlu 2011: 64).

Tezenesiz çalış tekniğinden biri olan *pençe tekniği* içerisinde, Arguvan yöresine ait olan en belirgin özellik, adına *hayalleme* denilen karar sesi etrafındaki melodi şekillenmeleridir:

“Özellikle semahların icrasında, eseri seslendiren kişiyi rahatlatmak ve ezginin sözlerini hatırlamasını sağlamak amacıyla kullanılan ve kendine özgü karakteri olan bu hayallemelerin ritmik yapıları ve çalgısal yorumlama biçimindeki pençe vuruşları, adeta dinsel ezgilerin Arguvan yöresinde icra edildiğinin işaretidir. Arguvan yöresindeki semahların saz icrası sadedir; vokal melodiyi bire bir takip etmese de vokal icrayı rahatlatmak ve dinleyiciye değişik tınıları duyurmak aynı usul ve düzum şekli içerisinde bazı seslerin sabitlenmesi üzerine kurulmuştur. Esas olarak kabul edilen sözdür. Melodi sözün etkinliğini artırmak için kullanılan bir araçtır” (Eroğlu 2011: 30).

2.3.3. Methiye-Mersiyeler-Mirace-Tevhit

Methiye: Hz. Muhammet’i, Eh-i Beyt’i ve On iki İmamları met etmek için oluşturulmuş olan ve her cemde seslendirilmesi zorunlu olmayan bir cem müziği türüdür.

Mersiye: İmam Hüseyin’in Kerbela şahadetini anılan cemdeki ağıt türüne “mersiye” denir. Cem içinde seslendirilen bir tür olduğu için, inanç müziği alanında önemli bir yer tutar. Kerbela’da yaşanan dramı ve orada Yezit tarafından şehit edilen Ehlibeyt soyundan gelenleri anlatır. Cem’in en sonunda söylenir, ayağa kalkılır, bütün cemaat beraber gözyaşı dökerek Kerbela Mersiyeleri okur; gözyaşı dökmek, mersiye ibadetinin bir parçasıdır.

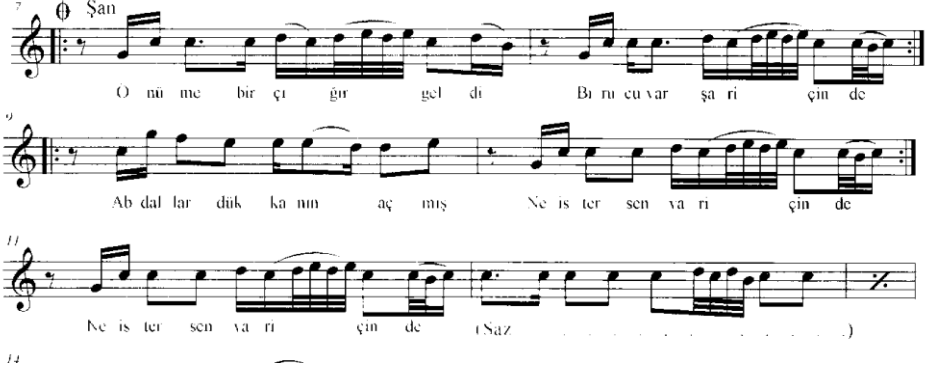
Cem törenlerinin sonlarına doğru yapılan bu ritüelde dede, şiirsel bir mersiye okurken zakir sazıyla hüseyini makamında bir açış yaparak şiir bitene kadar fon müziği şeklinde takipte bulunur. Devamında ise zakir, hüseyini makamında bir ağıt söyler ve mersiyein son bölümünde ceme katılanlar el ele tutuşarak koro halinde ‘*Ah Hasan’ım Vah Hüseyin’im*’ mersiyesini seslendirir.

Mihrace: Semah gibi önemli bir Alevi söylencesi olan ‘kırklar’ın bağlamsal bir devamıdır. Metninde, kırklar söylencesi ve Hazreti Muhammed’in miraca çıkışını anlatan ve her cem ibadetinde kesinlikle bulunan mihraceler, saz eşliğinde okunur.

Tevhit: “Bir cem müziği olarak “Tevhit” içinde genelde ‘la ilahe illallah (Tanrı tektir)’ sözü bulunmaktadır. Ancak buradaki Tanrı tektir’den kastedilen, yalnızca Tanrı’nın birliği değil, aynı zamanda bütünlüğü, yaratılandan ayrı olmayışındır” (Mustan Dönmez, 2010: 197). Arguvan yöresindeki methiyeler, mersiyeler ve mihraceler, diğer yörelerdekiyle benzerlik göstermektedir. Arguvan yöresinde, inançsal müzikler içerisinde kullanılan bir tevhit örneği Nota 20’de verilmiştir.

Tevhit (Önüme Bir Çığır Geldi)

Yöresi: Arapgir-Arguvan/ Derleyen: Sabahat Akkiraz-Muharrem Temiz
Kaynak Kişi: Ali Özcan (Dede)-Cafer Doğan /Notaya Alan: Onur Mutlu
Vakıf Sıra No: 2/63

Nota 20: Pir Sultan Abdal Mahlaslı “Önüme Bir Çığır Geldi”

Tevhit(http://www.sanatmuziginotalari.com/thm/thm_nota_inderme.asp?notaid=6647&mode=1 &sessionid=245897392)

Sonuç:

Arguvan Yöresi İnanç Müziğini Diğer Yörelere Ayrılan Temel Karakteristikler

Bu çalışmada, Malatya İli Arguvan İlçesi ve köylerine ait Türk Yöresel Müziği türleri içerisindeki Alevi-Bektaşî İnanç Müzikleri üzerinde durulmuştur. Arguvan, hem inançsal hem de dünyasal Türk Yöresel Müziği dağarı ve formları açısından tüm Malatya’yı etkilemiş, Malatyanın tüm yöresel müzik kültüründe başat bir rol oynamıştır. Bu nedenle Arguvan’a ait Türk Yöresel Müziği dağarının Malatya ve çevresindeki illerle üslupsal açıdan keskin bir bıçak gibi birbirlerinden ayrılmasını beklemek doğru değildir.

Arguvan yöresi dünyevi havaları, “Arguvan Havaları” olarak geçmektedir ve karakteristik özellikleri nedeniyle, Türk Yöresel Müziği içerisinde ayrı bir tarz olarak kendini kabulettirmiştir. Bu yönüyle Arguvan yöre havaları üzerine birçok çalışma, inceleme ve araştırma yapılmıştır ve halen yapılmaktadır.

Ancak Arguvan, Türk-Kürt, Alevi-Sünnî gibi farklı etnik toplulukların bir arada yaşadığı, hoşgörülü ve kozmopolit bir bölge olmakla birlikte, Alevi nüfusu ve dolayısıyla kültürü, bölgede başattır. Bu nedenle bu bölge, inançsal müzik kültürü açısından da ele alınmalıdır ve bu detaylı inceleme, an itibarıyla gecikmiş görünmektedir. Bu çalışmada, özellikle inanç müziği kültürü üzerinde durulmasının nedeni budur.

Arguvan yöre insanı, Arguvan Yöresel Müziği içerisindeki inanç dışı dağarı “dışarı makamı”, inançsal dağarı ise “içeri makamı” kavramı olarak adlandırmış olup, bu adlandırma biçimi, yöreye özgüdür. Dışarı makamı derken cem

dışı müzikler, *içeri makamı* derken cem içi müzikler ve *makam* derken de ezgisel seyir değil müziğin dinsel-dünyevi işlevi ifade edilmektedir. Bu kullanım biçiminde bile yörede dünyasal türler kadar inançsal türlerin de zengin olduğunun ve bunların birbirine karıştırılmamasına, her birinin ait olduğu yerde icra edilmesine özen gösterildiğinin bir ifadesini bulmak mümkündür.

Arguvan İlçesi ve Köyleri, tüm Anadolu Alevi-Bektaşî toplulukları ile ortak bir paydaya sahip olmakla birlikte, kültürlerini ifade ettikleri inanç müzikleri açısından, yerel bir müziksel-kültürel üslup sergilemekte ve bu zenginliği “*Yol bir, sürek bin bir*” ifadesi ile taçlandırmaktadırlar. Yukarıda detaylandırılmış olan bu özellikleri sonuç kısmında kısaca toplamak gerekirse Arguvan inanç müziği:

1. Arguvan ilçesi ve Malatya İli Alevi toplulukları, Yedi Ulu Ozana - Hatayi, Nesimi, Virani, Yemini, Teslim Abdal, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet- civar yörelere göre daha fazla bağlılık göstermekte ve bu ozanların eserlerini farklı ezgisel karakterlerle sergilemektedirler.

2. Bölgenin yerel ozanları içerisindeki Derviş Muhammed, Meftuni¹⁸ Bektaş Kaymaz, Muharrem Temiz ve civar yörelerin ozanlarının seslendirdiği eserler de icra edilmektedir. Özellikle Derviş Muhammed, Âşık Hasan Hüseyin, Seyit Meftuni, Bektaş Kaymaz gibi ozanların, inanç müziğine ilişkin örnekleri nispeten bugüne kadar gelmiştir. Ancak Cemal Öztaş, Teslim Budak, Hasan Durak, Kul Duran gibi yerel nitelikli ozanların ve ya icracıların ürünleri ve eserleri, daha çok inanç-dışı türlere ilişkin olduğu için bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır.

3. Arguvan ilçesi, yöre olarak inanç müziklerine ilişkin çalgılar açısından da zenginlik göstermektedir. Başta *dede sazı* (balta saz) olmak üzere *cura*, *tenbur*, *çöğür*, *aşık düzeni* adıyla anılan ve bu isimsel farklılıkları, özellikle teknelerindeki biçimle, perde düzeniyle, akort farklarıyla, çalım teknikleriyle ve büyüklükleriyle ilintili olan birçok geleneksel sazın, özellikle ayin-i cemlerin temel çalgısı olduğu görülmektedir. Bu bağlamların en büyük ortak özellikleri, *karadüzen* (bozuk düzen) akorduyla oluşturulmamış olup, Alevi havalarının daha kolay icra edilebilmesini sağlamalarıdır. *Bilindiği gibi Alevi İnanç Müziği, makamsal varyeteden öte, ritmik ve sözsel zenginlikle bir nevi zikir/trans olgusunun gerçekleşmesine ilişkindir.* Bu nedenle ritmik ve koşut çok sesliliğe ilişkin duygusal coşkunun söze eşlik etmesi durumu, Alevi İnanç Müziğinin temel karakteristiğidir.

Ayrıca bu sazların bir diğer özelliği ise, modernleşme dönemi öncesine ait bir geleneği yaşatması açısından, çoğunun seri üretim tekniği ile değil, ekseri dut oyma şeklinde oluşturulmuş olmasıdır. Ayrıca bu sazların varlığı, yalnızca Arguvan yöresi ile sınırlı olmayıp Maraş, Sivas, Sarız (Kayseri'nin İlçesi) gibi bölgelerdeki Alevi nüfusunun yoğun olarak yaşadığı yerlerde de inanç müziklerinin icrasında kullanılmaktadır.

4. Yalnızca yukarıdaki bir önceki maddede ele alınan inanç müziklerine ilişkin geleneksel çalgılar değil, aynı zamanda bu çalgıların icra biçimleri de Arguvan, Maraş, Sivas, Sarız gibi bölgelerde ortaktır. Bu icra

¹⁸Bkz. Şekil 1.

biçimlerinin en önemlisi el ile çalma (pençe/şelpe) tekniklerinden kaynaklanır.

5. Arguvan Yöresi cem geleneği içerisinde farklı bağlamaların kullanımı, en çok balta sazı ve curanın birlikte kullanımı ile olur. Bu bağlama düosunun icrası, yörede *koşturma* olarak adlandırılır. Balta sazı ve cura, tınısal anlamda farklı olmakla birlikte, her ikisi de cem müziği çalmak için uygundur. Bunun dışında balta sazı ve ya cura, bölgede âşık düzeni ile akortlanmış diğer sazlarla da düet yapılarak çalınabilmektedir.

6. İnanç müziklerinin makamsal yapıları, genelde farklı yörelerdeki Alevi-Bektaşî kültüründe benzerlik göstermekle birlikte, Arguvan Bölgesi'nde makamlar daha arı ve ağırlıklı olarak hüseyini/uşak tadında, usüller ise genellikle daha komplikedir. Özellikle semahların yeldirme/hızlanma bölümlerinin tartımsal yapıları, yörede kullanılan inanç-dışı müziklerin tartımsal yapılarıyla benzerlik göstermemektedir: Semah usülleri, eserin ortasında değişebilmektedir. Bu sözselsel ve usülsel zenginlik, semaha ilişkin koreografinin de zenginliği ile birleşerek, yöreye özgü farklı bir tat vermektedir. Bu bağlamda Adıyaman semahlarına ait zikirvari tekdüzeliğe, Malatya semahlarında çok fazla rastlanmamaktadır. Ezgisel, usülsel ve kareografik anlamda, yörede daha zengin bir semah yapısı görülmektedir. Ayrıca semahlar, civar bölgelerin tersine çok ender Kürtçe örnekler dışında hep Türkçedir.

KAYNAKÇA

Açın, Cafer: “Bağlama ve Ailesi 2”. Türk Halk Müziği ve Oyunları Folklor Dergisi, Cilt 1, Sayı 5: Ankara, 1983.

Arguvan Ezgileri I. Arguvan ve Köyleri Eğitim Kültür Vakfı Kültür Dizisi 1.İstanbul, 1998.

Aristoteles: *Poetika*. Çev. İ. Tunalı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.

Atılğan, Halil-Turhan, Salih: *Malatya Musiki Folkloru*. Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya, 1999.

Bozkurt, Fuat: *Semahlar*. Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.

Demir, Sertan: *Türk Halk Müziğinde Türler*. Usar Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Eroğlu, Seval: *Arguvan Yöresinde İcra Edilen Semahların Müzikal Analizi*.

İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

Güray, Cenk: *Anadolu'daki İnanç ve Müzik İlişkisinin Semâ-Semah Kavramları Çerçevesinde İncelenmesi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2012.

İyiöl, Fatih: “Alevî-Bektaşî Geleneğinde Dûvâzlar-Dûvâzimamlar”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2013, Cilt: 6 Sayı: 27, s. 228-250.

Mete, Hakan Sinan: “Malatya-Arguvan Yöresi Halk Müziğine Genel Bir Bakış”. 4. Ulusal Arguvan Sempozyumu Bildirileri, Malatya, 2014.

Mustan Dönmez, Banu: *Alevi Müzik Uyanışı*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2008.

Mustan Dönmez, Banu: “Alevi Cem Ritüelinde Canlandırılan Kırklar Söylencesinin Şiir-Müzik-Dans ile İlişkisi”. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2010, Vol 3, Cilt 14, s. 191-199.

Nettl, Bruno: *The Study of Ethnomusicology: Thirty-one Issues and Concept*, University of Illinois Press: USA, 2005.

Onatça, Ayışıt Neşe: *Alevi Bektaşî Kültüründe Kırklar Semahı*. Müzikal Analiz Çalışması, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2007.

Ong, Walter J. : *Sözlü ve Yazılı Kültür*, Çev. S. P. Banon, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.

Rouget, Gilbert: *Music and Trance*, Trans. from French to English: B. Biebuyck, Chicago University Press: USA-London, 1985.

Şahin, Hüseyin ve Özerol, Süleyman: *Arguvan Türküleri*. Halk Bilimsel Bir Araştırma Denemesi, Arguvan ve Köyleri Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, Kitap No: 2: İstanbul, 2004.

Uludemir, Muammer: *Eskişehir Semahları*. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1995.

Yardımcı, Mehmet: *XVII. Yüzyıldan Günümüze Malatyalı Âşıklar*. Edebiyat Tarihi Çerçevesinde Âşık Edebiyatı Araştırmaları: Ankara, 2008, s.289-304.

İnternet Kaynakları

<http://www.arguvanhaber.com/turkiye/muharrem-temiz-e-ve-alevi-huznu-ne-dair-h3519.html>

http://www.sanatumuziginotalari.com/thm/thm_nota_inderme.asp?notaid=8592&mode=1&sessionid=246071467

http://www.sanatumuziginotalari.com/thm/thm_nota_inderme.asp?notaid=1919&mode=1&sessionid=674655535

http://www.sanatumuziginotalari.com/thm/thm_nota_inderme.asp?notaid=6647&mode=1&sessionid=245897392

<http://www.facebook.com/balta-saz-ruzba-dede-sazi-balta-baglama>

<https://www.youtube.com/watch?v=oXI-RXdrly8>

Kaynak Kişiler:

-Dursun, Murat (Malatyalı saz ustası ve cem zakiri ile görüşme: 09-03-2018-Malatya Merkez).

-İyidoğan, Şentürk (Sivaslı saz imalatçısı ve “Bağlama ve Âşıklar Müzesi” kurucusu ile görüşme: 26-04-2018, Sivas Merkez).

-Yılmaz, İrfan (Malatyalı saz eğitmeni ve icracısı ile görüşme: 13-04-2018-Malatya-Merkez).

-Yılmaz Volkan (Divriği saz ustası ve cem zakiri ile görüşme: 18-02-2018-İstanbul).

ARGUVAN'DA KÖY SEYİRLİK OYUNLARI

*Abdullah CANSIZ

Çalışmamızı konu alan “Arguvan Köy Seyirlik Oyunları” Genel Müdürlüğümüzce 20-29 Ekim 2013 tarihleri arasında Arguvan’da gerçekleştirilen halk kültürü alan araştırması çerçevesinde tarafımızca görüşme tekniği kullanılarak yapılan ses kaydı, fotoğraf ve video çekimleri ile belgelenmiştir.

Geleneksel Türk Tiyatrosunun kaynakları içerisinde yer alan köy seyirlik oyunlarının kültürümüzde önemli bir yeri vardır.

Seyirlik oyunları terimi, “Dionisos ve Anadolu Köylüsü” adlı çalışmasında Metin And, seyirlik oyunlar, seyirlik köylü oyunları, Anadolu seyirlik oyunları, Anadolu köylüsünün seyirlik oyunları, köylü seyirlik oyunları, Anadolu seyirlik köylü oyunları gibi ifadelerle bu oyunlardan bahseder. ¹Pertev Naili Boratav ile Nurhan Karadağ’da Metin And’a uyarak “Seyirlik Köylü Oyunları”² ve “Köy Seyirlik Oyunları”³ terimlerini kullanırlar.

Arguvan yöresinde oynanan seyirlik oyunların bir kısmı günümüzde devam etmektedir. Oyunların oynanma zamanı yöre halkının tarım ve hayvancılık ile uğraşması bu oyunların daha çok sonbahar ve kış aylarında sergilenir. Genel olarak “oyun çıkarma” terimi kullanılır. Oyunlar ekseriyetle düğün gibi özel günlerde oynanmaktadır. Seyirlik oyunlar açık ve kaplı mekânlarda oynanır. Gündüz veya geceleri meydanlarda, kapalı alanda ise köy odalarında oyun çıkarılmaktadır. Meydanda oynanan bu oyunlar herkese açıktır. Oyunlar ekseriyetle yöre halkı izlemektedir. Ancak argo geçen oyunlara kadın ve çocuklar alınmaz. Oda içi oyunlarda ise sadece erkekler vardır.

Oyuncular, gençlerden ve orta yaşlılardan seçilir. Oyunu kuran ve oynatan “Oyuncu Baş” ır. Oyuncu başı, oyunu organize eden kişidir. Oyuncu başı seçilirken köyün en yetenekli olanı seçilir. Diğer roller için seyirciler kullanılır. Oyunu önceden bildiği için açıklamaya gerek kalmaksızın rolünü oynar. Özel yetenek isteyen oyunları için, bu oyuna seçilen oyuncular belli kişilerdir. Oyunlarda belli bir metin yapı yoktur. Oyunun kuralları vardır. Bazı kalıplaşmış sözler dışında, oyunlar genelde doğaçlamadır. Tamamen oyuncunun söz yapabilme ve rol yeteneğine bağlıdır.

Yönetici kişi, oyunlardan önce oyun çıkaran kişilerle hangi oyunu çıkaracaklarını, nasıl hareket edeceklerini, hangi seyircileri kullanacaklarını anlatır. Kostümü, makyajı denetler. Kendiside oyun içinde olduğundan ve en önemli rolleri oynadığından, oyunun akışını denetleyen kişidir.

Seyirlik oyunları, meydanın ya da odanın elverdiği ölçüde seyircinin ortasında sergilenir. Köy seyirlik oyunlarının seyircisi, oyunla ve oyuncuyla iç içedir. Nurhan Karadağ, “Köy seyirlik oyunlarının seyircisi, oyunla en çok ölçüde

* Kültür ve Turizm Bakanlığı Folklor Araştırmacısı

¹ Metin And, Dionisos ve Anadolu Köylüsü İstanbul 1962.

² Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı İstanbul 1988

³ Nurhan Karadağ, Köy Seyirlik Oyunları İstanbul 1978.

soluklaşan, oyuncu-seyirci bağıını en iyi kuran tiyatro seyircisidir.”⁴ Seyirlik oyunlarında oyuncunun olduğu kadar seyirci olmanın da bir takım güçlükleri vardır. Bazı oyunlar tamamen seyircinin üzerine kurulmuştur Oyuncu ve seyirci köy seyirlik oyunlarının ayrılmaz bir bütünüdür.

Seyirlik oyunlarda müziğin önemli bir yere sahiptir. Köy seyirlik oyunlarında müzik ve dans vazgeçilmez öğelerden birdir. Karadağ, “*Belirli günlerde oynanan törensel ya da büyüsel oyunlardamüzik ve dans oyununkendisi kadar etkili ve önemlidir*” der. (Karadağ 1978: 143). Yörede Sinsin, Tura gibi oyunlar müziğin çalmasıyla başlar. Daha çok davul-zurna bu oyunlara eşlikeder.

Yöredeki köy seyirlik oyunlarında dekor anlayışı yoktur. Oyunların oynandığı yer doğal olarak, konunun dekorunu teşkil eder. Kostüm ise göstermeliktir.

Sonuç olarak bakıldığında, Arguvan yöresinde seyirlik oyunu geleneği azda olsa devam etmektedir. Teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının gelişmesi, büyük şehirlere göçün artması seyirlik oyunlarına ilginin azalmasına yol açmıştır. Oyunu çıkartacak usta sayı her geçen gün azalmaktadır.

Seyirlik Oyunlardan Örnekler:

1-Sinsin Oyunu

Sinsin, düğünlerde oynanan bir oyundur. Köy meydanında, harman yerlerinde ve yahut düzlük alanlarda havanın kararmasıyla oynanır. Ortaya bir ateş yakılır. Sonra da davul ve zurnanın çalmasıyla oyun başlar. Bir kişi ateşin başına geçer ve halka oluşturmuş seyircilere el kol hareketleriyle meydan okur. Seyircilerin içinden bir çıkarak meydan okuyan kişiyi kovalar yakalarsa sırtına bir kez vurur. Ateşin basına o geçer oyun bu şekilde devameder.

2-Çerçi Oyunu:

Çerçi: Selamünaleyküm

Muhtar: Aleykümselâm, sen kimsin?

Çerçi: Ben çerçiyim gardaş, Urfa’dan geldim. Biraz eşya getirdim. Her evin ihtiyacı, almak isteyen varsa buyursun baksın.

Muhtar: Vardır köy olurda ihtiyaç olmaz mı? Komşular gelin bakalım çerçi gelmiş.

Köylü: Çerçi gardaş neyin var?

Çerçi: İğne var, tarak var, kalem var, silgi var, defter var, cetvel var ne bileyim her şey var bende

Köylü: İyi gardaş bir zahmet beni listeye yaz, bana bir kalem getir gelirken.

Çerçi: Başım üstüne gardaş. Sana ne lazım gardaş?

Köylü: Bana da silgi lazım. Çocuklar okuyor lazım.

Çerçi: Tamam gardaş. Sana ne lazım?

Köylü: Ayna lazım

Çerçi: Ne yapacan?

Köylü: Saçımı tarayacam. Tamam, gardaş başım üstüne.

(Tabi ki bu şeyleri aldıktan sonra çerçi gider memleketine, listesini hazırlar gelir köye.)

⁴ Nurhan Karadağ, Köy Seyirlik Oyunları, İstanbul 1978

Çerçi: Selamünaleyküm gardaş.

Muhtar: Aleykümselâm.

Çerçi: Köyün muhtarı mısın?

Muhtar: Evet.

Çerçi: Arkadaşlar benden eşya istemişti de onları getirdim.

Muhtar: Tamam, çağırayım, gelsinler. Komşular gelin bakalım çerçici geldi.

Çerçi: Gardaş sen ne istemiştin benden.

Köylü: Aga senden kalem istemiştin.

Çerçi: Aha sana kalem. Ne yapacan?

Köylü: Yazı yazacağım.

Çerçi: La oğlum onunla yazacağına bununla yazsan daha iyi değil mi? Tabi orda kakhahalar.

Köylü: Silgi, arkadaş banda silgi getirecektin getirdin mi?

Çerçi: La oğlum sen silgiyi ne yapacan

Köylü: Yav yazıyı bazen yanlış yazıyorum da onarı düzeltmek için silecem.

Çerçi: La onla sileceğine arkamla silsen daha iyi değil mi. Öbür arkadaş gelsin sen ne istemiştin?

Köylü: Ben de ayna istemiştin.

Çerçi: Aynayı ne yapacan?

Köylü: Yav sabah kalktığımda elimizi yüzümüzü yıkadıktan sonra ben, saçımı bıyığımı tarıyorum.

Çerçi: Sen aynanın karsısına geçene kadar, ben pantolonumu sıyırsam da arkama geçsen daha iyi olmaz mı?

Oyunun sonlandırılması; çerçinin, gömleğinin altında döşüne yakın tepsi takılır. Çerçinin beline ip bağlanır ve gerilir. İpe kevgir bağlanır. Hareket ettikçe kevgir tepsiye vurur, ses çıkar. Çerçi onu alma bun al şeklinde bağırarak oyun sonlanır.

3-Duvar Oyunu:

Oyun 8-10 kişi ile oynanır. Oyunun kahramanı ustadır. Oyuncular; Usta, çırak ve seyircilerdir.

Usta: Buraya bina yapacağız. Temel atalım. Oradan kalıpları(seyirci) getir hele. Çırak, 4-5 tane temel (seyirci) seçer. Usta sırt üstü ve yan yana yatırarak ve elinde sopasıyla vurarak temeli atar. Usta, çırağından kerpiç(seyirci) getirmesini ister. Çırak seçer ve 4-5 tane kerpiç (seyirci) getirir. Usta ters şekilde temelin üzerine kerpiçleri dizer. Usta, temelin üzerinde yürür. Bu duvar tam oturmamış der, elindeki sopayla vurur. Bu temel de çıkıntı var der, çıkıntılı olan kısma vurur. Usta tüm temelin üzerinde gezdikten sonra, duvarları kontrol ettikten sonra bu bina sağlam olmuş der ve oyunu bitirir.

4-Okul Oyunu:

Oyun 8-10 kişi ile oynanır. Oyunun kahramanı öğretmen ve talebelerdir. Oyunu hoca yönetir. Talebeler seyircilerden seçilir. Oda içi oyundur.

Odanın tam ortasından her iki duvara çivi çakılır, ip gerilir. Onun üzerine perde veya çarşaf serilir. Perdenin altına bir metre uzunluğunda hıla (paspas, kilim) serilir. Talebeye tuzak kurulur.

Oyun, Öğretmen bu tarafta, talebe perdenin öteki tarafındadır. Öğretmen, hılayı iki ucundan sıkıca tutar. Öğretmen Talebeyi hılanın üzerine çıkartır. Öğretmen talebelerden birini çağırır ve şimdi sana A,B,C yi öğreteceğim, dediklerimi tekrarlar der.

Öğretmen: A der.

Talebe: A der.

Öğretmen: B der.

Talebe: B der.

Öğretmen: C der.

Talebe: C der

Öğretmen: Ç der. (Ç harfi “çek” anlamına gelir. Şifreli harftir)

Talebe: Ç der.

Öğretmen: İki eliyle kavradığı hılayı sert bir şekilde çeker.

Talebe: Sırtüstü düşer.

Oyun talebelerin hepsinin bu şekilde düşürülmesiyle sona erer.

KAYNAKÇA

And, Metin: *Dionisos ve Anadolu Köylüsü*. İstanbul, 1962.

Boratav, Pertev Naili: *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988.

Karadağ, Nurhan: *Köy Seyirlik Oyunları*. İstanbul, 1978.

Düzgün, Dilaver: *Erzurum Köy Seyirlik Oyunları*. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1999.

Diğer Kaynaklar

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi'nde Yaralanılan Bilgi ve Belge Verileri

CD2014.0144

YB2014.0014

